

แสงเทียน

อ. วศิน อินทสระ

คำอุทิศของผู้เขียน

ส่วนตัวของหนังสือเล่มนี้
ข้าพเจ้าขออุทิศบูชาพระคุณ
มารดาบิดา คู่บ่าวสาว
และ ท่านผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

ชมรมกัลยาณธรรม
หนังสือดีลำดับที่ ๓๖๙

แสงเทียน

อ. วศิน อินทสระ

Facebook : อาจารย์วศิน อินทสระ
Facebook : Wasin Indasara

พิมพ์ครั้งที่ ๕ : มิถุนายน ๒๕๖๑

จำนวนพิมพ์ : ๒,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์เป็นธรรมทานโดย : ชมรมกัลยาณธรรม
๑๐๐ ถ.ประโคนชัย ต.ปากน้ำ
อ.เมือง จ.สมุทรปราการ ๑๐๒๗๐
โทรศัพท์ ๐-๒๗๐๒-๗๓๕๓

ภาพปก : ศิลปิน กิตติ ปริเมธาชัย

ภาพประกอบ : ขอขอบคุณเจ้าของภาพจากอินเทอร์เน็ตทุกท่าน

รูปเล่ม : ศิริส วัชรสุขจิตกร

พิสูจน์อักษร : ทีมงานชมรมกัลยาณธรรม

แยกสีและจัดพิมพ์ : แคนนา กราฟฟิค โทร ๐๘๖-๓๑๔-๓๖๕๑

สัพพทานัง ธัมมทานัง ชินาติ

การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง
www.kanlayanatam.com
Facebook : Kanlayanatam

คำอนุโมทนา ในการพิมพ์ครั้งที่ ๕

ชมรมกัลยาณธรรม โดยทันตแพทย์หญิงอัจฉรา กลิ่นสุวรรณ ผู้เป็นประธานชมรม ได้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่อง “แสงเทียน” เพื่อแจกเป็นธรรมทาน ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยความยินดียิ่ง

“แสงเทียน” เป็นหนังสือที่ต้องการจะส่องแสงธรรมออกทาง ประตูดุธรรมนิยาย หรือนวนิยายอิงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ข้าพเจ้า เคยกล่าวไว้หลายครั้งหลายหนว่า ลักษณะการสอนธรรมในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๓ แนว คือ

๑. แนวสังขธรรม เช่น เรื่อง อริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น

๒. แนวจริยธรรม เช่น เรื่อง พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ สาราณียธรรม ๖ เป็นต้น

๓. แนววรรณคดี เช่น เรื่องชาดกต่างๆ เป็นการเล่าเรื่องต่างๆ และมีคติธรรมแทรกอยู่เป็นระยะๆ ทำให้เพลิดเพลินในการอ่าน และได้คติชีวิตไปด้วย “แสงเทียน” จัดอยู่ในแนวที่ ๓ นี้

ข้าพเจ้าเขียนเรื่อง “แสงเทียน” ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ จนถึงบัดนี้ เป็นเวลานานถึง ๕๓ ปีมาแล้ว เวลานั้น ข้าพเจ้าอายุ ๓๐ บัดนี้ ข้าพเจ้าอายุ ๘๓ ปีเต็มย่างเข้าปีที่ ๘๔ เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ช่วงเวลา ๕๐ ปีเศษ ข้าพเจ้าได้พบเห็นความเปลี่ยนแปลงมากมาย ทั้งชีวิตของตนและชีวิตของผู้ที่รู้จัก ความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาของโลกทั้งปวง รวมทั้งทั่วโลกด้วย (สหพสุต โลภสุต สเทวโลกสุต เอสเว ธมฺโม ยทโท อนิจฺจ) แต่สิ่งหนึ่งซึ่งไม่เปลี่ยนแปลง นั่นคือ ลัทธิธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังคงเป็นความจริง และอำนาจประโยชน์ให้แก่ผู้ปฏิบัติตามเสมอมา และคงจะเป็นประโยชน์แก่มวลชนในอนาคตอีกยาวไกล เพื่อประโยชน์สุขแก่มวลชน “ขอให้เรามาช่วยกันกล่าวธรรม ส่องแสงธรรม เพระธรรมนั้นเอง เป็นธงของผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ทั้งหลาย” (พุทธศาสนสุภาษิต)

จาก “แสงเทียน” ขอให้ท่านผู้อ่านได้ “แสงธรรม” คือ ปัญญา และกรุณา เป็นต้น ไม่มีแสงสว่างใดเสมอด้วยแสงแห่งปัญญา (นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา) ได้ปัญญาแล้วจะได้ความสุข (สุโข ปญฺญาปฏฺฐิลาโภ) ส่วนความกรุณานั้น เป็นลักษณะของมหาบุรุษ หมายถึง ลักษณะของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ ไม่ว่าจะบุรุษหรือสตรี (มหาบุรุษสุภาวสุต ลกฺขณํ กรุณา สโท)

ขอขอบคุณชมรมกัลยาณธรรม มา ณ โอกาสนี้ด้วย และขอให้มีความสุข ความเจริญในธรรมยิ่งๆ ขึ้นไป

ด้วยความปรารถนาดีอย่างยิ่ง

๑๓๒ ๑๕๓๖

๒๗ มีนาคม ๒๕๖๑

คำนำ

ชมรมกัลยาณธรรม

งานเผยแผ่ธรรมเป็นงานการกุศลที่ต้องอาศัยความเสียสละ ตั้งใจ และตระหนักถึงเป้าหมาย ในการสืบทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ภาพชัดเจนในใจที่ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย ผู้เป็นแบบอย่างทางธรรม ทุ่มเทอุทิศตน ศึกษาพระธรรมคำสอน จนเข้าใจ เข้าถึง แล้วจึงมาบอกสอนพวกเราผู้มีบุญ ให้ได้พบแสงสว่างทางธรรมที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ภาพมงคลเหล่านี้ ล้วนเป็นกำลังใจให้พวกเราตั้งใจทำงานเผยแผ่ธรรมอย่างไม่ย่อท้อ

ท่านอาจารย์วชิระ อินทสระ เป็นหนึ่งในครูบาอาจารย์ที่มีความรอบรู้ และแตกฉานลึกซึ้งในหลักพระธรรม เป็นปราชญ์ทางธรรมแห่งยุคกรุงรัตนโกสินทร์ที่หาใครเทียบได้ยากนัก เพราะท่านมีอัจฉริยภาพในงานเผยแผ่ ทั้งในด้านหลักธรรมคำสอนและในทางวรรณกรรม พวกเรามีโอกาสได้ติดตามผลงานของท่านด้วยความชื่นชมศรัทธามาโดยตลอด ชมรมกัลยาณธรรมได้รับความเมตตาให้เผยแผ่ผลงานของท่านในรูปแบบต่างๆ ซึ่งล้วนเป็นสื่อทางปัญญาที่ช่วยนำทางชีวิตให้ผู้คนหลายรุ่นตลอดมาอย่างไม่ล้าสมัยเลย ผลงานจากภูมิปัญญาของท่านได้ถ่ายทอดมาอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย มากมายนับไม่ถ้วน จนรู้สึกอัศจรรย์ใจว่า คนๆ เดียวนี้ สามารถสร้างสรรค์ผลงานอันทรงคุณค่าไว้ให้เป็นคุณประโยชน์แก่โลกได้มากมาย มหาศาล ปานนี้เชียวหรือ

“แสงเทียน” เป็นวรรณกรรมธรรมดาเล่มแรกในชีวิตของท่านอาจารย์ วคิน อินทสระ ซึ่งท่านเขียนไว้ตั้งแต่ยังครองผ้ากาสาวพัตร์ ก่อนจะลาสิกขาจากเพศบรรพชิตที่ยาวนาน ออกมาเขียนวรรณกรรมเอกของโลก ในทศวรรษที่ ๒๐ คือ “พระอานนท์ พุทธอนุชา” ไม่นานนัก “แสงเทียน” งดงาม บริสุทธิ์ หอมจดจ่อ และประทับใจด้วยเนื้อหาที่รื่นรมย์ กลมกลืน ผสานกับหลักธรรม สมแล้วที่จะกล่าวว่า ท่านอาจารย์วคิน อินทสระ คือนายช่างผู้ร้อยมัลลย์แห่งธรรมน้อมนุชาพระพุทธรองค์ได้อย่างวิจิตรบรรจง อัจฉริยภาพของท่านช่างหาใครเปรียบได้ยากนัก

ในที่สุด “แสงเทียน” วรรณกรรมที่ท่านอาจารย์รัก ก็ได้กลับมาสู่อ้อมกอดของท่านอาจารย์อีกครั้ง ฉันสุขใจยิ่งนัก ที่ได้เห็นรอยยิ้มของท่านขณะทอดแสงเทียนไว้แนบอก ขอให้แสงเทียนนี้ จงเป็นแสงสว่างทางธรรมแก่สาธุชนผู้สนใจศึกษา สมดังปณิธานของท่านอาจารย์ผู้เป็นดุษ “พระธรรมเจดีย์” ขออานิสงส์แห่งการเผยแผ่พระธรรมอันประเสริฐ จงเป็นดุษแสงประทีปส่องโลกให้สว่างไสวด้วยธรรม เพื่อนำทางชีวิตที่ปลอดภัย ดับทุกข์แก้ปวงชน ขอนอบน้อมถวายธรรมทานนี้เป็นพุทธานุชา และอาจริยบูชาแด่ท่านอาจารย์วคิน อินทสระ ที่เคารพอย่างสูงตลอดไป

กราบอนุโมทนาบูชาพระคุณด้วยเศียรเกล้า

ทพญ. อัจฉรา กลินสุวรรณ

๑ มิถุนายน ๒๕๖๑

คำปรารภ

หนังสือเรื่องนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร

ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๕ คณะกรรมการนักศึกษามหา-
มกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา ได้จัดให้มีพิธีต้อนรับ
นักศึกษารุ่นที่ ๑๖ ในการนี้ เจ้าหน้าที่แผนกสารานุกรม ขอให้ข้าพเจ้า
ช่วยเขียนอะไรสักเรื่องหนึ่ง เพื่อลงในหนังสือ ม.ม.ร. อนุสรณ์ ฉบับ
ต้อนรับนักศึกษาใหม่นั้น ข้าพเจ้าได้ลองเขียนนวนิยายอิงหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาอย่างง่าย ๆ ทั้งโครงเรื่องและฉาก ข้าพเจ้าให้ชื่อเรื่อง
ว่า “แสงเทียนในโคมธรรม” เวลานั้นข้าพเจ้าเพิ่งเขียนได้เพียงสองบท
เท่านั้น คือ บทที่ ๑ “รอยจารึกจากดวงใจ” และบทที่ ๒ “บทเรียนจาก
ชีวิต” ได้ส่งบทที่ ๑ ลงพิมพ์ เมื่อหนังสือออกแล้ว ปรากฏว่าเป็นที่พอใจ
ของคณะอาจารย์และนักศึกษาเป็นอันมาก

อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ผู้บรรยายวิชาพระพุทธศาสนาฝ่าย
มหายาน ในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ และเป็นผู้ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันใน
เมืองไทยว่า เป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่าย
เถรวาทและมหายาน เรียกได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในปฏิภพทั้งสามทีเดียว
เมื่อได้อ่านเรื่องของข้าพเจ้าแล้ว ก็ออกปากชมอย่างจริงใจว่า “เขียน
หนังสือดีเหลือเกิน” คำชมของท่าน ผู้ซึ่งข้าพเจ้าถือว่า “เป็นปราชญ์” นั้น
เป็นกำลังใจแก่ข้าพเจ้าอย่างมาก

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ คณะกรรมการนักศึกษาได้จัดทำหนังสือประจำปีอีก และคงขอเรื่องของข้าพเจ้าอีกตามเคย เวลานั้น ข้าพเจ้าเขียนเรื่องแสงเทียนนี้ได้หลายบทแล้ว ได้มอบบทที่ ๕ “สวนดอกไม้” เพื่อลงพิมพ์ ข้าพเจ้าได้ตัดคำว่า “ในโคมธรรม” ออกเสีย เพราะเห็นว่าจะเป็นชื่อเรื่องที่น่าอึดใจจะยาวเกินไป คราวนี้ยังมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น และมีนักศึกษาหลายท่าน มาถามข้าพเจ้าว่า “เมื่อไรแสงเทียน จะออกเป็นเล่มเสียที ?”

ข้าพเจ้านึกอยู่เสมอว่า วันหนึ่งข้างหน้า “แสงเทียน” ของข้าพเจ้าคงจะมีโอกาสเดินเข้าสู่บรรณโลกบ้างเป็นแน่ ความคิดของข้าพเจ้าดังกล่าวนี้สัมฤทธิ์ผลเมื่อสำนักพิมพ์บำรุงสาส์นรับจะพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คุณบำรุงและคุณหงเยาว์ เจ้าของสำนักพิมพ์ดังกล่าวไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ข้าพเจ้าขอเรียนชี้แจงว่า สำหรับบทที่หนึ่ง “รอยจารึกจากดวงใจ” นั้นพิมพ์ไปแล้วถึง ๓ ครั้ง ทั้งนี้เกิดจากท่านผู้อ่านพบใน ม.ม.ร. อนุสรณ์แล้วชอบใจ ขออนุญาตไปพิมพ์แจกในงานศพ

บัดนี้ “แสงเทียน” ของข้าพเจ้าสำเร็จเป็นเล่มเรียบร้อยแล้วเป็นหนังสือ ๓๕๑ หน้า มี ๑๙ บท เป็น ๒๐ ๕ ึ่งบทสุดท้าย

คำนำ ในการพิมพ์ครั้งที่ ๔

“แสงเทียน” ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓ หมดลง สำนักพิมพ์บรรณาคาร
ขออนุญาตพิมพ์ใหม่อีก ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยความยินดี ขอขอบคุณ
สำนักพิมพ์และท่านผู้อ่านที่กรุณาสับสนุนงานเผยแผ่ศาสนาในด้านนี้
ให้แพร่หลายยิ่งขึ้นไป

จากการพิมพ์ครั้งแรก (พ.ศ. ๒๕๐๗) ถึงบัดนี้เป็นเวลาถึง ๒๗ ปี
ระยะเวลา ๒๗ ปีที่ผ่านมา สังคมของเราได้พัฒนาไปมาก ในฝ่ายวัตถุ
ประชากรหนาแน่นขึ้น ของแพงขึ้นหลายเท่าตัว แต่ชีวิตมนุษย์กลับถูกลด
ความเป็นอยู่ลำบากมากขึ้น ความเป็นโรคจิต โรคประสาทมากขึ้น
เพราะมีความวิตกกังวลมาก การสร้างตัวของคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ก็
ยากขึ้นด้วย

มองไม่เห็นอะไรจะเป็นที่พึ่งได้จริง นอกจากธรรมและบุญกุศล
ที่หมั่นอบรมบำเพ็ญให้เกิดขึ้นในตน เมื่อเป็นเช่นนี้ ตลอดเวลาที่มีชีวิต
อยู่ ผู้ฉลาดควรทำอะไร ควรแสวงหาอะไร นอกจากบุญกุศลและการ
ประพฤติธรรม อันจะเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เมื่อ
ความแก่และความตายเข้ามาถึง อะไรเล่าจะต้านทานได้ บุตรหรือ
ภรรยาสามีหรือ พ่อแม่ญาติพี่น้องหรือ ล้วนแต่ต้านทานไว้ไม่ได้ทั้งสิ้น

นำสังเวชสลัดใจน้อยไปหรือ ที่มนุษย์เรามัววิ่งวุ่นแสวงหาสิ่งอื่น
เกือบจะตลอดชีวิต ด้วยเข้าใจว่าจักเป็นที่พึ่งได้ เอาเข้าจริงมันเป็นที่พึ่ง

ไม่ได้ ให้ได้แต่ความหวงแหน กังวล หวาดกลัว และสารพัดที่จะเป็นพิษแก่จิตใจ ไม่ให้สงบลงได้ ต้องเป็นทาสของตัณหาอยู่ไม่รู้ลี้ลับสุด แต่คนเรายังยินดีในความเป็นทาสนั้น

เราทุกคนต้องการชีวิตที่ดี ที่ดีอยู่แล้วก็ต้องการให้ดียิ่งขึ้น แต่กว่าจะมีชีวิตที่ดีได้ เราต้องต่อสู้ดิ้นรนเป็นอันมาก เพื่อเอาชนะตนเอง เอาชนะอารมณ์ ซึ่งพวกเราส่วนมากเอาชนะไม่ได้ ต้องยอมแพ้มัน ยอมให้มันกดขี่ข่มขู่ จนสูญเสียเหตุผลและความเป็นตัวของตัวเอง เราต้องเผชิญหน้ากับอารมณ์ต่างๆ ทุกวัน ซึ่งทำให้เราพอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง มันอาจทำให้เราเสียคนได้ทั้งสองอย่าง ความสุขอันเป็นเพียงเหยื่อล่อ นั้น ทำให้เราติดมัน และชักใยพันตัวเอง รอบแล้วรอบเล่า จนยากที่จะคลายออกมาได้ เราติดบ่วงของอายตนะที่เราดักมันไว้เอง เราดักคนอื่น คนอื่นก็ดักเราเหมือนกัน จึงติดพันกันยุ่งไปหมด จะปลดก็มีความอาลั้ย จะผูกพันอยู่ก็เหน็ดเหนื่อยและหนักหน่วงสุดประมาณ

หว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ถ้าเราได้หว่านเมล็ดพืชแห่งความทุกข์ไว้ ลำต้นและดอกผลจะเป็นอะไร มันต้องเป็นต้นทุกข์ ดอกผลก็เป็นทุกข์เช่นกัน มนุษย์เราพากันแสวงหาความสุข แต่ในมรรคาแห่งชีวิต ได้หว่านเมล็ดพืชแห่งความทุกข์ไว้มากมาย ต้องการความสงบ แต่ในชีวิต มัวแสวงหาแต่ความเพลิดเพลิน ซึ่งเป็นสำเชื้อแห่งทุกข์ จะพบความสงบอย่างไรเล่า

กว่าจะมีชีวิตที่ดีได้ มนุษย์เราต้องฝึกฝนตนเองอย่างยิ่งยวด ต้องสร้างระเบียบวินัยให้กับตนเอง เข้มงวดกวดขันตนเอง ให้ทำสิ่งที่ควรทำ เว้นสิ่งควรเว้น เหมือนนายจ้างที่ลงทุนไปมากแล้ว ต้องเข้มงวดกวดขันกับลูกจ้าง เพื่อเอาทุนคืน และทำกำไรให้เกิดขึ้นงงได้ ชีวิตคนเรามีกำไรขาดทุนอยู่ทุกวัน ถ้าย่อหย่อนก็ขาดทุน ถ้ายั่งยืนแข็งแรง ทำจนสุดความสามารถ ก็เสมอตัวหรือได้กำไร แต่ที่สำคัญก็คือ ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องถ่องแท้ว่า ชีวิตที่ดีนั้นคือชีวิตอย่างไร

มนุษย์เราจะมีชีวิตที่ดีได้ ต่อเมื่อสามารถทำปัจจุบันให้ดีที่สุด เพราะมีปัญญาหยั่งรู้ว่า ชีวิตที่ดีนั้นคืออย่างไร และมีญาณหรือปรีชาญาณพอจะหยั่งรู้อนาคตว่า จะสร้างอนาคตของตนอย่างไรให้มั่นคง ทั้งทรัพย์สินภายนอก (อามิสโลกะ) และมีศีลธรรมภายใน (ธรรมโลกะ) มีความเพียรมากพอ ที่จะให้บรรลุสิ่งที่ต้องการด้วยความพยายามของตน มีน้ำใจเสียสละมากพอ ที่จะช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อคราวจำเป็น มีคุณงามความดีมากพอ ที่จะให้คนทั้งหลายไว้วางใจได้ และเคารพนับถือได้อย่างสนิทใจ และมีใจมั่นคงในคุณงามความดีอย่างไม่จีจิดจาง

คุณธรรมเหล่านี้ เมื่อแวดล้อมปัญญาอยู่ก็จะทำให้ชีวิตของผู้นั้นรุ่งเรือง เหมือนแสงสว่างท่ามกลางความมืด นั่นคือความหมายแห่ง **“แสงเทียน”** ซึ่งเป็นชื่อของหนังสือเล่มนี้

ข้าพเจ้าขอส่งความปรารถนาดีมายังท่านผู้อ่านทุกท่าน ขอขอบพระคุณที่ได้กรุณาสันนิษฐานงานประพันธ์ของข้าพเจ้าเสมอมา ข้าพเจ้าปรารถนาให้ท่านทั้งหลายมีความสุขสดชื่น เข้าใจธรรม รู้ธรรม ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว เป็นไปเพื่อระงับดับทุกข์ได้จริงๆ แม้เราทั้งหลายจะแตกต่างกันบ้างในเรื่องอื่นๆ แต่มีสิ่งเหมือนกันอยู่หลายอย่าง เช่น เป็นเพื่อนร่วม เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาอย่างเดียวกัน แม้ผู้ที่ต่างศาสนา ก็ยังเป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งสิ้น นอกจากนี้ เรายังเป็นมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งอยู่เหนือเชื้อชาติและศาสนา (Above all nations and religions is humanity)

ขอความสุข ความเจริญ พร้อมด้วยพลาหมัยอันสมบูรณ์ ฟุ้งมีแต่ท่านทั้งหลาย ตลอดกาลทุกเมื่อ

๑๓๖ ๐๒๕๓๖

๒๔ เมษายน ๒๕๓๔

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๓

เมื่อเรื่องแสงเทียนฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ จำหน่ายหมดแล้ว สำนักพิมพ์บรรณาคารแสดงความประสงค์ขอพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้าอนุญาตให้จัดพิมพ์ด้วยความยินดี

แสงเทียน เป็นนวนิยายอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เล่มแรกของข้าพเจ้า เมื่อได้รับการต้อนรับจากท่านผู้อ่าน จนต้องพิมพ์เป็นครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าก็อดจะปลื้มใจมิได้ และรู้สึกประทับใจในเมตตาปราณี และอุปการคุณของท่านผู้อ่าน ที่กรุณาให้เกียรติสนับสนุนงานของข้าพเจ้าด้วยดีเสมอมา

พระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ถ้าได้รับการเผยแผ่ให้แพร่หลายโดยถูกต้อง ให้เข้าถึงใจของประชาชนได้แล้ว จะเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ แก่ปัจเจกชน สังคม และประเทศชาติ

ข้าพเจ้าขอขอบคุณสำนักพิมพ์บรรณาคาร ที่กรุณาให้เกียรติพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ เป็นการช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นหลักการครองชีวิตที่ประเสริฐ ซึ่งความทุกข์ย้ายได้โดยยาก

ผู้เขียน

๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๙

คำนำ ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

ข้าพเจ้าส่วนจำกัต์บำรุงสาส์นแจ้งว่า เรื่องแสงเทียนซึ่งพิมพ์ครั้งแรกจนหมด ขออนุญาตพิมพ์เป็นครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยความยินดี

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒ นี้ ข้าพเจ้าได้แก้ไขบ้างเล็กน้อยเกี่ยวกับเครื่องหมายและวรรคตอน ส่วนข้อความและเนื้อหายังคงเดิมทุกประการ

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาทางธรรมอยู่มาก สำหรับท่านผู้อ่านที่ต้องการเนื้อหาธรรม คงจะได้รับความพึงพอใจบ้าง หนังสือประเภทนี้ถ้าท่านผู้อ่าน ได้อ่านอย่างพิถีพิถะระห์อย่างซ้าๆ จะได้รับประโยชน์มากกว่าอ่านลวกๆ เพียงเพื่อให้รู้เรื่องอย่างเดียว

ข้าพเจ้าขอขอบคุณ ห้างหุ้นส่วนจำกัต์บำรุงสาส์น ที่สนใจเผยแพร่งานด้านนี้ และขอขอบคุณท่านผู้อ่านที่สนใจในบทประพันธ์ของข้าพเจ้า

ผู้เขียน

๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๐

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งแรก

ในการเดินทางไกล ถ้าระยะทางเต็มไปด้วยบรรยากาศที่แห้งแล้ง อบอุ่น ผู้เดินก็เต็มไปด้วยความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า จะรู้สึกเบื่อหน่าย และท้อแท้ ตรงกันข้าม ถ้าระยะทางที่เดินร่มรื่น มีทิวทัศน์สวยงาม มี ธรรมชาติและที่พักเป็นแห่งๆ ผู้เดินจะรู้สึกรื่นรมย์และเหนื่อยน้อย ถ้ามี ความรู้สึกเหมือนเดินเล่นอยู่ในสวนสวรรค์ด้วยแล้ว เขาจะเดินอย่าง เพลิดเพลินเจริญใจ แม้ถึงที่สุดทางแล้วก็อยากจะได้กลับมาอีก จันใด

การอ่านหนังสือเรื่องยาวๆ ก็ฉันนั้น ถ้ามีแต่หลักวิชาล้วนๆ ผู้อ่าน ก็จะมีความรู้สึกเหมือนเดินทางไกลที่กันดาร เขาจะยอมเดินทาง ดังกล่าวนี้ เฉพาะคราวที่จำเป็นจริงๆ เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ คนส่วนมาก จึงเบื่อ ไม่ค่อยชอบอ่านหนังสือประเภทตำรา

ด้วยความรู้สึกและพิจารณาเห็นข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ข้าพเจ้าจึง เขียนหนังสือนวนิยายอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้น ข้าพเจ้ามุ่ง เอาหลักธรรมเครื่องจรรโลงใจเป็นจุดหมายปลายทาง และนำเอาเรื่อง ราวต่างๆ ที่เรียกว่า “นิยาย” มาเป็นบรรยากาศ เพื่อให้ท่านผู้อ่านได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม และได้รับความรื่นรมย์ไปพร้อมๆ กัน ส่วนสำนวนหนังสือนั้น ข้าพเจ้าอยากจะเปรียบด้วยภูมิภาคนั้นๆ

เหยียบย่ำลงไป ถ้าพื้นเรียบเสมอ ปราศจากความขรุขระ ก็จะทำให้การเดินทางขึ้นอีกมาก อีกอย่างหนึ่งคนส่วนใหญ่ชอบรับประทานยาหวานมากกว่ายาขม หนังสือที่ขมๆ จริงอยู่ เนื้อแท้แล้วมันมีคุณค่ามากเหลือเกิน คนจึงนิยมอ่านน้อย และอ่านกันเฉพาะแขนงวิชาที่เกี่ยวข้องกับตนเท่านั้น

ข้าพเจ้าสังเกตเห็นอีกอย่างหนึ่ง ในส่วนใหญ่ มักจะมีทั้งไม้อ่อน ไม้แก่ ไม้เล็ก ไม้ใหญ่รวมๆ กันอยู่ ในศาสนาใหญ่ๆ ก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีหมู่ไม้อ่อน คือพุทธศาสนิกที่มีความรู้ความเข้าใจและอัธยาศัยต่างๆ กัน หนังสือประเภทนวนิยายอิงหลักธรรมนั้น เป็นอาหารอ่อน เหมาะสำหรับไม้อ่อน คือพุทธศาสนิกที่ยังใหม่ต่อศาสนา เมื่อเขาเหล่านั้นมีความรู้เติบโตมากพอควรแล้ว ก็ก้าวไปอ่านหนังสือตำราชั้นยากๆ ขึ้นไปได้ตามลำดับ เด็กย่อมรับประทานได้ตามขนาดปากและวัยของตน ฉนั้นใด บุคคลย่อมรับรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ ตามภูมิปัญญาของตน ฉนั้นนั้น

นวนิยายแบบอิงหลักธรรมนี้ ผู้ที่เขียนมากที่สุดในเมืองไทยเวลานี้ก็เห็นจะเป็น อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ เริ่มตั้งแต่ ใ้ตร่วม กาสาวพัสตร์ ตามมาด้วย กองทัพนธรรม, ลุ่มน้ำนมมหา, เชิงผาหิมพานต์, พระอาทิตย์ขึ้นทางตะวันตก และ นันทะปชาบดี

ในที่นี้ ข้าพเจ้าขออ้อมบูชาพระคุณ อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ อาจารย์อันเป็นที่เคารพยิ่งของข้าพเจ้า ในฐานะที่ท่านผู้นี้ เป็นผู้บุกเบิกทางแนวการเขียนนวนิยายอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอาศัยหลักธรรมทางเถรวาทล้วนเป็นท่านแรกในเมืองไทย จัดเป็นก้าวใหม่แห่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการฉายแสงธรรมออกทางประตุนวนิยาย ซึ่งปรากฏว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจยิ่งนัก

อย่างไรก็ตาม หนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้ามุ่งประโยชน์ทางกลมเกลอ
จิตใจ และให้อ่านเล่นกันเพลินๆ เป็นสำคัญ สำหรับฉากและท้องเรื่อง
ซึ่งอาจจะซัดหุซัดตาไปบ้าง ขอท่านผู้อ่านโปรดให้อภัย และอย่าได้ถือ
เป็นสำคัญเลย

บุญกุศลใดๆ ที่จะพึงเกิดมีแก่ข้าพเจ้าจากหนังสือเรื่องนี้ ขอบุญ
กุศลอันนี้ จงเป็นแรงดลใจให้ข้าพเจ้า เป็นผู้ใคร่ในธรรม และได้บรรลุ
ธรรมชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา ในอนาคตกาลอันใกล้

ปรีช ๐๒๓๖

พ.ศ. ๒๕๐๗

สารบัญ

	เรื่อง	หน้า
บทที่ ๑	รอยจารึกจากดวงใจ	๑๙
บทที่ ๒	บทเรียนจากชีวิต	๓๑
บทที่ ๓	ร่มธรรม	๔๕
บทที่ ๔	ปิยวิปโยค	๕๕
บทที่ ๕	สวนดอกไม้	๖๙
บทที่ ๖	ถ่านไฟเก่า	๘๓
บทที่ ๗	มงกุฏเพชรและหมวกฟาง	๙๓
บทที่ ๘	ดอกไม้ไม่ติดตม	๑๐๕
บทที่ ๙	ผู้ฝึกตน	๑๑๙
บทที่ ๑๐	โคหาย	๑๒๙
บทที่ ๑๑	ไปตายตาบหน้า	๑๔๑
บทที่ ๑๒	ห้านักศึกษาตักกสิลา	๑๕๓
บทที่ ๑๓	ห้านักศึกษาตักกสิลา (ต่อ)	๑๖๗
บทที่ ๑๔	โอวาทของอาจารย์	๑๗๗
บทที่ ๑๕	โควินท์ผู้สิ้นรัก	๑๙๑
บทที่ ๑๖	กรูณานุภาพ	๒๐๕
บทที่ ๑๗	ปีศาจผู้น่ารัก	๒๑๙
บทที่ ๑๘	ปรัชญาทางพระพุทธศาสนา	๒๓๑
บทที่ ๑๙	มโนปณิธาน	๒๔๓
บทที่ ๒๐	บทสุดท้าย	๒๕๓

๑

รอยจารึกจากดวงใจ

รุ่งอรุณของวันนั้น แม้มันจวนจะย่างเข้าคิมหันตฤดูแล้ว แต่ลมหนาวก็ยังพริ้วมาเป็นระยะๆ เสียงรถ เสียงม้า และเสียงคน เรียงกันดังอยู่มิได้ขาด ประชาชนเดินขวักไขว่ไปมาเป็นกลุ่มๆ ถนนซึ่งต่างๆ ต่างๆ นั้น ถูกบดแล้วขี้เถ้าโดยล้อแห่งยวดยานต่างชนิด ทั้งสองฟากถนนจะมองเห็นกาสาวพัสดร์เหลืองอร่ามเคลื่อนไหวไปมาอย่างแจ่มจ้าและระมัดระวัง ภายใต้อาสาวพัสดร์นี้ เป็นร่างชายในวัยต่างๆ ผู้บำเพ็ญตนเป็นนักพรต เพื่อแสวงหาทางแห่งสันติ หรืออย่างน้อยก็เพื่อศึกษาหาความรู้ในพระธรรมวินัย แล้วนำมาแก้ไข กาย วาจา และใจของตน ให้ถูกต้อง สะอาด ทานเหล่านั้น จะหยุดรับอาหารเป็นระยะๆ เท่าที่มีผู้ศรัทธาต้องการถวาย

ในบรรดาสถณะทั้งหลายดังกล่าวนี้ มีภิกษุรูปหนึ่ง มีอาการเรียบร้อย ครองจิรวแต่พองาม ไม่ตั้งและรัดจนแน่น และไม่หย่อนยานจนรุ่มร่าม เดินสำรวมกิริยาตามเสขียวัตถุทุกประการ ไม่เร็วเกินไปและไม่ช้าเกินไป จะเหลียวซ้ายแลขวาก็เฉพาะที่ข้ามถนนเท่านั้น มีอินทรีย์สงบและทำทางเยือกเย็น ส่อความรู้ลึกภายในอันสูง เพียงแต่ดูภายนอกก็พอจะพูดได้ว่า สมณะผู้นี้ เป็นผู้บูชาพระศาสดาด้วยใจจริง

ในขณะที่ท่านเดินมาถึงมุมถนนแห่งหนึ่ง ท่านต้องหยุดชะงักเมื่อได้ยินเสียง “นิมนต์เจ้าข้า” ทันทีที่ท่านเหลียวมาทางเสียงนั้น ภาพที่ปรากฏหญิงชราวงก้น เรียกได้ว่าเกือบจะลั่นเทิ้มไปทั้งตัว ขาข้างหนึ่งพิการมือหนึ่งถือไม้เท้า อีกมือหนึ่งถือภาชนะอาหาร เมื่อได้เข้ามาใกล้พอสมควรแล้วท่านก็ย่อตัวลง พอให้หญิงชราได้ใส่บาตรสะดวก แต่อันิจจา...ไม้เท้าที่หญิงชราใช้ยันกายนั้น เกิดพลาดโดยบังเอิญ ร่างของนางเซไปข้างหนึ่งอาหารในถ้วย แทนที่จะลงในบาตร กลับลงไปอยู่ที่พื้นถนน

เย็นวันหนึ่งหลังจากปฏิบัติกิจอื่นๆ อันสมควรจะกระทำแล้ว ก็ถึงเวลาเข้าพักผ่อนและใช้เป็นเวลาไตร่ตรองธรรม หรือมิฉะนั้นก็สนทนากับเพื่อนพรหมจารีอื่นๆ เท่าที่มีและสมควร เรื่องนี้ก็ถูกถ่ายทอดให้สหธรรมิกท่านหนึ่งทราบ ท่านพูดขึ้นตอนหนึ่งว่า

ภราดา^๑ เมื่อเหตุการณ์ปรากฏเช่นนั้น ข้าพเจ้าและหญิงชราต่างก็ตกอยู่ในอาการตะลึง โดยเฉพาะข้าพเจ้าเอง มีอาการตัวชาเหมือนไม่มีความรู้สึก พูดอะไรไม่ออก และยังเห็นหญิงชราผู้นั้นมีน้ำตาเอ่อเต็มเบ้าตา และในที่สุดก็ไหลพรากลงอาบแก้ม ข้าพเจ้าต้องการจะพูดปลอบใจนางว่า “แม่เท่านี้ก็บุญพอแล้ว” แต่ข้าพเจ้าก็พูดไม่ออก ข้าพเจ้านยืนต่อไปอีกไม่ได้ เพราะความสงสารและเห็นใจอาจจะทำให้ข้าพเจ้าต้องแสดงอาการและกระทำในสิ่งอันไม่ควรแก่สมณะ ข้าพเจ้าตัดสินใจถอยออกมาและเดินกลับ

“ภราดา แม้จะยังเข้าอยู่ และพอจะเดินไปหาอาหารที่อื่นได้อีก แต่ใจข้าพเจ้าห่อเหี่ยวและหมดกำลังที่จะเดินต่อไป ข้าพเจ้าจึงตัดสินใจเดินกลับมาอาราม ทั้งๆ ที่วันนั้นข้าพเจ้ายังมีได้อาหารเลย แปลว่าวันนั้นข้าพเจ้าต้องอดอาหารทั้งวัน ท่านอาจจะแปลกใจว่าทำไมข้าพเจ้าต้องอดอาหารทั้งวัน ภราดา ข้าพเจ้าเป็นคนใหม่ในถิ่นนี้ ไม่มีใครที่รู้จัก

^๑ ภราดา แปลว่า พี่น้อง เป็นเอกพจน์ ถ้าเป็นพหูพจน์ ใช้ว่า ภราดร

ข้าพเจ้า และข้าพเจ้าก็มีได้รู้จักใครเลย แต่น่าประหลาดยิ่งนัก เพราะแม้ข้าพเจ้าจะอดอาหารทั้งวันในวันนั้น แต่ก็หามีความทรมานทุร้ายหรือทุกข์เข็ญเพราะความหิวไม่ จิตใจที่สงสารหญิงชราามีมาก จนข้าพเจ้าลืมนึกถึงตัวเอง

“ในวันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้าออกบิณฑบาตอีกและได้เดินไปทางนั้น ภราดาข้าพเจ้าเกือบจะร้องไห้ เมื่อข้าพเจ้าได้ยินเสียงชาวตลาดกลุ่มหนึ่งพูดกันว่าหญิงชราคนนั้นได้ตายเสียแล้วเมื่อคืนนี้ และชี้ไปยังที่ที่นางล้มลงตอนใส่บาตรข้าพเจ้า บังเอิญวันนั้น ข้าพเจ้าได้อาหารบ้างแล้วจึงรีบกลับ เมื่อฉันอาหารแล้ว ข้าพเจ้าก็สำรวจมิจิต แผ่เมตตา และแผ่ส่วนกุศลไปให้นางตามความสามารถ แต่เหตุการณ์ในครั้งนั้น มันเป็นเรื่องจารึกในดวงใจของข้าพเจ้า จนไม่สามารถจะลืมนึกได้จนบัดนี้ เมื่อเห็นคนชรามีศรัทธาจะถวายบิณฑบาต ข้าพเจ้าอดหวั่นใจมิได้เลย ภราดา...เรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะมีความผิด ในฐานะเป็นสาเหตุให้หญิงชราต้องตายหรือไม่?”

“ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์” ภิกษุหนุ่มอีกรูปหนึ่งเอ่ยขึ้น “ข้าพเจ้าเข้าใจว่าท่านไม่มีความผิด ไม่มีบาป ทั้งนี้เพราะท่านไม่มีเจตนาร้ายต่อหญิงชรา นั้นแม้แต่น้อย บาปย่อมมีแก่ผู้มีเจตนาและลงมือกระทำ หรือใช้ให้คนอื่นทำ อีกประการหนึ่ง ความตายเป็นเรื่องธรรมดา และสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของๆ ตน เมื่อถึงคราวจะต้องตาย บางทีนอนอยู่เฉยๆ ก็ยังตายไปได้ โดยมีได้เจ็บป่วยอะไรเลย อนึ่ง หญิงชราคนนั้นได้ตายลงในขณะที่จิตเป็นกุศล อาสังขกรรม (กรรมที่ทำเมื่อจวนจะตาย) ของนางคงจะดีมาก ถ้านางเพียงได้ใส่อาหารลงในบาตรของท่าน เป็นที่น่าเสียดายว่า อาหารมิได้ตกลงในบาตร แต่ก็ได้ชื่อว่านางได้ทำบุญแล้ว

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าท่านต้องได้รับบาปในกรณีนี้ พระศาสดาก็คงไม่พ้นบาป ในกรณีที่นางมาคั่นตียาถูกประหารพร้อมด้วยบริวาร

ท่านคงเคยทราบ เรื่องภิกษุหนึ่งนายพรานเนื้อ หนีขึ้นไปอยู่บนต้นไม้ และถูกนายพรานแทงด้วยหอกเพื่อให้ตกลงมา เมื่อแทงเข้าขา ท่านก็ยกเท้าขาขึ้น นายพรานก็แทงเข้าซ้าย เปลี่ยนไปเปลี่ยนมา จนเท้าพรานไปด้วยรอยแผล สรีระของท่านเร่าร้อนเหลือจะทน ความเจ็บปวดทำให้ท่านไม่สามารถครองจีวรไว้ได้ บังเอิญจีวรหล่นลงมาคลุมนายพรานตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า สุนัขไล่เนื้อของนายพรานซึ่งคอยที่อยู่ใต้ต้นไม้ เข้าใจว่าภิกษุนั้นตกลงมา ก็ช่วยกันขบกัดทั้งเนื้อหนังของนายพรานจนเหลือแต่กระดูก เมื่อสุนัขยังไม่ไป ภิกษุนั้นก็หักกิ่งไม้แห้งทิ้งลงมา มันทั้งหลายได้ทราบว่าได้กัดนายของมันตายเสียแล้ว ก็ตกใจและวิ่งเข้าไป

“ภิกษุรูปนั้นสงสัยว่าตนจะเป็นสาเหตุให้นายพรานต้องตายหรือไม่ ตนยังมีศีลบริบูรณ์หรือไม่ จึงนำความกราบทูลพระบรมศาสดา พระองค์ตรัสรับรองศีลของภิกษุรูปนั้นว่าบริสุทธิ์ และเธอเป็นผู้ไม่มีบาปเพราะเหตุนี้ กลับแสดงว่าบาปย่อมกลับตกถึงพราน ผู้ซึ่งคิดประทุษร้ายต่อผู้ที่ไม่คิดประทุษร้ายตน เหมือนธูลีที่บุคคลขว้างขึ้น ย่อมตกลงบนศีรษะของผู้นั้น

“ท่านผู้เจริญ ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ท่านเป็นผู้ไม่มีบาป และไม่มีอะไรต้องวิตกกังวล” ภิกษุหนุ่มรูปนั้นกล่าวในที่สุด

“ดูก่อนภราดา” ภิกษุรูปแรกกล่าว “แม้อายุของท่านจะยังไม่ย่างเข้าสู่มัชฌิมวัยเลย แต่คำกล่าวของท่านแสดงถึงความเป็นผู้ใหญ่ในด้านจิตใจอย่างน่าสรรเสริญยิ่งนัก ภราดา ผู้ใหญ่ หรือพระเถระ ในความหมายของพระบรมศาสดานั้น ต้องเป็นผู้พูดจาเป็นอรรถเป็นธรรม มิใช่พูดเหลวไหล ดังครั้งหนึ่งพระองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งข้าพเจ้ายังจำได้ประทับใจว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเราอยู่ที่ตำบลอุรุเวลา ที่ต้นไทร เป็นที่พักผ่อนของพวกคนเลี้ยงแพะ (อชปาลนิโครธ) ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา คราวแรกตรัสรู้ใหม่ๆ ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์เป็นอันมาก ล้วนแต่เป็นคนแก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่เกิดนาน ถึงวัยแล้ว เข้าไปหาเราถึงที่พักอยู่ ทำความปราศรัยพอสมควรแล้ว พรหมณ์เหล่านั้นได้กล่าวคำนี้กะเราว่า ‘พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ฟังมาแล้วว่า พระสมณโคตมไม่อภิวัต ไม่ลูกรับ ไม่เชื่อเชิญ ด้วยอาสนะ กับพรหมณ์ผู้แก่เฒ่า ผู้เกิดแล้วนาน ข้อนี้จริงอย่างนั้นหรือ พระโคตม ข้อนี้ไม่สมควรมิใช่หรือ?’

“ภิกษุทั้งหลาย ความคิดได้เกิดขึ้นแก่เราว่าพรหมณ์ผู้มีอายุพวกนี้ ไม่รู้จักพระเถระ หรือธรรมที่ทำให้คนเป็นพระเถระ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลแม้เป็นผู้เฒ่ามีอายุ ๘๐ - ๙๐ - ๑๐๐ ปี โดยกำเนิดก็ตาม แต่เขามีคำพูดไม่เหมาะแก่กาล พูดไม่จริง พูดไม่มีประโยชน์ พูดไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย กล่าววาจาไม่มีที่ตั้ง ไม่มีที่อิง ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ คนผู้นั้น ย่อมถึงการนับว่าเป็น ‘เถระผู้พาล’ โดยแท้

“ภิกษุทั้งหลาย คนผู้ใดแม้ยังอ่อน ยังหนุ่ม ยังรุ่น มีผมยังดำ ยังอยู่ในปฐมวัย แต่เขาเป็นคนมีคำพูดเหมาะแก่กาล พูดจริง พูดมีประโยชน์ พูดเป็นธรรมเป็นวินัย กล่าววาจา มีที่ตั้ง มีหลักมีฐาน มีที่สิ้นสุด ประกอบด้วยประโยชน์ คนนั้นนับว่าเป็น ‘เถระบัณฑิต’ โดยแท้”^๒

“ภราดา เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายพึงตั้งใจสำเหนียกว่า จะไม่เป็นเถระพาล แต่จะเป็นเถระบัณฑิต”

“สาธุ ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะทรงจำข้อความที่ท่านกล่าวนี้ไว้ด้วยดี และจะเล่าให้เพื่อนพรหมจารีอื่นๆ ฟังต่อไปอีก ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ามีนามในพระศาสนาว่า ‘ธัมมชัต’ ทำอย่างไร ข้าพเจ้าจึงจะทราบนามของท่านผู้เจริญบ้างเล่า?”

^๒ บาลีจตุกนิบาต อังคุตตรนิกาย ๒๑/๒๘/๒๒

“ภราดา เพื่อนพรหมจารีเรียกข้าพเจ้า ‘สารชาติ’ มาตั้งแต่วันที่ ข้าพเจ้าอุปสมบท เมื่อท่านต้องการจะเรียกข้าพเจ้าโดยนาม ก็ขอให้เรียกว่า ‘สารชาติ’เถิด

“อาวุโส”^๓ พระสารชาติกล่าวต่อ “เวลาของเรายังมีอยู่ ถ้าท่านไม่มี ธุระอะไรส่วนตัว จะอยู่สนทนากับข้าพเจ้าอีกก็ยินดี”

“ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ ข้าพเจ้ามีความพอใจอย่างยิ่งที่ได้สนทนากับท่าน ถ้าท่านผู้เจริญมีอะไรจะนำมาเล่าสู่ข้าพเจ้าฟังเพื่อประดับความรู้ ในฐานะเป็นผู้มาสู่โลกนี้ภายหลัง ก็จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของข้าพเจ้าอย่างยิ่ง”

ทั้งสองเจียบงันไปสักครู่หนึ่ง กระแสลมอ่อนพัดมาทางบูรพทิศ ทำให้เกิดความรู้สึกเย็นสบาย กิ่งอ่อนของต้นไม้ไหวพลิ้วไหวตามลมพร้อมๆ กับใบแก่ได้หล่นลงสู่พื้นเป็นครั้งคราว บรรยากาศในอารามสงบเงียบ เหมาะแก่การเป็นที่พำนักของท่านผู้แสวงมรรคาแห่งอมตะนานๆ จึงจะได้ยินเสียงจากลำน้ำใกล้อารามดังอยู่ข้าง อันแสดงว่าการสัญจรทางน้ำยังมีอยู่

“ดูก่อน ภราดา” พระสารชาติเริ่มขึ้น “ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าเดินทางไปเพื่อแสดงธรรมในชนบท ต้องข้ามทางกันดารมาก ข้าพเจ้าต้องปีนป่ายขึ้นเขาชันๆ เพื่อข้ามภูเขาสูงนั้นไปในชนบทอีกแห่งหนึ่ง บางแห่งข้าพเจ้าต้องข้ามห้วยและลำธาร ซึ่งมีน้ำลึกและไหลเชี่ยว บางแห่งก็เป็นทุ่งราบอันกว้างใหญ่ไพศาล ลิงเหล่านี้มิได้ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความรู้สึกลำบากอะไร เพราะข้าพเจ้าคุ้นเคยกับการเดินทางชนิดนี้เสียแล้ว แต่สิ่งที่ทำให้ข้าพเจ้าประทับใจนั้น เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่เรารู้จักกันดี อาวุโส ฌ พุงราบแห่งหนึ่ง เป็นที่ทำมาหากินของชาวชนบท โดยการทำนาและไถการไถนั้นใช้วัวคู่เทียมเข้าด้วยกัน ข้าพเจ้าเห็นวัวหนุ่มตัวหนึ่ง มันทำให้ข้าพเจ้า

^๓ อาวุโส เป็นคำที่พระผู้ใหญ่ใช้เรียกพระผู้น้อย ถ้าพระผู้น้อยเรียกพระผู้ใหญ่จะใช้ว่า ภันเต

เค็ร้าจนแทบน้ำตาไหล หลังวัวหนุ่มตัวนั้นเป็นแผลเหวอะหวะ แทบจะเรียกได้ว่าหลังกลางที่เดียว มันลึกลงไปถึงไหนข้าพเจ้าไม่รู้ได้ แต่จากการมองเห็นในระยะไม่ไกลนัก เห็นเป็นหลุมลึกลงไป มันถูกจับมาเทียมไถ และต้องลากไปรอบๆ แปลงนา แมลงวันตอมที่งบนหลังของมันนั้น แม้มีหางไว้สำหรับวิและป้องปิดแมลงวัน แต่สังเกตว่ามันไม่กล้าปิดแรงนัก เพราะกลัวจะถูกแผล ยิ่งร้ายกว่านั้น ไม่เรียวยามมือเจ้าของคอยกระหน่ำลงมาเป็นระยะๆ ภารดาเอย ทุกครั้งที่ไม่เรียวยาระทบหลังวัวหนุ่มตัวนั้น มันเหมือนหวดลงบนหัวใจอันห่อเหี่ยวของข้าพเจ้า ถ้าไม่มีแผลเหวอะหวะบนหลังของมัน ข้าพเจ้าจะไม่รู้สึกอะไรนัก ข้าพเจ้าหลบเข้ามานั่งพัก ณ ใต้ต้นไม้แห่งหนึ่ง อีกสักครู่ต่อมา ข้าพเจ้าเห็นชวานาผู้นั้นปล่อยาววัวที่เทียมไถโดยมิได้เอาใจใส่อะไรเลย แต่กลับเอาใจใส่ประคบประหมมวัวอีกตัวหนึ่งซึ่งผูกไว้ใต้ต้นไม้ ข้าพเจ้าเพียงเห็นมัน มันเป็นโคถึกกล้าสันและท่าทางสุขภาพดี

“ดูก่อน ภารดา ความรู้สึกของข้าพเจ้าเวลานั้น สับสนุ่นวายเสียเหลือเกิน

“ณ ที่อีกแห่งหนึ่ง มันเป็นริมทะเล พระอาทิตย์กำลังอยู่กลางฟ้าพอดี ฤดูนั้นเป็นฤดูร้อน มันร้อนจัดเหลือประมาณ แม้มทะเลจะพัดมาพอบรรเทาความร้อนได้บ้าง แต่แสงแดดที่แผดกล้าตอนเที่ยงวัน ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าร้อนอยู่นั่นเอง ทั้งๆ ที่ข้าพเจ้าเดินตัวเปล่า ไม่มีสัมภาระอะไรเลย ข้าพเจ้าเดินทางสวนกับสตรีผู้หนึ่ง หล่อนกำลังมีครรภ์แก่ ถ้าข้าพเจ้าดูไม่ผิด ครรภ์ของหล่อนคงเจริญมาไม่น้อยกว่า ๗ เดือน หล่อนเป็นสตรีวัยกลางคน มือหนึ่งอุ้มลูกซึ่งยังอ่อน ไม่สามารถเดินได้ อีกมือหนึ่งจับภาชนะซึ่งวางอยู่บนศิระะที่หนักอึ้ง มันคือหม้อใหญ่สำหรับใส่น้ำตาลเหลว หล่อนกำลังนำน้ำตาลเหลวไปขายในเมือง คงจะได้ราคาประมาณ ๕ - ๑๐ บาทเท่านั้นเอง สังเกตจากหน้าตาท่าทางของหล่อน เต็มไปด้วยความวิตกกังวลและเค็ร้าสร้อย

“มาริสะ” ท่านลองนึกภาพดูสิ หญิงหนึ่งวัยกลางคนมีครุฑ มีมือหนึ่งอุ้มลูก อีกมือหนึ่งจับภาชนะที่หนักอึ้งอยู่บนศีรษะ เดินฝ่าแดดไปบนโคลนทรายในยามเที่ยง ข้าพเจ้าหยุดยืนมองลงไป ในทะเลอันมองไม่เห็นฝั่ง เห็นแต่น้ำและขอบฟ้าอยู่รำไร มาริสะ ภาพอันนี้ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงท่านพระองค์ลิลิต และพระดำรัสของพระศาสดาที่ว่า

“น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ นั้น ยังน้อยกว่า น้ำตาของผู้ซึ่งท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏต้องร้องไห้เพราะทุกข์ทั่วมียังมากกว่าน้ำในมหาสมุทรนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจะมัวประมาทอยู่ทำไมเล่า”

“ข้าแต่ท่านผู้แสวงหาอมรรคาแห่งอมตะ” พระธัมมชาตกล่าวขึ้น “ข้าพเจ้าพอมองเห็นและเข้าใจแล้วว่า ความทุกข์ ความเดือดร้อนของสัตว์ในโลกนี้ มีมากมายเหลือที่จะคำนวณได้ แต่สัตว์ทั้งหลายถูกผ้าคืออวิชชาบังตา กล่าวคือปัญญาจักขุไว้ จึงไม่สามารถมองเห็นความจริงตามภาพได้ และยังลุ่มหลงมัวเมา เพื่อความเกิดในชาติต่อๆ ไป และนั่นหมายถึงการยึดความทุกข์ให้ยาวนานไปในนั่นเอง”

“ถูกแล้วท่านผู้เจริญ” พระสารชาตเสริม “ความทุกข์ของคนผู้ซึ่งมีใจยังไม่ถึงธรรมนั้นมีมากนัก ท่านคงจำได้ที่พระพุทธรูปองค์ทรงแสดงทุกข์ไว้ ๑๑ ประการ คือ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ความแค้นใจ ความคร่ำครวญ พิโรธพิน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ การประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก การต้องพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก ความไม่สมปรารถนา ตามที่อยาก เหล่านี้ล้วนเป็นความทุกข์ คอยเผาผลาญจิตใจของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ให้เราร้อน ดิ้นรนอยู่มิหยุดหย่อน”

“ดูก่อนอาวุโส” พระสารชาตกล่าวต่อไป “โดยเฉพาะที่ควรนำมา กล่าวให้พิจารณาเห็นได้ง่ายๆ เช่นความทุกข์ใจเพราะเรื่องเจ็บ คนทุกคนต้องเคยเจ็บมาทั้งสิ้น ไม่เจ็บมากก็เจ็บน้อย ความทุกข์ทรมานเพราะต้อง

^๔ มาริสะ แปลว่า ผู้มีรูปทุกข์ ปราศจากทุกข์ เป็นเอกพจน์ ถ้าเป็นพหูพจน์ใช้คำว่า มาริส

เจ็บป่วยนี้มีมานานัก บางคนต้องทนทรมานอยู่ ๑ เดือน ๒ เดือน ๓ เดือน จนถึง ๑ ปี ๒ ปี ๓ ปี ๔ ปี และ ๕ ปี ก็เคยมี และยิ่งกว่านั้นก็เคยมี ก่อนจะตายจากไป เขาต้องนอนอยู่บนเตียง จะลุกจะนั่งก็ไม่ไหว การถ่ายอุจจาระปัสสาวะก็อึดอัดและลำบาก น่าเบื่อย่างนัก และยิ่งหนักไปกว่านั้นจิตใจของเขายังทรมานหายไปต่างๆ เขาต้องป่วยทั้งทางกายและทางใจ ท่านผู้นิรุกษ์ เพราะฉะนั้น พระบรมคณาจารย์จึงตรัสไว้ตอนท้ายว่า เมื่อว่าโดยสรุปแล้ว การเข้าไปยึดถือชั้นที่ ๕ ด้วยตัณหา อุปาทาน นั้นแหละเป็นตัวทุกษ์”

“ข้าแต่ท่านผู้เป็นวงศ์แห่งอริยะ” พระธัมมชatakกล่าว “ข้าพเจ้าเข้าใจว่าความทุกข์เหล่านี้จะกำจัดให้หมดโดยสิ้นเชิง ก็โดยการที่ไม่ต้องเกิดมาเท่านั้น เพราะเมื่อเกิดมาแล้ว แม้ความลำบากทางใจจะหมดไป เพราะสิ้นกิเลส แต่ความลำบากเพราะรับภาระเรื่องชั้นนี้ ยังต้องมี มิใช่หรือ”

“อาวุโส ถูกแล้ว ความรับภาระเรื่องชั้นที่ ๕ ยังต้องมี ดังที่พระองค์ตรัสว่า ‘ความทุกข์เสมอด้วยการบริหารชั้นนี้ ไม่มี’ แต่อริยะชน เมื่อหมดกิเลสที่เป็นเหตุให้ยึดถือชั้นเสียแล้ว ก็เป็นอันปลงภาระเรื่องชั้นนั้นไปด้วย ทั้งนี้เพราะความทุกข์ไม่สามารถครอบงำใจท่านได้ เปรียบเหมือนบุคคลมีแผล ยังต้องเฝ้ารักษาแผล แต่ผู้นั้นก็มิได้ติดใจในแผล ไม่ยึดถืออยากได้ไว้เป็นของตน พระอริยะก็ต้องบริหารร่างกาย ต้องอาบน้ำ ต้องให้อาหาร แต่ความยึดถือในตัวตนของท่านไม่มี ความทุกข์เป็นอันเข้าไม่ถึงใจของท่าน ดูก่อน ท่านผู้เป็นอาภิตยวงศ์ มีอยู่ถมไปมิใช่หรือที่บุคคลแม้มิได้เจ็บปวดหรือป่วยไข้เลย แต่ก็มีทุกข์เพราะร่างกายของตน เพราะอยากให้เป็นอย่างนั้น เพราะอยากให้เป็นอย่างนี้ ส่วนพระอริยะชั้นอรหันต์ หมดอาสวะโดยสิ้นเชิงแล้ว แม้ท่านจะต้องป่วยไข้เป็นธรรมดา แต่ความทุกข์เพราะเรื่องนั้น ก็หาครอบงำใจท่านได้ไม่เหมือนนั้น แม้จะอยู่บนใบบัว แต่ก็หาซึมซาบลงในใบบัวได้ไม่ ฉะนั้น

เหมือนกัน ตัวอย่างเหล่านี้ย่อมแสดงว่า บุคคลเมื่ออบรมใจให้ผ่องแผ้ว ถึงที่สุดแล้ว ย่อมมีความสุขอันเต็มเปี่ยม เพราะตัดต้นตอแห่งความทุกข์ เสียได้ หน้าที่ของพุทธศาสนิกชน จึงไม่ต้องไปแสวงหาความสุขที่ไหน เป็นแต่เพียงทำลายความทุกข์เท่านั้นก็พอแล้ว แต่การทำลายทุกข์ ต้องทำลายที่ต้นเหตุของมัน จึงจะถูกทาง และชอบด้วยเหตุผล”

“ท่านผู้เจริญ” พระธัมมชาตกล่าว “คำกล่าวของท่านสอดคล้อง กับมติทางโลกที่ว่า ความเย็นนั้นไม่มี มีแต่ความร้อนเท่านั้น แต่ความ เย็นจะปรากฏให้เราารู้สึก ต่อเมื่อความร้อนลดลง และเย็นมากขึ้นตาม อัตราส่วนแห่งความร้อนที่ลดลงนั่นเอง อีกประการหนึ่ง วิธีชีวิตมิได้ ราบเรียบและเหมือนทางที่โรยด้วยดอกไม้ แต่มันทั้งขรุขระและร้อนระอุ ผู้เดินบนเส้นทางชีวิตจึงต้องมีธรรมะ เป็นเหมือนรองเท้าป้องกันความ ร้อนระอุบนถนนแห่งชีวิตนั้น จึงพอเดินไปได้โดยสะดวก และไม่ต้อง ทนทุกข์ทรมานเหมือนผู้เดินด้วยเท้าเปล่า อีกประการหนึ่ง เหมือนผู้จะ เดินทางข้ามฝั่งก็ควรจะมีเรือแพช่วยให้ข้ามได้สะดวก มิฉะนั้น ก็ต้อง เปียกปอนหรือจมน้ำตายในท่ามกลางแม่น้ำหรือทะเลนั้นเอง”

“อาวุโส คำกล่าวของท่านเป็นสุภาษิตแท้ ข้าพเจ้าขอบใจคำของท่าน เหลือเกิน ด้วยเหตุตั้งที่ท่านกล่าวมาแล้วนี้แหละ เราทั้งหลายจึงไม่ควร ประมาทต่อเส้นทางแห่งชีวิต ก่อนจะก้าว ควรจะเต็มไปด้วยความระมัด ระวังเหมือนผู้ก้าวไปบนขวากหนาม เมื่อพลาดและเมื่อพลอเมื่อไร ย่อม หมายความว่าความเจ็บปวดรวดร้าว และต้องมีสติรอบคอบ ระมัดระวังด้วยดี ท่านผู้เจริญ บุรุษผู้ถือถ้ำน้ำมันอันเต็มเปี่ยม และมีบุรุษอีกผู้หนึ่ง เจือดาบอยู่เบื้องหลัง พลังสั่งว่า ‘ถ้าน้ำมันหก ท่านจะต้องถูกตัดคอ ทันที’ บุรุษผู้นั้นย่อมตั้งใจประคับประคองถ้ำน้ำมันอย่างเต็มที่ จนใด พระบรมศาสดาตรัส ให้พวกเราตั้งสติระมัดระวังในวิถีทางแห่งชีวิต ฉะนั้น” พระสารชาตกล่าวในที่สุด

ปฐมยามแห่งราตรีล่วงไปแล้ว เจ้าแห่งฟ้าในยามนี้ลอยเด่นอยู่เหนือทิวไม้ แสงอันเรืองรองสุกสกาวสอดส่องลงมายังพื้นโลก โดยมีได้คำหนึ่งว่า จะเป็นปราสาทหรือกระท่อมของขอทาน นานๆจึงจะมีก้อนเมฆเป็นฉากชั้น ปลิวมาปิดบังแสงจันทร์นั้น ทำให้มืดมิดในบางครั้ง แสงสว่างในบางคราว เสียงกึ่งสนลุ่มดังเป็นจิ้งหะ อารามเงียบสงบจากเสียงแห่งสิ่งมีชีวิตใดๆ คงมีแต่เสียงธรรมชาติเท่านั้น จินตนาการของพระภิกษุทั้งสอง พุ่งเข้าสู่จุดเดียวกัน คือ พระพุทธคุณ กล่าวคือความบริสุทธิ์ ความกรุณา และแสงแห่งพระปัญญา อันยอดเยี่ยม ไม่มีอะไรปิดบังได้

๓

บทเรียนจากชีวิต

ตกปายอีกวันหนึ่ง หลังจากได้ออกจากที่เรือนแล้ว พระसारชาต พระธัมมชาต และเพื่อนพรหมจารีอีกรูปหนึ่ง ได้นั่งสนทนากัน ณ โคนพิภูลอันร่มรื่น เมื่อลัมโหมทนียกธาได้ผ่านไปแล้ว พระธัมมชาตก็เริ่มขึ้นว่า

“ข้าแต่ท่านसारชาตผู้เจริญ วันก่อนนี้ข้าพเจ้าได้สนทนากับท่านถึงเรื่องต่างๆ ที่ท่านประสบมา ข้าพเจ้าได้เล่าให้เพื่อนพรหมจารีผู้นี้ฟัง” พลังท่านก็แนะนำสธรรมอีกท่านหนึ่งซึ่งนั่งอยู่ใกล้ๆ ว่า “ท่านผู้นี้มีนามว่า ‘กัณฑกะ’ ผู้มีวัยเสมอกันกับข้าพเจ้า ท่านได้ฟังเรื่องจากข้าพเจ้าแล้ว มีความสนใจมาก และอยากมาพบสนทนากับท่านด้วย”

เมื่อภิกษุทั้งสามได้แสดงความคุ้นเคย และยินดีต่อกันและกันพอสมควรอีกครั้งหนึ่งแล้ว พระसारชาตก็เอ่ยขึ้นว่า

“ภราดา วันก่อนนี้ ข้าพเจ้าได้เล่าเรื่องต่างๆ ให้ท่านทราบบ้างแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าประสบการณ์ในชีวิตของท่านคงจะมีบ้าง และสิ่งนั้นเป็นที่ประทับใจของท่าน ถ้าไม่เป็นการลำบาก ข้าพเจ้าปรารถนาจะฟังจากท่านผู้เจริญ พอเป็นแนวทางแห่งชีวิต”

“ท่านผู้เจริญ” พระรัชมมชาตกล่าวขึ้น “ข้าพเจ้ายินดีนำเรื่องบางเรื่อง ซึ่งข้าพเจ้าประสบมา และเป็นรอยจารึกในดวงใจ ซึ่งข้าพเจ้าจำมั่นมิได้ ลืมเลือนไปเลย แม้เหตุการณ์จะล่วงเลยมาแล้วหลายชวบปี”

“หลายปีมาแล้ว” ท่านเริ่มเล่า “เมื่อข้าพเจ้ายังอยู่ในวัยรุ่น และเวลานั้นข้าพเจ้ายังมีได้อุปสมบทในธรรมวินัยนี้ ข้าพเจ้าเป็นคนที่มารดา บิดาตามใจมาก มากจนเกือบทำให้ข้าพเจ้าต้องเสียเด็ก อันนี้ข้าพเจ้ามิได้ โทษมารดาบิดาเลย ท่านทำหน้าที่ของมารดาบิดาพร้อมทุกประการ ป้องกันมิให้ทำชั่ว แนะนำให้ทำความดี แนะนำทุกอย่างเพื่อความดีของลูก แต่ข้าพเจ้าเป็นเด็กดี และไม่ค่อยเชื่อฟังมารดาบิดาเท่าไรนัก สำหรับบิดา ข้าพเจ้าพอเกรงอยู่บ้าง เพราะท่านเขียนตีเสมอเมื่อข้าพเจ้าทำผิดแล้วไม่ เชื่อฟัง แต่มารดานั้น ไม่เคยเลย ได้แต่ร้องไห้เมื่อข้าพเจ้าไม่เชื่อฟังและ ไปเที่ยวในที่ไกลๆ

“วันหนึ่งในเวลาบ่าย ข้าพเจ้าต้องการเข้าไปเที่ยวในป่า อ้อ ข้าพเจ้า ลืมเล่าไปว่า บ้านของข้าพเจ้าตั้งอยู่ชายป่า และข้าพเจ้าชอบเที่ยวเล่นบ้าง เทียวยิงสัตว์ป่า เป็นต้นว่า ไก่ป่า เป็นต้นบ้าง เสมอๆ จนเรียกว่าเกือบ จะคุ้นกับป่านั้น วันนั้นบังเอิญบิดาของข้าพเจ้าไม่อยู่ อยู่แต่มารดา ท่านกำลังตำข้าวอยู่หน้าบ้าน เมื่อเห็นข้าพเจ้าเดินลงจากเรือน ท่านก็ทัก และถามถึงที่ๆ ข้าพเจ้าจะไป ข้าพเจ้าบอกท่านว่า จะเข้าป่าไปยิงนกเพื่อนำมาทำอาหารเย็น แม้จะถูกห้ามปราม ทัดทานลักเท่าใด ข้าพเจ้าก็ทำ ยินยอมไม่ ข้าพเจ้าเข้าป่าจนได้

“ท่านผู้เจริญ วันนั้นข้าพเจ้าได้ไก่และนกหลายตัว ข้าพเจ้าเดิน กระหึ่มยืมย่อง มีใจรื่นเริงเบิกบานเต็มทีตามประสาเด็กวัยรุ่น ข้าพเจ้า เดินกลับบ้านในเวลาพลบค่ำแล้ว ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าสะดุ้งสุดตัว ณ ทาง แคนๆ ซึ่งข้าพเจ้าเดินกลับนั้น ภูเหลือมตัวใหญ่ ข้าพเจ้านึกว่าส่วนยาว ไม่น้อยกว่า ๘ ศอก มันชูคอขึ้นสูงประมาธแนวของข้าพเจ้า ขวางทาง แคนๆ นั้น นัยน์ตามันพุ่งมาที่ไก่และนกในมือข้าพเจ้า คล้ายกับต้องการ

ขอแบ่งลาภอันนั้นสักจำนวนหนึ่ง ตอนนั้นมันอยู่ห่างข้าพเจ้าประมาณ ๕ คอก เท่านั้น ความคึกกับป่าทำให้ข้าพเจ้ารวบรวมกำลังได้อย่างรวดเร็ว ข้าพเจ้า ตัดสินใจโยนไก่อัตว์หนึ่งลงบนพื้นข้างหน้า อันที่จริงก็ข้างหน้าสัตว์ใหญ่ตัว นั้นด้วย มันก็มลงมองไก่อัตว์นั้นแล้วชูคอขึ้นอีก คราวนี้ข้าพเจ้าโยนนกตัว หนึ่งลงไป ท่านผู้เจริญ สัตว์ร้ายหาพอใจไม่ มันต้องการอีก คราวนี้ เหมือนกับมันรู้ว่าข้าพเจ้าจะไม่ให้ มันทำท่าซู่ๆ ข้าพเจ้า หิ้งไก่อและนก ข้าพเจ้ามีอยู่เพียง ๓ ตัวเท่านั้น ข้าพเจ้าต้องการจะสู้ แต่แวบหนึ่งใน ดวงใจข้าพเจ้าคิดถึงมารดา ท่านคงจะคอยข้าพเจ้า และข้าพเจ้าคิดอีกว่า ข้าพเจ้าจะสู้มันได้อย่างไร ข้าพเจ้าไม่ใช่คนร่างกายกำยำแข็งแรงอะไรนัก ไนที่สุดข้าพเจ้ายอมแพ้ โยนหิ้งไก่อและนก ทั้ง ๒ ตัวที่ยังเหลือให้มันหมด แล้วข้าพเจ้าก็ถอยหลังไปประมาณ ๔ - ๕ ก้าว สัตว์ร้ายจัดแจงเก็บอาหาร เหยียงเข้าข้างทาง และตัวมันหลบเข้าข้างทางเช่นเดียวกัน

“ท่านผู้เจริญ ท่านคงคิดถามในใจว่า ทำไมข้าพเจ้าจึงไม่เดินกลับ และหนีไปทางอื่นเสีย ข้าพเจ้าคิดเหมือนกัน แต่มันมีทางเดียวเท่านั้น และ เวลานั้นก็จวนค่ำเต็มที ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะถึงหนีกี่ไม่พ้นสัตว์ร้ายตัวนี้ ข้าพเจ้า จึงตัดสินใจกระทำดังกล่าวแล้ว

“ข้าพเจ้าเดินละห้อยกลับบ้าน เมื่อพบมารดา ข้าพเจ้าก็เล่าเรื่องให้ ท่านฟังทันที ท่านผู้เจริญ มารดาของข้าพเจ้าร้องไห้ กอดจูบข้าพเจ้าด้วยความ ตื่นตันใจ และดีใจที่ข้าพเจ้ารอดชีวิตมาได้ ท่านพูดว่า “ลูกรัก เจ้า เป็นดวงใจของแม่ เป็นทุกอย่างของแม่ ถ้าเจ้าเป็นอะไรไป แม่จะมีชีวิต อยู่ได้อย่างไร” และท่านก็พร่ำสอนข้าพเจ้าอีกมากมาย และแล้วท่านก็ กำชับข้าพเจ้า มิให้เรียนเรื่องนี้ให้บิดาทราบ เพราะถ้าบิดาทราบ แน่นอน ข้าพเจ้าต้องถูกทำโทษอย่างไม่มีปัญหา

“ข้าแต่ท่านผู้เฝ้าสันติ หลังจากรับประทานอาหารค่ำแล้ว ข้าพเจ้าก็ เข้านอน แต่หาหลับลงง่ายๆ เหมือนอย่างเคยไม่ ข้าพเจ้านอนลำดับ เหตุการณ์ที่ผ่านมา แม้มันไม่ตื่นตื่นมากเท่ากับเรื่องของนักผจญภัย

แต่ชีวิตข้าพเจ้าเพิ่งประสบเป็นครั้งแรก และแล้วเหตุผลต่างๆ ค่อยๆ คืบคลานเข้ามาสู่ความรู้สึกของข้าพเจ้าในคืนนั้น

“ประการแรก ข้าพเจ้าเพิ่งซาบซึ้งในคำว่า ‘เอาใจเขามาใส่ใจเรา’ ในวันนั้นเอง ในขณะที่ข้าพเจ้าเผชิญหน้าอยู่กับงูเหลือมตัวนั้น ข้าพเจ้ากลัวตาย กลัวถูกทำร้ายเหลือเกิน จนข้าพเจ้ายอมให้มันหมดทุกอย่าง ก็แล้วการที่ข้าพเจ้าไปยิงนก ยิงไถ่นั้นเล่า มันมิได้กลัวตายเช่นข้าพเจ้า ดอกหรือ ทุกครั้งที่เห็นข้าพเจ้า มันบินหนีอย่างไม่คิดชีวิต เมื่อลูกของมันตกลงมา มันมาบินวนเวียนอยู่เหนือศีรษะของข้าพเจ้า โดยมีได้หวาดหวั่นพรั่นพรึงต่อธนูของข้าพเจ้าเลย นี่คือการรัก ระหว่างแม่กับลูกที่มิต่อลูกนก นอกจากนั้นยังมีประสบการณ์ในเรื่องนี้อีกมาก ไหลเวียนเข้าสู่ดวงใจของข้าพเจ้า สรุปลงด้วยการที่ข้าพเจ้าซาบซึ้งในพระคุณของมารดา

“ท่านผู้เจริญ คืนนั้นเป็นคืนแรกที่ข้าพเจ้าลุกขึ้นกราบลงบนหมอน พร้อมกับระลึกถึงพระคุณอันมหาประเสริฐของชนนี้ผู้บังเกิดเกล้า

“รุ่งขึ้น ข้าพเจ้า เมื่อรับประทานอาหารเช้าโดยฝีมือของมารดาเสร็จแล้ว ก็มากราบลงแทบเท้าของมารดา ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่ละอายที่จะบอกท่านว่า ครั้งนั้นเป็นครั้งแรกอีกเหมือนกัน ในอายุ ๑๙ ของข้าพเจ้าที่ได้กราบมารดา ท่านเห็นข้าพเจ้ามีอาการแปลกไป จึงถามถึงความเป็นไป ข้าพเจ้าได้เล่าความจริงทั้งหมด เกี่ยวกับความคิดคำนึงในราตรีนั้นให้ท่านทราบ

“มารดาเอามือโอบข้าพเจ้า แล้วดึงเข้ามาจุมพิตด้วยความปลื้มใจ ข้าพเจ้ารู้สึกวุ่นๆ หยดลงบนหน้าผากของข้าพเจ้า ท่านพูดด้วยเสียงสั้นครือ “ลูกรัก ความรักของแม่ที่มีต่อลูกนั้น ลึกซึ้ง กว้างขวาง เหลือที่จะหยั่งและวัดได้”

“มารดา ข้าพเจ้าเชื่อแล้วว่า **บทเรียนจากประสบการณ์นั้น ซ้ำซำซ้ำ ยิ่งกว่าบทเรียนจากตำรายิ่งนัก** เพราะตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ข้าพเจ้า

มิได้ทำบาป มิได้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตใดๆ อีกเลย นอกจากนั้นจิตใจของข้าพเจ้ายังเปลี่ยนแปลงไปมากด้วย จนมารดาออกปากชมว่าข้าพเจ้าดีขึ้นมากทีเดียว”

“อาวุโส” พระสารชาตเอ่ยขึ้น “เรื่องของท่านช่างคล้ายกับเรื่องๆ หนึ่งซึ่งข้าพเจ้าเคยฟังมา ท่านจะทราบเรื่องนั้นหรือไม่ ข้าพเจ้าไม่ทราบ”

“เล่าเถิดท่านผู้เจริญ” กัณทกะเสริมขึ้น “อย่างน้อยข้าพเจ้าคงไม่ทราบดอกกระมัง” เมื่อทั้งสองรูปนั่งอยู่ พระสารชาตก็เริ่มเล่าว่า

“นานมาแล้ว มีเด็กน้อยผู้หนึ่งไม่เชื่อฟังมารดาของตน แม้มารดาห้ามก็มิยอมเชื่อฟัง เข้าไปในป่า ด้วยอารามโกธ มารดาก็แข่งออกมาว่า ขอให้ควายไล่ชีวิตในป่านั้น จะเป็นการบังเอิญหรืออย่างไร มิทราบได้ ปรากฏว่า ควายยืนจังก้าขวางทางที่เด็กวิ่งไปนั่นเอง เนื่องจากอยู่ในป่าและจนค้ำ เด็กน้อยจะวิ่งหนีก็ไม่กล้า กลัวควายไล่ชีวิตดังคำมารดา เขาจึงตั้งจิตอธิษฐานว่า **คำใดที่มารดาพูดออกมา ขออย่าให้เป็นอย่างนั้นเลย ส่วนสิ่งใดที่มารดาคิด ขอให้เป็นอย่างที่ท่านคิดนั้นเถิด** เมื่อเธอทำสังจักริยาดังนี้ ปรากฏว่า ควายได้ยืนนิ่งเหมือนถูกมัดไว้ในที่นั้นนั่นเอง และเด็กน้อยก็กลับบ้านได้โดยปลอดภัย”

“ดูก่อนอาวุโส ในเรื่องนี้ท่านผู้เล่าต้องการแสดงถึงน้ำใจของมารดาว่า มารดานั้น เมื่อบุตรทำให้ท่านโกรธ และพูดจาหาหยาบออกมาบ้างในบางครั้ง แต่ใจของท่านก็หาคิดร้ายต่อบุตรไม่ อย่างในเรื่องนี้ แม้มารดาของเด็กน้อยจะพูดว่า ขอให้ควายชีวิต ! แต่ใจของนางนั้นไม่ต้องการให้ลูกประสบอุปสรรคใดๆ เลย แม้ไปไม้ มารดาก็ไม่ต้องการให้ตกลงถูกต้อนบุตรของตน

“อนึ่ง พระโบราณจารย์ท่านอธิบายว่า แม้คำที่กล่าวแรงๆ ของมารดาบิดานั้น ก็หาชื่อว่าเป็นคำหาหยาบไม่ ทั้งนี้เพราะจิตของท่านไม่ได้คิดร้ายต่อบุตรธิดาเลย อาวุโส อุปัชฌายะอาจารย์ของเราทั้งหลายก็เป็น

เช่นเดียวกัน แม้ท่านจะดูน่าขำในบางครั้ง แต่ถ้าจิตของท่านมีความหวังดี มีเมตตาเป็นที่ตั้ง ต้องการให้ศิษย์ได้ดี วาจานั้นไม่ถือว่าเป็นคำหยาบตรงกันข้าม แม้ว่าท่านจะอ่อนหวาน แต่ออกจากจิตของผู้คิดประทุษร้าย ต้องการฆ่าผู้อื่น แล้วหว่านล้อมล่อลวงด้วยคำหวาน คำนั้นท่านยังจัดเป็นคำหยาบ เพราะออกจากจิตที่หยาบ”

“ข้าแต่ผู้สืบบริวารค์” ท่านกัณณะพูดขึ้น “คำพูดของท่านตอนนี้ทำให้ข้าพเจ้าระลึกถึงพระพุทธภาษิตที่ว่า ‘ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นสำคัญ ถ้าใจร้าย คำพูดก็ตาม การทำก็ตาม ย่อมจะร้ายตามไปด้วย และความทุกข์ก็จะติดตามผู้นั้น เพราะความใจร้ายนั้นเหมือนล้อเกวียนติดตามรอยเท้าโคไป ฉะนั้น แต่โดยตรงกันข้าม ถ้าใจดี การพูดก็ดี การทำก็ดี จะดีตาม และความสุขก็จะติดตามผู้นั้นเหมือนเงาตามตัว และว่า ‘เมื่อใจสงบแล้ว กายและวาจาก็พลอยสงบไปด้วย’ ดังนี้ เป็นต้น เรื่องนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า ใจมีความสำคัญอย่างไร”

“ถูกแล้วท่าน” พระธัมมชาตเสริม “เพราะเหตุนี้พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า จิตที่ตั้งไว้ผิด ย่อมทำอันตรายให้โทษแก่เจ้าของ ยิ่งกว่าโจรและศัตรูทำให้เสียอีก ตรงกันข้าม จิตที่ตั้งไว้ชอบ อบรมดีแล้ว หมายความว่า เป็นสัมมาทิฐิ ย่อมเป็นสมบัติอันล้ำค่า ดีกว่าสมบัติที่ใครๆ จะพึงให้ได้

“ดังนั้นจึงมีอยู่บ่อยครั้งที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำภิกษุผู้เข้าเฝ้าและทูลลาไปเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมในป่าว่า ‘ให้รักษาจิตของตนอย่างเดียวก็นพอแล้ว ไม่ต้องรักษาอะไรอีก’

“ภราดา เรากำลังพูดกันถึงเรื่องน้ำใจแห่งมารดาของท่าน ข้าพเจ้าเข้าใจว่า มารดาคงพอใจท่านขึ้นอีกมากทีเดียว หลังจากวันนั้นมาแล้ว” พระสารชาตตั้งเข้าหาประเด็นเดิม

“แน่นอนทีเดียวท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าสังเกตว่า ท่านมีความสุข ความสดชื่นขึ้นมาก และเรียกข้าพเจ้าว่า ‘ลูกรัก’ แทบจะทุกคำทีเดียว”

พระรัชมฆาตรับรอง

“ภราดร ท่านและท่านกัณหะ ก็คงทราบว่าการตอบแทนมารดา บิดานั้นมิใช่เป็นของง่ายเลย เพราะเป็นผู้มีบุญคุณมากเหลือเกิน เมื่อ บุตรธิดาอยู่ในครรภ์ ท่านก็ถนอมครรภ์เหมือนดวงใจของท่าน มิให้ กระแทบกระเทือนใดๆ เลย อุดเปรี้ยว อุดหวาน ทนทุกข์ทรมานนานา- ประการเพื่อลูกน้อย หนึ่ง ท่านต้องเสี่ยงชีวิตเพียงไรในการให้กำเนิดแก่ บุตรธิดา เมื่อคลอดแล้วก็ประคบประหมม ปลอดภัยด้วยน้ำมัน ร้องเพลง ขับกล่อม และโอบกอด หวงแหวนประดุจดวงใจ ซึ่งตอกอยู่นอกอกแห่งตน เมื่อลมและแดดแรงกล้า ท่านก็ห่มหัตถ์ กลัวลูกจะมีอาพาธเบียดเบียน เมื่อลูกเติบโตพอสมควรแล้ว ท่านก็ต้องเหน็ดเหนื่อยเรื้อรังหาทรัพย์มา ส่งลูกเล่าเรียนศึกษา ตั้งเอาร่างกายของตนเหมือนเรือ แขนซ้ายขวาและ เท้าเหมือนแจวพาย เพื่อส่งลูกให้ถึงฝั่งแห่งความเจริญ

“ภราดรเอ๋ย ใจของมารดาจะเหมือนถูกราดด้วยน้ำกรด เมื่อได้ยิน ว่า ลูกของตนไม่ดี ลูกของตนเสียอย่างนั้นเสียอย่างนี้ แต่ตรึงกันข้าม ใจ ของท่านจะเหมือนถุกน้ำทิพย์ชโลม เมื่อได้ยินว่า บุตรของตนเป็นคนดี มีศีลมีธรรม ได้รับความยกย่องสรรเสริญจากบัณฑิต และชุมชนชน อาวุโสเท่าที่ข้าพเจ้าเคยเห็น ข้าพเจ้ายังไม่เคยพบสายตาคู่ใด อ่อนโยน ละมุนละไม และมีแวลส์ตย์ชื่อลึกลับซึ่ง เหมือนแวตาทแห่งมารดาขณะมอง ดูบุตรเลย”

“จริงทีเดียว ท่านผู้เจริญ” พระกัณหะเอ่ยขึ้น “และด้วยเหตุดังนี้ บุตรธิดาผู้มีกำลังวังชา เมื่อมีทรัพย์สมบัติแล้วไม่เล็งมารดาบิดา เป็นการตอบแทนย่อมมีบาปมาก จะป่วยการกล่าวไปใย ถึงการทำร้าย ตบตีและฆ่าฟันเล่า”

“หนึ่ง เป็นความเข้าใจผิดอย่างมากของบุตรธิดาบางพวก ที่อ้างว่า ตนได้เลี้ยงท่านแล้วด้วยการมอบเงินให้ท่านใช้ และปัจจัย ๔ อย่าง

สมบูรณ์แล้ว ไม่ต้องเอาอกเอาใจอะไรทำนอีก นั่นเป็นการเลี้ยงภายนอกเท่านั้น ยังมีได้หล่อเลี้ยงน้ำใจท่านเลย การเลี้ยงมารดาบิดาในทางที่ถูกนั้น จะต้องเลี้ยงท่านทั้งทางกายและทางใจ คือหล่อเลี้ยงน้ำใจท่านด้วย ลองคิดดูง่ายๆ ว่าเมื่อตอนท่านเลี้ยงบุตรธิดา ท่านเลี้ยงแต่เพียงกายคือให้ข้าวให้น้ำท่านนั้นหรือ เปล่าเลย ท่านเลี้ยงทั้งกายและใจมาอย่างดี ความจริงอันนี้จะเห็นได้จากการที่แม่บุตรธิดาจะสมบูรณ์พูนสุขแล้ว แต่เกิดการทุกข์ใจกลุ้มใจขึ้นมาเมื่อใด คนแรกที่จะต้องกลุ้มหนักกว่าลูกก็คือ มารดาและบิดา เพราะฉะนั้น บุตรธิดาจึงควรตอบแทนท่าน ในทำนองเดียวกันกับที่ท่านเลี้ยงตนมา จึงจะสมด้วยเหตุผล”

“ภราดร” พระสารชาตกล่าวต่อ “มีนิทานอยู่เรื่องหนึ่งแต่มันเป็นเพียงนิทานเท่านั้น ถ้าท่านไม่รังเกียจที่จะฟัง ข้าพเจ้าก็จะนำมาเล่าถวาย” เมื่อภิกษุทั้งสองรับรองอยากจะฟัง พระสารชาตก็เริ่มเล่าว่า

“ท่านผู้เจริญ นิทานเรื่องนี้ประทับใจข้าพเจ้ายิ่งนัก คือเรื่องมีอยู่ว่า ชายหนุ่มผู้หนึ่งเคยปฏิบัติมารดาบิดามาเป็นอย่างดี ต่อมาภายหลังเมื่อมีภรรยาแล้ว ก็รักภรรยายิ่งนัก ฝ่ายภรณานั้นไม่ค่อยจะชอบหน้ามารดาของสามีตน ครั้งหนึ่งหล่อนทำที่ว่าป่วยหนัก ต้องการได้หัวใจของมารดาแห่งสามีมาเป็นยา นางบอกว่าจะต้องตายแน่ ถ้าเธอไม่ได้หัวใจของมารดามารักษา ด้วยอำนาจความรักและความหลงภรรยา ชายหนุ่มสามีจึงลี้มคุณแห่งมารดาตน จับมัดไต่รังไปยังบ้านมารดา เมื่อฆ่ามารดาและควักเอาหัวใจ ได้แล้วก็วิ่งกลับ เพื่อนำหัวใจแม่ไปรักษาภรรยาซึ่งนอนป่วยอยู่ แต่บังเอิญด้วยกำลังรีบร้อน เขาสะดุดเอาตอไม้ตอหนึ่ง และลี้มลง ในขณะนั้นเอง เขาก็ได้ยินเสียงหัวใจมารดาซึ่งอยู่ในมือร้องออกมาว่า ‘ลูกแม่ เจ็บมากไหม เจ้าเจ็บที่ไหนบอกแม่ซิ แม่จะช่วยเจ้า’ นี่แหละหัวใจแม่ มันคง แน่นนอน และซื่อสัตย์ต่อลูกอย่างนี้ ส่วนมารดาซึ่งใจร้ายนั้น ย่อมมีอยู่บ้างในโลก แต่ต้องถือเป็นข้อยกเว้น ตามข้อยกเว้นที่มีอยู่ในกฎทั่วไป’

“ดูก่อน ท่านผู้แสวงหาบรรดาแห่งอมตะ ท่านยังมีเรื่องใดเล่าสู่
พวกเราฟังอีก ก็ขอได้โปรดเล่าเถิด” พระกัณหกะเสนอขึ้น

“ครั้งหนึ่ง” พระขัมมชาติเริ่มเล่าต่อ “หลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้น
แล้วประมาณ ๓ ปี ข้าพเจ้ามีความจำเป็นต้องเดินทางไปชนบทอื่น
จากบ้านของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าเดินทางแต่ผู้เดียว ในการเดินทางนั้น
ข้าพเจ้าต้องผ่านป่าหลายแห่ง ณ ป่าเปลี่ยวแห่งหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ยินเสียง
ประหลาดดังเคล้ามากับเสียงลม ข้าพเจ้าหยุดยืนหนึ่ง เพื่อฟังให้ชัดว่า
มันเป็นเสียงอะไร ลักครู่หนึ่งข้าพเจ้าก็พอกำหนดได้ว่า น่าจะเป็นเสียงคน
และคงเป็นเสียงหญิงมากกว่าเสียงชาย ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเดินไปตาม
ทิศทางเสียงนั้น ลักครู่หนึ่งเสียงก็หายขาดไป ข้าพเจ้ารู้สึกหวั่นหวาด
ใจหนึ่งก็นึกว่า อาจจะเป็นเสียงปีศาจทำขึ้น เพื่อหลอกหลอนข้าพเจ้าก็ได้
บังเอิญเวลานั้นเป็นเวลาเที่ยงวัน ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นชาวป่า ข้าพเจ้า
ทราบดีว่าเที่ยงวันในราวป่านั้นเป็นอย่างไร ตามปกติแล้ว ราวป่าในเที่ยง
วัน จะเงียบสงบจากเสียงสัตว์ทั้งหลาย และค่อนข้างวิเวกวังเวง มีสภาพ
น่ากลัว สำหรับบุคคลผู้มีธาตุแห่งความขลาดทั้งหลายมากกว่าเวลาอื่น
แม้ข้าพเจ้าจะมีโชคนขลาด แต่ข้าพเจ้าก็มีโชคนกล้าหนัก อย่างไรก็ตาม
ความอยากรู้อยากเห็นมีอำนาจมาก จนชนะความขลาดกลัวเสียได้ ข้าพเจ้า
ก้าวเท้าต่อไปตามเสียงที่ตั้งมาเมื่อลักครู่หนึ่ง นกชนิดหนึ่งทางด้านซ้ายทำ
เสียงดังแกร๊กๆ ข้าพเจ้ามิได้สนใจ คอยฟังแต่เสียงนั้น มันดังมาอีก และ
ครวญรู้สึกลึกลับเข้ามามาก ข้าพเจ้าหยุดยืนฟัง แน่นอนเป็นเสียงสตรี ข้าพเจ้า
ก้าวไปอย่างช้าๆ เมื่อผ่านกลุ่มหมู่ไม้ที่ขึ้นหนาแน่น ลักครู่หนึ่งข้าพเจ้า
ก็ได้ยินเสียงนั้นชัดเจน เมื่อเลี้ยวขวามาอีกเพียงนิดเดียว ข้าพเจ้าก็มอง
เห็นร่างของสุภาพสตรีผู้หนึ่ง ท่านผู้เจริญ ใจของข้าพเจ้าเต้นระทึก หล่อน
หันข้างมาทางข้าพเจ้า และแน่นอน เธอยังไม่เห็นข้าพเจ้า พอดีข้าพเจ้า
กำบังต้นไม้ต้นหนึ่งอยู่ และมีไม้เล็กอีกต้นหนึ่งซึ่งใบของมันพอกปิด

ข้าพเจ้าได้โดยมิให้หล่อนเห็นได้ง่ายนัก ระยะห่างประมาณ ๑๒ ศอก ทำให้ข้าพเจ้าเห็นหล่อนอย่างชัดเจน

มาริสา สตรีผู้นั้นถูกมัดติดอยู่กับโคนต้นไม้ต้นหนึ่งด้วยเชือกเส้นมหึมา ร่างของหล่อนเป็นริ้วรอยและบวมช้ำไปหมดทั้งร่าง หน้าตาบูดบวม และเสื้อผ้าขาดกระรุ่งกระริ่ง แทบจะหาชิ้นดีมิได้เลย เธอร้องไห้ปริเทวนา ดุจสายใจแทบขาด ข้าพเจ้าได้ยินเสียงที่ออกจากปากเธอว่า ‘ลูกรักๆ’ เป็นระยะๆ สลับกับการปริเทวนา

“มาริสา ข้าพเจ้าได้เข้าไปใกล้สตรีผู้นั้น เมื่อนางได้เหลียวมาเห็นข้าพเจ้า เธอได้แสดงอาการตกใจ และดูเหมือนจะมีแววดีใจไปนอยุ่บ้าง ข้าพเจ้าแสดงให้เห็นให้เธอรู้ว่าข้าพเจ้ามิได้มีความประสงค์ร้ายต่อเธอ และต้องการจะช่วยเหลือให้เธอพ้นทุกข์เท่านั้น ท่านผู้เจริญ แวแห่งความดีใจฉายออกมาทางใบหน้า ให้ข้าพเจ้าเห็นอย่างชัดแจ้ง เมื่อข้าพเจ้าแก้เชือกที่ผูกมัดเธอให้ติดไว้กับต้นไม้ ออกแล้ว สิ่งแรกที่ข้าพเจ้าทำก็คือ ให้นำจากถุงหนัง ซึ่งข้าพเจ้ามีติดตัวมาด้วยพอประมาณ ใส่ภาชนะให้เธอดื่ม ใช้น้ำที่เหลือจากส่วนนั้นเอง เช็ดถูชะโลมทา พอให้ร่างกายชุ่มเย็น ข้าพเจ้าขอร้องให้เธอพักผ่อนให้สบายเสียสักครู่หนึ่งก่อน ก่อนที่จะเล่าเรื่องของเธอให้ข้าพเจ้าฟัง เวลานั้นเธอหยุดสะอื้นลงได้บ้างแล้ว และข้าพเจ้าก็ไม่ลืมที่จะหาอาหารให้เธอได้บริโภคบ้าง เท่าที่จะทำได้”

เงาไม้เริ่มจะเอียงมาทางตะวันออก อันแสดงถึงว่าพระอาทิตย์ได้บ่ายคล้อยไปทางทิศตะวันตกพอประมาณแล้ว เสียงนกเล็กๆ ส่งเสียงประสานกันบ้างเป็นจังหวะๆ ลมรำเพยมาเบาๆ ป่าซึ่งเคยเงียบสงัดมาเมื่อเที่ยงวัน เริ่มจะมีชีวิตชีวาขึ้น

“ท่านผู้ใจบุญ” คำแรกที่เธอเอ่ยขึ้น คราน้ำตาข้างมิได้หายจากใบหน้าของเธอเลย “ถ้าไม่ได้ท่านมาช่วย ข้าพเจ้าต้องตายในป่าเป็นแน่แท้

ความกรุณาของท่านในครั้งนี้ จะถูกจารึกไว้ในความทรงจำของข้าพเจ้า จนจบสิ้นลมปราณ” เธอพูดเสียงสอื้นน้อยๆ

“นางผู้เจริญ เรื่องอื่นจงยกไว้เถิด ข้าพเจ้ามีความสุขใจมากแล้วที่ได้ช่วยท่านให้พ้นทุกข์ เพียงแค่นี้ นางอย่าพูดถึงบุญคุณเลย ข้าพเจ้าอยากฟังเรื่องของท่าน ถ้าไม่เป็นการลำบาก โปรดเล่าเรื่องของท่านเพื่อข้าพเจ้าได้ทราบบ้างเถิด”

“ข้าแต่ท่านผู้แสวงหาบรรดาแห่งอมตะ” ต่อจากนั้นเรื่องอันน่าเศร้าของเธอ ก็ถูกถ่ายทอดให้ข้าพเจ้าฟังโดยหมดสิ้น

“ข้าแต่ท่านผู้ใจบุญ” เธอเริ่มต้น “ข้าพเจ้าเป็นบุตรแห่งผู้มีอันจะกิน ครอบครัวหนึ่ง ในหมู่บ้านอันไม่ห่างไกลจากที่นี่นัก เมื่อถึงวัยพอสมควร ข้าพเจ้าก็ถูกส่งไปสู่วิทยาลัย โดยการยินยอมพร้อมใจของมารดาบิดา และญาติพี่น้องทุกคน ในระยะต้นแห่งการแต่งงาน ข้าพเจ้ามีความสุขตามประสาผู้ครองเรือนทุกประการ เรียกได้ว่าในบรรดาสตรีที่มีความสุขทั้งหลาย ข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งที่มีความสุข ญาติทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายข้าพเจ้าต่างชื่นชมยินดีเป็นที่ยิ่ง เมื่อทราบว่าข้าพเจ้าตั้งครรภ์ แต่แล้วความชื่นชมยินดีนั้นอยู่ได้ไม่นานเลย ข้าแต่ท่านผู้ทรงความกรุณา เมื่อข้าพเจ้าคลอดแล้วเพียง ๕-๖ เดือนเท่านั้น แสงแห่งความสุขก็เริ่มสลับลง และมรสุมชีวิตในครอบครัวข้าพเจ้าก็เริ่มต้น สามีของข้าพเจ้าเริ่มดื่มสุรา และดื่มมากขึ้นทุกวัน ที่แรกๆ ก็ดื่มแต่สุราเท่านั้น หลายเดือนผ่านไป เขาเริ่มเที่ยวกลางคืน และเที่ยวมากขึ้น ตามลำดับวันและเวลาที่ล่วงไป ข้าพเจ้าจะหัดทานอย่างไรก็หาฟังไม่ แม้จะอ้างเหตุต่างๆ มาให้เขาฟังก็ไร้ผล

“ท่านผู้กรุณา ชีวิตของข้าพเจ้าได้เข้ามาสู่ทางล้าเคียดอย่างไม่มีใครคิดฝันไว้ก่อนเลย ข้าพเจ้าคนเดียวเท่านั้น ทั้งเลี้ยงลูกทั้งทำงานบ้าน

ทุกอย่างสารพัด ท่านผู้เจริญ ท่านคงนึกว่าข้าพเจ้าคงมีความบกพร่องอะไรบ้างกระมัง ข้อนี้ข้าพเจ้ามิได้ลืมหัดตรวจดูเลย ข้าพเจ้าตรวจดูการทำหน้าที่แห่งภรรยาที่ดี และกรณีแวดล้อมทุกประการ ข้าพเจ้าพูด มิได้เข้าข้างตัวเอง แต่ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิด ความบกพร่องของตน ภราวดาเอ๋ย อันมนุษย์ที่มีนิสัยชั่วในตัวเอง และปกปิดไว้เพียงชั่วคราว เพื่อลวงตาคนอื่นก็มีอยู่มากมิใช่หรือ ? ถ้ามนุษย์พวกนี้มีอยู่ สามีของข้าพเจ้าก็เป็นผู้หนึ่งในจำนวนนั้น เขาแสดงนิสัยชั่วออกมาทุกประการเท่าที่มี ทารุณ โหดร้าย และอื่นๆ อีก เหลือจะจาระไน ภราวดา บุตรของข้าพเจ้าถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้ ๑ ปีกับ ๖ เดือนเท่านั้น ทั้งนี้เพราะความลำบากและยุ่งเหยิงในครอบครัวนั่นเอง

“ในที่สุด ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่บ้าง เขาก็ผลาญจนหมดสิ้น ด้วยการดื่มสุราและเที่ยวกลางคืน ภราวดา ก่อนเรื่องนี้จะเกิด เขามาข่มขู่ตะคอก จะเอาทรัพย์อีก เมื่อข้าพเจ้าปฏิเสธ และไม่ยอมให้ เขาก็ทุบตีและทำร้าย มีสัญลักษณ์ปรากฏให้เห็นอยู่ที่นี่แล้ว” เธอมองดูไปทั่วสรรพางค์ที่สวมซ้ำ

“ท่านผู้กรูณา เขาและเพื่อนผู้โหดร้ายเช่นเดียวกับเขา ได้นำข้าพเจ้ามาทรมานไว้ ณ ที่นี้ เมื่อยามดึกของคืนที่ล่วงมานี้เอง เพื่อให้ตายไปเอง หรือเพื่อให้สัตว์ร้ายทำร้ายให้ตายไป เพื่อเขาจะได้กวาดทรัพย์สมบัติเท่าที่มี ไปผลาญตามนิสัยชั่วของเขา

“ข้าแต่ท่านผู้กรูณา รายละเอียดมีมาก เหลือที่ข้าพเจ้าจะเล่าในเวลานี้ได้ เพราะข้าพเจ้าเหนื่อยเหลือเกิน” เธอหยุดเล่าและหอบด้วยความเหนื่อยอ่อน “ขอให้ท่านทราบไว้เพียงเท่านี้ก่อนเถิด ถ้าบุญของข้าพเจ้ามีอยู่ ข้าพเจ้าอาจจะสนองคุณท่านได้สักวันหนึ่ง”

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า
มีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นสำคัญ
ถ้าใจร้าย คำพูดก็ตาม การทำก็ตาม
ย่อมจะร้ายตามไปด้วย
และความทุกข์ ก็จะติดตามผู้นั้น
เพราะความใจร้ายนั้น
เหมือนล้อเกวียนติดตามรอยเท้าได้ไป
ฉะนั้น แต่โดยตรงกันข้าม ถ้าใจดี
การพูดก็ดี การทำก็ดี จะดีตาม
และความสุข ก็จะติดตามผู้นั้น เหมือนเงาตามตัว

๓ รรมรร

ภิกษุหนุ่มทั้ง ๓ ถอนหายใจออกมาเกือบจะพร้อมกัน และต่างมองตากันอย่างเข้าถึงซึ่งความรู้สึกของกันและกัน

“มาริสา ท่านคงจำได้ ถึงพระพุทธภานิตที่พระศาสดาตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “มหาบพิตร **ศีล พึงทราบได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน ความสะอาด พึงทราบได้ด้วยการงาน ความกล้าหาญ พึงทราบได้ในยามมีอันตราย และปัญญา พึงทราบได้ด้วยการสนทนา ทั้งหมดนี้ต้องใช้เวลานานๆ และนอกจากนั้น ยังต้องใช้ปัญญาคอยกำกับอยู่ด้วยเสมอ จึงจะทราบได้”** พระสารชาตกล่าวในที่สุด

“ภราดร” พระกัณทกะกล่าว “ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเรื่องร้ายทั้งหมดที่เกิดขึ้นแก่สตรีผู้นั้น น่าจะเป็นผลมาจากโทษแห่งการดื่มสุรานั้นเอง เมื่อข้าพเจ้ายังหนุ่มแน่นและอยู่ในวัยคะนอง ข้าพเจ้าก็เป็นคนดื่มสุราเป็นคนหนึ่งเหมือนกัน แต่เป็นโชคคิของข้าพเจ้าเหลือเกิน ที่ข้าพเจ้าไม่เคยทำให้ใครเดือดร้อนเลย แต่ข้าพเจ้าก็เห็นโทษของมันว่ามีมากเพียงไร”

“แน่นอน ท่านผู้มีอายุ” พระสารชาตเสริม “สุราทำคนให้เสียคนมา

แล้วเป็นจำนวนนับไม่ถ้วนได้ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต มันมีพิษสงร้ายแรงยิ่งนัก บุคคลผู้อันสุราครอบงำแล้ว ย่อมทำได้ทุกอย่าง ทั้งกิจการละเอียด และกิจการที่เอาจริงเอาจัง และสิ่งซึ่งนำหายนะมาสู่ตนอย่างร้ายแรง”

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้สดับมาเรื่องหนึ่ง เกี่ยวกับโทษของสุราซึ่งมีข้อความย่อดังต่อไปนี้...

“นานมาแล้ว มีพระราชองค์หนึ่ง ทรงโปรดการเสพสุรามาก จนไม่สามารถเว้นได้เลย และมีอีกประการหนึ่งคือ ทรงโปรดการเสวยเนื้อ จนไม่สามารถงดเว้นได้อีกเหมือนกัน ทุกครั้งที่เสวยพระกระยาหาร ต้องมีเนื้อด้วยเสมอไป มิฉะนั้นพระองค์จะไม่สามารถเสวยได้ มีประเพณีในนครของพระองค์อยู่ว่า ในวันอุโบสถจะไม่มีการฆ่าสัตว์เลย เพราะฉะนั้นเมื่อใกล้วันอุโบสถ พ่อครัวจะต้องซื้อเนื้อไว้ตั้งแต่วัน ๑๓ หรือ ๑๔ ค่ำ บังเอิญครั้งนั้น เนื้อที่เก็บไว้อย่างสะเพร่า ถูกสุนัขขโมยไปกินจนหมดสิ้น

“เมื่อพ่อครัวหาเนื้อไม่ได้ในวันอุโบสถ จึงไม่กล้าห่อมพระกระยาหารเข้าไปถวายพระราช และได้กราบทูลความข้อนั้นให้พระราชเหวี่ยงทรงทราบ พระนางเธอทรงออกอุบายว่า พระราชาทรงเส่นหาพระโอรสยิ่งนัก เมื่อทรงเห็นแล้ว ก็จะจุมพิต ลูบคลำ และทรงลำราญด้วยจลิมทุกสิ่งทุกอย่าง

“ด้วยวิธีนี้พระองค์อาจจะไม่เห็นว่าเนื้อที่มีหรือไม่มี ในวันนี้เราจะนำพระโอรสให้นั่งบนพระเพลาของพระราช และเมื่อพระองค์ทรงลำราญอยู่กับพระโอรสนั่นเอง เจ้าจุมพิตพระกระยาหารเข้าไป พ่อครัวก็ได้ทำตามพระเสาวนีย์ เมื่อพระราชทอดพระเนตรไม่เห็นเนื้อในภาชนะสำหรับเสวย จึงตรัสถามว่า เนื้ออยู่เสียที่ไหน ? “เทวะ วันนี้เป็นวันอุโบสถหาเนื้อไม่ได้” พ่อครัวทูล

“เนื้อสำหรับเราละ หายากนักหรือ ?”

“ตรัสแล้วทรงหักพระศอพระโอรส โยนไปข้างหน้าพ่อครัว พลง

ตรัสสั่งว่า ‘เอาไปทำมาให้รีบเสร็จ’ พ่อครัวได้กระทำตามหน้าที่ทุกประการ ทุกคนไม่สามารถทำอะไรได้เลย ไม่กล้าแม้แต่จะร้องไห้และทูล เพราะกลัว พระราชาภักษัตริย์ผู้เผลอพระองค์ ทรงเสวยเนื้อพระโอรส แล้วบรรทมหลับ ทรงตื่นขึ้นในตอนเช้า เรียกหาพระโอรส พระราชาเทวีทรงเศร้าโศกเหลือพรรณนา ทูลว่าพระองค์ได้ประหารพระโอรสเสียแล้วแต่ วันวาน ด้วยฤทธิ์แห่งความเมา พระราชาทรงทราบแล้วทรงสลดพระทัย อย่างไม่รู้ผลง ทรงเห็นโทษในการเสพสุรา แล้วอธิษฐานว่าจะไม่ทรงแตะต้องสุราอีกเลย และก็ทรงทำได้จริงๆ

“อาวุโส โทษของสุรามีนามากมายเหลือที่จะนำมากล่าวในที่นี้ให้หมดสิ้นได้ ตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้แต่เพียงหัวข้อว่า ต้องเสียทรัพย์ ก่อการทะเลาะวิวาท เป็นบ่อเกิดแห่งโรค ต้องถูกตีเตียน ไม่รู้จักอาย และทอนกำลังปัญญา นั้นเป็นความจริงทุกประการ และเป็นสิ่งที่เราหาดูได้จากชีวิตประจำวันของคนทั่วไปนั่นเอง

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่ทราบเรื่องของผู้หญิงคนนั้นอีกเลยว่า เธอจะอย่างไร และจะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไร เมื่อข้าพเจ้าทำธุระที่จะพึงช่วยเธอได้แล้ว ข้าพเจ้าก็ออกเดินทางต่อไป เพื่อกิจธุระของข้าพเจ้า

“ท่านผู้เจริญ ๖ ปีหลังจากนั้น เมื่อข้าพเจ้าอุปสมบทแล้ว และครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าได้จาริกสู่ชนบทต่างๆตามสมณวิสัย ณ สำนักสงฆ์แห่งหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าได้ขออาศัยเข้าพักเป็นการชั่วคราว พอดีในคืนที่ข้าพเจ้าไปถึงนั้น มีการนัดให้มิตรธรรมสากัจฉา ซึ่งมีทั้งภิกษุ นักบวชฝ่ายหญิง และอุบาสก อุบาสิกา มาประชุมพร้อม และดูเหมือนจะเป็นจำนวนมากจนเกือบจะเรียกว่าคับคั่งทีเดียว ข้าพเจ้าผู้หนึ่งด้วยที่เข้านั่งประชุมฟังธรรมสากัจฉา

“ท่านผู้เป็นหัวหน้าฝ่ายสงฆ์ คือพระธัมมทัต ใต้รับปัญหาประการหนึ่งจากอุบาสกว่า ‘การทำบาปเพราะรู้ว่าบาป คือทำบาปทั้งๆที่รู้ กับการทำบาปเพราะไม่รู้ว่าบาป ไหนจะเป็นบาป หรือมีบาปมากกว่ากัน’

เมื่อท่านถาม ให้ภิกษุบางท่านตอบ เพื่อแก้ข้อข้องใจของพุทธบริษัท ก็เกิดเป็น ๒ มติขึ้น คือบางท่านเห็นว่าการทำบาป ทั้งๆที่รู้ว่าเป็นบาป นั้นแหละ บาปมากกว่า และบางท่านเห็นว่า การทำบาปเพราะไม่รู้ จะต้อง บาปมากกว่า...?”

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย” ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวขึ้น “ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าการทำบาปเพราะรู้มันแหละ ย่อมจะมีบาปมากกว่า เพราะคนทำทั้งๆที่รู้ แสดงว่าใจต่ำ และขาดหิริโอตตปปะ และจงใจทำอย่างเต็มที่ พระพุทธองค์ทรงแสดงว่าความจงใจหรือเจตนาเป็นตัวกรรม สำหรับบุคคลผู้ไม่รู้ แล้วทำนั้น แปลว่าที่เขาทำไปเพราะความโง่เขลา ถ้าเขารู้ เขาอาจจะไม่ทำ ในด้านจิตใจก็แสดงว่าพวกแรกมีใจต่ำกว่า พวกหลังมีใจสูงกว่า ในด้าน การนำให้อภัย พวกแรกไม่ควรได้รับอภัยเลย ส่วนพวกหลังควรได้รับ อภัยจากท่านผู้มีใจกรุณาและเป็นธรรม ตัวอย่างที่พึงเห็นได้โดยง่าย เช่น การทำความผิดของเด็กและของผู้ใหญ่ เด็กทำผิดย่อมได้รับการให้อภัย เสมอ เพราะใครก็พอจะรู้ว่า เด็กยังไม่สู้จะรู้ผิดชอบชั่วดี แต่ถ้าผู้ใหญ่ ทำผิดจะมีได้รับการอภัยเลย และยังเป็นผู้ใหญ่มากเพียงใด การได้รับ อภัยก็ยิ่งน้อยลง นี่ก็อีกประการหนึ่ง อันแสดงว่า การทำบาปทั้งๆ ที่รู้ ย่อมจะมีบาปมากกว่าผู้ทำเพราะไม่รู้” มีเสียงแสดงความพอใจในคำกล่าว ของภิกษุรูปนั้น ดังขึ้นจากพุทธบริษัททุกฝ่าย

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย” ภิกษุรูปหนึ่งกล่าว “เหตุผลที่เราทั้งหลาย ได้ฟังจากท่านผู้เจริญรูปนี้แหละ ก็เป็นเหตุผลที่คมคายและน่าฟังมาก แต่ ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าการทำบาปเพราะไม่รู้มันแหละ มีบาปมากกว่า เพราะผู้ทำย่อมจะทำเต็มที่ เหมือนผู้จับไฟ ถ้ารู้ว่าไฟ ก็ย่อมจะค่อยๆ จับ หรือจับไม่เต็มที่ การไหม้พองก็มีน้อยกว่า หรือการจับสิ่งปฏิภูลของผู้ใหญ่ ก็จะต้องค่อยๆ จับ หรือมีความระมัดระวังให้ดี หรือหาสิ่งป้องกันมา ป้องกันเสียก่อนแล้วจึงจับ การเบือนก็ย่อมจะมีน้อยกว่า ส่วนผู้ไม่รู้ จะต้องทำอย่างเต็มที่ ไม่มีการเหนียวรั้งเลย อุปมาอีกอย่างหนึ่ง คนที่ทำผิด

ต่อคนอื่นแล้วรู้ว่าผิด ก็อาจจะรีบขอโทษ ขออภัยต่อคนที่ตนล่วงเกินเสีย แต่ถ้าทำผิดแล้วก็ไม่รู้ว่าผิด ก็จะต้องทำความผิดอยู่เรื่อยไป โดยนัยนี้ ผู้ที่ทำชั่วเพราะรู้ว่าชั่ว หรือทำบาปเพราะรู้ว่าบาปนั้น อาจจะทำความจำเป็นบังคับ และสักวันหนึ่ง เขาอาจจะเลิกทำความชั่วอันนั้นได้ สำหรับความไม่รู้นั้นข้าพเจ้ามองไม่เห็นว่าจะเป็นการป้องกันบาปได้อย่างไร แม้กฎหมายบ้านเมืองก็มีได้ยกเว้นผู้ทำผิดเพราะอ้างว่าไม่รู้กฎหมายเลย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้ามีความเห็นเป็นส่วนตัวว่า การทำบาปเพราะรู้ว่าบาปนั้นแหละ น่าจะมีบาปน้อยกว่า”

เมื่อท่านผู้แสดงมติได้พูดจบลง ก็มีเสียงแสดงความพอใจในธรรมอธิบายของภิกษุรูปนั้น ดั่งขึ้นอีกครั้งหนึ่งเช่นกัน

“ท่านผู้เจริญ” เมื่อเสียงนั้นสงบลงแล้ว ท่านธัมมทัตต์ผู้เป็นประธานสงฆ์ ได้หันมาถามข้าพเจ้า และขอร้องให้ออกความเห็นในเรื่องนั้นด้วย

ข้าพเจ้าได้กล่าวขึ้นในท่ามกลางบริษัทว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าเป็นอาคันตุกะผู้จรมา ตั้งใจว่าจะเข้าฟังธรรมสักจำเริญเท่านั้น อีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าเพิ่งเข้ามาสู่พระธรรมวินัยนี้ ยังเป็นผู้ใหม่ ไม่อาจรู้ทั่วถึงในพระพุทธรัตติยธรรมและอรรถกถาธิบาย แต่เมื่อถูกเชื้อเชิญโดยท่านผู้เป็นประธานด้วยความกรุณาของท่าน ข้าพเจ้าก็อดที่จะสนองเจตนาดีของท่านมิได้ จึงขอแสดงความคิดเห็น ในปัญหาธรรมเรื่องนี้แต่พอควร และถ้าข้าพเจ้ามีความผิดพลาดประการใด ก็ขอได้โปรดให้อภัยแก่ข้าพเจ้าด้วย

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ในปัญหาเรื่องนี้ คือเรื่องบาปมากบาปน้อยนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า มิได้อยู่ที่ความรู้หรือความไม่รู้ของผู้ทำเลย แต่น่าจะขึ้นอยู่กับเจตนาในการทำและสิ่งที่ถูกทำนั่นเอง ยกตัวอย่างเช่น การฆ่า จะเป็นบาปมากหรือน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ฆ่า ว่ามีเจตนารุนแรงเต็มที่แค่ไหน

“ในองค์ปาณาติบาต ได้ระบุไว้ ๕ ประการ คือ ๑. สัตว์มีชีวิต ๒. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต ๓. จิตคิดจะฆ่า ๔. พยายามจะฆ่า ๕. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น เมื่อครบองค์ดังกล่าว คีลกีฆาต ไม่จำเป็นต้องมีความรู้เรื่องบาปหรือไม่ ส่วนบาปมากหรือน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับสัตว์ที่ถูกฆ่า นั้นด้วย ถ้าสัตว์มีคุณมากก็บาปมาก ถ้าสัตว์มีคุณน้อยก็บาปน้อย แปลว่าบาปมากบาปน้อย อยู่ที่เจตนาในการฆ่า และด้วยความมีคุณมากน้อยของสัตว์ที่ถูกฆ่าต่างหาก มิได้อยู่ที่รู้หรือไม่รู้เลย นี่ข้าพเจ้ายกตัวอย่างเฉพาะปาณาติบาต ในเรื่องอื่นๆ ก็ทำนองเดียวกันนี้”

“ท่านผู้เจริญ” เมื่อข้าพเจ้าพูดจบลง เสียงแสดงความยินดีก็ดังขึ้น และดังมากยิ่งขึ้นทุกครั้ง ท่านผู้เป็นประธานฝ่ายสงฆ์รับว่ามตินี้เป็นมติ ที่ถูกต้อง ขอให้พุทธบริษัทจดจำไว้และเล่าให้ฟังกันไป เพื่อความรู้อันถูกต้อง และการปฏิบัติอันถูกต้องด้วย

“หลังจากนั้นได้มีธรรมสากัจฉา และอภิปรายกันอีกหลายเรื่อง นำความบันเทิงมาสู่ผู้ฟังและผู้อภิปราย ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นอย่างดี การสนทนาธรรมทำให้จิตใจแจ่มชื่นเบิกบาน และจิตใจก็โน้มไปเพื่อคุณธรรมนั้นๆ ความเบิกบานในธรรม ย่อมมีค่ามากกว่าความเบิกบานในเรื่องอื่น เพราะทำให้สุขภาพของจิตดีขึ้น เหมือนคนป่วยมีความสุข กระปรี้กระเปร่า แจ่มชื่น เพราะได้รับประทานยาอันเหมาะแก่โรคของตน ผิดกับความสุขของคนป่วยผู้บริโภคของแสลงเข้าไป ความสุขของผู้เพลิดเพลินในโลกียารมณ์ ก็เปรียบได้กับความสุขของผู้รับของแสลงนั้นเอง ท่านผู้เจริญ ด้วยเหตุนี้กระมัง พระบรมศาสดาจึงทรงแสดงว่า “การสนทนาธรรมตามเวลาอันเหมาะสม เป็นมงคลอันสูงสุดประการหนึ่ง”

“เมื่อการสนทนาธรรมสิ้นสุดลงแล้ว พุทธบริษัทก็เริ่มทยอยกันกลับ พระภิกษุบางส่วนก็กลับไปบ้างแล้ว เหลือท่านธัมมทัตและภิกษุสามเณรอีก ๓ - ๔ รูป รวมทั้งข้าพเจ้าด้วย ท่านผู้เจริญ ในขณะนั้นเอง นักบวชหญิงผู้หนึ่งได้คลานเข้ามา และหมอบกราบลงตรงหน้าข้าพเจ้า เมื่อ

ข้าพเจ้ามองด้วยท่าทางสงสัย หล่อนก็กล่าวนำขึ้นว่า

“ข้าแต่ท่านผู้กรุณา พระคุณเจ้าคงจำข้าพเจ้าไม่ได้ แต่ข้าพเจ้าเข้าใจว่าข้าพเจ้าคงจำท่านไม่ผิด ท่านเป็นผู้ช่วยให้ข้าพเจ้ารอดพ้นจากความตาย แปลว่าท่านเป็นผู้ให้ชีวิตใหม่แก่ข้าพเจ้า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านยังจำหญิงผู้หนึ่งซึ่งทนทุกข์ทรมานอย่างสาหัส ในป่าใกล้ชนบทชื่อโน้นได้หรือไม่”

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจำหล่อนได้แล้ว ๖ ปีที่จากกัน หลังจากได้พบกันเพียงครู่เดียว และพบกันในอีกสภาพหนึ่ง ข้าพเจ้าได้เล่าให้ท่านทราบแล้วว่า เวลานั้นหล่อนอยู่ในสภาพเช่นไร แต่เวลานี้สตรีผู้ซึ่งถูกท้อหุ้มด้วยเครื่องแต่งกายของนักบวชหญิง และจิตใจคงถูกท้อหุ้มไว้ด้วยเกราะคือธรรมอีกชั้นหนึ่งด้วยนั้น ช่างต่างกันเหลือเกิน หล่อนขาวนวลเปล่งปลั่ง แม้จะไม่มีผมประดับใบหน้า แต่ดวงหน้าและแววตาซึ่งแสดงความซื่อฉายออกมานั้น น่าจะเรียกร้องความกรุณาได้จากดวงใจทุกคน

“ท่านผู้เจริญ ที่ข้าพเจ้ากล่าวมานี้ โปรดอย่าเข้าใจว่าข้าพเจ้าพูดเกินสมณวิสัยเลย ข้าพเจ้าเพียงแต่ต้องการแสดงให้เห็นว่า บุคคลที่เคยประสบทุกข์หนักมาแล้ว ส่วนมากมักจะมีลักษณะโน้มเอียงไปในทางให้เกิดความกรุณาแก่ผู้พบเห็น และมักจะมีใจกรุณาต่อคนทั่วไปอีกด้วย”

“ในขณะนั้น ท่านธัมมทตซึ่งนั่งฟังอยู่ด้วย ได้พูดว่า ‘อาวุโส ท่านนี่เองแหละ ที่วันหนึ่งได้เคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ได้ช่วยชีวิตของหล่อนไว้ ข้าพเจ้าเคยได้ยินแต่เกียรติคุณของท่าน วันนั้นนับว่าเป็นบุญของข้าพเจ้า ที่ได้เห็นท่านผู้มีใจกรุณา’

“ข้าแต่ท่านผู้แสวงหามรรคาแห่งอมตะ พระธัมมชาตเล่าต่อไป “ความดีเป็นสิ่งที่น่าทำอย่างนี้เอง มันช่างให้ความสุข ความเบิกบาน เกินเปรียบเสียนี้กระไร การที่ท่านสอนให้คนมีความกตัญญูกตเวทียี่ ก็เพื่อเป็นกำลังใจแก่ผู้ทำความดี เพื่อให้เขาได้ทำความดียิ่งขึ้นไปนั่นเอง”

“เมื่อทุกคนเจียบกันอยู่ ข้าพเจ้าก็ขอร้องให้วันหนียได้เล่าเรื่องความเป็นมาของนางให้ข้าพเจ้าฟังบ้าง ถ้าไม่เป็นการลำบากแก่นาง ซึ่งรู้สึกว่าคุณก็เต็มใจเป็นอันดี

“เวลานั้นยังไม่สู้จะตึกนัก เพิ่งจะย่างเข้ายามที่สองแห่งราตรีเท่านั้น เมื่อเห็นว่าทุกคนตั้งใจฟังเป็นอันดี วันหนียก็เริ่มเล่าเรื่องราวแต่เพียงย่อๆ ว่า

“ข้าแต่ท่านผู้กรุณา เมื่อข้าพเจ้าได้แยกจากท่านแล้ว ข้าพเจ้าก็นั่งตรึกตรอง ณ ไต้ต้นไมริมทางแห่งหนึ่งว่า ข้าพเจ้าจะกลับบ้านดี หรือจะไปทางไหนดี ข้าพเจ้าพยายามหาเหตุผลมาชั่งตู่ และตรองดูอย่างถี่ถ้วน ในที่สุด ข้าพเจ้าตกลงใจไม่กลับบ้าน มันไม่มีความหมายเสียแล้วสำหรับข้าพเจ้า กลับก็จะมีแต่อบอวยขายหน้าเพื่อนบ้านร้านตลาด ผลดีในเรื่องนี้ ข้าพเจ้ามองไม่เห็นเลย ถ้าลูกยังมีชีวิตอยู่ ข้าพเจ้าก็จะไปเพื่อลูก แต่เดี๋ยวนี้ลูกไม่มีแล้ว ข้าพเจ้าตัดสินใจไปตายเอาดาบหน้า จึงเดินซัดเซพเนจรเรื่อยไป และข้าพเจ้าคิดว่าจะไปให้ไกลที่สุดเท่าที่จะไปได้ จากหมู่บ้านของข้าพเจ้า และจะไปในที่ๆ ไม่มีใครรู้จักข้าพเจ้าเลย ข้าพเจ้าจะตั้งต้นชีวิตใหม่ ชีวิตที่บริสุทธิ์ ปราศจากความสกปรกมัวหมอง ข้าพเจ้าอดมือกินมือตามระยะทางที่ผ่านมา เมื่อคำคืนลงก็เข้าพักผ่อน พอผ่อน คลายความเมื่อยล้า เวลานั้น ใจของข้าพเจ้าแข็งแแกร่ง และไม่รู้จักกลัวอะไรแม้แต่ความตาย บ้านซึ่งมีอันจะกินแห่งหนึ่ง ได้กรุณามอบเสื้อผ้าให้ข้าพเจ้าหนึ่งชุด พอนุ่งห่มได้สบาย ข้าพเจ้าคิดว่าจะไปๆ และจะไปเรื่อยไป จนกว่าจะพบที่ๆ ข้าพเจ้าพอใจเข้าสักแห่งหนึ่ง และฝากตัวไว้ภายใต้ร่มเงาแห่งธรรมจนตลอดชีวิต

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ณ ที่นี้เอง วันแรกที่ข้าพเจ้าเดินมาถึง ข้าพเจ้าก็รู้สึกพอใจ เพราะสถานที่สะอาด ร่มรื่น เมื่อได้พักผ่อนพอหายเหนื่อยแล้ว ก็ไปหาเจ้าอาวาส และเรียนให้ท่านทราบถึงทุกสิ่งทุกอย่าง และแสดงความประสงค์ขอยึดเอาที่นี้เป็นเรือนตาย”

เธอหยุดเล่าครู่หนึ่ง เหลียวมาทางท่านธัมมทัต เมื่อเห็นทุกคนนั่งอยู่ เธอก็เริ่มเล่าต่อไป

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ด้วยความเอื้อเฟื้อและเมตตาธรรมของท่านเจ้าอาวาส ข้าพเจ้าได้พักพิงอย่างสุขสบายอยู่ ณ ที่นี้ อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งในสำนักนักบวชหญิง ข้าพเจ้าได้รับความเพลิดเพลิน และพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ของนักบวชสำนักนี้ ในระยะต่อมาอีกไม่กี่วัน ข้าพเจ้าก็ได้บวชสมความปรารถนา และอยู่ในภาวะอย่างนี้มาเป็นเวลา ๖ ปีแล้ว

“ท่านผู้เจริญ เป็นบุญของข้าพเจ้า ที่ได้พบท่านผู้มีอุปการคุณ ข้าพเจ้าได้แต่จดจำอุปการะของท่านเท่านั้น แต่ข้าพเจ้าจะตอบแทนคุณของพระคุณท่านได้อย่างไร ในเมื่อเวลานี้ข้าพเจ้ามีแต่ตัวเท่านั้น” เธอพูดจบลงด้วยเสียงเศร้าๆ

“น้องหญิง การตอบแทนบุญคุณนั้น ไม่จำเป็นต้องตอบแทนด้วยวัตถุภายนอกเสมอไป การทำความดีและบำเพ็ญประโยชน์เพื่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ย่อมถือเป็นการตอบแทนอันประเสริฐต่อผู้มีอุปการะต่อตน เพราะทำให้ท่านชื่นใจ และพอใจในความดีของตน

“ดูก่อนน้องหญิง ถ้าเธอต้องการตอบแทนคุณของข้าพเจ้าแล้ว ขอให้เธอตั้งใจทำตนให้ดี มีประโยชน์ทั้งแก่ตัวเธอเอง และแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ข้าพเจ้าพอใจแล้วที่ได้เห็นบุคคล ผู้ซึ่งครั้งหนึ่งข้าพเจ้าได้ช่วยเหลือได้มาอยู่ในร่มธรรม และใช้ชีวิตอันถูกต้องเช่นนี้ และข้าพเจ้าขออนุโมทนาในความดีอันชอบด้วยเหตุผลของเธอ”

“ท่านผู้เจริญ เมื่อถึงเวลาอันสมควรแล้ว ต่างก็แยกย้ายกันไปอยู่ที่อยู่ของตน ข้าพเจ้าพำนักอยู่ที่นั่นอีก ๒ ราตรี ก็เดินทางต่อไปในชนบทอื่น และจนกระทั่งบัดนี้ ข้าพเจ้าก็ยังมิได้ทราบข่าวของวันทนีย์ นักบวชหญิงผู้นั้นอีกเลย”

๕

ปิยวิปโยค

“ดูก่อนท่านผู้มีฤทธิ์เสมอกัน” พระกัณ्हกะเอ่ยขึ้น “ข้าพเจ้าเห็นว่าวันหนึ่งดีดลใจถูก และเห็นด้วยทุกประการ ความผิดหวังในชีวิตย่อมมีได้เสมอ และบางทีมันอาจจะเป็นประโยชน์แก่เราอย่างมาก ถ้ารู้จักใช้ความผิดหวังนั้น ไปในทางพิจารณาเห็นทุกอย่างตามความเป็นจริง และทำตนให้ดีขึ้น เพราะปรารถนาความผิดหวังอันนั้นแล้วไม่ประมาท ท่านผู้บริสุทธ์ ผู้ผิดหวังในชีวิต แล้วนำตนเข้าพึงร่มธรรมนั้น ยังมีคนส่วนมากเข้าใจผิด และมีที่ท้อถอยดหามาเยาะเย้ยท่านเหล่านั้น แต่ข้าพเจ้ากลับเห็นตรงกันข้าม คือเห็นว่าเขาทำถูก ทั้งนี้เพราะการกระทำดั่งนั้น ดีกว่าการฆ่าตัวตาย ดีกว่าการปล่อยตนให้จมลงสู่ห้วงเหวแห่งหายนะ ตามธรรมดาบุคคลเมื่อประสบทุกข์ จิตใจย่อมมีดมนไปด้วย ยากที่จะเห็นแสงสว่างตามความเป็นจริง และนำชีวิตเข้าสู่ทางที่ถูกตั้งได้ คนส่วนมากจึงยอมปล่อยตนให้ตกเป็นทาสของสิ่งต่างๆ เป็นต้นว่า สຸรา การพนัน และการเที่ยว เป็นต้น สิ่งเหล่านั้นมันเป็นอันตรายต่อชีวิต มีแต่จะกดบุคคลนั้นให้ต่ำลงทุกทีตามระยะเวลาที่ผ่านมาไป การเข้ามาอบรมจิตใจตามแนวทางของพระบรมศาสดานั้น ทำให้บุคคลมองเห็นความผิดหวัง

ซึ่งตนเคยถือเป็นเรื่องจริงจังในสมัยก่อนนั้น เป็นเพียงเรื่องสนุก และ ความฝันที่ค่อนข้างจะโลดโผนเท่านั้น จริงอยู่ ความรักเป็นสาเหตุอันหนึ่ง ที่ทำให้เกิดความทุกข์ แต่ทุกข์ทั้งหมดมิใช่จะเกิดแต่ความรักเสมอไป เพราะความทุกข์อาจจะเกิดจากเรื่องอื่นก็ได้ ในบรรดาเรื่องอันมากมาย ของมนุษย์ แต่ถ้าไม่มีความรัก ก็แปลว่า ในบรรดาสาเหตุของความทุกข์ หลายๆ เรื่องก็ตัดได้ไปหนึ่งเรื่องแล้ว เหมือนเชือกที่มัดมื่อมัดเท้าเราอยู่ หลายๆ เส้น หรือหลายๆ เส้น เมื่อตัดออกได้หนึ่งเส้น ก็แปลว่า เครื่องผูกนั้นน้อยลง และโอกาสที่จะหลุดจากเครื่องผูกพันก็มีมากขึ้น”

“ถูกแล้วอาวุโส” พระสารชาตเสริม “ความข้อนี้ พระบรมศาสดา ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายไว้แล้ว ในสมัยเมื่อพระองค์ประทับ ณ วัดเชตวัน เรื่องก็มีว่า ‘ภิกษุทั้งหลายเห็นพวกโจรถูกพันธนาการด้วยข้อคา และ เครื่องจองจำอื่นๆ มันคงถาวร ไม่สามารถทำลายได้ จึงนำความกราบทูล เล่าให้พระพุทธรองค์ทรงทราบ พระบรมศาสดาตรัสว่า **ภิกษุทั้งหลาย^๑ เครื่องจองจำคือกิเลส กล่าวคือ ความผูกพันในทรัพย์ สมบัติ และบุตร ภรรยา เป็นต้น มันคงยิ่งกว่าเครื่องจองจำภายนอกกว่าร้อยเท่า พันเท่า และแสนเท่า บัณฑิตทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น มิได้เรียกเครื่องจองจำที่ทำด้วยเหล็กเป็นต้นว่ามันคงอะไรเลย แต่ทรัพย์สมบัติและบุตร ภรรยา เป็นต้น เป็นเครื่องผูกพันหย่อนๆ แต่ปลดเปลื้องได้ยาก นี่แหละ เป็นเครื่องผูกพันที่มันคงนัก แต่บัณฑิตทั้งหลายก็ยังตัดเครื่องผูกเหล่านั้นให้ขาด แล้วออกบวชได้**

ทุกรูปเปรียบกันไปครู่หนึ่ง เหมือนจะตรงความจริงจากชีวิต และ ให้รศธรรมจากพระพุทธภาษิตซึมซาบเข้าสู่จิตใจ อันเปรียบเสมือน ดอกบัวที่แย้มกลีบ รอรับแสงพระอาทิตย์คือพระธรรม แล้วพระรัชมหาต ก็กล่าวต่อไปว่า

๑ ดู พุทธนาคาวตถุ ธรรมปทฎกถา อฎฐมภาค หน้า ๑๗ - ๑๘

“ภราดา ทุกคนย่อมมีโอกาสหลงทางได้ทั้งสิ้น เพราะทางชีวิตนั้น ทั้งสิ้น ทั้งรัก และทั้งคิดเดียว แต่ผู้มีปัญญาพยายามเดินให้ถูกทาง และมีความระมัดระวังพอควร หรือให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ก็จะมี ความผิดพลาดน้อยลง การรู้จักกลับตัว เหมือนลืมนแล้วรู้จักลุกขึ้น เป็นคุณสมบัติของผู้ก้าวหน้าในเส้นทางชีวิต ทั้งทางคติโลกและคติธรรม ข้าพเจ้าเข้าใจว่าการกลับตัวนั้นไม่มีวันสาย ตราบเท่าที่บุคคลผู้นั้นมีชีวิตอยู่ คนส่วนมากมักจะเก็บเอาความผิดพลาดในอดีตมาทรมานใจตนเองเล่น และไขว่คว้าหาอนาคตที่ยังอยู่ไกลเหลือเกิน มาล่อให้ใจดีนรน แล้วก็ หาคความสุขในชีวิตไม่ได้ ท่านผู้เจริญ อดีตก็ล่วงไปแล้ว อนาคตก็ยัง ไม่มาถึง แต่ปัจจุบันเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาและกระทำให้ถูกต้อง ถ้า ทำได้ดังนี้แล้ว อดีตก็จะดี และอนาคตก็จะพลอยดีไปด้วย เพราะวันนี้ จะต้องเป็นอดีตของพรุ่งนี้ และพรุ่งนี้ก็คืออนาคตของวันนี้ เพราะฉะนั้น การทำดีในวันนี้ได้ชื่อว่า สร้างอดีตให้ดีและสร้างอนาคตให้งาม เป็นที่ บันเทิงใจเมื่อนึกถึง อันนี้เป็นความสุขที่หาได้ไม่ยากนัก แต่คนส่วนมาก ก็หาไม่พบ เพราะมัวเก็บเอาอดีตและไขว่คว้าอนาคตมาให้ใจุ่นวายเล่น เรื่อยๆ บุคคลผู้พยายามทำปัจจุบันให้ดีที่สุด ชื่อว่าสร้างทางชีวิตอัน ราบรื่นของตนไว้ภายหน้านั่นเอง”

ผู้สนทนาทั้งหมดเงยไปอีกรูหนึ่ง พระธัมมชาตจึงเอ่ยขึ้นว่า

“อาวุโส ท่านกัณทกะยังมีได้เล่าเรื่องอะไรสู่กันฟังเลย ถ้าท่านไม่ ขัดข้อง เราก็อยากฟังเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของท่าน หรือเรื่องราวซึ่งท่าน ประสบพบเห็นมา อันพอจะเป็นตัวอย่างแก่ชีวิตได้บ้าง”

“จริงซี ท่านผู้เจริญ” พระสารชาตเสริม “เวลาของเรายังมีอยู่ ถ้าไม่ เป็นการรบกวนและลำบากแก่ท่าน ก็ขอได้โปรดเล่าเถิด ข้าพเจ้าและท่าน ธัมมชาตพอใจที่จะฟังคำของท่าน”

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าจะเล่า ข้าพเจ้าก็ปรารถนาจะเล่าเรื่องของข้าพเจ้าเอง เพราะข้าพเจ้าเป็นผู้มีเรื่องมากอยู่ ถ้าท่านทั้งหลายไม่รังเกียจที่จะฟังเรื่องส่วนตัว ข้าพเจ้าก็ยินดีที่จะเล่าสู่ท่านทั้งหลายฟัง ทั้งนี้ บางทีอาจจะเป็นประโยชน์แก่การพิจารณาปัญหาต่างๆ สำหรับท่านทั้งสอง และอาจจะเป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้า โดยคำแนะนำและแง่คิดจากท่านนั้นๆ ด้วย

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นนายทหาร ท่านคงทราบดีว่าหน้าที่ของทหารนั้นคืออะไร และอย่างไร ทหารมีความอาภัพอยู่อย่างหนึ่งคือ ในยามปกติเมื่อไม่มีศึกสงคราม คนทั้งหลายจะมองทหารในแง่ต่ำต้อย และเกือบไม่มีประโยชน์อะไร แต่เมื่อสงครามระหว่างแคว้น ระหว่างประเทศเกิดขึ้น ผู้ที่ต้องเอาเลือดทาแผ่นดิน คือทหาร อาณาเขตของทุกๆ ประเทศต้องรักษากันด้วยเลือดและเนื้อ ข้าพเจ้าเป็นนายทหาร และเป็นด้วยความรัก มิใช่ถูกบังคับกะเกณฑ์อะไร ตระกูลของข้าพเจ้าเป็นทหารกันมาหลายชั่วคน

“ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าต้องไปราชการศึก ท่านผู้เจริญ เวลานั้นข้าพเจ้ามีคนรักแล้ว อารยา เธอเป็นคนค่อนข้างสวย แม้จะไม่สวยบาดตาบาดใจ แต่เธอก็อยู่ในขั้นที่พอจะเรียกได้ว่าสวยงามทีเดียว ร่างอันสูงโปร่ง ผิวขาวนัยน์ตาคมมีแววซึ่ง และที่สำคัญที่สุดคือความดี ความนุ่มนวลอ่อนหวาน ความช่างเอาอกเอาใจ เหล่านี้ทำให้ข้าพเจ้ารักเธอ และเธอก็รักข้าพเจ้าเช่นเดียวกัน แม้เราจะมิได้พบกันเสมอหรือบ่อยๆ เพราะประเพณีคอยกีดขวางไว้ และเราทั้งสองก็ยึดปฏิบัติ ไม่ยอมฝ่าฝืนระเบียบประเพณีใดๆทั้งสิ้น แต่เราก็พบกันได้เมื่อต้องการพบหรือมีธุระจำเป็น

“เมื่อข่าวสงครามระเบิดขึ้น และข้าพเจ้าซึ่งรู้หน้าที่ของข้าพเจ้าดีว่า จะต้องไปราชการศึกแน่นอน ข้าพเจ้าได้พบเธออีกครั้งหนึ่ง เรารำลึกกันด้วยความอาลัยเป็นอย่างยิ่ง ท่านผู้เจริญ เมื่อนึกถึงว่าการไปของข้าพเจ้าเป็นการจากไปอย่างเสี่ยงอันตราย และไม่แน่ว่าจะเอาชีวิตกลับมาได้อีกหรือไม่แล้ว เธอก็ร้องไห้ ข้าพเจ้าเป็นชายชาติทหาร จะให้น้ำตามาปรากฏ

ต่อหน้าสตรีนั้น ข้าพเจ้าทำไม่ได้ แต่ข้าพเจ้าก็รู้ว่า น้ำตาของข้าพเจ้า มันตกใน และเศร้าโศกอาลัยไม่น้อยกว่าอารยาเลย แต่ในที่สุด ข้าพเจ้า ก็ต้องจากเธอไป จากไปเพื่อหน้าที่และชาติบ้านเมือง

“ภราดรเอ๋ย ข้าพเจ้าเคยเข้าสงครามใหญ่มาไม่น้อยกว่า ๓ ครั้งแล้ว แต่มันไม่ใหญ่เหมือนครั้งนี้เลย ทั้งนี้เพราะในครั้งก่อนๆ ข้าพเจ้ายังไม่มี คนรักคอยอยู่เบื้องหลัง ข้าพเจ้าตัวคนเดียว และข้าพเจ้าเคยต่อสู้ข้าศึก อย่างไม่คิดชีวิต ข้าพเจ้าชอบสงครามและรักสงคราม แต่คราวนี้ข้าพเจ้า เกลียดสงครามและซังมันเสียเหลือเกิน ที่ข้าพเจ้าว่าศึกครั้งนี้เป็นศึกใหญ่ นั้น เพราะข้าพเจ้าต้องสู้ศึกทั้งสองด้าน คือศึกภายนอกและศึกภายใน ทั้ง ศึกเบื้องหน้าและเบื้องหลัง เมื่อขบวนทัพเคลื่อนออกจากเมือง หัวใจของ ข้าพเจ้าเหมือนถูกปลิดทิ้งไว้ ณ ที่นั่นเอง สหายเอ๋ย เมื่อข้าพเจ้ามาพบ พระพุทธภานุชิตที่ว่า การต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก เป็นความทุกข์ ข้าพเจ้าจึงซาบซึ้ง และเห็นจริงทุกประการ เพราะข้าพเจ้าเคยประสบ มาด้วยตนเองแล้ว

“ภราดร ตลอดเวลาที่อยู่ในกองทัพเพื่อป้องกันและยับยั้งศัตรู ข้าพเจ้า พยายามหักห้ามใจมิให้คิดถึงอารยา ข้าพเจ้าคิดถึงหน้าที่ และปลงใจว่า หน้าที่เป็นสิ่งสำคัญกว่าสิ่งใดหมด ในที่สุด ข้าพเจ้าก็พอหักห้ามใจมิให้ คิดถึงเธอเสียบ้าง ท่านจะนึกว่าข้าพเจ้าเป็นทหารที่เลวกว่าเถิด ข้าพเจ้าไม่ โทษท่านเลย ข้าพเจ้าไม่เคยกลัวศัตรู และไม่เคยหวั่นวิตกกับชีวิต เพราะ ชีวิตทหารได้รับการอบรมให้แข็งแกร่งอยู่เสมอ แต่มาคราวนี้ ข้าพเจ้า กลัวตาย และหวั่นวิตกไปต่างๆ นานา ท่านผู้เจริญ ท่านพอจะบอก ข้าพเจ้าได้ไหมว่า ความรักทำให้คนกล้าหรือทำให้คนขลาด?”

“อาวุโส” พระธัมมชุตติเอ๋ยขึ้น “ปัญหาที่ว่าความรักทำให้คนกล้า หรือให้คนขลาดนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นได้ทั้งสองอย่าง คนอาจจะขลาด ที่สุด และกล้าที่สุด ก็ตอนที่กำลังมีความรักนั่นเอง ภราดา อาการของ ท่านที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะมีอารยาอยู่เบื้องหลังมิใช่หรือ ถ้าสมมติว่า อารยา

ถูกจับและกำลังอยู่ในระหว่างอันตราย ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ท่านจะเป็นคนกล้าที่สุด ท่านจะต้องฝ่าฟัน และยอมสละแม้ชีวิตของท่านเพื่อเอาคนรักกลับคืนมาให้ได้ ข้าพเจ้าขอสรุปสั้นๆ ว่าบุคคลจะฉลาด ถ้ามีสิ่งอันเป็นที่รักอยู่เบื้องหลัง อาวุโส ท่านเคยได้ยินมิใช่หรือ ถึงเรื่องของบุคคลบางคน ผู้ซึ่งกล้าหาญที่สุด แต่มากลับบุคคลที่ตนรักนั่นเอง ความรักจึงทำให้บุคคลเป็นได้หลายอย่าง ทำให้คนเป็นนักผจญภัย เป็นคนอคติ เป็นมหาโจร เป็นคนใจดีที่สุดและใจร้ายที่สุด รวมความว่า ความรักอาจทำให้เป็นคนสมบูรณ์และเสียคนได้เท่าๆ กัน”

พระกัณทกะเล่าต่อไปว่า “อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงเวลาปฏิบัติงานจริงๆ ช่างมีกำลังมหัศจรรย์อะไรมิทราบได้ ทำให้ข้าพเจ้าเข้มแข็งทนทาน และกล้าหาญอย่างประหลาด สงคราม ท่านผู้เจริญ สงครามเป็นสภาพที่เลวร้าย มนุษย์ต่อมนุษย์ต่างประหัตประหารกัน ล้มตายระเนระนาด มนุษย์ที่หันหน้าพาดฟันกันนี้ ได้อะไรบ้าง ต่างฝ่ายต่างก็ย่อยยับบ่นนี้ ทั้งฝ่ายชนะและฝ่ายแพ้”

“อาวุโส” พระสารชาตช่วยเสริม “ความจริงก็เป็นอย่างที่ท่านกล่าวนั้นแหละ ความมักใหญ่ใฝ่สูง และดวงใจที่ไร้ศีลธรรมของคนบางคนนั่นเอง ทำให้มนุษย์นับจำนวนหมื่นจำนวนแสน ต้องทนทุกข์ทรมาน และพลัดพรากจากบุตรภรรยา และสิ่งอันเป็นที่รักอื่นๆ ต้องพิกลพิการ บอบช้ำบางที่ก็เพื่อสนองความอยากอันไม่รู้จักสิ้นสุดของคนเพียงคนเดียวหรือสองคนเท่านั้น

“นอกจากนั้น ผลของสงครามยังเป็นผลร้ายทางจิตใจเหลือประมาณ ในระหว่างสงคราม คนย่อมเห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบ ช่างชิงอำนาจ และสิ่งที่พอจะเอามาเป็นของตนได้อย่างไร แม้สิ้นสงครามแล้ว ความเป็นไปอันนั้นก็คงยังมีอยู่ชั่วระยะหนึ่ง และถ้าไม่จัดการให้เรียบร้อยลงด้วยวิธีอันฉลาด ผลร้ายอันนี้ก็จะต้องสืบเนื่องติดต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ดังตัวอย่างที่ท่านทั้งหลายพอจะมองเห็นอยู่บ้างแล้ว มันเป็นโรคระบาดที่

นำกลัว และนำหวั่นวิตกกังวล

“ท่านผู้เจริญ ในเดือนที่สาม นับแต่เริ่มรบ ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ถูกจับเป็นเชลย ในวันรุ่งขึ้น ทหารทางฝ่ายข้าพเจ้าได้เห็นศิระคนถูกเสียบไว้ ณ ป้อมปราการของค่ายอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นศิระหทารแห่ๆ ไม่น้อยกว่า ๖ - ๗ ศิระ และทุกคนก็ลงความเห็นว่ ในบรรดาศิระเหล่านั้น เป็นของข้าพเจ้าศิระหนึ่งด้วยเหมือนกัน

“ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ สงครามครั้งนี้เป็นสงครามแย่งดินแดนระหว่างประเทศของข้าพเจ้า กับอีกประเทศหนึ่ง ต่อมาอีก ๖ เดือน สงครามแย่งดินแดนก็สิ้นสุดลง โดยมีผลปรากฏว่า ประเทศของข้าพเจ้าเป็นฝ่ายชนะ ทหารที่ถูกจับเป็นเชลยพร้อมกับข้าพเจ้า ถูกฆ่าตายหมดจริงๆ ตามที่ทุกคนเห็น ท่านอาจจะแปลกใจ และตั้งคำถามอยู่ในใจ ว่าข้าพเจ้ารอดชีวิตมาได้อย่างไร ข้าพเจ้ากำลังจะเล่าให้ท่านฟังอยู่เดี๋ยวนี

“ท่านผู้เจริญ นับถอยหลังจากนี้ไป ๙ ปี เมื่อข้าพเจ้าเรียนวิชาทหารอยู่ ข้าพเจ้ามีเพื่อนร่วมสำนักอยู่มากมายในรุ่นเดียวกัน ในบรรดาเพื่อนเหล่านั้น มีคนหนึ่งชื่อสังกะ เขาเป็นคนอาภัพอยู่ ๒ ประการคือ เป็นคนที่มีรูปร่างไม่งาม ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง สังกะจะเป็นคนยากจน แต่ด้วยใจรักวิชาทหาร เขาจึงตัดสินใจมาทางนี้ และในสำนักเรียนนั่นเอง สังกะก็ถูกดูหมิ่นเหยียดหยามและกลั่นแกล้งนานาประการ แต่สังกะก็ไม่อาภัพไปหมดทุกประการ เขามีพรอันประเสริฐติดตัวมาด้วย นั่นคือความเข้มแข็ง อดทน และสมองอันปราดเปรื่อง ความสุภาพ อ่อนโยน และเห็นใจคนอื่นไปหมด สังกะตั้งใจจะช่วยคนทุกคน แต่เขาไม่ต้องการความช่วยเหลือจากใคร มีข้าพเจ้าคนเดียวที่เขาทั้งรักและนับถือ แม้อายุเราจะรุ่นราวคราวเดียวกัน ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าไม่เคยพูดอะไรให้แสงหูสังกะเลย และข้าพเจ้าคอยช่วยเหลือในเรื่องเงินทองและอื่นๆ เท่าที่จำเป็นในเวลานั้น ข้าพเจ้ามิได้ถือสังกะเป็นเพื่อนรักหรืออะไร แต่ข้าพเจ้าทำไปเพราะเห็นแก่มนุษยธรรม ข้าพเจ้าคิดว่า

การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นหน้าที่ของบุคคลผู้มีคุณธรรม แห่งความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์

“ในที่สุดข้าพเจ้าและเพื่อนๆ ก็สำเร็จวิชาทหารจากสำนักเรียนแห่งนั้น
ลัจจะก็จะกลับประเทศของตนด้วยความสำเร็จอย่างดงามสมปรารถนา และ
ประเทศของเขา ก็คือประเทศที่ข้าพเจ้าถูกจับเป็นเชลยในครั้งนั้นเอง”

“ข้าแต่ท่านผู้เป็นโคทมวงค์ จะเป็นเพราะบุญที่ข้าพเจ้าเคยสร้างไว้ใน
ชาติก่อน หรือจะเป็นเพราะบุญที่ข้าพเจ้าได้ทำความดีต่อลัจจะจะมาเมื่อ
สมัยเป็นนักเรียนด้วยกัน ข้าพเจ้าหาทราบไม่ ข้าพเจ้าถูกจับเป็นเชลย
แต่อยู่ในอารักขาของลัจจะ ลัจจะก็เป็นนายทหารแห่งประเทศนั้น และ
ถูกตั้งให้ควบคุมเชลยศึกในสงครามครั้งนี้

“ครั้งแรกที่ลัจจะเห็นข้าพเจ้า เขาตกตะลึงงัน ข้าพเจ้าก็
ประหลาดใจ มิได้พูดอะไรกันแล้ว เนื่องจากข้าพเจ้าเป็นนายทหารคนเดียว
ที่ถูกจับ ลัจจะก็จะจึงถือเป็นเรื่องจะเอาข้าพเจ้าไว้สืบความลับต่างๆ
และขอไปควบคุมเป็นส่วนตัวทีเดียว ส่วนทหารธรรมดา นอกจากข้าพเจ้า
ถูกฆ่าตายในวันรุ่งขึ้นดังกล่าวแล้ว

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าถูกคุมขังอยู่ในกองทัพซึ่งมีลัจจะเป็นผู้
ควบคุมเชลยศึกอยู่เป็นเวลา ๖ เดือน จนสงครามสิ้นสุดลง และด้วย
ความช่วยเหลืออย่างฉลาดของลัจจะ ข้าพเจ้าจึงรอดชีวิตมาได้ด้วย
ประการดังกล่าวมานี้ ข้าพเจ้าจึงรู้สึกในคุณค่าของความดีและสหายที่ดี
เหลือเกิน ข้าพเจ้าคิดว่าถ้าลัจจะจะฆ่าข้าพเจ้าเสีย ก็ไม่น่าจะมีโทษอะไร
สำหรับเขา เพราะเป็นการฆ่าคนที่เป็นคนศัตรูต่อประเทศของเขาเอง และถ้า
ลัจจะจะส่งข้าพเจ้ากลับ ตั้งแต่สงครามยังไม่สิ้นสุดลง ข้าพเจ้าเชื่อว่า
เขาก็คงทำได้ แต่ลัจจะจะทำถูกแล้ว เขาปล่อยข้าพเจ้าได้อย่างไร ในเมื่อ
ข้าพเจ้าเป็นนายทหารแห่งกองทัพที่กำลังรบติดพันกับประเทศของเขาอยู่
และเขาจะฆ่าข้าพเจ้าได้อย่างไร ในเมื่อข้าพเจ้าเป็นเพื่อนที่เคยช่วยเหลือ

และมีอุปการะต่อเขามา เมื่อสมัยที่ยังศึกษาอยู่ด้วยกัน ข้าพเจ้าคิดว่า การที่จะมีมิตรที่ซื่อสัตย์ ทั้งต่อมิตร และประเทศของตนนั้น มิใช่จะเป็น การหาง่ายนัก”

“ถูกแล้ว ท่านผู้เจริญ” พระสารชาตรับรอง “มิตรแท้หาได้ยาก ไม่เหมือนมิตรปลอมหรือมิตรเทียม มิตรแท้ต้องช่วยเหลือเอื้อเฟื้อในยาม วิกฤตขัดข้อง ถือเอาเป็นภาระระในการช่วยเหลือมิตรในทางที่ถูกที่ชอบ แต่ไม่ส่งเสริมในทางที่ผิดที่ไม่ควร เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายพึงสำเหนียก ศึกษาและจดจำไว้ว่า **“ทำชั่วคอยส่งเสริม ทำดีคอยกีดกัน นั่นคือศัตรู ทำดีคอยส่งเสริม ทำชั่วคอยกีดกัน นั่นคือมิตร”**

“อาวุโส สมัยหนึ่งพระอานนท์เถระ เข้าสู่ที่เรือน เป็นการพักผ่อน ตรีภตรองธรรม ท่านมีความคิดเกิดขึ้นว่า กัลยาณมิตรมีคุณค่าเท่ากับ หนึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ทั้งหมด แต่ท่านไม่แน่ใจว่าความคิดของท่านจะ ถูกต้องหรือไม่ เมื่อออกจากที่เรือนแล้ว จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าถึง ความคิดของท่าน พระพุทธองค์ตรัสเตือนว่า **“อานนท์ เธออย่าคิดอย่างนั้น กัลยาณมิตรมิใช่เป็นหนึ่งของพรหมจรรย์ แต่เป็นพรหมจรรย์ ทั้งหมดทีเดียว** ทั้งนี้เพราะบุคคลได้อาศัยกัลยาณมิตรเช่นกับเรา แล้ว ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง”

“อาวุโส ข้อที่ข้าพเจ้ายกพระพุทธพจน์มากล่าวนี้ เป็นปริยายเบื้องสูง เมื่อจะกล่าวในฐานะธรรมดาสามัญ มิตรก็มีส่วนเป็นอันมาก เกินกว่า หนึ่งหนึ่ง ในการที่จะให้คนทำดีทำชั่ว หรือโน้มเอียงไปในทางดี ทางชั่ว เพราะฉะนั้น เมื่อถูกทูลถามเพื่อให้ตรัสบอกมงคลชีวิต พระพุทธองค์จึง ทรงแสดงธรรม คือการไม่คบคนพาลไว้เป็นประการแรก และให้คบ บัณฑิตเป็นประการที่สอง

“อาวุโส การคบคนพาลย่อมเหมือนการจับงูที่เปื้อนคูดุ ย่อมมีอันตราย ๒ ประการ คือการถูกงูกัด หรือถ้ามันไม่กัด มือของผู้จับก็เปื้อนคูดุ การคบคนพาลก็เป็นเช่นนั้น หรือการสมาคมด้วยภิกษุผู้ไม่มีศีลก็เช่นเดียวกัน คือย่อมถูกคนพาลนั้นทำอันตราย ด้วยการชักชวนให้ทำความชั่วมีประการต่างๆ อันเปรียบเหมือนการถูกงูกัด หรือมีคิณะนั้น ผู้สมาคมก็ได้ชื่อว่าสมาคมด้วยคนพาล เป็นที่ตำหนิของสัปบุรุษชน อันเปรียบเหมือนมือที่เปื้อนคูดุ แต่การพูดด้วย นิ่งด้วยกับคนพาล ด้วยหวังจะอนุเคราะห์ และแนะนำเพื่อให้เขากลับเป็นคนดี ย่อมเป็นการสมควร และชอบด้วยเหตุผล ข้อความดังกล่าวนี้ ก็เป็นพระพุทธรดำรัสของพระบรมศาสดา

“แต่โดยทางตรงกันข้าม บัณฑิตย่อมอำนวยการแต่ประโยชน์ให้ นำความชุ่มชื้นมาสู่ผู้สมาคม แม้ด้วยการนั่งใกล้ การเจรจา และคำแนะนำ อันเต็มไปด้วยสาระ และอรรถรสอันพึงปฏิบัติตาม

“อาวุโส อีกประการหนึ่ง การที่ท่านได้รับความปลอดภัยในการที่ตกเป็นชลยศึกในครั้งนั้น เห็นจะเป็นเพราะอาณิสงส์ที่ท่านได้ช่วยเหลือ และกรุณาต่อสัจจกะ เพื่อนของท่าน ในคราวที่เขาได้รับความทุกข์ยากลำบากนั่นเอง ‘ดูก่อน ท่านผู้เป็นอริยชาติ ข้าพเจ้าเคยฟังมาว่า ผู้ใดไม่ช่วยเหลือคนที่ไม่ควรช่วยเหลือ และช่วยเหลือคนที่ไม่ควรช่วยเหลือ ผู้นั้นเมื่อประสบความเลื่อมเพราะอยู่ในอันตราย เป็นต้น ย่อมไม่ได้สหาย ส่วนผู้ใดช่วยเหลือคนที่ไม่ควรช่วยเหลือ ไม่ช่วยเหลือคนที่ไม่ควรช่วยเหลือ ผู้นั้นเมื่อประสบอันตรายย่อมไม่ได้สหาย’^๑

“อาวุโส ความจริงข้อนี้ พิสูจน์ได้แล้วด้วยชีวิตประวัติของท่าน ตามที่ท่านเล่ามานั่นเอง”

^๑ ขุ, ขา จาตุกก ๒๗/๑๒๙

พระธัมมชาตซึ่งนั่งฟังอยู่อย่างตั้งใจในคำกล่าวของท่านสารชาต ได้เอ่ยถามขึ้นว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ คำว่า **กัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด** นั้นหมายความว่าอะไร ขอได้โปรดชี้แจงให้ข้าพเจ้าทราบด้วย”

“อาวุโส ก่อนอื่น ท่านควรจะทราบคำว่าพรหมจรรย์ และความหมายของคำนั้นเสียก่อน **“พรหมจรรย์”** ตามพยานุชนะ ก็เพียงแต่แปลว่าการประพฤติ หรือความประพฤติอันประเสริฐ หรือการประพฤติตนเยี่ยงพรหม ส่วนใหญ่ย่อมหมายถึงการงดเว้นจากกาม แต่ในความหมายที่แท้จริง หรือถ้าจะถอดเอาแต่ความแล้วก็หมายถึง **“ระเบียบและวิธีการครองชีวิตที่ทุกข์เข้าไม่ถึง ย่ำยีไม่ได้”** นี้กล่าวโดยปริยายเบื้องสูง

“แต่เมื่อว่าโดยธรรมดาสามัญ พรหมจรรย์เป็นชื่อของคุณธรรมต่างๆ เช่น การให้ท่านเป็นต้นเท่านั้นเอง เท่าที่ข้าพเจ้าทราบและจำได้ พรหมจรรย์อย่างน้อยก็มี ๑๐ อย่าง คือ ทาน การให้ แบ่งปันสิ่งของของตนแก่ผู้ที่ควรให้ ๑ การช่วยขวนขวายช่วยเหลือผู้อื่นในกิจการต่างๆ อันชอบธรรม (เวทย์วัจจะ) ๑ การรักษาศีล ๕ (ปัญญาศีล) ๑ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา อันแผ่ไปทั่วไม่จำกัดบุคคล ทั่วทุกทิศ ด้วยสภาพจิตอันผ่องแผ้ว ปราศจากนิวรณ์ (อัปปมัญญา) ๑ การเว้นเมถุนธรรม (เมถุนวิวัตติ) ๑ การพอใจแต่ในภรรยาของตน (สทาร์สันโดษ) ๑ ความพากเพียรพยายาม (วิริยะ) ๑ การรักษาอุโบสถศีล (อุโปสถังคะ) ๑ มรรคาอันประเสริฐนำผู้เดินให้ห่างไกลจากศัตรู ทั้งภายนอกและภายใน (อริยมรรค) ๑ คำสอนของบัณฑิต มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น (ศาสนนา) ๑ ทั้งหมดนี้แต่ละอย่าง ล้วนเป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น โดยที่สุด แม้ผู้มีภรรยา แต่ยินดีในภรรยาของตน และสตรีซึ่งมีสามี พอใจแต่ในสามีของตน ไม่ล่วงเลยน้ำใจของกันและกัน ชื่อสัตย์สุจริตต่อกัน ก็เรียกว่าประพฤติพรหมจรรย์ได้ ตามนัยนี้ ท่านจะเห็นได้ว่า คำว่า พรหมจรรย์นั้น เป็นชื่อของคุณธรรมตั้งแต่เบื้องต่ำไปหาเบื้องสูงเท่านั้น

“ถ้าท่านพิจารณา ท่านก็พอจะจับเค้าได้ว่า ในพรหมจรรย์ทั้ง ๑๐ ประการนี้ ท่านแสดงตั้งแต่ขั้นธรรมดาๆ และสูงขึ้นตามลำดับ จนถึง อริยมรรค และศาสนา อันหมายถึงลิกขาสาม คือ ศีล สมาธิ และปัญญา อันที่จริงก็คือ อริยมรรคนั่นเอง ในสองประการสุดท้ายนี้แหละ สรุปลงในคำที่ว่าพรหมจรรย์ คือระเบียบวิธีการครองชีวิต ซึ่งทุกข์เข้าไม่ถึง ย่ำยีไม่ได้

“อาวุโส ท่านพอจะมองเห็นตามพระพุทธดำรัสแล้วมิใช่หรือว่า กัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นได้อย่างไร”

“สาธุ ท่านผู้เจริญ คำกล่าวของท่านแจ่มแจ้งยิ่งนัก ข้าพเจ้าและท่านกัณณะ จะทรงจำความข้อนี้ไว้ตลอดไป”

ภิกษุทั้ง ๓ นั่งเสียบกันไปสักครู่หนึ่ง เวลานั้นสายฝนตกลงมา ลมพัดเข้ามาแทนที่ แสงแดดแผดกล้าในยามบ่ายก็ฟ่อนลง แสงอาทิตย์ทอดตัวลดลงมา ทางช่องว่างแห่งพฤษชาตินานาพันธุ์ ปรากฏเหมือนจะจับฉวยได้ด้วยมือ แต่ก็เปล่า มันไม่ปรากฏตัวเลยสำหรับผู้เข้าใกล้ ก่อให้เกิดความสำนึกในธรรมแก่ท่านผู้บำเพ็ญพรตว่า อัตภาพร่างกายนี้ก็ฉนั้นนั่น คือปรากฏเป็นรูปร่างนำพิศมัย อุ่มชู เขยชม และยึดถือจับฉวยแก่ผู้มีได้พิจารณาอย่างรอบคอบเท่านั้น แต่ผู้รู้ยอมไม่ข้องไม่ติดอยู่ และหลงยึดอัตภาพนี้ว่า “เรา” ว่า “ของเรา”

“ข้าแต่ท่านผู้แสวงมรรคาแห่งอมตะ” พระกัณณะเล่าต่อไปตามคำขอร้องของภิกษุทั้งสอง “ข้าพเจ้ากลับจากสงครามด้วยดวงใจอันพองโตแม้จะถูกจับ แต่ข้าพเจ้าก็ได้พบความจริงอันหนึ่งในชีวิตว่า ความดีนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สิ้นสูญไปได้ และคอยจะหาโอกาสให้รางวัลแก่คนดีอยู่เสมอ อีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าจะได้กลับมาพบอารยาอันเป็นที่รักอย่างยิ่งของข้าพเจ้า เพื่อนๆ นายทหารด้วยกันแสดงความยินดีปรีดาอย่างเหลือล้น เมื่อทราบว่าคุณข้าพเจ้ามิได้ตาย และกลับมาได้อย่างปลอดภัย และมีการ

เลี้ยงฉลองข้าพเจ้าอย่างมโหฬาร และมารดาบิดาของข้าพเจ้าโอบกอด
ข้าพเจ้าด้วยน้ำตาแห่งความปลื้มปราณี

“ท่านผู้เจริญ เพื่อนฝูงของข้าพเจ้าสนุกสนานกันอย่างเต็มที่ ทำให้
ข้าพเจ้าพลอยสนุกกับเขาไปด้วยชั่วคราว แต่ข้าพเจ้าจะสนุกได้เต็มที่อย่างไร
ในเมื่อครึ่งดวงใจแห่งข้าพเจ้า ได้ถูกอารยาริบไปไว้เสียแล้ว ข้าพเจ้ายัง
มิได้พบอารยา และข้าพเจ้าคิดถึงเธอเหลือเกิน แต่พอกลับมาถึง ข้าพเจ้า
ก็ถูกห้อมล้อมด้วยเพื่อนฝูง มารดาบิดา ญาติผู้ใหญ่ผู้น้อย จนไม่มีเวลา
ปลีกตัวไปได้เลย ถ้าข้าพเจ้าจะไปให้ได้ ก็ดูเหมือนจะเป็นการไม่เหมาะสม
และมากเกินไป ดังนั้นในความรู้สึกของข้าพเจ้า ราตรีนั้นช่างเนิ่นนาน
และผ่านไปอย่างชุ่มช้ำเหลือเกิน”

๕

สวนดอกไม้

“ในวันรุ่งขึ้น หลังจากรับประทานอาหารเช้า และขออนุญาตมารดา บิดาแล้ว ข้าพเจ้าก็ไปหาอารยา เธอตรงเข้ามาหมอบลงแทบเท้าของข้าพเจ้า และคร่ำครวญรำพันนานาประการ ที่แรก ข้าพเจ้าก็ไม่รู้ประหลาดใจนัก เพราะเคยทราบว่าธรรมชาติของสตรี ดีใจก็ร้องไห้ เสียใจก็ร้องไห้ แต่ในที่สุดข้าพเจ้าก็ทราบว่า การร้องไห้ของอารยาครั้งนี้เกิดมาจากความเสียใจ

“ภราดร ข้าราชการถูกจับในสงครามของข้าพเจ้า และทหารที่ถูกจับ เป็นเชลยถูกฆ่าตายหมดนั่นเอง ทำให้ทุกคนปลงใจเชื่อว่า ข้าพเจ้าตายแล้ว มีชายหนุ่มผู้หนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าทราบว่า พอใจอารยามาเป็นเวลานานแล้ว รีบฉวยโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับอารยา และมารดาของเธอก็ไม่รังเกียจ แม้อารยาจะไม่รู้เต็มใจนัก แต่ทนการรบเร้าของมารดาบิดาและชายหนุ่มผู้นั้นไม่ไหว และอีกประการหนึ่ง ด้วยความเชื่อว่าข้าพเจ้าตายแล้ว และตายแน่ๆ เพราะทางกองทัพได้ส่งข่าวมาทางบ้านเอง อารยาจึงยอมรับหมั้นของชายหนุ่มผู้นั้น ด้วยดวงใจที่ยังระลึกถึงข้าพเจ้าอยู่ แม้ข้าพเจ้ากับเธอ จะรักกันมาก่อน แต่เราก็ยังมีได้หมั้นกันเลย

“ภราดร ตอนหนึ่งอารยาพูดว่า ‘ข้าพเจ้าจะทำทุกอย่างตามความปรารถนาของท่าน ขอท่านโปรดบอกมาเถิดว่า จะให้ข้าพเจ้าทำอะไร ข้าพเจ้าผิดไปแล้ว ขอท่านได้โปรดกรุณายกโทษให้ข้าพเจ้า และมารดาบิดาของข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้าจะยอมทำทุกอย่าง แม้ต้องหนีการแต่งงาน หนีมารดาบิดา ไปอยู่ที่ไหนก็ได้ที่มีท่าน”

“อารยา ฉันเห็นใจเธอ และทั้งหมดนี้มีใช้เป็นความผิดของเธอเลย และมีใช้ความผิดของใครอื่น แต่เป็นความผิดของฉันคนเดียวที่ไปให้ถูกจับในสงคราม ฉันมาเข้าไปเพียง ๒ เดือนเท่านั้น อารยา ขอให้เธอเดินไปตามทางที่มารดาบิดาขีดไว้เถิด ฉันรักเธอ และรักอย่างจับใจ ฉันไม่เคยเห็นหญิงที่ไหนดีงามอย่างเธอเลย แต่ความรัก ไม่จำเป็นต้องแต่งงานกันก็ได้มิใช่หรือ ขอให้ฉันรักเธออย่างน้อง และเธอรักฉันอย่างพี่ชาย

“ในขณะที่นั้น พอดีมารดาบิดาของอารยาได้ออกมา และเมื่อท่านเห็นข้าพเจ้า ท่านก็แสดงความแปลกใจเป็นอันมาก เมื่อข้าพเจ้าทำความเคารพและนั่งลง มารดาของอารยาก็พูดว่า

“กัณหะ เราทราบดีว่าเจ้าทั้งสองรักกันอย่างไร และเราก็เห็นใจเจ้ามาก แต่จะอย่างไร จะให้เราถอนหมั้นจากตระกูลนั้น เราก็ทำไม่ได้ เพราะไม่มีเหตุผลพอ ถ้าเจ้าทั้งสองหมั้นกันอยู่ก่อนแล้ว เราก็พอจะมีเหตุผลขอถอนหมั้น โดยอ้างว่า คู่หมั้นเดิมเขากลับมา แต่นี่จะให้เราทำอย่างไร ทางไหนเขาก็รักอารยาอยู่มากเหมือนกัน เขาจะยินยอมอย่างไร กัณหะ เราขอแสดงความยินดีที่เจ้ากลับมาอย่างปลอดภัย และขอแสดงความเสียใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ด้วย”

“ต่อจากนั้น ทั้งมารดาและบิดาของอารยาก็ช่วยกันพูดปลอบใจข้าพเจ้าและอารยาให้คลายกังวล แต่ก็ทำได้ผลเท่าไรไม่ อารยายังคงสะอื้นอยู่ใกล้ๆ ข้าพเจ้า จนกระทั่งข้าพเจ้าลากลับ สายตาทุกๆ คู่ มองดูข้าพเจ้าด้วยความสงสาร เห็นใจ และนับถือในน้ำใจของข้าพเจ้าอยู่

“ภราดรเอย ข้าพเจ้าเดินกลับด้วยจิตอันละห้อยสร้อยเศร้า ข้าพเจ้าเป็นชายชาติทหาร ผู้หญิงหนึ่งซึ่งรักข้าพเจ้าอยู่แล้ว ถ้าข้าพเจ้าปรารถนาจะนำมาเป็นคู่ครอง ทำไม่จะไม่ได้ แต่เมื่อข้าพเจ้านึกถึงความเสียหายซึ่งจะต้องตกอยู่กับท่านผู้ใหญ่นี้แล้ว ข้าพเจ้าก็ทำไม่ลง หรือข้าพเจ้าจะไม่ทำอะไรรุนแรงเอง ข้าพเจ้าจะบอกให้อารยาหนีไปอยู่กับข้าพเจ้า ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งเสีย ก็พอจะทำได้ เพราะเธอก็เต็มใจอยู่แล้ว ตามที่เธอบอกตั้งแต่ต้น แต่...ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ามิใช่ผู้บูชาความรักเหนือเหตุผล ข้าพเจ้าประจักษ์ดีว่า “การแต่งงานที่ขึ้นต้นด้วยความไม่มีเหตุผล ก็จะมีผลลงท้ายด้วยอาการที่ไร้เหตุผลเช่นเดียวกัน” เพราะฉะนั้น แม้ข้าพเจ้าและอารยาจะได้รับความระทมขมขื่น อันเนื่องมาจากพิษรักอย่างสาหัสเพียงใดก็ตาม แต่เราทั้งสองก็มีได้ทำอะไรผิดทำนองคลองธรรมเลย เปรมนต์ คู่หมั้นของอารยา แสดงอาการหึงหวงปรากฏออกนอกหน้า เมื่อพบข้าพเจ้าในบางครั้งที่บ้านอารยา

“ภราดร พิษแห่งการพลาดรัก มันมีมากมาย และรุนแรงปานใดนั้น ผู้ไม่เคยประสบจะทราบไม่ได้เลย แม้เรื่องของข้าพเจ้าจะยังความภูมิใจให้แก่ข้าพเจ้าบ้าง ที่อารยายังรักข้าพเจ้าอยู่ และเราสามารถรักษาความดีไว้ได้ ถึงกระนั้นก็อดเสียใจไม่ได้ ยิ่งข้าพเจ้าเห็นอารยาร้องไห้ที่ไรใจของข้าพเจ้าไม่ดีเลย ถ้าข้าพเจ้าขึ้นพบกับอารยาบ่อยๆ ข้าพเจ้าเกรงว่าจะรักษาความดีของตัวเองไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงตัดสินใจว่า จะไม่ไปหาอารยาอีกเลย แม้เธอจะเศร้าใจ และคิดถึงข้าพเจ้าบ้างก็คงหายไปเอง เมื่อกาลเวลาล่วงเลยไปพอสมควร

“ภราดร อันปิยวิปโยคทุกข์ คือความทุกข์อันเกิดจากความต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีพิษสงมากเพียงไรนั้น ท่านก็ทราบอยู่แล้ว มันทำให้เกิดความรู้สึกว่า โลกนี้ช่างอ้างว้างเปล่าเปลี่ยวเสียนี้กระไร แม้จะมีคนอื่นอยู่พร้อมพรั่ง คอยสนองความต้องการทุกอย่าง แต่ดวงใจของเราถูกริบเอาไปหมด ทำให้รู้สึกว้าเหว ไม่เป็นอันทำอะไรให้เต็มกำลังได้

จะพูดจะคุยกับใคร ก็เพียงฆ่าเวลา และมีความรู้สึกเพียงครั้งๆ กลางๆ เท่านั้น แต่เมื่อมีบุคคลอันเป็นที่รักอยู่ด้วย อะไรๆ ดูชุ่มชื่น มีชีวิตชีวา เหลือเกิน

สหายเอ๋ย ข้าพเจ้าเพิ่งประจักษ์ความจริงในคำที่ว่า “ยิ่งใกล้ยิ่งคิดถึง” ด้วยตนเองในคราวนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว้าวุ่น ใจลอย และวาบวาม หิวหวั่น เหมือนตกจากที่สูง และไม่มีอะไรเหลือไว้สำหรับเกาะกุมเลย เหมือนอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร อันมองเห็นแต่น้ำและขอบฟ้า ครั่งใดที่ได้ยินเสียงคนเดินและใบไม้ตก ครั่งนั้น ใจก็ประหวัดถึงคนอันเป็นที่รัก เมื่อได้อาหารอันมีรสอร่อย หรือได้ชมสถานที่อันสวยงาม บรรยากาศน่ารื่นรมย์ ก็อดคิดถึงบุคคลอันเป็นที่รักมิได้

ท่านผู้เจริญ บทพิสูจน์ที่ให้ทราบที่ท่านรักผู้ใดมากที่สุด มิใช่เรื่องยากเลย คือในเวลาท่านมีความสุขขึ้นบาน ท่านอยากเฉลี่ยความสุขอันนั้นให้แก่ผู้ใด คือคิดถึงผู้ใดก่อนที่สุด หรือเมื่อท่านได้รับความทุกข์ ท่านอยากให้ผู้ใดอยู่ใกล้ พอเป็นกำลังใจ บุคคลผู้นั้นแหละชื่อว่า เป็นที่รักมากที่สุดของท่าน โรครักนั้นเรียกได้ว่า “เป็นโรคสากล” สำหรับมนุษย์ เพราะมนุษย์จะไม่เคยประสบโรคนี้ขึ้น ไม่มีเลย ไม่ว่าจะอยู่ในเพศไหน ภาวะใด อย่างน้อยจะเป็นครั้งหนึ่งในชีวิต ถ้าไม่รีบตายเสียก่อน หรือสำเร็จมรรคผลเสียตั้งแต่อายุยังเยาว์

“สหายเอ๋ย ถ้าใจของข้าพเจ้าในสมัยนั้นเหมือนเวลานี้ ข้าพเจ้าคงไม่เศร้าโศกอะไรมากนัก เวลานั้นข้าพเจ้ามิได้เคยศึกษาพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย ด้วยประการฉะนี้ ข้าพเจ้าจึงกลัวใจ แทนจะเรียกว่า กินไม่ได้นอนไม่หลับเอาทีเดียว แต่เนื่องจากสุขภาพของข้าพเจ้าดีมาก จึงไม่ถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อเพราะโรครัก

“จะเป็นโรคดีหรืออย่างไรข้าพเจ้ามิทราบได้ จนวันหนึ่งในขณะที่ข้าพเจ้านอนพักกลางวันอยู่ได้ร่มไม้บริเวณบ้าน แว่วได้ยินเสียงคนอ่าน

หนังสือ เป็นเสียงเด็กผู้หญิง ข้าพเจ้าลองตั้งใจฟังให้แน่ อ้อ เสียงของเด็กผู้หญิงคนใช้ในบ้าน ซึ่งอ่านหนังสือให้มารดาของข้าพเจ้าฟังเสมอในวันพักผ่อน วันนี้ก็เป็นเช่นวันก่อนๆ ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา ข้าพเจ้าไม่เคยสนใจเด็กผู้หญิงคนนั้นอ่านหนังสือเลย แต่ประหลาด ทำไมในวันนี้ข้าพเจ้าจึงสนใจอยากฟังเอง โดยมีได้บังคับใจตนเองหรืออะไรเลย

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเคยศึกษา มีความรู้เกี่ยวกับร่างกายอยู่บ้าง ข้าพเจ้าทราบมาว่า ร่างกายของเรา เมื่อต้องการสิ่งใดก็แสดงออกได้เสมอ หรือถ้าร่างกายขาดสิ่งใด ร่างกายก็ต้องการสิ่งนั้นเข้ามา โดยร่างกายต้องการเองเสร็จ มิใช่เป็นการต้องการของจิต หรือเกิดจากปรุงของจิตเลย หมอผู้ฉลาดเคยนำเด็กพิการหลายๆ คน ซึ่งล้วนแต่เป็นโรคคนละชนิดมารวมกัน เด็กเล็กขนาดพอกหลานได้ แล้วนำยาสำหรับแก้โรคนั้นๆ มาวางกองรวมไว้ ให้เด็กคลานไปหยิบยาตามใจชอบ ปรากฏว่า เด็กทุกคนคว้ายาที่สามารถแก้โรคของตนได้ถูกต้องหมด ตัวอย่างอันนี้ แสดงถึงความจริงที่ข้าพเจ้ากล่าวมาข้างต้นเป็นอย่างดี

“ในทางด้านจิตใจก็จะเป็นเช่นเดียวกัน เวลานั้นข้าพเจ้ากำลังว่าแห้ว สับสน อาหารใจของข้าพเจ้าแทบจะไม่เหลืออยู่เลย เมื่อได้ยินเสียงแม่ที่ไม่สนใจก็อยากจะสนใจ และมันเป็นไปเองด้วย

“ท่านผู้เจริญ ข้อความตอนหนึ่งข้าพเจ้าได้ยินจากเสียงนั้น เป็นข้อความที่ทำให้ข้าพเจ้าต้องลุกนั่ง และตั้งใจฟังเป็นอย่างดี ข้อความนั้นมิดังนี้

“อันว่าจิตนั้นเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว สะอาดยิ่งนัก แต่ก็ต้องวุ่นวาย สับสน ฟุ้งซ่าน ก็เพราะอารมณ์ต่างๆ มารบกวน และเรายินยอมให้มันรบกวน ธรรมชาติของจิต เหมือนน้ำใสที่สะอาดไม่มีสี ไม่มีกลิ่น แต่ต้องเป็นสีต่างๆ ไป ก็เพราะส่วนที่มาผสมสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่มารบกวนความสงบสุขของจิต ความรัก ความโลภ ความโกรธ และ

ความหลง เป็นกิเลสร้าย ที่คอยรังควานให้บุคคลต้องวุ่นวายมิหยุดหย่อน บุคคลอันความรักครอบงำแล้ว แม้จะครีมีใจ เพลิดเพลินในเบื้องต้น แต่ก็ต้องลงท้ายด้วยความขมขื่น มีภาระหนักตามมามีขาดสาย เต็มไปด้วยความเหน็ดเหนื่อยและจำหน เหมื่อนบุคคลครอบมงกุฏไว้บนศีรษะที่แรกๆ ก็รู้สึกครีมีใจ และเป็นสิ่งสะดุดตา คนทั้งหลายต่างก็บอกรวมายปรารภณา เมื่อเวลาผ่านไปเพียงเล็กน้อย เขาก็จะรู้สึกปวดศีรษะ และอยากปลดลงมาวาง แต่วางไม่ได้เสียแล้ว เพราะมีลวดเหล็กขันไว้อย่างหนาแน่น เขาก็จำต้องทนหนัก ทนเหนื่อยไปจนกว่าจะสิ้นชีวิต ความรักก็ฉนั้นนั่น”

“อนึ่ง อุปมาเหมือนสวนดอกไม้บานาพันธุ์อันบานสะพรั่ง ชูช่อไสว ยั่วยวนใจบุรุษสตรีให้เข้าชม เมื่อเขาได้เข้าชมสมปรารถนาแล้ว ก็เพลิดเพลินอยู่ในสวนนั้นชั่วระยะหนึ่ง เพียงไม่ถึงครึ่งวันก็เบื่อ และอยากออกมาเสียโดยเร็วเพื่อพักผ่อน แต่ประตูสวนปิดเสียแล้ว เขาก็จำหนอยู่ในสวนด้วยความหนักอกหนักใจ และคอยบอกผู้ที่จะเข้าไปว่า “อย่าเข้ามาเลย ไม่มีอะไรหรอก มีแต่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อเข้าเป็นผล” แต่คนซึ่งยังมีได้เข้าชม ก็หายอุมฟังไม่ ยังคงเข้าไปอย่างพรังพรู และในที่สุดก็ต้องตกอยู่ในภาวะเช่นเดียวกัน นี่แหละคือคำพังเพยที่ว่า “คนในอยากออก คนนอกอยากเข้า”

“ผู้ที่ตกอยู่ในห้วงรัก ย่อมประสบปัญหาหนักใจหลายประการ เหมือนผู้เดินในทางที่มีอันตราย ทูรกันดาร นำหวาดระแวงภัย มีภัยจากสัตว์ร้าย เป็นต้น อีกประการหนึ่ง ความรักนั้นอุปมาเหมือนดอกไม้อยู่ใกล้ไฟ ผู้ไม่พิจารณา ขาดความระมัดระวัง รีบไขว่คว้า ย่อมตกเหวได้ง่ายๆ ถ้าเปรียบด้วยนวนิยาย ก็เป็นเรื่องที่พระเอกตายแล้วตั้งแต่ฉากแรก”

“ความไม่รัก เป็นความปลอดภัยโปร่ง เบาใจ เมื่อไม่มีรัก ปัญหาการผิตหวังในความรักก็ไม่ต้องพูดถึง พระบรมศาสดาเคยตรัสไว้ว่า มีรักร้อย มีทุกข์ร้อย ไม่มีรักเลยก็ไม่มีทุกข์เลย รักน้อยก็ทุกข์น้อย รักมากก็

ทุกข์มาก ผู้ไม่ต้องการทุกข์เพราะเรื่องรัก ก็อย่าริเล่นกับความรัก”

“ข้าแต่ท่านผู้เป็นอริยวงศ์ ข้อความเหล่านี้ซึมเข้าไปในดวงจิตของข้าพเจ้า เหมือนน้ำซึมลงสู่กองล่ำลี้ ฉะนั้น

“ส่วนความโกรธนั้น” เสียงจากเด็กคนใช้ดังมาอีก ข้าพเจ้าตั้งใจฟังอย่างเต็มที่ “เป็นเหมือนไฟที่คอยเผาผลาญจิตใจของบุคคล ให้เราร้อนกระวนกระวาย **ผู้อันความโกรธครอบงำแล้วย่อมไม่เห็นอรรถไม่เห็นธรรม มีตมณ เหมือนผู้เข้าถ้ำอันแคบและลึกโดยปราศจากโคมไฟ** บุคคลผู้โกรธแล้วก็เหมือนดันพื้นเผาผีในป่าช้า มีปลายสุดสองข้างถูกไฟไหม้และตรงกลางยังเปื้อนด้วยคูด จะจับปลายทั้งสองก็ร้อน จะจับตรงกลางก็เปื้อนคูด ไม่นั้น ไม่สำเร็จประโยชน์ทั้งในบ้าน ทั้งในป่าช้า ไม่ควรแม้เป็นเครื่องบูชาของพราหมณ์ผู้บูชาเพลิง บุคคลผู้โกรธก็ฉนั้นนั่น คือ ไม่เป็นประโยชน์แก่ตนและแก่ผู้อื่น และไม่ควรแก่การบูชาหนักถือ เคารพกราบไหว้ของผู้มีศีลทั้งหลาย”

“เพราะฉะนั้นแล เราทั้งหลายพึงสำเหนียกว่า จะไม่เป็นเช่นไม้เผาผีในป่าช้านั้น”

“อนึ่ง พระบรมศาสดายังทรงเตือนไว้ดีกว่า...

‘ดูก่อนกิริยาทั้งหลาย ถ้าใจเรอเหี้ยม พึงเลื้อยเรือทั้งหลายให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ ด้วยเลื้อยอันมีด้ามทั้งสองข้าง ถ้าเธอยังมีจิตคิดประทุษร้ายในใจนั้นอยู่ เธอก็ไม่เชื่อว่าทำตามคำสอนของเรา’

‘เรา ตถาคตกล่าวเตือนคนที่โกรธทีหลังว่าเร็วกว่าคนโกรธก่อน ส่วนผู้ไม่โกรธตอบ ชื่อว่าชนะสงครามที่ชนะกันยากนัก ผู้ได้รู้พิษร้ายของความโกรธ แล้วมีสติระงับได้ ชื่อว่าประพฤติประโยชน์สองฝ่าย ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น’^๒

^๑ ม. มุ. ๑๒/๓๕๑

^๒ ส. ส., ๑๕/๓๒๕

“มาริสซา ข้าพเจ้าฟังอย่างตั้งใจ เข้าใจ และซึ่งใจ ในพระพุทธรูป และข้อความทั้งหมดนี้ ข้าพเจ้าตั้งปัญหาถามตนเองว่า “ข้าพเจ้า เป็นพระเอกที่ตายแล้วหรือยัง ข้าพเจ้าได้เข้าไปในสวนดอกไม้แล้วหรือไม่ และข้าพเจ้ากำลังเดินทางทुरกันดารหรือเปล่า แต่ที่แน่นอนที่สุดก็คือ ข้าพเจ้าได้ตกเหวแล้ว และข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่า ข้าพเจ้าจะเป็นหรือตาย ถ้าไม่ได้เชือกที่มารดาและเด็กผู้หญิงคนใช้ ช่วยกันหย่อนลงไปโดยไม่เจตนา ให้ข้าพเจ้าค่อยไต่ขึ้นมาจากเหวนั้น เชือกเส้นนั้น ได้ผูกไว้กับต้นไม้ที่ใกล้เหวอย่างแน่นแล้ว ปลายก็อยู่ในมือของข้าพเจ้าแล้ว และข้าพเจ้าก็พร้อมแล้ว ที่จะไต่ขึ้นมาจากกันเหวนั้น

“มาริสซา ความสงสัยในดวงจิตของข้าพเจ้าที่มีตลอดมาว่า เพราะเหตุใดมารดาของข้าพเจ้าจึงสนใจในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยิ่งนักนั้น ได้ถูกขจัดแล้วโดยสิ้นเชิง ด้วยข้อความที่ข้าพเจ้าได้ฟังโดยบังเอิญนั้น

“ในเย็นวันนั้นเอง หลังจากรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้า พร้อมด้วยมารดาและบิดา ไต้นั่งสนทนากันอยู่ในสวนหลังบ้าน มารดาของข้าพเจ้าเอ่ยขึ้นว่า

“ลูกกัณหะ วันนี้ดูลูกมีสีหน้าแจ่มใส ไม่เศร้าหม่นเหมือนวันก่อนๆ แม่เห็นใจลูกเหลือเกิน ลูกรัก แม่จะทำอะไรก็ได้ ชีวิตมิใช่สิ่ง ที่วางใจได้เสมอไป トラาบไคที่เรายังมีรัก โลก โกรธ หลง ก็ยังต้องทุกข์บ้าง สุขบ้าง กันไปอย่างนี้แหละ ลูกพยายามทำใจดีๆ เกิด ในโลกนี้ ไม่มีอะไรเที่ยง เปลี่ยนแปลงได้ ความทุกข์ก็ต้องไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงได้ ด้วยเช่นเดียวกัน”

“นั่นสิ” บิดาของข้าพเจ้าเสริม “วันนี้ดูลูกกัณหะมีท่าทางแจ่มใสขึ้น มีอะไรเปลี่ยนแปลงในชีวิตของลูกหรือ ดุชิ ผิดสังเกตไป”

“ข้าแต่ท่านบิดา ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงในชีวิตของลูกดอก แต่มีการเปลี่ยนแปลงภายในเอง โดยที่ลูกไม่เคยนึกว่าจะเป็นอย่างนั้น ลูกไม่ทราบจะอธิบายอย่างไร แต่จะขออุปมาให้ท่านทั้งสองทราบว่า ตัวลูกนี้เหมือนคนไข้หนัก และได้ย้าอันสบายแก่โรค รู้สึกว่าโรคนั้นจะบรรเทาลง

“แล้วข้าพเจ้าก็เล่าเรื่องที่ข้าพเจ้าได้ฟังคำสอนเรื่องนั้นโดยบังเอิญ แก่ท่านผู้บังเกิดเกล้าทั้งสอง รู้สึกว่าท่านมีความยินดีมาก โดยเฉพาะมารดา ท่านเอามือลูบศีรษะของข้าพเจ้า พลังกล่าวว่า

“ลูกรัก **พระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า** นั้น เป็นยานานเอก **สำหรับรักษาโรคทางจิต** แต่คนส่วนมากมองไม่ค่อยเห็น เพราะขาดการพิจารณา และมัวหลงคว้ายาผิดยาถูก พระธรรมแม้จะเป็นนิยานิกะสามารถนำผู้ปฏิบัติให้พ้นทุกข์ ออกจากเครื่องร้อยรัดจิตใจ แต่เมื่อคนไม่รู้จักคุณค่าและไม่นำมาปฏิบัติก็ไร้ผล เหมือนยาดีมีอยู่แล้ว แต่คนไม่ยอมกินยา จะให้หายจากโรคได้อย่างไร”

“ต่อจากนั้น ทั้งท่านบิดาและมารดา ต่างแสดงความชื่นชมโสมนัสในตัวข้าพเจ้า ในที่สุดข้าพเจ้าเรียนถามท่านว่า

“ข้าแต่ท่านมารดา ลูกสนใจที่จะศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา พอเป็นแนวทางแห่งชีวิต ถ้ามารดาจะอนุเคราะห์ ช่วยสั่งสอนให้ลูกมีความรู้และเข้าใจพระธรรมได้ ลูกก็ยินดีปฏิบัติตาม

“ท่านทั้งสองหันหน้าไปสบตาให้แก่กัน แล้วอมยิ้ม ข้าพเจ้าเองก็รู้สึกกระดากๆ อยู่มีใช้น้อย ที่คนหนุ่มๆ อย่างข้าพเจ้า จะหันมาสนใจธรรมะธรรมโม ในที่สุด ท่านบิดาก็เอ่ยขึ้นว่า

“ลูกรัก ดีแล้วที่เจ้าสนใจในเรื่องอันเป็นสาระแก่นสารแห่งชีวิต พ่อและแม่พลอยปลื้มใจในความคิดของลูกด้วย ลูกรัก ลูกยังมีได้บวชให้พ่อและแม่เลยมิใช่หรือ ดูเหมือนแม่ของเจ้าได้ขอร้องเจ้าตั้งหลายครั้งแล้ว แต่เจ้าก็ขอผลัดตลอดมา”

“มาริสซา ข้าพเจ้าสะดุ้ง เมื่อได้ยินคำของท่านบิดาว่า ลูกยังมีได้บวชให้พ่อและแม่เลยมิใช่หรือ ถ้าเป็นเหมือนเมื่อก่อน ข้าพเจ้าจะต้องปฏิเสธหรือมิฉะนั้นก็เดินเลี้ยวไปเสีย แต่คราวนี้ ข้าพเจ้าหาได้ทำอย่างนั้นไม่ ข้าพเจ้าเพียงแต่นั่งก้มหน้า และพูดลอยๆ ว่า

“ท่านบิดาเห็นว่าลูกควรจะบวชเพื่อศึกษาพระธรรมอย่างนั้นหรือ”
ท่านทั้งสองตอบเกือบจะพร้อมกันว่า “อย่างนั้นซิลูก”

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่ต้องการทราบเหตุผลอะไรต่อไปอีก เพราะข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าจะถาม ท่านทั้งสองก็มีเหตุผลพร้อมอยู่แล้ว จึงไม่ถามอะไรอีก และตอบตกลงท่านทั้งสองไป เมื่อใช้เวลาตรึกตรองเพียงครู่เดียวเท่านั้น

มารดาของข้าพเจ้าดีใจอย่างเหลือเกิน เพราะเป็นความปรารถนาของท่านมานานแล้ว ที่จะได้เห็นลูกครองผ้ากาสาวัสตร์ ท่านพูดจาชมเชยเอาอกเอาใจข้าพเจ้าอีกพักหนึ่ง แล้วเราทั้งหมดก็กลับขึ้นเรือนพักนอน

“ท่านผู้เจริญ การอุปสมบทของข้าพเจ้าก็ถูกกำหนดขึ้นทันที ยิ่งใกล้วันอุปสมบท ข้าพเจ้ายิ่งรู้สึกหวั่นวิตกไปนานาประการ ข้าพเจ้าได้ศึกษาชีวิตในสมณภาวะไว้ล่วงหน้าพอสมควร ข้าพเจ้าจะต้องอดอาหารเย็นและรับประทานเท่าที่มีเท่าที่ได้จากทายกทายิกาผู้ศรัทธา ชีวิตสมณะจะพุ่มเฟียชเหลือเฟืออย่างคฤหัสถ์ไม่ได้ ข้าพเจ้าจะต้องงดเว้นหลายอย่างที่เคยกระทำประพตติมา อีกประการหนึ่ง แม้ข้าพเจ้าจะห่างอารยาบ้างแล้ว แต่ความระลึกถึงเธอ ข้าพเจ้ายังหวาดได้ขาดไม่ ข้าพเจ้าจะต้องบวช

ทั้งๆที่ยังอาลัยอยู่อย่างนี้หรือ มีหลายครั้งที่ข้าพเจ้าเกือบจะบอกขอเลื่อน วันอุปสมบทแก่มารดาบิดา แต่เมื่อระลึกถึงกิริยาท่าทางที่ท่านทั้งสอง แสดงความยินดีเมื่อทราบข่าวข้าพเจ้าจะบวชในวันนั้นแล้ว ทำให้ข้าพเจ้า ไม่กล้าเรียนท่าน มาปลงใจเสียว่า อย่างไร ก็เพื่อถนอมน้ำใจท่าน และ รักษาความปลื้มปิติของท่านไว้ คงจะเป็นกุศลอีกส่วนหนึ่งด้วย ในการ ทำให้ผู้บังเกิดเกล้ามีความสุข จนถึงวันนั้น อารยาและเปรมนิตย์ยังไม่ได้ เข้าสู่พิธีอาวาหวิวาหมงคลเลย ทั้งนี้เพราะการขอเลื่อนของฝ่ายเจ้าสาว ด้วย ข้ออ้างว่าสุขภาพยังไม่ค่อยดี คอยเจ็บโน่นเจ็บนี่อยู่เสมอ และยังขัดข้อง ด้วยเหตุอื่นๆ อยู่หลายประการ

ก่อนจะถึงวันอุปสมบท ๑ วัน ข้าพเจ้าไปลามารดาบิดาของอารยา และพร้อมทั้งเธอด้วย อารยาซุบซอมลงมากจริงๆ เธอรับรองข้าพเจ้า ด้วยอรรถาัยอันดียิ่ง เธอยังเป็นอารยาคนเดิมทุกประการ อาการอันเศร้า ซึมของเธอ ทำให้ข้าพเจ้าต้องถอนหายใจหลายครั้ง แต่เราก็มไม่สามารถ ปฏิบัติต่อกันเยี่ยงคนรักได้อีก เพราะอารยามีคู่นั้นแล้ว ทั้งเธอและ ข้าพเจ้าต่างก็รู้หน้าที่ของตนดี เมื่อข้าพเจ้าลากลับ ท่านผู้ใหญ่ได้กรุณาให้ อารยามาส่งถึงประตูบ้าน อารยาเป็นกุลสตรีที่ได้รับการอบรมดี แม้ความรู้สึกภายในจะเป็นอย่างไร เธอก็หาแสดงจนหน้าตาหนีไม่ แต่เธอก็อด เผลอออกมาไม่ได้ว่า

“กัณหกะ ฉันจะคอยเธอด้วยดวงใจ”

“สหายเอ๋ย คำว่า ‘ฉันจะคอยเธอด้วยดวงใจ’ นั้นก้องอยู่ในโน้สไต ประสาทของข้าพเจ้าตลอดราตรีนั้น ความรู้สึกภายในของข้าพเจ้ากำลัง ต่อสู้กันอย่างรุนแรง ความคิดลับสน กลับไปกลับมา แม้จะพยายามข่ม ตาให้หลับ เพื่อเอาแรงในวันรุ่งขึ้นสักเท่าใดก็หาสำเร็จไม่ ข้าพเจ้าคิด ทบทวนถึงผลได้ผลเสียทุกประการ ในที่สุดก็ตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยวเมื่อ จวนจะรุ่งสางนั่นเองว่า “อย่างไรเสียก็บวชแน่ๆ แล้ว”

“ข้าแต่ท่านผู้สืบอริยวงศ์ แม้ข้าพเจ้าจะเป็นคนมีฐานะทางตระกูลพอสมควร แต่การอุปสมบทของข้าพเจ้าก็จัดทำเพียงง่าย ๆ เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับอภิสถาบริวารเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้าและมารดา ก็เข้าสู่อาราม และขออุปสมบทต่อสงฆ์ ก็เป็นอันเสร็จการเพียงเท่านั้น”

“ภราดา” พระสารสาตเอ่ยขึ้น “ข้าพเจ้าเห็นใจท่านเหลือเกิน ถ้าข้าพเจ้าเป็นอย่างท่านบ้าง ข้าพเจ้าก็ยังไม่ทราบเหมือนกันว่า ข้าพเจ้าควรจะทำอย่างไร ข้าพเจ้าขอชมความเด็ดเดี่ยวและความดีแห่งจิตใจของท่านด้วยความจริงใจ”

“ภราดร ถ้าเรื่องมันจบลงเพียงแค่นี้ ข้าพเจ้าก็เห็นว่าไม่เป็นไร แต่นี่เรื่องของข้าพเจ้าได้บายโหมหน่าไปใหม่เสียอีกแล้ว ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้กล่าวแต่ต้นแล้วว่า บางทีท่านทั้งสองอาจจะให้คำแนะนำแก่ข้าพเจ้าได้บ้าง”

“เล่าต่อไปเถิดท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้ากำลังสนใจฟังเรื่องของท่าน ถ้าไม่เหลือวิสัย เราทั้งสองก็อาจให้คำแนะนำอะไรแก่ท่านได้บ้าง” พระธัมมชาตขอร้อง

เวลานั้นเย็นมากแล้ว พระอาทิตย์กำลังจะลับทิวไม้เหนือขุนเขาทางด้านตะวันตก ก้อนเมฆอันระบายด้วยแสงสีม่วงสลัวฟ้า ลอยละลือตามกระแสลม บางก้อนเล็กบางก้อนใหญ่เป็นรูปต่างๆ ถูกลมพัด ปลิวกระจายจากกลุ่มหนึ่งไปรวมกับอีกกลุ่มหนึ่ง แล้วแตกกระจัดกระจายต่อไป เป็นอยู่อย่างนั้นนานแสนนาน และจะต้องเป็นอย่างนั้นเรื่อยไป จนกว่าเจ้าแห่งฟ้าในทิวกาลจะลบล้าง และความมืดก็เข้ามาปกคลุม จนไม่สามารถมองเห็นปรากฏการณ์เช่นนั้นได้ อันพอจะเปรียบได้กับสังขารธรรมทั้งหลาย ซึ่งมารวมกลุ่มกันเพราะเหตุปัจจัย และสลายไปเพราะเหตุปัจจัยอันเป็นเครื่องปรุงให้ เป็นรูปอย่างนั้นอย่างนี้ อนึ่ง พระบรมศาสดาน่าจะเหมือนพระอาทิตย์ผู้ให้แสงสว่างแก่โลก และเมื่อพระองค์

ทรงอุบัติขึ้นก็ทรงเปล่งรัศมีคือพระธรรมส่องเข้าไปในจิตใจของมวลมนุษย์ ให้เห็นปรากฏการณ์แห่งธรรมชาติ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ตามความเป็นจริง เมื่อรัศมีแห่งพระองค์ กล่าวนั้นคือพระธรรมหมดสิ้นจากดวงใจของมนุษย์แล้ว โลกก็จะมีตม่นด้วยอำนาจแห่งความมืด กล่าวคือ โมหะอันแผ่อยู่ทั่วไป

ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าอุปสมบท ณ เดือนพฤศจิกายน (เดือน ๔) ๖ เดือนแรก ข้าพเจ้าพยายามสงบจิตใจ ศึกษาพระธรรมวินัย และพยายามปฏิบัติอย่างดีที่สุดเท่าที่สมณะจะพึงกระทำ ใจของข้าพเจ้าสงบแผ้ว และยินดีในการศึกษาปฏิบัติธรรม แม้ข้าพเจ้าจะไม่ได้ตั้งใจไว้แต่แรกบวช ทั้งเรื่องสึกและไม่สึก ข้าพเจ้าคิดว่าถ้าอยู่ได้สงบเรียบร้อย ข้าพเจ้าก็จะอยู่เรื่อยๆ ไป แต่ถ้าข้าพเจ้าอยู่ได้ไม่นานนัก ข้าพเจ้าก็จะสึกไปดำรงอาชีพอย่างคฤหัสถ์ และทำบุญให้ทานไปตามสามารถ เพราะแม้มารดาของข้าพเจ้า ก็ต้องการเพียงให้ข้าพเจ้าได้บวชสักชั่วคราวเท่านั้น แต่ถ้าข้าพเจ้าบวชอยู่ได้เรื่อยๆ ท่านก็ไม่ขัดข้องและอนุโมทนา

๖ ถ่านไฟฟ้า

แต่ในเดือนที่ ๘ นับจากที่ข้าพเจ้าอุปสมบทนั่นเอง เหตุการณ์ก็เกิดขึ้น เหตุการณ์ครั้งนั้น ข้าพเจ้าทราบด้วยหัวใจที่เด่นระทึก ข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่ามันเป็นโชคดีหรือโชคร้ายสำหรับข้าพเจ้า แต่ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นสมณะ ข้าพเจ้าไม่กล้าคิดว่าข้าพเจ้าโชคดี ข้าพเจ้าไม่ควรยินดีในความเสียหายของเพื่อนมนุษย์ แม้ผู้นั้นจะเป็นผู้ทำให้ข้าพเจ้าต้องระทมขมขื่น

“เปมันต์ คู่หมั้นของอารยาถูกฆ่าตาย” เสียงโงะจันกันแทบทุกหนทุกแห่งในย่านที่ไม่ไกลนัก ท่านผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายผู้ออกบิณฑบาตทราบข่าวนี้แต่เช้า เพราะชาวตลาดพูดกันแซ่แซ่ และวิพากษ์วิจารณ์ไปต่างๆ นานา แต่ข่าวที่แน่นอนก็คือ บ้านของเปมันต์ถูกปล้นในราตรีหนึ่ง เปมันต์ออกต่อสู้ป้องกัน และถูกฆ่าตายดังกล่าวแล้ว

“ท่านผู้เจริญ เปมันต์เป็นพ่อค้าใหญ่ มีทรัพย์สมบัติมาก แต่อันหนึ่งที่ทำให้เปมันต์เป็นที่เอือมระอาของเพื่อนพ่อค้าด้วยกันก็คือ ความเห็นแก่ตัว ไม่ยอมเสียเปรียบใครแม้แต่น้อย การเอาเปรียบผู้อื่นเป็นเรื่องที่เปมันต์ทำเสมอ จนเป็นที่รู้กันทั่วไป และพูดกันติดปาก เมื่อเห็นใครเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นว่า “ทำตามแบบของเปมันต์”

“มีพ่อค้าผู้หนึ่งซึ่งเป็นคู่แข่งคนสำคัญของเปมันต์ เขาชื่อเปารยันต์ ทั้งสองคนนี้ชิงดีชิงเด่นกันอย่างมาก ไม่มีใครยอมเสียเปรียบใครเลยแม้แต่น้อย และพยายามหักล้างกันอยู่เสมอ ในครั้งสุดท้าย เปารยันต์ถูกคดโกงโดยเล่ห์เหลี่ยมทางการค้าขายอย่างจัง และขาดทุนเกือบจะย่อยยับ แต่ทางฝ่ายเปมันต์ยิ่งร่ำรวยมากขึ้น และฮึกเหิมมากขึ้น เปารยันต์จึงว่าจ้างคนร้ายให้เข้าไปปล้นบ้านของเปมันต์และฆ่าเปมันต์ตาย แต่ทั้งคนร้ายและเปารยันต์เองก็หาได้พ้นจากการลงโทษของกฎหมายไม่ คนร้ายทั้งหมดถูกจับ และถูกจองจำทำโทษตามโทษานุโทษ รวมความว่าทั้งสองฝ่ายต่างก็ย่อยยับไปด้วยกัน ไม่มีใครได้ดีเลย ทรัพย์สมบัติทั้งหมด ตัวก็ตาย ชื่อเสียงทางร้ายทางเสียก็เป็นที่รู้กันทั่วไป ท่านผู้เจริญ การประพุดิตุจริตคดโกงให้ผลอย่างนี้เอง”

พระธัมมชชาต “ถูกแล้วท่านผู้เจริญ การครองชีวิตโดยการทุจริตคดโกงไม่เคยทำให้ใครเจริญรุ่งเรืองตลอดไปได้ พระศาสดาตรัสไว้ว่า ‘คนพาลย่อมมองเห็นการกระทำชั่วมีรสหวานปานน้ำผึ้ง เมื่อความชั่วนั้นยังไม่ให้ผล เมื่อใดความชั่วนั้นให้ผล เขาย่อมเดือดร้อน ถึงความทุกข์ทรมานปานไฟลน ฝ่ายคนดีมองเห็นการกระทำดีเป็นเรื่องต้องทนทรมาน ยุ่งยาก และเหน็ดเหนื่อย ในเมื่อกรรมดีนั้นยังไม่ผลิผล เมื่อใดกรรมดีให้ผล เขาย่อมได้รับความสุขความเจริญ ประสพรสหวานแห่งชีวิตประดุจดื่มน้ำผึ้ง’

“ท่านผู้เจริญ พระบรมศาสดาตรัสไว้ดังนี้ เป็นเครื่องเตือนใจให้ พุทธสาวกรู้จักคำว่า “รอคอย” เพราะธรรมชาติของกรรมจะให้ผลก็ต่อ เมื่อสุกเต็มที่เท่านั้น และกรรมต่างๆ ก็สลับซับซ้อนมาก **คนทุกคนจะต้อง เคยทำทั้งกรรมดีและกรรมชั่วมาแล้ว** กรรมดีกรรมชั่วเหล่านั้นย่อมให้ ผลตามโอกาสของตนๆ กรรมที่บุคคลทำไปแล้วย่อมไม่สูญหายไปได้เลย แต่เพราะความใจร้อนอย่างเด็ก และเพราะการทำความดีด้วยความเห็นแก่ตัวของผู้ทำนั่นเอง จึงทำให้มองอะไรๆ สับสนกันไปหมด เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญาจึงควรงดเว้นบาป บำเพ็ญบุญ ที่ละเล็กละน้อย พระบรมศาสดาเคยตรัสเตือนไว้ว่า *‘อย่าดูหมิ่นว่าบาปเล็กน้อยจะไม่ผลิตผลมาถึง บุญก็เช่นเดียวกัน ดูแต่น้ำที่ตกลงมาที่ละหยด ก็ยังทำหม้อน้ำให้เต็มได้ ถ้าเธอทั้งหลายกลัวต่อทุกข์ ก็อย่าทำบาป ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง’*

“คนบางคนเข้าใจว่า การคดโกงคนอื่นได้ เป็นความฉลาด และ มองเห็นคนซื่อสัตย์เป็นคนโง่ แต่ความจริงได้พิสูจน์ตลอดมาว่า คน ซื่อสัตย์เป็นคนฉลาดตลอดชีวิต แต่คนคดโกง จะลงท้ายด้วยความโง่ อย่างน่าละอาย

“เมื่อเปรมันต์ตายแล้ว อารยาก็เป็นอิสระ หมดพันธะผูกพันเรื่อง เป็นคู่หมั้น ทุกคนที่รู้จักข้าพเจ้าดี ลงความเห็นว่าจะต้องสีกแน่ๆ แต่ ๖ เดือนผ่านไปโดยที่ข้าพเจ้ายังมีได้สีก ความคิดและความเข้าใจ ของคนทั้งหลายก็ดูเจี๊ยบๆ ไป ส่วนอารยาเอง ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าจะหล่อน เป็นอย่างไร เพราะเป็นเวลาหนึ่งปีเศษ ตั้งแต่ข้าพเจ้าอุปสมบทแล้ว ข้าพเจ้า ไม่เคยพบเธออีกเลย

“มาริสา ถ้าเรื่องทั้งหลายจบลงเพียงเท่านี้ ก็เป็นอันจบลงด้วยดี แต่เรื่องของข้าพเจ้ายังไม่จบ แก้วเดือนต่อมา อารยาได้มาหาข้าพเจ้าถึง อาราม ท่านอาจจะตั้งปัญหาว่า ทำไมอารยาจึงไม่มาหาข้าพเจ้าเสีย ตั้งแต่แรกที่เธอเป็นอิสระ ปัญหาข้อนี้ตอบง่าย อารยาคงคิดว่าถึงอย่างไร

ข้าพเจ้าจะต้องสึกออกไปภายในเดือนสองเดือนนั่นเอง จึงไม่จำเป็นที่เธอจะมาหาข้าพเจ้า แต่เธอคิดผิด เมื่อกาลเวลาล่วงเลยพอสมควรแล้ว ข้าพเจ้ายังมีได้สึกออกไป เธอจึงตัดสินใจมาเยี่ยมเยียนดู

“ท่านผู้เจริญ ท่านโปรดอย่าเข้าใจผิดในตัวอารยา เธอมิได้มารบกวนหรือพูดอะไรให้ข้าพเจ้าต้องคิดเลย เธอเป็นแต่เพียงมาเยี่ยมเยียนเท่านั้น ส่วนความรู้สึกภายในของเธอ ข้าพเจ้าเหลือที่จะทราบได้ อีกประการหนึ่ง ท่านก็ทราบดีว่า เราสมณะทั้งหลาย ไม่อาจพูดอะไรกับสตรีมากไปกว่าคำพูดธรรมดาได้ ท่านผู้เจริญ ระยะเวลาหนึ่งปีเศษที่ไม่ได้พบกัน เมื่อข้าพเจ้าจากมาอุปสมบทนั้น อารยาหอมชูบชืดมาก ตามที่ข้าพเจ้าได้เรียนให้ท่านทั้งสองทราบแล้ว แต่คราวนี้เธอเปล่งปลั่งสดใส และมีแวแห่งความร่าเริงแฝงอยู่ ทั้งบนใบหน้าและแวดวงตา เมื่อได้มาครั้งหนึ่งแล้ว การมาครั้งที่สอง ที่สาม ก็ติดตามมาด้วย พร้อมด้วยปัจจัยเครื่องอาศัย มีอาหารและของใช้เป็นต้นเสมอๆ แต่มีใช้บ่อยนัก

“ข้าแต่ท่านผู้เป็นวงศ์แห่งพระอาทิตย์ โปรดอย่าหาว่าข้าพเจ้านำเรื่องเหลวไหลไร้สาระมาเล่าสู่ท่านทั้งหลายเลย ข้าพเจ้าขอบอกท่านตรงๆ ว่า ใจของข้าพเจ้ายังกลับกลอก ไม่แน่นอน จนบัดนี้เป็นเวลา ๓ ปีแล้วที่ข้าพเจ้าอุปสมบทมา ข้าพเจ้ายังมีได้ปลงใจแน่วว่า ข้าพเจ้าจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ตลอดชีวิต หรือข้าพเจ้าจะออกไปวิ่งเต้นอย่างชาวโลกเหมือนครั้งก่อนอีก แม้ข้าพเจ้าจะตั้งใจศึกษาปฏิบัติธรรม แต่มุมหนึ่งแห่งดวงใจของข้าพเจ้า ก็ยังมีอารยาแอบอยู่เสมอ จะอย่างไรก็ตาม ระยะเวลา ๓ ปีของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้ทำให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ด้วยการศึกษาค้นคว้าพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้าพเจ้าคิดว่า หากข้าพเจ้ามีความจำเป็นต้องสึกออกไป ก็จะพยายามศึกษา ให้รู้ให้เข้าใจในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าพอสมควรเสียก่อน เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติตามเยี่ยงคฤหัสถ์ที่ดีทั้งหลาย สามารถนำเอาธรรมะไปแก้ไขปัญหาชีวิตได้ ข้าพเจ้าอยู่มาได้ขนาดนี้ ก็เป็นที่พอใจของบิดามารดา และตัวข้าพเจ้าเองแล้ว

“พูดถึงอารยา เธอเป็นคนที่เสียสละ มีใจคนที่เห็นแก่ตัว เมื่อเห็นข้าพเจ้ายังมีความพอใจอยู่ด้วยภิกษุภาวะ เธอก็อนุโมทนา และข้าพเจ้าก็ตั้งใจศึกษาปฏิบัติธรรมด้วยดี มิได้มีอะไรเสียหายให้เป็นที่ครหาเลย ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ชีวิตของข้าพเจ้าเป็นอย่างนี้แหละ ท่านจะว่าเป็นเรื่องเศร้าก็เศร้า จะว่าสุขหรือทุกข์ร้อน ก็ดูเหมือนจะมีทุกระสทุกระบาย สิ่งที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะเรียนถามท่านผู้เจริญก็คือว่า ข้าพเจ้าจะอย่างไรดี ข้าพเจ้ายังมีได้ตกลงใจอย่างหนึ่งอย่างใดเลย หรือข้าพเจ้าจะลี้ไปตามกาลเวลาอันสมควร”

“อาวุโส” พระสารสาตกล่าวขึ้น “ก่อนอื่นข้าพเจ้าขอชมเชยในความเปิดเผยความจริงใจของท่าน การเปิดเผยความจริงใจให้เพื่อนพรหมจารี ทราบ เป็นลักษณะดีอันหนึ่งของสมณะ สมณะที่มีลักษณะปิดบังซ่อนเร้น เป็นสมณะที่ไม่ควรแก่การไว้วางใจ ผู้ที่เข้ามาสู่ธรรมวินัยนี้แล้ว ย่อมเป็นเหมือนพี่น้องซึ่งมีมารดาบิดาเดียวกัน มีสิ่งใดก็ควรจะเปิดเผยบอกเล่ากัน เหมือนพี่น้องปรับทุกข์ปรับสุขกัน

“อาวุโส เรื่องที่ท่านจะลี้ หรือควรจะทำอย่างไรอื่นนั้น ขอให้เวลายืดยาวออกไปอีกสักเล็กน้อยเห็นจะดี ในเวลานี้ ข้าพเจ้ายังมองไม่เห็นว่าจะให้คำแนะนำแก่ท่านอย่างไรดี ข้าพเจ้าคิดว่า ในกรณีของท่านนี้น่าจะลองปล่อยไว้ให้เวลาเป็นเครื่องตัดสิน อนึ่ง ที่ท่านได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในธรรมวินัยอันบริสุทธิ์ และประพฤติดนได้ดั่งที่ท่านนี้ ก็นับว่าเป็นกุศลมากอยู่แล้ว สมัยหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทันตพราหมณ์ ในเรื่องอานิสงส์ของการบรรพชาอุปสมบทว่า **การทำบุญกุศลที่ลงทุนแต่น้อย แต่กลับได้ผลมาก คือการสละบ้านเรือนออกบวช การบวชนี้มีผลมากกว่าการให้ทานทั่วไป กว่าทำให้ทานอุทิศสงฆ์ซึ่งจรมามากจตุรทิศ กว่าการถึงพระรัตนตรัย กว่าการรักษาศีล ๕ แปลว่าในบุญกิริยาเหล่านั้น อันให้ผลมากไต่ตามลำดับขึ้นมา มาสิ้นสุดลงที่การออกบวช** เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า การที่ท่านมาบวชในธรรมวินัย

อันบริสุทธิตีและประพติตนได้อย่างนี้ ก็นับว่าเป็นกุศลมากอยู่แล้ว”

“ท่านผู้เจริญ ชีวิตพรหมจรรย์ของข้าพเจ้ายังไม่แน่นอน ข้าพเจ้า อาจจะต้องเสียดสละโลกอันบริสุทธิตี ลงไปสู่โลกอันไม่บริสุทธิตีอีกก็ได้ แต่ บัดนี้มีปัญหาข้อหนึ่ง ซึ่งผุดขึ้นมาในจิตใจของข้าพเจ้า ขอท่านได้อาศัย ความอนุเคราะห์ต่อบทด้วย คือข้าพเจ้ามีความสงสัย และปรารถนาจะ ทราบว่า ด้วยเหตุมีประมาณเท่าใด และด้วยอาการอย่างไร พระภิกษุผู้ ยังหนุ่ม มีเกศายังดำนสนิท จึงสามารถประพติตนพรหมจรรย์ให้บริสุทธิตี บริบูรณ์อยู่ได้ตลอดชีวิต”

“อาวุโส ปัญหาของท่านนี้ดีมาก เป็นปัญหาที่น่าสงสัยและน่าสนใจ ข้าพเจ้าขอยกข้อความที่พระมหาเถระโบราณเคยตอบมาแล้ว มาเล่าให้ ท่านฟังอีก และให้ถือเป็นคำตอบปัญหาของท่านไปในตัว

“สมัยหนึ่งพระปิณฑโกลภาร์ทวาชะ^๑ อาศัยพักอยู่ ณ โฆสิตาราม ในเมืองโกสัมพี พระเจ้าอุเทน กษัตริย์แห่งเมืองนั้น เข้าไปหาท่าน และ ถามปัญหาขึ้นว่า ‘ข้าแต่ท่านภาร์ทวาชะ อะไรเล่าเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ ภิกษุผู้ซึ่งยังหนุ่ม มีเกศาดำ ถึงพร้อมด้วยวัยอันเจริญ ยังดำรงอยู่ใน ปฐมวัยไม่อาลัยพัวพันในกาม ประพติตนพรหมจรรย์ให้บริสุทธิตี บริบูรณ์ อยู่ได้ตลอดชีวิต’

“ขอถวายพระพรมหาบพิตร ความข้อนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้ ผู้เห็น ได้ตรัสไว้แล้วว่า ‘ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเข้าไปตั้งจิต ไว้ ในฐานะเหมือนมารดา, ในหญิงปทุมมารดา เหมือนพี่สาว น้องสาว ใน หญิงปทุมพี่สาว น้องสาว, เหมือนธิดา ในหญิงปทุมธิดา’ มหาบพิตร ด้วย เหตุนี้แล ภิกษุหนุ่ม จึงประพติตนพรหมจรรย์ให้บริสุทธิตี บริบูรณ์ ได้ ตลอดชีวิต

“พระคุณเจ้า ธรรมชาติของจิตนี้โลเล บางครั้งยังเกิดความพอใจ กำหนดได้ แม้ในหญิงปุณมารดา ในหญิงปุณพีสาว น้องสาว และแม่ในหญิงปุณธิดา ข้าแต่ท่านภาร์ทวาชะ มีเหตุปัจจัยอื่นอีกใหม่ ที่เป็นเหตุให้ ภิกษุหนุ่มประพฤติพรหมจรรย์ บริสุทธี บริบูรณ์ อยู่ได้ตลอดชีวิต

“มหาบพิตร พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย พึงพิจารณาภายในนี้ ตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นมา ตั้งแต่ปลายผมลงไป ซึ่งมีหนังหุ้ม อยู่โดยรอบว่า เต็มไปด้วยของไม่สะอาด มีประการต่างๆ กล่าวคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า น้ำดี น้ำเสลด น้ำเหลือง น้ำเลือด เหงื่อ น้ำมันข้น น้ำตา น้ำมันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร’

“พระคุณเจ้า เรื่องที่ท่านกล่าวนั้น สำหรับภิกษุที่อบรมกายดีแล้ว มีศีล สมาธิและปัญญา อันได้รับการอบรมดีแล้ว ก็ไม่เป็นการลำบาก ย่อม จะทำได้ แต่สำหรับผู้ที่ไม่ได้รับการอบรมกายด้วยดี มีศีล สมาธิ และ ปัญญา อันยังมีได้รับการอบรม ย่อมทำได้ยาก คือในบางครั้ง พยายาม พิจารณาทำในใจว่า “ไม่งามๆ” แต่มันเห็นเป็น “งามๆ” เสียเรื่อยไป ท่าน ภาร์ทวาชะผู้เจริญ มีเหตุปัจจัยอันอื่นอีกใหม่ ที่ทำให้ภิกษุยังหนุ่ม ฯลฯ ประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธีบริบูรณ์อยู่ได้ตลอดชีวิต”

“มหาบพิตร พระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย พึงสำรวจอินทรีย์อยู่เถิด คือเมื่อเห็นรูปด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู ดมกลิ่น ด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องสัมผัสด้วยกาย และรู้เรื่องราวต่างๆ ด้วยใจ ก็อย่าได้ยึดถือ ทั้งส่วนย่อยและส่วนใหญ่ อย่าให้มีความดีใจ เสียใจรำไห่เข้าสู่จิตใจได้

“มหาบพิตร อันนี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ภิกษุซึ่งยังหนุ่มมีเกศาดำ ยังอยู่ในปฐมวัยสามารถประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธี บริบูรณ์ อยู่ตลอดชีวิตได้”

“ข้าแต่ท่านภาร์ทวาชะ อัศจรรย์หนอๆ สิ่งไม่เคยมีได้มีขึ้นแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ชอบแท้ ข้อนี้เองเป็นเหตุให้ภิกษุซึ่งยังหนุ่ม ฯลฯ สามารถประพฤติพรหมจรรย์อยู่ตลอดชีวิตได้ ข้าแต่ท่านภาร์ทวาชะ ข้าพเจ้าเองแล เมื่อใดเข้าสู่ภายในละแวกบ้าน ด้วยกาย วาจา ใจ ที่ยังมีได้ระมัดระวัง มิได้คุ้มครองรักษา เมื่อนั้นความใคร่ก็ย้ายไปได้ แต่ครั้งใดคุ้มครองรักษา ถ้ามารวมกาย วาจา ใจ ด้วยดี ความใคร่ก็ย้ายจิตใจมิได้เลย

“ข้าแต่ท่านภาร์ทวาชะ ช่างแจ่มแจ้งดีเหลือเกิน แจ่มแจ้งดีแท้ เหมือนหนายของทีคิดว่า เปิดของที่ปิด บอกทางให้คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืด เพื่อให้คนที่มีจักษุมองเห็นรูปต่างๆ ข้าแต่ท่านภาร์ทวาชะ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะตลอดชีวิต”

“อาวุโส” พระสารชาตกล่าวย้ำ “นี่เป็นคำตอบสำหรับปัญหาของท่าน ส่วนอันตรายนั่นเป็นเหตุให้ภิกษุต้องเคลื่อนจากพรหมจรรย์นั้น ข้าพเจ้าหวังว่าท่านคงทราบและเข้าใจดีแล้ว”

การทำบุญกุศลที่ลงทุนแต่น้อย แต่กลับได้ผลมาก
คือการสละบ้านเรือนออกบวช
การบวชนี้มีผลมากกว่าการให้ทานทั่วไป
กว่าการให้ทานอุทิศสงฆ์ซึ่งจรมาจากจตุรทิศ
กว่าการถึงพระรัตนตรัย
กว่าการรักษาศีล ๕
แปลว่า ในบุญกิริยาเหล่านั้น
อันให้ผลมาก ได้ตามลำดับขึ้นมา
มาสิ้นสุดลงที่การออกบวช

๓

มงกุฎเพชรและหมวกฟาง

“อาวุโส อันความรักนั้นเป็นสิ่งที่แทรกซึมอยู่ทั่วไป ทุกหมู่บ้านตำบลทุกชาติชั้นวรรณะ และในมนุษย์ทุกหมู่เหล่า พระศาสดาเคยตรัสถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ความรักเกิดขึ้นด้วยเหตุสองประการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือรวมทั้งสองอย่าง คือเคยรักใคร่ชอบพอ อยู่ร่วมกันมาในชาติก่อนประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อหนุนกันในปัจจุบัน ในทั้งสองประการนี้ คนอาจจะรักกันได้แม้ด้วยเหตุเพียงประการเดียว และในบางกรณี อาจจะทั้งสองประการรวมกันเข้า ความจริงข้อนี้จะเห็นได้จากคนบางคน เมื่อพบกันครั้งแรก ได้สนทนาวิสาสะแก่กัน ก็เกิดความพอใจรักใคร่กันได้ แม้เพียงเพราะพบกันครั้งเดียว ในกรณีอย่างนี้น่าจะเป็นเพราะเคยชอบพอ รักใคร่เกื้อกูล เป็นหนี้ทางจิตใจกันมาตั้งแต่ชาติก่อน ส่วนอีกประการหนึ่ง จะรักกันก็ต่อเมื่อคบหาสมาคมกันนานๆ เกื้อกูลช่วยเหลือกัน จนเกิดความเห็นอกเห็นใจ จึงเกิดความรักขึ้น ความจริงจากพระพุทธรูปดาร์สันนี่ เราสามารถเห็นได้จากชีวิตของคนทุกๆ ไป

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ แต่เหตุที่ทำให้เกิดความรักทั้งสองประการนี้ ท่านเห็นว่อย่างไรหน้หนักแน่น รุนแรง หรือมีอิทธิพลแก่จิตใจมากกว่า?”

“อาวุโส ปัญหาของท่านข้อนี้ตอบยาก แต่ข้าพเจ้าจะขออุปมาให้ท่านฟังพอเป็นแนวทางพิจารณา ข้าพเจ้าเห็นความรักซึ่งเกิดจากหน้ทางจิตใจในชาติก่อน นั้นเปรียบเหมือนมารดาผู้บังเกิดเกล้า ส่วนความรักซึ่งเกิดจากการเกื้อกูลกันในปัจจุบันนั้น เปรียบได้กับพี่เลี้ยงนางนม หรือบุพเพสันนิวาสเป็นผู้ปลูก ส่วนการเกื้อกูลในปัจจุบันเป็นผู้รดน้ำพรวนดินระหว่างมารดาผู้ซึ่งให้กำเนิดเรามา แต่มิได้เลี้ยง กับพี่เลี้ยงนางนมผู้มิได้ให้กำเนิด แต่เลี้ยงเหมือนบุตรของตน ท่านเห็นว่าฝ่ายไหนมีบุญคุณมากกว่าในจิตใจของเรา หรือใจของท่านเห็นว่า อิทธิพลทั้งสองฝ่ายที่จะโน้มน้าวหัวใจให้รักใคร่เคารพนับถือ ฝ่ายไหนจะมีมากกว่ากัน”

“ท่านผู้เจริญ ปัญหาที่ตอบยาก จะรักเคารพฝ่ายไหนมากกว่า ย่อมแล้วแต่ตัวประกอบในบุคคลทั้งสองนั้น จะตัดสินใจขาดลงไปไม่ได้ เพราะมิใช่ปัญหาที่จะพึงตอบโดยแง่เดียว”

“ดีแล้ว อาวุโส ท่านเข้าใจตอบปัญหาดีมาก ปัญหาบางอย่างด่วนตัดสินใจขาดไม่ได้ พระบรมศาสดาทรงแสดงวิธีแก้ปัญหาไว้ ๔ แบบ

“แบบที่ ๑ เรียกว่า **เอกังสพยากรณ์** หมายถึง การแก้ปัญหาแง่เดียว ในกรณีทีปัญหาั้นเป็นเอกังสพยากรณ์ปัญหา ยกตัวอย่างเช่นมีคนถามว่า การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ฯลฯ ดีหรือไม่ดี อย่างนี้ตอบได้ทันทีว่า ไม่ดี

“แบบที่ ๒ ที่เรียกว่า **วิเศษพยากรณ์** คือการตอบแยก เช่น ถามว่า สตรีกับบุรุษฝ่ายไหนดีกว่า ฉลาดกว่า หรือใจเป็นกุศลกว่า อย่างนี้เราจะตอบว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งดีกว่าไม่ได้ เพราะถ้าจะตอบว่า สตรีดีกว่า ฉลาดกว่า หรือใจเป็นกุศลกว่า ก็ขัดกับความจริง เพราะฉะนั้น ปัญหาอย่างนี้จึงควรตอบว่า สตรีบางคนดีกว่า ฉลาดกว่า ใจเป็นกุศลกว่าบุรุษบางคน

และบุรุษบางคนดีกว่า ฉลาดกว่า และใจเป็นกุศลกว่าสตรีบางคน อย่างนี้ จึงจะไม่ผิดความจริง

“แบบที่ ๓ เรียกว่า **ปฏิบัติจนพยายากรณ์** คือ การถามย้อนเสียก่อน แล้วจึงตอบ อย่างที่ข้าพเจ้าได้ถามท่านมาแล้วเมื่อสักครู่นี้ หรืออีก ตัวอย่างหนึ่ง เช่น เมื่อเขาถามว่าเมื่อความสุขเกิดขึ้น ความทุกข์หายไปไหน เราลองย้อนเขาดูว่า เมื่อแสงสว่างเกิดขึ้น ความมืดหายไปไหน ถ้าเขา ตอบปัญหาของเราได้ ก็เป็นอันตอบปัญหาของเขาเองไปด้วย

“แบบที่ ๔ เรียกว่า **รูปนพยายากรณ์** ในกรณีที่ปัญหาเป็นรูปนียบปัญหา คือหมายความว่าไม่ตอบเลย ในเมื่อพิจารณาเห็นว่า การตอบปัญหาเช่นนั้นไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ อย่างที่มีผู้ทูลถามพระพุทธองค์ว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นต้น เป็นปัญหาที่ไม่ตรงพยายากรณ์ เรียกว่า รูปนยะ หรือ รูปนียะ

“อาวุโส เหล่านี้คือแบบแห่งการตอบปัญหา ๔ ประการ เพราะฉะนั้นที่ท่านกล่าวว่า ปัญหานี้มีใช้ปัญหาที่จะตอบโดยแง่เดียว นั้น เป็นการถูกต้องแล้ว

“อาวุโส แต่ในกรณีที่มีสาเหตุพร้อมทั้งสองประการ คือทั้ง บุปเพสันนิวาส และการเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันในปัจจุบัน ความรักย่อมจะมีความรุนแรง มั่นคง เหนียวแน่น เป็นธรรมดา **วิธีที่จะมิให้เกิดความรัก หรือมิให้ความรักย่ำยิตใจได้ ก็ด้วยการสำรวม ตา หู เป็นต้น ที่เรียกว่า สำรวมอินทรีย์ มิให้ความยินดียินร้ายรั่วไหลเข้าสู่จิตใจได้ เพราะได้เห็นรูปด้วยตา เป็นต้น**

“เพราะการไม่สำรวมระวังนี้เอง ความรักย่อมตั้งลงได้ แม้ในฐานะที่ไม่ควรตั้งลง”

“มีหรือ ท่านผู้เจริญ การตั้งลงแห่งความรักในฐานะที่ไม่ควรตั้งลง ?”

“อาวโส สมัยหนึ่ง พระอานนท์เถระเจ้าของเรา ในสมัยที่ท่านยังเป็นโสดาบันได้เดินทางไกลด้วยความลำบาก เหน็ดเหนื่อยเนื่องจากการเดินทางครั้งนี้ ท่านรู้สึกกระหายน้ำ พอดีมีสตรีผู้หนึ่งเป็นนางทาสี ถือหม้อมาตักน้ำ และเมื่อได้น้ำแล้วก็เดินกลับ สวนกับท่านพระอานนท์ที่ใกล้ๆ กับบ่อน้ำนั้นเอง พระอานนท์น้อมบาตรเข้าไป พร้อมกับพูดว่า

“น้องหญิง ถ้าไม่เป็นการลำบาก อาตมาขอบิณฑบาตน้ำจากท่าน พอระงับความกระหายเถิด”

สตรีผู้นั้นพิจารณาลักษณะอันสง่างาม และผิวพรรณ อันแสดงลักษณะวรรณะแล้ว ก็มีท่าทางดีนๆ ถอยออกมา ๒ - ๓ ก้าว แล้วกล่าวว่า

“ท่านผู้เจริญ ท่านรับน้ำจากมือข้าพเจ้ามิได้ดอก ท่านเป็นวรรณะกษัตริย์ ข้าพเจ้าเป็นเพียงนางทาสีเท่านั้น”

“น้องหญิง ไม่เป็นไรหรอก ใส่น้ำลงมาเถอะ ถ้าเธอประสงค์จะให้อาตมาไม่มีวรรณะแล้ว”

สตรีผู้นั้นรู้สึกปลื้มปีติเป็นล้นพ้น ดูเหมือนเป็นครั้งแรกในชีวิต ที่เธอได้รับฟังคำอันระรื่นหูจากชนที่สมมติเรียกกันว่า “ชั้นสูง” นางผจงเทน้ำจากหม้อ ลงในบาตรพระอานนท์ ด้วยความเคารพเลื่อมใส

“ดูก่อนรดา แต่ใจของเธอมิได้หยุดอยู่เพียงแค่นั้นเสียแล้ว เธอรักพระอานนท์เข้าไปด้วย และรักอย่างจับใจ เมื่อได้ฟังว่า

“น้องหญิง ขอให้เธอได้รับความสุขเถิด”

“อาวโส ท่านคงทราบดีว่า ความอ่อนหวานนุ่มนวลนั้น เป็นบันไดไต่ขึ้นไปสู่ความรักได้ง่ายๆ”

“ดังนั้น เมื่อพระอานนท์เดินกลับวัด นางก็เดินตามไปด้วย พระอานนท์พยายามชี้แจงให้นางกลับเสีย แต่เธอก็ไม่ยอมกลับ เสียงถกเถียง

กันแล้วถึงพระผู้มีพระภาค เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบเรื่องละเอียดแล้ว”
จึงตรัสถามว่า

“เธอรักอะไรอานนท์ ?”

เมื่อนางกราบทูลทีละอย่างว่า รักตา หู จมูก ลิ้น และกาย เป็นต้น
ของพระอานนท์ พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงให้เห็นความปฏิกุศล เบียดเบียน
น่าเกลียด ของสิ่งนั้นๆ ทีละอย่างว่า สิ่งเหล่านั้นเติบโตขึ้นด้วยข้าวสุก
ขนมสด แต่เป็นที่ตั้งแห่งโรคภัย มีสิ่งโสโครกไหลออกอยู่เสมอ เช่น ชีต
ไหลออกจากตา ชีหูไหลออกจากหู เป็นต้น อย่างนี้แล้ว เธอยังจะรักสิ่ง
เหล่านั้นอยู่อีกหรือ ?

ด้วยประการฉะนี้ นางจึงค่อยบรรเทาความรักในพระอานนท์ลงได้
บ้าง และแล้วขอบวชเป็นภิกษุณีอยู่ในวัดเชตวันนั่นเอง

อยู่มาไม่นานนัก ณ โสฬิตาราม เมืองโกสัมพี ความรักของนางเริ่ม
กำเริบขึ้นอีก เมื่อทราบว่าพระอานนท์จาริกมาสู่เมืองนั้น นางจึงทำที่
เป็นป่วย ขอร้องให้บุคคลผู้หนึ่งไปนิมนต์ท่านอานนท์มาเยี่ยมไข้ เมื่อ
ท่านอานนท์ไปเยี่ยม เห็นอาการของนางแล้ว ก็รู้ทันว่าเป็นเล่ห์เหลี่ยม
ของเธอ จึงพูดขึ้นว่า

“น้องหญิง ร่างกายนี้เจริญเติบโตขึ้นด้วยอาหาร บุคคลพึงอาศัย
อาหารละอาหารเสีย กายนี้เกิดขึ้นเพราะตัณหา พึงอาศัยตัณหาละตัณหา
เสีย กายนี้เกิดขึ้นมีขึ้นเพราะมีมานะ พึงอาศัยมานะละมานะเสีย ตูก่อน
น้องหญิง กายนี้เกิดขึ้นจากเมถุน แต่เมถุนนี้ พระผู้มีพระภาคทรงสอน
ให้ชังสะพานเสีย” (คืออาศัยละไม่ได้ ต้องงดเว้นเลยทีเดียว)

“อาวุโส เมื่อท่านอานนท์กล่าวดังนี้ นางก็รู้สึกตัวและเสียใจมาก
ลุกขึ้นกราบขอโทษพระอานนท์ และตั้งแต่นั้นมาก็ประพฤติตนเป็นคนดี
และเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคในราตรีหนึ่งก็ถึงซึ่ง
อรหัตตผล

“ดูก่อน ภารดา นี่แลข้าพเจ้าจึงว่า ด้วยการไม่ล่ำรวมระวัง ความรักจึงเกิดขึ้นในฐานะที่ไม่ควรเกิด และตั้งลงในฐานะที่ไม่ควรตั้งลง”

ห้าเดือนต่อมา เมื่อพระสารถชาติกลับจากจาริกในชนบทต่างๆ แล้ว และกลับมาสู่อารามนั้นอีกครั้งหนึ่ง ท่านได้พบพรหมจารีหลายท่านที่เคยสนิทสนม และต่างก็แสดงความยินดีที่ชื่นชมต่อกันและกันตามสมณวิสัย

วันหนึ่งท่านไปเยี่ยมพระธัมมชาตถึงที่อยู่ เมื่อล้มโหม่นียกถาและการถามถึงवासูกวิหาร คือการอยู่वासูกของกันและกันได้ผ่านพ้นไปแล้ว พระสารถชาติก็ถามถึงพรหมจารีท่านหนึ่งคือ “พระกัณหกะ” ว่าอยู่สบายดีมีความสุขในปัจจุบันหรืออย่างไร

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระกัณหกะได้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ บอกรินลิกขาเข้าสู่ฆราวาสวิสัยเสียแล้ว ตั้งแต่ท่านจากไปได้ ๓ เดือน ทั้งนี้เนื่องจากบิดาของท่านกัณหกะสิ้นชีวิตลงในเดือนแรกที่ท่านผู้เจริญจากไปนั่นเอง เมื่อเหลือแต่มารดาและน้องหญิงเพียงคนเดียว กัณหกะก็ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวของตน จึงตัดสินใจสึกเมื่อสองเดือนมานี้”

พระสารถชาติเงยไปปล้ำครู่หนึ่ง เหมือนจะตรึกตรองหาคำพูดที่เหมาะสม หรือปลงสังเวชในความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลาย และแล้วท่านก็พูดขึ้นว่า

“อาวุโส ความจำเป็นแห่งชีวิตของมนุษย์เรามีไม่เหมือนกัน มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต้องเป็นไปตามจังหวะและช่วงชีวิตอันมาถึงเข้าเป็นระยะๆ การที่ท่านกัณหกะต้องสึกไปเพื่อบำรุงมารดา และปกครองดูแลน้องก็เป็นกุศลจริยาประการหนึ่ง แม้การอยู่ในเพศบรรพชิตจะบำรุงมารดาบิดาได้เหมือนกัน แต่เมื่อเจ้าของชีวิตต้องการอย่างนั้น ก็เป็นเรื่องธรรมดาอยู่เองที่จะต้องเป็นไป แม้การอยู่ในเพศพรหมจรรย์ แต่มิได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ ชีวิตก็เป็นหมันได้ อีกประการหนึ่ง การบรรพชาอุปสมบทของท่านกัณหกะก็เป็นไปเพื่อสนองเจตนาดี และเพื่อรักษาน้ำใจของ

มารดาบิดาเท่านั้น ท่านทำได้ขนาดนี้ก็ดีถมไปแล้ว การที่เราจะมาบังคับ กะเกณฑ์ให้ชีวิตต่างๆ เป็นไปตามความปรารถนาของเรานั้น เป็นเรื่องที่เราทำไม่ได้ เป็นเรื่องเหลือวิสัย ชีวิตทุกชีวิตจะต้องเป็นไปตามครรลอง ของตน”

“อาวโส เป็นโชคดีของเราหนอ ที่ไม่มีอุปสรรคอันใดมาขัดขวางให้ พรหมจรรย์ของเราต้องสั้นลง หรือเป็นเหตุให้เราต้องเลิกละจากพรหม- จรรย์นี้ เป็นบุญลาภของเรายิ่งแล้วที่มีโอกาสได้ประพาศพรหมจรรย์ใน พระผู้มีพระภาค อันยากนักที่บุคคลจะบำเพ็ญให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ตลอด ชีวิตได้ ท่านและข้าพเจ้าควรจะภาคภูมิใจในคุณข้อนี้ แล้วอภิมรณยินดี ในพรหมจรรย์ อันพระผู้มีพระภาคทรงประกาศไว้ดีแล้ว เพื่อความพ้น ทุกข์ของสัตว์ผู้ปฏิบัติตาม”

ในขณะนั้นเอง ชายหนุ่มผู้หนึ่งมีน้ำปานะในมือ เข้ามาสู่ที่พระภิกษุ ทั้งสองสนทนากันอยู่ แล้วนั่งลงทำความเคารพด้วยกิริยาที่เห็นว่างาม เมื่อพระภิกษุทั้งสองได้เห็นชัด ก็อุทานออกมาเกือบจะพร้อมกันว่า

“กัณหะหรือนี้”

“ใช่แล้วท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าเป็นผู้มีบุญน้อย ไม่ สามารถอยู่ในพรหมจรรย์ได้ตลอดชีวิต ต้องออกไปปิ้งเต็นแบบชาวโลก ทั้งหลาย แต่ข้าพเจ้าคิดว่า ๓ ปีเศษ ในสมณภาวะของข้าพเจ้า คงจะ ทำให้ข้าพเจ้าเป็นคฤหัสถ์ที่ดีได้ ด้วยการประพฤติตามธรรมของสมเด็จพระบรมศาสดา”

พระธัมมชาทช่วยเสริมว่า “ถูกแล้วกัณหะ ธรรมะของพระบรม ศาสดา มิได้มีไว้สำหรับผู้ออกบวชเท่านั้น และมีไว้จะประพฤติปฏิบัติได้ แต่เฉพาะเพศบรรพชิตเพียงเพศเดียว ธรรมะของพระพุทธองค์มีไว้และ เหมาะแก่ทุกเพศทุกวัย และทุกคนสามารถใช้ให้เหมาะแก่เพศวัยของตน ได้เสมอ อีกประการหนึ่ง บุคคลมิใช่จะดีได้แต่เฉพาะเพศบรรพชิตเท่านั้น

เป็นคฤหัสถ์ก็ย่อมจะดีได้ และปฏิบัติธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ไม่ว่าจะบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ เมื่อประพฤติไม่ดีไม่งาม ก็ควรแก่การตำหนิ ทั้งนั้น เมื่อประพฤติดีปฏิบัติชอบ ตามเพศภูมิของตน ก็ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ และได้รับความสุขสดชื่นเป็นอันานิสงส์ด้วยกันทั้งนั้น

“พระพุทธองค์เคยตรัสไว้กับพระอานนท์ว่า ‘ดูก่อน อานนท์ ผู้ใดจะเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม อุบาสกก็ตาม อุบาสิกาก็ตาม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตนตามธรรม ผู้นั้นแล ชื่อว่าสักการะเคารพนับถือบูชาตถาคต ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เธอทั้งหลายพึงตั้งใจสำเหนียกว่า เราทั้งหลายจะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรมอยู่’ ดังนี้”

“ท่านผู้เจริญ ท่านเป็นผู้ให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้าในการประพฤติปฏิบัติธรรมต่อไปอย่างไม่ท้อถอย ข้าพเจ้าตั้งใจว่า ข้าพเจ้าจะพยายามใช้ธรรมะที่เคยเล่าเรียนศึกษามา นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทุกแห่งทุกมุมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และทำบุญทำกุศลไปตามกำลัง และโอกาส นอกจากนี้ จะพยายามแนะนำคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องใกล้ชิด ให้รู้ถึงคุณแห่งพระศาสนาเท่าที่สามารถ”

“ดีแล้วกัณหกะ ข้าพเจ้าขออนุโมทนากับความดีอันเป็นมงคลของท่านนี้ด้วย”

พระสารชาตถามขึ้นว่า “กัณหกะ เมื่อบิดาของท่านทำกาลละลง ท่านมีความเศร้าโศกมากหรือไม่ ความทุกข์เพราะเรื่องนี้เบียดเบียนท่านหรือไม่”

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้เคยบรรพชาอุปสมบท และไม่ เคยศึกษาพระธรรม ก็คงเศร้าโศกมากทีเดียว เพราะบิดาเป็นที่รักของข้าพเจ้ามาก ถึงกระนั้นในคราวแรกๆ ข้าพเจ้าก็เศร้าโศกมิใช่น้อย จิตใจมันท้อเหี่ยวและเหือดแห้ง แต่เมื่อมาปลงตกเสียว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง

จะต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด เรื่องตายเป็นเรื่องธรรมดาของสัตว์ทั้งหลาย อย่างไรก็ตามแต่บิดาของข้าพเจ้าเลย แม้กษัตริย์ผู้ทรงอำนาจอันยิ่งใหญ่ก็ตายเหมือนกัน ความเศร้าโศกก็ค่อยลดลง และมองเห็นเป็นธรรมดาของสังขารทั้งหลาย ซึ่งมีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และอยู่เหนืออำนาจบังคับบัญชาของผู้ใด”

“กัณหกะ ข้าพเจ้าอนุโมทนากับความคิด และจิตใจอันได้รับการอบรมมาดี จนกระทั่งสามารถหยิบยกเอาธรรมะมาใช้ได้ถูกต้องตามเรื่องที่เกิดขึ้น

“กัณหกะเอย อันว่าความตายนั้นมีอิทธิพลยิ่งใหญ่ ไม่มีการสามารถต้านทานต่อผู้ด้วยวิธีการใดๆ ได้เลย ก้าวเข้าไปสู่ปราสาทแห่งกษัตริยาธิราชอย่างสง่าผ่าเผย ปราศจากความสะทกสะท้านใดๆ เช่นเดียวกับก้าวเข้าไปสู่กระท่อมของขอทาน พระยามัจจุราชนั้นเป็นตุลาการอันเที่ยงธรรมยิ่งนัก ไม่เคยล่าเอียงและกินสินบนของใครเลย ย่อมพิจารณาคดีตามบทพระอัยการ และอ่านคำพิพากษาด้วยคำอันหนักแน่นเด็ดเดี่ยว ไม่ฟังเสียงคัดค้านและขอร้องของใครเลย ท่ามกลางเสียงคร่ำครวญ อันระคนด้วยกลิ่นธูปวันเทียมนั้น ท่านได้ยื่นพระหัตถ์ออกกระชากให้ความหวังของทุกคนหลุดลอย และแล้วทุกอย่างก็เป็นที่ไปตามพระบัญชาของพระองค์ เมื่อมาถึงจุดนี้ ความยิ่งใหญ่ของผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลายก็จะกลายเป็นเพียงนิยายที่เล่ากันเล่นเท่านั้น

“มงกุฎประดับเพชร ก็มีค่าเท่ากับหมวกฟาง พระศาอันมีลวดลายวิจิตร ก็เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่า เมื่อความตายมาถึงเข้า พระราชาก็ต้องถอดมงกุฎเพชรลงวาง เดินเคียงคู่ไปกับชาวนา ผู้ซึ่งได้ทั้งจอบ เสียม หมวกฟาง และคันไถ ไว้ให้เป็นมรดกแก่บุตรของตน

“ใครเล่าจะต่อกรกับพระยามัจจุราชผู้เป็นใหญ่ในสิ่งที่ต้องตาย แต่ถ้าไม่มีความตายแล้ว มนุษย์ทั้งหลายก็จะมัวเมาประมาท และมีชีวิตอยู่

อย่างทุกข์ทรมานมากกว่านี้ ว่าไปอีกทีหนึ่ง พระยามัจจุราชก็มีบุญคุณกับมนุษย์มากอยู่ เพราะเพียงแต่นึกถึงท่านบ่อยๆ เท่านั้น ก็ทำให้ความโลภ โกรธ และหลง สงบลงได้ และเพียงแต่เอาชื่อของท่านไปชูเท่านั้น ทำให้คนบางคนวางมือจากความทุจริตที่เคยทำ แต่ก็พระยามัจจุราชนี่เอง ที่กระชากเอาชีวิตของคนดีมีประโยชน์บางคนไปอย่างหน้าตาเฉย แม้ในโอกาสอันยังไม่ควร กัดหนะ หน้าทีของเรา จึงอยู่ที่การกำหนดรู้ทุกอย่างตามความเป็นจริง แล้วตั้งใจบำเพ็ญกุศล ประพฤติธรรม สัมมาปฏิบัติ เพื่อความสิ้นสุดแห่งทุกข์ในโอกาสต่อไป”

การสนทนาธรรมได้ดำเนินต่อไปอีกพักหนึ่ง กัดหนะก็ลากลับด้วยความรู้สึกซาบซึ้งในคำกล่าวของพระภิกษุทั้งสอง ตลอดระยะทางที่เดินกลับ คุณแห่งพระรัตนตรัยได้เข้ามาวนเวียนอยู่ในจิตใจของเขามีสร่างซา เขาได้แต่ภาวนาในใจว่า “พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ทรงพระคุณหาประมาณมิได้”

ลมอ่อนๆ ในท้องทุ่งพัดมาเป็นระยะๆ แสงสีเงินแห่งโทษากร^๑ สาดลงมายังท้องทุ่งอันไพศาล เบื้องหน้ามองเห็นเงาไม้ตะคุ่มๆ ความปลอดโปร่งแห่งท้องฟ้า ความงามความสดใสของดวงจันทร์ และลมทุ่งอันเยือกเย็น ทั้งหมดนี้ยังไม่เท่าความปลอดโปร่ง สดใส และเยือกเย็นแห่งดวงจิต อันเต็มดั่งในรสพระสัทธรรม อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประกาศดีแล้ว

^๑ โทษากร คือ ดวงจันทร์

วิธีที่จะมีให้เกิดความรัก
หรือมีให้ความรักขำยืจิตใจได้
ก็ด้วยการ สํารวม ตา หู เป็นต้น
ที่เรียกว่า สํารวมอินทรีย์
มีให้ความยินดียินร้ายรู้วิไลเข้าสู่จิตใจได้
เพราะได้เห็นรูปด้วยตา เป็นต้น

ดอกบัวไม่ตืดตม

เมื่อกัณหะลากลบไปแล้ว พระसारชาตและพระธัมมชาตยังสนทนากันต่อไปอีก ตอนหนึ่ง พระसारชาตเอ่ยขึ้นว่า

“อาวุโส เมื่อข้าพเจ้าเดินทางไปในชนบทต่างๆ ในคราวนี้ มีประสบการณ์หลายอย่างที่จะนำมาเล่าสู่กันฟัง ข้าพเจ้าเองไม่แน่ใจว่า ข้อวินิจฉัยอย่างไรจะเป็นการถูกต้องถ่องแท้ คือคราวหนึ่งข้าพเจ้าไปพักอาศัยในอาวาสแห่งหนึ่ง เป็นอาวาสที่ร่มรื่นสบาย ภิกษุเจ้าอาวาสอยู่ในวัยชราแล้ว ท่านเป็นที่เคารพเลื่อมใสของพุทธศาสนิกในแถบนั้นมาก วันหนึ่งในเวลาเย็น เสียงระฆังในธรรมศาลาดังขึ้น ซึ่งพระภิกษุในอาวาสทุกรูปรู้ว่า เป็นสัญญาณ หมายถึงมีกรณีพิเศษที่พระในอาวาสต้องเข้าประชุม สำหรับข้าพเจ้านั้นเป็นอาคันตุกะ พระเถระบอกว่าจะไม่เข้าประชุมก็ได้ แต่ข้าพเจ้าขอเข้าประชุมด้วย ซึ่งพระเถระก็แสดงความยินดี ความจริงข้าพเจ้าเพียงอยากรู้อยากเรียนเท่านั้น หาใช่อยากสอดรู้สอดเห็นในเรื่องอันไม่ควรแก่ตนไม่ ที่พระเถระบอกข้าพเจ้าดังนั้น เป็นเพราะความเกรงใจข้าพเจ้าต่างหาก มิใช่เป็นเพราะไม่ต้องการให้ข้าพเจ้าเข้าประชุม ข้าพเจ้าเข้าใจเจตนาของท่านอย่างนี้

เมื่อพระภิกษุสามเณรในอาวาสประชุมพร้อมกันแล้ว พระสังฆเถระก็มาสู่ธรรมศาลา ภิกษุทุกรูปสำรวจ มารยาทสงบเสงี่ยมเรียบร้อย คอยฟังพระเถระ ไม่มีแม้เสียงไอและเสียงจามจากภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเลย อวูโส ความสงบเสงี่ยมเรียบร้อย เป็นความงามในหมู่ภิกษุ คุณข้อนี้ พระพุทธองค์ เคยทรงยกย่องว่า บรรดาหมู่คณะทั้งหลาย หมู่สงฆ์สาวกของพระองค์เป็นหมู่ที่เลิศ^๑ นอกจากนี้ เรื่องบางเรื่องในพุทธสมัยเป็นตัวอย่างอันดีแก่ภิกษุในรุ่นหลัง และนำความภูมิใจมาสู่พุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ท่านธัมมชาตพอระลึกได้หรือไม่ว่า ข้อความที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงนี้ เป็นเรื่องราวในตอนใด”

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ” พระธัมมชาตตอบ “ถ้าข้าพเจ้าเดาไม่ผิดน่าจะ เป็นตอนที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ อัมพวัน สวนมะม่วงของหมอชีวก”

“ถูกแล้ว อวูโส ในตอนนั้น พระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์หนุ่มแห่ง แคว้นมคธเข้าไปเฝ้าพระองค์ ซึ่งมีภิกษุสงฆ์เป็นบริวารถึง ๑,๒๕๐ รูป การไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคของกษัตริย์หนุ่มครั้งนี้เป็นครั้งแรกในชีวิตของพระองค์ และโดยการทูลเสนอแนะของหมอชีวกโกมารภัจจ์”

“ขอท่านได้โปรดเล่ารายละเอียดด้วยเถิด ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ ฟังมาเพียงเล็กน้อย และจับต้นชนปลายไม่ติดเสียแล้ว เพียงพอนึกออก ว่าตอนนั้นเท่านั้น”

“อวูโส เรื่องก็มีอยู่ว่า พระเจ้าอชาตศัตรูเมื่อได้ปลงพระชนม์ พระเจ้าพิมพิสาร พระราชบิดาแล้ว รู้สึกพระองค์ว่าทรงเดินทางผิด มีความปรารถนาจะไปสนทนากับสมณพราหมณาจารย์เจ้าลัทธินใด คนหนึ่งเพื่อให้ปลอดโปร่งพระทัย คืบหนึ่งเป็นคืบที่พระจันทร์เต็มดวง

^๑ อัคคัปปสาทสูตร ทรงแสดงสิ่งที่เลิศไว้ ๔ ประการ ใน ๔ ประการนั้น ประการที่ ๔ ว่า บรรดาหมู่คณะทั้งหลาย คณะสงฆ์เป็นหมู่ที่เลิศ

แจ่มจรัสแห่งเดือน ๔ ซึ่งโกมุทกำลังบานสะพรั่ง พระองค์ประทับ ณ ปราสาทชั้นบน มีอำมาตย์ราชบริพารแวดล้อม แล้วกษัตริย์หนุ่มทรงเปรยขึ้นว่า ในราตรีอันงาม แสงจันทร์เป็นเงินยวงเช่นนี้ ควรจะไปสนทนากับ สมณะหรือพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง เพื่อความผ่องแผ้วของจิตใจ อำมาตย์ราชบริพารต่างก็เสนอแนะให้พระองค์เสด็จไปเฝ้าเจ้าลัทธิตที่ตนนับถือต่างๆ มีปุณณกัสสปะ เป็นต้น แต่พระองค์ทรงเฉยเสีย เมื่อเห็นหมอชิวกมิได้ กราบทูลอะไร จึงตรัสว่า ชิวก เธอไม่มีอะไรจะเสนอบ้างหรือ หมอชิวก กราบทูลว่าพระองค์ควรเสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ซึ่งเวลานี้ประทับอยู่ที่สวนมะม่วงของเขาเอง พระเจ้าอชาตศัตรูทรงรับคำของหมอชิวก

กษัตริย์แห่งแคว้นมคธพร้อมด้วยบริวาร เสด็จไปเฝ้าพระพุทธองค์ มีหมอชิวกเป็นมัคคุเทศก์ เมื่อเสด็จไปถึงใกล้ที่ประทับของพระบรมศาสดาแล้ว แต่ไม่ได้ยินเสียงอะไรเลย อัมพวันเงียบสงบ ความกลัวความสะอึกหวาดเสียว เกิดขึ้นแก่พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นอันมาก พระองค์ตรัสกับชิวกว่า

“ชิวก ไหนเธอว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่พร้อมด้วยหมู่ภิกษุเป็นจำนวนมากถึง ๑,๒๕๐ รูป แต่...แต่ทำไมไม่มีเสียงอะไรที่แสดงว่ามีคนอยู่ด้วยกันมากมายถึงปานนั้นเลย ชิวก เธอไม่หลอกลวงเราหรือ ?”

“ขอเดชะ ขอพระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าพระองค์มิได้หลอกลวงพระองค์ ขอจงเสด็จไปข้างหน้าเถิด มหาราช โน่น ประทีปโคมไฟสว่างอยู่ที่ลานโน่น ขอพระองค์ทอดพระเนตรเถิด”

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูเข้าไปใกล้ ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธองค์ประทับนั่งในท่ามกลางภิกษุเป็นจำนวนมาก ทรงรุ่งเรืองเหมือนเดือนในหมู่ดาว กษัตริย์หนุ่มมองเห็นความสงบเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ ทรงโสมนัสเกิดปีติปราโมทย์ ตรัสว่าขอให้อุทัยภัทราชกุมาร จงสงบเสถียรเรียบร้อยเหมือนพระภิกษุสงฆ์นี้ด้วยเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุทัยภัทราชกุมาร

เป็นที่รักอย่างยิ่งของพระองค์ ขอให้เขาสงบเสงี่ยมเรียบร้อย ดุจพระ
ภิกษุสงฆ์นี้ด้วยเถิด

ครั้นแล้ว พระองค์ได้ทูลถามสามัญญผล คือ ผลแห่งความเป็น
สมณะว่ามีอย่างไร พระผู้มีพระภาคทรงแสดงสามัญญผล^๑ ๑๔ ข้อ โดย
ใจความดังนี้

๑. ผู้ที่เคยเป็นทาส เมื่อมาบวชแล้วก็พ้นจากความเป็นทาส
๒. ผู้ที่เคยเป็นกรรมกรถูกบังคับใช้แรงงาน เมื่อมาบวชแล้วย่อม
พ้นจากภาวะเช่นนั้น
๓. เขาตั้งตนอยู่ในศีล สำรวมอินทรีย์ดีแล้ว อาจะบรรลุปฐมฌาน
๔. เขาตั้งตนอยู่ในศีล สำรวมอินทรีย์ดีแล้ว อาจะบรรลุทุติยฌาน
๕. เขาตั้งตนอยู่ในศีล สำรวมอินทรีย์ดีแล้ว อาจะบรรลุตติยฌาน
๖. เขาตั้งตนอยู่ในศีล สำรวมอินทรีย์ดีแล้ว อาจะบรรลุจตุตถฌาน
๗. เขาอาจจะได้บรรลุวิปัสสนาญาณ
๘. เขาอาจจะได้บรรลุมโนมยิทธิ
๙. เขาอาจจะได้บรรลุอิทธิวิธิ
๑๐. เขาอาจจะได้บรรลุทิพโสต
๑๑. เขาอาจจะได้บรรลุเจตปริยญาณ
๑๒. เขาอาจจะได้บรรลุบุพเพนิวาสานุสสติญาณ
๑๓. เขาอาจจะได้บรรลุทิพจักขุ
๑๔. เขาอาจจะได้บรรลุอัสวักขฌาน

^๑ สามัญญผลสูตร ทีฆนิกาย ๙/๖๑

“อาวุโส ในคราวนี้พระพุทธรองค์ทรงแสดงธรรมแก่พระเจ้าอชาตศัตรู โดยเอนกปริยาย เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูแสดง พระองค์ถึงพระรัตนตรัย พระพุทธรองค์ตรัสกับพระภิกษุทั้งหลายว่า ‘ถ้า พระเจ้าอชาตศัตรูไม่ทรงกระทำปีติฆาต คือการปลงพระชนม์พระราช บิดาแล้ว พระองค์จะพึงสำเร็จเป็นโสดาบันในครั้งนั้น แต่ปีติฆาตกรรม นั้น ได้มาเป็นกำแพงกั้นมรรคผลเสียแล้วในชาตินี้’

“อาวุโส เรื่องที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเปรยว่า ขอให้อุทัยภัทราชกุมาร พึ่งมีความสงบเรียบร้อยอย่างหมู่มงฆ์นี้ ก็เป็นเครื่องแสดงว่า ความสงบ เป็นความงามในหมู่มงฆ์ เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาของผู้ที่ยังไม่ เลื่อมใส ทำความเลื่อมใสศรัทธาให้มั่นคง และเป็นไปโดยยิ่งแก่ผู้เลื่อม ใสอยู่แล้ว”

“ข้าแต่ท่านผู้สืบบริวารค์” พระธัมมชชาติเสริม “ข้าพเจ้าทราบมาว่า พระพุทธรองค์ทรงโปรดความสงบเรียบร้อย และไม่โปรดเสียงเอะอะตึงตัง ทรงโปรดเสียงเบา พระองค์ทรงประณามขับไล่ภิกษุที่ส่งเสียงเอะอะ เมื่อ มาเฝ้าพระองค์

เรื่องมีว่า* ครั้งหนึ่งพระองค์ประทับอยู่ ณ ป่ามะขามป้อม ใกล้ตำบล บ้านชื้อจาดูมา มีภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป เดินทางกับพระสารีบุตรและ พระโมคคัลลานะ เมื่อมาถึงแล้วก็ส่งเสียงอื้ออึง พระพุทธรองค์ตรัสถาม พระอานนท์ว่า อานนท์เสียงอะไร เหมือนชาวประมงแย่งปลากัน เมื่อพระ อานนท์กราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงรับสั่งให้เรียกภิกษุเหล่านั้นเข้าเฝ้า ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทำไมจึงส่งเสียงดังเหมือนชาวประมงแย่งปลา กัน” ภิกษุทั้งหลายทูลว่า “ข้าพระองค์และภิกษุเจ้าของถิ่นสนทนา ปราศรัยกัน จัดแจงเสนาสนะที่ปักปลาดอานะ พระเจ้าข้าฯ”

* จาตุมสูตร ม.ม. ๑๓/๑๙๑

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราประณามเธอ ขับไล่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายไม่พึงพักอาศัยอยู่ในที่ใกล้เรา”

เมื่อภิกษุเหล่านั้นได้รับการประณามจากพระพุทธองค์ แล้วก็ได้แสดงความโกรธต่อพระผู้มีพระภาคไม่ ท่านเหล่านั้นลุกขึ้น ถวายอภิวาท แล้วทำประทักษิณเวียนขวาที่ประทับของพระพุทธองค์ด้วยอาการเคารพ ๓ ครั้ง แล้วเก็บเครื่องบริขารของตน ออกจากที่นั่นไป

บังเอิญเวลานั้น ชาวजाตุมากำลังประชุมกันอยู่ที่สันฐาคาร ได้เห็นภิกษุเหล่านั้นเดินผ่านมา จึงเข้ามาถาม เมื่อทราบความแล้ว จึงกล่าวว่า

“ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายหยุดอยู่ก่อน และขอนิมิตต์หนึ่งคอยสักครู่หนึ่ง พวกข้าพเจ้าจะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า และทูลขอรับรองพระองค์ให้ถอนการประณาม”

เมื่อถึงที่ประทับของพระศาสดาแล้ว ชาวजाตุมาก็กราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์เหมือนอย่างที่เคยทรงอนุเคราะห์มาแล้วเถิด ภิกษุทั้งหลายเหล่านี้บวชใหม่ มาสู่พระธรรมวินัยนี้ ยังไม่นานก็มีอยู่ เมื่อไม่ได้อนุเคราะห์จากพระองค์ ก็จะมีเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น เหมือนพืชอ่อนไม่ได้น้ำ ลูกโคยงเล็กๆ ไม่ได้ดื่มนมแม่ ก็จะมีเปลี่ยนแปลง เสื่อมเสียจากภาวะที่จะพึงได้พึงถึง ข้าแต่พระผู้ทรงพระภาค ขอพระองค์จงทรงอนุเคราะห์ภิกษุเหล่านั้น และถอนการประณามด้วยเถิด”

พระมหากฤษณา ซึ่งพระองค์เคยสั่งสมมาเป็นเวลานาน ได้มากระตุ้นพระทัยให้พระองค์ทรงรับขมา และยินยอมให้ภิกษุเหล่านั้นเข้าเฝ้าพักอยู่ในที่ใกล้พระองค์ แต่ภิกษุเหล่านั้นก็ได้บทรียนพอสมควรแล้ว จึงไม่ส่งเสียงเอะอะเหมือนอย่างเคย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามพระสารีบุตรว่า

“สารีบุตร เธอมีความเห็นอย่างไร ในการที่เราประณามภิกษุสงฆ์
ในครั้งนี้”

“พระเจ้าข้า ข้าพระองค์เห็นว่าพระผู้มีพระภาคทรงชวนชวายน้อย
ประกอบตนอยู่ในความสุขปัจจุบัน แม่ข้าพระองค์ก็จะฟังชวนชวายน้อย
ประกอบตนอยู่ด้วยความสุขปัจจุบันนั้น

“สารีบุตร หยุดก่อน อย่าฟังเห็นอย่างนั้น” แล้วพระองค์ตรัสถาม
พระอัครสาวกเบื้องซ้ายว่า

“โมคคัลลานะ เธอมีความเห็นอย่างไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มีความคิดเห็นว่า บัดนี้พระผู้มี
พระภาคทรงชวนชวายน้อย ประกอบตนอยู่ในความสุขปัจจุบัน ข้า
พระองค์และสารีบุตรจักบริหารหมู่สงฆ์แทน พระเจ้าข้า”

“สาธุ สาธุ โมคคัลลานะ เธอพูดชอบแล้ว เราหรือสารีบุตรหรือ
โมคคัลลานะเท่านั้น จะฟังบริหารหมู่สงฆ์ได้”

ครั้นแล้วพระพุทธองค์ทรงแสดงภัย ๔ ประการ สำหรับภิกษุ คือ

“๑. กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกจากเรือน บวชประพฤติ
ตนเป็นคนไม่มีเรือน ด้วยคิดว่าเราถูกความเกิด แก่ เจ็บ และตาย ครอบงำ
แล้ว ถูกความแค้นใจ ความคร่ำครวญ พิโรธำพัน ความทุกข์กายทุกข์ใจ
ความคับแค้นใจ เบียดเบียน หยั่งลงสู่ทุกข์ มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า
ทำอะไรหนอ จึงจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ กุลบุตรนั้นเมื่อบวชแล้ว ถูก
เพื่อนสมณะด้วยกันตักเตือน แนะนำสั่งสอนอยู่เนืองๆ ว่าพึงก้าวไปอย่างนี้
พึงถอยกลับอย่างนี้ พึงเหยียดอย่างนี้ พึงทรงบาตรและจีวรอย่างนี้ ฯลฯ
กุลบุตรนั้นคิดว่า ตัวเราเมื่อยังเป็นคฤหัสถ์ก็สั่งสอนเฝ้าวาทคนอื่นอยู่ พระ
พวกนี้เป็นรุ่นลูกรุ่นหลานสอนเรา ควรที่เราจะสอนเขามากกว่า คิดอย่าง
นี้แล้ว ก็ทนอยู่ในศาสนาไม่ได้ ต้องบอกคืนสิกขา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

ภัยข้อนี้ เราอุปมาเหมือน**คลื่น** ภูเขาทั้งหลาย คำว่า ภัยคือคลื่นนี้ เรากล่าว หมายถึง **ความโกรธและความคับแค้น เพราะทนต่อความสังสอนไม่ได้**

๒. ภูเขาทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธา ฯลฯ กุลบุตรนั้นเมื่อบวชแล้วถูกเพื่อนพรหมจารีตักเตือนสั่งสอนอยู่เยียบๆ ว่าสิ่งนี้ไม่พึงเคี้ยว สิ่งนี้พึงเคี้ยว สิ่งนี้พึงบริโภค ฯลฯ พึงบริโภคในกาล ไม่พึงบริโภคในเวลาวิกาล เป็นต้น กุลบุตรนั้นคิดว่า เมื่อเป็นคฤหัสถ์ ปรรณนาจะดีมีจะบริโภคสิ่งใดในเวลาใด ย่อมได้ตามปรรณนาทั้งสิ้น แต่เดี๋ยวนี้เหมือนปิดปากไม่ได้บริโภคอะไร เธอคิดอย่างนี้แล้ว ก็บอกคณสิกขา ดำรงตนเป็นคฤหัสถ์ ภูเขาทั้งหลาย ภัยนี้ เราเปรียบเหมือนภัยที่เกิดจาก**จระเข้** เพราะเขาเป็น**คนเห็นแก่ปากแก่ท้อง**

๓. ภูเขาทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกบวช ฯลฯ ครั้นบวชแล้ว ในเวลาเช้าเข้าไปสู่บ้านเรือนหรือนิคมเพื่อบิณฑบาต ไม่คุ้มครองรักษากายวาจาด้วยดี ไม่ตั้งสติไว้ให้มั่น ไม่สำรวมอินทรีย์ เธอเห็นคหบดี หรือบุตรของคหบดี ผู้เต็มเปี่ยมมั่งร่ำพร้อมด้วยกามคุณ ๕ เธอคิดว่า เมื่อเราเป็นคฤหัสถ์ก็เพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ อยู่ ทรัพย์สมบัติในตระกูลของเราก็มีอยู่ เราสามารถบริโภคและทำบุญทั้งหลายได้ คิดดังนี้แล้วก็บอกคณสิกขา ภูเขาทั้งหลาย ภัยนี้เรากล่าวเปรียบด้วยภัยที่เกิดจาก**น้ำวน** คำนี้เป็นชื่อของ**กามคุณ ๕**

๔. ภูเขาทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกบวช ฯลฯ ครั้นบวชแล้วตอนเช้าเข้ามาสู่บ้านหรือนิคมเพื่อบิณฑบาต มิได้คุ้มครองรักษากายวาจาให้ดี ไม่ได้ตั้งสติไว้ให้มั่น ไม่สำรวมอินทรีย์ เธอได้เห็นมาตุคามแล้วเกิดความพอใจ เพราะความพอนั้น จึงบอกคณสิกขาลาพรหมจรรย์ ภูเขาทั้งหลาย ภัยนี้เราเปรียบเหมือนภัยที่เกิดจาก**ปลาร้าย**

ดูก่อน ภูเขาทั้งหลาย ภัย ๔ ประการนี้แลอันผู้บวชประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้พึงประสบ”

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อพระพุทธรูปของค์ตรัสจบลง ภิกษุทั้งหลายต่างชื่นชมยินดี พอใจในพระพุทธรูปภาพิตเป็นยิ่งนัก” พระธัมมชাতกกล่าวในตอนท้าย

“อาวุโส เรื่องทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างในทางสงบ ที่พระพุทธรูปทรงแสดงชี้แนวทางไว้แก่ภิกษุสงฆ์สาวกของพระองค์ ที่พระองค์ทรงประณามภิกษุเหล่านั้น ก็เพียงสอนให้รู้สึกตัวเท่านั้น มิใช่เป็นเรื่องใจไม่ใส่ระกำอะไร การสอนนั้นบางทีก็ต้องใช้วิธีรุนแรง บางครั้งก็ใช้วิธีเพียงเบาๆ เหมือนช่างเหล็กจะตัดเหล็ก จะใส่ไฟแรงหรือไฟน้อยก็แล้วแต่เหล็ก แต่จุดประสงค์ก็เหมือนกันคือ ดัดเหล็กให้ใช้ประโยชน์ ได้ตามประเภทเครื่องใช้นั้นๆ”

“ข้าแต่ท่านสารชาต ท่านยังเล่าเรื่องที่พระสังฆเถระในอวาสชนบทแห่งหนึ่งนัดประชุมสงฆ์ค้างอยู่ ข้าพเจ้านำท่านคุยเรื่องอื่นๆ แทรกเสียนานขอท่านได้โปรดเล่าเรื่องนั้นต่อไปเถิด”

“ข้าพเจ้าเองก็สนทนาเรื่องใหม่เพลินไป จนเกือบลืมเรื่องเก่าเสียแล้ว ข้าพเจ้าจะเล่าเรื่องนั้นต่อไป”

“พระเถระได้แจ้งให้สังฆ์ฟังว่า บ่ายวันนี้มีอุบาสกผู้หนึ่งมาหาท่าน และกล่าวโทษภิกษุรูปหนึ่งว่า ประพฤติตนไม่สมควรแก่ความเป็นสมณะ ซึ่งต้องอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพ เรื่องก็มีเพียงว่า อุบาสกมึงานอวาหวิฆมังคล แต่งงานลูกหญิง ได้อาราธนาภิกษุไปประกอบพิธีทางศาสนาด้วยหลายรูป พร้อมทั้งอาราธนาภัตตาหารที่บ้านของอุบาสกนั้นด้วย ภิกษุรูปนี้มีได้รับนิมนต์ของอุบาสก และขอร้องให้เขาไปอาราธนาภิกษุรูปอื่นตามแต่จะเห็นสมควร อุบาสกจึงโกรธ ดำว่าเธอว่าเป็นผู้มีมยาสาไทย แต่ภิกษุรูปนั้นมีได้กล่าวโต้ตอบแต่ประการใดเลย เธอคงสงบเสงี่ยมเรียบร้อยอยู่ตามปกติ

“ดูก่อน ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย” ท่านเจ้าอาวาสกล่าวในที่สุด “การที่ท่านสมณะไม่รับนิมนต์นั้น ทางศาสนาไม่ถือเป็นเรื่องเสียหายอะไร ไม่ผิดพระพุทธบัญญัติ ไม่ผิดธรรมแห่งบัณฑิต ท่านมิได้เลือกที่รักมักที่ชัง การกระทำของท่านมิได้เกิดจากอคติข้อใดข้อหนึ่งเลย ตรงกันข้าม ในสมัยเมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ทรงประทานสาธุการ อนุโมทนา แต่ภิกษุผู้ประพฤติอย่างนี้อยู่เสมอ อย่างเช่นพระมหากัสสปมหาเถระและพระนิกมวาสีติสสะ เป็นต้น

“ท่านรูปแรกคือท่านพระมหากัสสปนั้น มีความสันโดษและประพฤติตนขัดเกลาย่างยิ่ง ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร ไม่เคยรับนิมนต์ของใครเลย ถือการครองผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ไม่เคยรับจีวรที่เขาถวายเลย ถือเอาการอยู่ป่าเป็นอรัญญวาสีเสมอ ไม่ยอมอยู่ในอาวาสที่คับคั่งด้วยผู้คนในบ้านเมือง พระศาสดาเคยอ้อนวอนให้ท่านรับนิมนต์เสียบ้าง รับจีวรที่เขาถวายเสียบ้าง อยู่ในอาวาสที่อยู่ในละแวกบ้านเสียบ้าง เพราะแก่แล้วจะลำบาก พระมหากัสสปไม่ยอมทำเลย ทูลพระผู้มีพระภาคว่า ที่กระทำอย่างนั้น เพื่อความสุขสบาย เบากาย เบาใจ และเพื่อเป็นตัวอย่างทางขัดเกลากแก่กุลบุตรผู้บวชในรุ่นหลัง คุณสมบัติของท่านดังกล่าวนี้ พระบรมศาสดาทรงยกย่องมาก จนถึงกับยอมเปลี่ยนผ้าสังฆาฏิ (ผ้าห่มหนาว) กั้นใช้ได้ ซึ่งมีพระมหาเถระองค์เดียวในศาสนานี้ ที่ได้รับเกียรติอันสูงในทางนี้จากพระบรมศาสดา นอกจากนี้ยังยกย่องว่า พระมหากัสสปมีอภิญญาและสมบัติเสมอด้วยพระองค์ ดังพุทธภาษิตดังนี้

“ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เราเมื่อมีความประสงค์อยู่ สามารถเข้าฌานที่หนึ่งถึงที่แปด ตลอดถึงอภิญญา ๖ มีอิทธิวิธิ เป็นต้น มีอาสวกษยญาณ เป็นปริโยสานได้อย่างไร แม้กัสสปก็สามารถอย่างนั้น”^๑

^๑ กัสสปสังยุต นิทานวรรค สังยุตตนิกาย ๑๖/๒๔๘/๔๙๗

“ดูก่อน อุทัย สาวกของเราถือผ้าบังสุกุล ทรงจีวรเศร้าหมอง เธอเหล่านั้นเก็บผสมผ้าชายขาดจากป่าช้าบ้าง จากกองขยะบ้าง จากที่เขาทิ้งตามตลาดบ้าง เอามาทำเป็นสังฆาฏิ อุทัย ส่วนเราเอง บางคราวก็ครองจีวรที่คหบดีถวาย มีเนื้อนุ่มละเอียด”^๒

อุทัย สาวกของเราบางรูปถือบิณฑบาตเป็นวัตร ยินดีแต่ในภัตต์อันมีอยู่เพื่อภิกษุตามธรรมดา แม้มีผู้เชื่อเชิญด้วยอาสนะก็ไม่ยินดีรับ อุทัย ส่วนเราเอง บางคราวฉันข้าวสุกแห่งข้าวสาลีไม่ดำเลย มีแกงและกับเป็นอันมาก

ส่วนท่านติสสะผู้อยู่ในนิคมนั้นไม่เคยรับนิมนต์ใครเลยเหมือนกัน แม้นางวิสาขามหาอุบาสิกาและท่านอนาถบิณฑิกะถวายมหาทานแก่ภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมากอยู่ ท่านก็ไม่เคยไปเลย เมื่อคราวพระเจ้าปเสนทิโกศลถวายอสทิสทาน ซึ่งเป็นทานที่มโหฬารที่สุดในกรุงสาวัตถี ท่านติสสะก็ไม่ยอมไป ท่านรับอาหารบิณฑบาตในหมู่ญาติ แล้วก็กลับ และฉันเท่าที่จะยังอัตภาพให้เป็นไปได้ เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์เท่านั้น ภิกษุทั้งหลายนำเรื่องฟ้องพระผู้มีพระภาคว่า พระติสสะคลุกคลีแต่กับพวกญาติ ไม่เคยรับนิมนต์ของใครเลย พระศาสดาให้เรียกพระติสสะมา เมื่อตรัสถาม ได้ความว่าเป็นอย่างนั้นจริง แล้วจึงถามหาเหตุผลว่า

“ติสสะ ทำไมเธอจึงทำอย่างนั้น ?

“ข้าแต่พระผู้ทรงพระภาค ข้าพระองค์คิดว่า ข้าพระองค์ได้อาศัยหมู่ญาติเหล่านั้นได้อาหารพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ไม่เคยเลือกว่าจะเลวหรือประณีต เมื่อได้อาหารจากหมู่ญาติพอยังอัตภาพให้เป็นไปได้แล้ว จะประโยชน์อะไรด้วยการแสวงหาอาหารในที่อื่นอีก แต่ข้าพระองค์มิได้คลุกคลีด้วยหมู่ญาติเลย พระเจ้าข้า”

^๒ มหาสกุทายีสูตม ม.ม. ๑๓/๓๑๘/๓๒๔

ความจริง ตามปกติพระองค์ทราบอรรถาธิบายของพระติสสะอยู่แล้ว แต่ที่ตรัสถามก็เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายได้ทราบว่า ที่พระติสสะทำอย่างนั้นก็เพราะความสันโดษ มีความปรารถนาน้อย มีไฟเพราะหึงทะนงตนหรืออื่นๆ พระศาสดาทรงประทานสาธุการอนุโมทนาในปฏิบัติทาของพระติสสะ ตรัสว่า “ดีแล้ว ดีแล้ว ติสสะ ความเป็นผู้ปรารถนาน้อย เป็นแบบแผนเป็นวงศ์ของเรา”

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย” ภิกษุเจ้าอาวาสพูดต่อ “แม้ภิกษุผู้รับนิมนต์เพื่อไปฉันในบ้าน ก็ไม่ถือเป็นเรื่องเสียหาย ขอแต่ให้มีจิตเมตตา คิดว่าไปเพื่ออนุเคราะห์เขา ระวังจิตมิให้อิงอาศัยลามกสักการะ แล้วดูถูกเหยียดหยามภิกษุอื่นผู้มีลามกน้อยมีสักการะน้อย ถ้าจิตประหวัดไปเพื่อลามกสักการะ อย่าไปเสียดีกว่า เพราะนั่นเป็นไปเพื่อโทษและทุกข์แก่ท่านทั้งหลาย เป็นชั้นแรกแห่งการยอมตนให้กระทำการสิ่งอันไม่ควรแก่สมณะ ยอมขายความงามแห่งพระสังฆธรรมกับลามกเพียงเล็กน้อย ยอมตกลงเป็นเบี้ยล่างของคฤหัสถ์ผู้ยังไม่เข้าใจศาสนา ภิกษุผู้ไม่กังวลห่วงใยในลามกยศ และความนับถือ ย่อมเป็นภิกษุที่ดีได้เสมอ แต่ภิกษุผู้หนักในลามก เป็นลามกครุ่นนั้น อาจแสดงอธรรมว่าเป็นธรรม เพียงเพื่อเอาใจคน แล้วได้ลามกสักการะ เพราะเหตุแห่งความพอใจของคนเขลา ย่อมค่อยๆ ทำลายพระสังฆธรรมไปที่ละน้อย และนำเอาธรรมปลอมเข้ามาปิดบัง เหมือนใบบัวขึ้นหนาแน่น ปกปิดดอกบัวอันงามให้เหี่ยวเฉา และเนาเปื่อยไปในที่สุด

ส่วนภิกษุสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้หนักในธรรม เคารพต่อหลักการแห่งศาสนาของพระพุทธองค์ ย่อมแสดงธรรมว่าเป็นธรรม แสดงอธรรมว่าเป็นอธรรม ไม่มีเจตนาหลอกลวงประชาชนให้เข้าใจผิด แล้วหลงมาบูชาตนเพื่อเหตุแห่งลามกสักการะ แม้ลามกสักการะจะเกิดขึ้นบ้าง เธอก็ไม่ยินดีสยบอยู่ในลามกนั้น คิดหน่าย คิดคลายอยู่เสมอ ท่านทั้งหลาย ดอกบัวเกิดในตม แต่ชูดอกขึ้นจากเปือกตม ไม่จมอยู่ในเปือกตมนั้นฉันใด สาวกของพระพุทธองค์ก็ฉันนั้น ไม่ติดอยู่ในเปือกตมคือลามกสักการะ

ชอบปฏิบัติตนเป็นผู้ซื่อตรง ไม่คดงอ เรื่องการเข้าสู่ละแวกบ้านเพื่อ
ขบฉันนั้น ภิกษุรูปใดสมควรใจก็พึงไป และพึงตั้งใจอนุเคราะห์เขาโดยธรรม
อย่ากระทำการนอกกรรม นอกสัตตฤคาสน์ เพียงเพื่อลาภผลเล็กน้อย ภิกษุ
รูปใดไม่สมควรใจก็ไม่พึงไป ถือว่าเป็นความชอบธรรมทั้งสองประการ
ข้าพเจ้าขอประกาศให้สงฆ์ทราบทั่วกัน และขอกล่าวในที่นี้ว่า ท่านสุมนะ
เป็นบัณฑิต เป็นผู้ฉลาด เป็นผู้อันพรหมจารีสัทธิธรรมมิกพึงคบค้าสมาคม
และเอาเยี่ยงอย่างดำเนินตาม”

เมื่อพระสังฆเถระกล่าวจบแล้ว และทุกรูปเงยบอญ่ ไม่มีภิกษุรูป
ใดพูดอะไร ท่านก็ลุกจากอาสนะ กลับสู่ที่อยู่ของท่าน พระภิกษุสงฆ์ที่
ประชุมกันอยู่ทั้งหมดต่างแยกย้ายไปสู่ที่อยู่แห่งตน

๙

พู่พิศม

“ดูก่อน ท่านธัมมชาตผู้มีอายุ” พระสารชาตกล่าวต่อไป “เรื่องของ ท่านสุมนะนำมาสู่คลองแห่งความสนใจของข้าพเจ้า สำหรับพระที่อยู่ประจำ ณ อาวาสนั้น คงไม่มีอะไรตื่นเต้นมากนัก เพราะคุ้นเคยและรู้จักท่านสุมนะดีอยู่แล้ว แต่ข้าพเจ้าผู้เป็นอาคันตุกะ ยังไม่เคยสนทนาวิสาสะกับท่านสุมนะเลย ข้าพเจ้ากระหายใคร่ได้เข้าใกล้ และสนทนากับพระภิกษุ ซึ่งพระสังฆเถระยกย่องว่าเป็นผู้ฉลาด เป็นบัณฑิต ควรที่เพื่อนพรหมจารี สหธรรมมิกพึงเข้าใกล้คบหาสมาคม”

“ข้อนั้น” พระธัมมชาตกล่าว “เป็นวิสัยของสัปบุริสชนคือคนดี เมื่อได้ทราบว่า ใครเป็นคนดี เป็นปราชญ์ เป็นบัณฑิต ก็อยากเข้าใกล้ ชอบใจในบัณฑิต แต่ตรงกันข้าม คนพาลย่อมชอบใจคนที่เป็นอัสถบุรุษ พอใจธรรมชาติของอัสถบุรุษ แมลงงูและแมลงผึ้ง พอใจแต่กลิ่นหอม คลุกเคล้า อยู่แต่ในเกสรดอกไม้ รู้ว่าเกสรแห่งบุพผชาติอยู่ ณ ที่ใด แม้ใกล้ก็พยายามบินไปเซยเกสรนั้น ส่วนแมลงวันชิว ชอบคลุกเคล้าหมักหมมอยู่กับสิ่งสกปรก พอใจในสิ่งสกปรก คนทั้งหลายจึงรังเกียจสัตว์ที่ชอบสกปรกชนิดนี้

ข้าแต่ท่านผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ในหมู่มนุษย์นี้ก็ทำนองเดียวกัน คนชั่วกับคนดีมีรูปร่างคล้ายคลึงกัน สิ่งที่ทำให้เขาแตกต่างกันก็คือ ความนิยมชมชอบในความชั่วและความดี คนดีเป็นที่นิยมของคนดี คนชั่วเป็นที่ชอบใจของคนชั่ว เหมือนของหอมเป็นที่มายินดีแห่งแมลงผึ้ง และของสกปรกน่าเหม็นเป็นที่มายินดีแห่งแมลงวัน ฉะนั้น

“อาวุโส ข้อความที่กล่าวนี้เป็นความจริง ความนิยมเป็นเครื่องวัดระดับสติปัญญา และภูมิจิตของคน ผู้มีสติปัญญาและภูมิจิตสูง ย่อมมีความนิยมในกุศลธรรมอันสูง ผู้มีสติปัญญาต่ำและภูมิจิตต่ำ ก็นิยมต่ำๆ ลงมาตามลำดับ หน้าที่ของเราก็คือ ช่วยพยุงคนต่ำให้สูงขึ้น เพื่อเขาจะได้เห็นสิ่งที่ยังไม่เห็น ได้รู้สิ่งที่ยังไม่รู้ เราไม่ควรดูหมิ่นเหยียดหยามหรือปล่อยปละละเลย ให้เขาคลุกอยู่แต่ในภาวะต่ำๆ สำหรับคนต่ำก็เช่นเดียวกัน มีโอกาสอยู่เสมอที่จะทำตนให้สูงขึ้น จึงควรพยายามช่วยตัวเองด้วย”

“อาวุโส ในคืนนั้นหลังจากอาบน้ำชำระกายให้สะอาดแล้ว ข้าพเจ้าขอร้องไห้ภิกษุผู้ค้ำคูณเคยรูปหนึ่ง พาข้าพเจ้าไปสู่สำนักของท่านสุมนะที่อยู่ของท่านไม่มีเครื่องตกแต่งอะไรเลย สะอาดเรียบร้อยตามธรรมชาติ มีน้ำใช้น้ำฉันบริบูรณ์ ท่านสุมนะเป็นพระภิกษุอยู่ในวัยมัชฌิมาแล้ว ร่างกายแข็งแรง สง่า พุดจาเรียบๆ มีกิริยาท่าทางเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว ท่านได้ต้อนรับข้าพเจ้าด้วยอัธยาศัยไมตรีดียิ่งนัก เมื่อสัมนทนิยกถาได้ผ่านไปแล้ว ท่านได้ถามอายุพระราชาของข้าพเจ้า เมื่อทราบว่ข้าพเจ้ามีพระชนมมากกว่า ท่านยังมีอาการเคารพอ่อนน้อมมากขึ้น ตอนหนึ่งท่านพูดว่า

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นพระคุณอย่างสูง ที่ท่านอุตส่าห์มาสนทนากับข้าพเจ้าถึงที่พัก เวลานี้ข้าพเจ้าไม่มีกิจอันใดที่จะต้องทำ ขอให้ท่านสนทนากับข้าพเจ้าได้ตามอัธยาศัย แม้ท่านและข้าพเจ้าจะรู้จักกันเป็นครั้งแรก แต่เราก็เป็นญาติกันในทางธรรม”

“ภราดา ข้าพเจ้าสนใจในตัวท่าน และเรื่องราวของท่านตามที่ข้าพเจ้าได้ทราบมาบ้างจากที่ประชุมเมื่อเย็นวันนี้ และตั้งใจว่าจะมาหาสนทนากับท่านผู้เป็นบัณฑิต ข้าพเจ้าเห็นใจท่านเหลือเกิน ที่ท่านถูกอุบาสิกผู้นั้นตำว่าเสียดลี เพราะท่านไม่ได้รับนิมนต์เขา อาวุโส ท่านรู้สึกอย่างไรบ้าง เมื่อกระทบกับเหตุการณ์และคำตำว่าเสียดลีอันนั้น”

พระสุমনะ “ข้าพเจ้ารู้สึกเพียงว่า เป็นลิขิตของอุบาสิกผู้นั้นที่จะตำข้าพเจ้าได้ เมื่อเขาไม่ชอบใจ แต่ข้าพเจ้าไม่โกรธอุบาสิกผู้นั้น ทั้งนี้ข้าพเจ้ารู้ว่า ความเข้าใจผิดย่อมมีได้เสมอ โดยเฉพาะแก่บุคคลที่มีการศึกษาอบรมทางธรรมเพียงเล็กน้อย”

ข้าพเจ้า “ท่านมิได้อธิบายให้เขาเข้าใจหรือว่า เพราะเหตุไรท่านจึงไม่รับอาราธนา และไม่ไปในที่นั้น”

พระสุমনะ “ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องพูดอะไรยืดยาว เพียงปฏิบัติอย่างสุภาพก็เป็นการเพียงพอแล้ว สำหรับสมณะที่จะพูดกับพุทธศาสนิก ข้าพเจ้าสำนึกอยู่เสมอว่า ข้าพเจ้าเป็นสมณะ ข้าพเจ้าละเอียดใจที่จะโต้เถียงขัดแย้งกับคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นเสมือนผู้ใหญ่พอใจทะเลาะกับเด็กคนหนึ่ง คฤหัสถ์มีระเบียบวินัยน้อย สมณะมีระเบียบวินัยมาก และเป็นที่เคารพนับถือของประชาชน ถ้ายอมลดตัวลงมาทะเลาะกับคฤหัสถ์ก็เป็นการลดศักดิ์ศรีของตนลงมาให้เสมอกันกับเขา ชนทั้งหลายก็จะพากันติเตียนว่า ดูเถิด สมณะท่านยังละไม่ได้ แม้เพียงการสงบปากคำกับชาวบ้าน

ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าตระหนักดีว่าสมณะทะเลาะกับคฤหัสถ์นั้น มีแต่จะขาดทุนทางเดียว เราจะถูกหรือผิด คนทั้งหลายก็เถินทีให้เราผิดอยู่นั่นเอง เขาจะเห็นการกระทำของเราเป็นเรื่องน่าหัวเราะ ท่านผู้เจริญ ถ้าพระราชาคือใดองค์หนึ่งมายืนดำไตต่อบออยู่กับชวานครที่หน้าพระลานหลวง หรือกลางถนนที่คนสัญจรไปมา ท่านผู้เจริญเห็นว่า การกระทำของพระราชาคือองค์นั้น สมควรอยู่หรือ ?”

“แน่นอน ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าเห็นว่า การกระทำของพระราชา พระองค์นั้น ไม่เป็นการสมควรเลย แม้ในการโต้เถียงนั้น พระราชาจะเป็นฝ่ายถูก และชาวนครผู้นั้นจะเป็นฝ่ายผิดก็ตาม”

พระสุมนะ “อีกอุปมาหนึ่ง กุลสตรีผู้ได้รับการอบรมดีแล้วจากตระกูล เป็นที่ยกย่องของคนทั้งหลาย ถ้าทะเลาะวิวาทกับบุรุษ จนถึงกับต้องด่าว่ากันด้วยถ้อยคำหยาบๆ คายๆ ให้คนอื่นฟัง สมมติว่า ท่านเองได้ยื่นเข้า ค่าของสตรีผู้นั้นจะลดลงหรือไม่ ?”

ข้าพเจ้า “แน่นอน ค่าของกุลสตรีผู้นั้นจะต้องลดลงในทันที”

พระสุมนะ “ท่านผู้เจริญ ด้วยความคิดเปรียบเทียบดังกล่าวนี้แล้ว ข้าพเจ้าจึงนั่งเสียเมื่อถูกด่าว่าเสียดลใจจากอุบาสก ข้าพเจ้าตั้งใจไว้ตั้งแต่วันอุปสมบทแล้วว่า ข้าพเจ้าจะเป็นสมณะที่ดี อนึ่ง ผู้ดำรงตนเป็นสมณะ มีหน้าที่จะต้องอดทนแม้ต่อสิ่งซึ่งมากกว่านี้ จะประสาอะไรเล่า กับคำด่าว่าเสียดลใจเพียงเท่านี้”

ข้าพเจ้า “ภราดา ท่านช่างดำเนินตามปฏิบัติแห่งบัณฑิตได้ดีเหลือเกิน มุณีทั้งหลายมักจะถูกข่มเหงรังแกมาทุกสมัย แต่มุณีต้องตั้งใจอดทน อดทนต่อความลำบากที่เกิดจากทุกขเวทนา มีการเจ็บป่วย เป็นต้น อดทนต่อความตรากตรำเหนื่อยยากต่างๆ ทั้งในการประกอบคุณงามความดี เพื่อตนและผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง และเพื่อสาธารณประโยชน์ อดทนต่อความเจ็บใจ เมื่อมีบุคคลบางคนกล่าวจ้วงจาบหยาบช้า และต้องอดทนต่ออารมณ์ที่มาเฝ้าชวนให้ลุ่มหลงมัวเมา เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อประพฤติธรรม ให้สมบูรณ์

“ดูก่อน ภราดา การประพฤติธรรมนั้นเป็นหน้าที่โดยชอบของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ การกิน การนอน ความกลัวภัย และการประกอบกรรมของคนคู่ (เมถุน) นั้นมีเสมอกัน ระหว่างมนุษย์และสัตว์ ธรรมเท่านั้น ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างพิเศษจากสัตว์ คนที่ปราศจากธรรม

ก็เสมอกันกับสัตว์ ธรรมะนั้นเป็นสิ่งที่มีความค่าแก่ชีวิตอย่างสิ้นเหลือ แต่มีบุคคลเป็นส่วนน้อย ที่จะรู้จักคุณค่าแห่งธรรมะ ทั้งนี้เพราะถูกฟ้าคือ อวิชชาปิดบังไว้ ถูกตัณหา ความร่ำใจมาฉาบทา ให้มองเห็นดีเป็นชั่ว เห็นชั่วเป็นดี แล้วประกอบกรรมชั่วเพราะเข้าใจผิดบ้าง เพราะมีความอดทนไม่พอบ้าง คือบางครั้งบางเรื่องก็รู้ว่าสิ่งนั้นไม่ดี แต่ทนต่ออารมณ์ที่มาช่วยวนไม่ไหว จึงต้องประกอบกรรมทำชั่วลงไปทั้งๆ ที่รู้ เพราะการพลุ่งขึ้นแห่งกิเลส มีความโลภ และความหลง เป็นต้น

พระสุমনะ “ภราดา ข้าพเจ้ายังจำได้ดีถึงเรื่องที่พระปุณณะ ทูลตอบพระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อท่านจะไปอยู่อาศัย ณ หมู่บ้านสุนาปรินตะว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าชาวบ้านสุนาปรินตะจะพึงดำบริภาษข้าพระองค์ ข้าพระองค์ก็จะคิดว่า ชาวบ้านสุนาปรินตะนี้ ดีจริงหนอ ที่ไม่ทุบตีข้าพระองค์ด้วยมือ

“ถ้าเขาทุบตีด้วยมือละ ?” พระคาสดาตรัสถามต่อ

“ยังดีพระเจ้าข้าฯ ที่เขาไม่ทุบตีด้วยก้อนดินและท่อนไม้”

“ถ้าเขาทุบตีด้วยท่อนไม้ละ ?”

“ยังดีที่เขาไม่ประหารด้วยคัสตรา”

“ถ้าเขาประหารด้วยคัสตราละ ?”

“พระองค์ผู้เจริญ ถึงอย่างนั้นข้าพระองค์ก็พึงคิดว่า ดีจริงหนอ ชาวบ้านสุนาปรินตะที่ฆ่าเรา เพราะสาวกของพระผู้มีพระภาคบางท่าน เบื่อหน่ายอึดอัดต่อร่างกายและชีวิตนี้ อยู่ จึงนำคัสตรามาฆ่าตัวเองตายก็มีอยู่บ่อยๆ แต่ข้าพระองค์ไม่ต้องทำอย่างนั้น ไม่ต้องแสวงหาคัสตรา มีผู้นำมา และฆ่า โดยที่ข้าพระองค์ไม่ต้องใช้ พระเจ้าข้าฯ”

“สาธุ สาธุ ปุณณะ เธอมีความข่มใจ ความอดทน และความสงบ ถึงขนาดนี้ ก็พึงอยู่ในชนบทสุนาปรินตะนั้นได้”

“ภราดา ข้าพเจ้ายังจำได้ถึงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคถูกชาวเมืองโกสัมพีชนวนกันด่า โดยการรับจ้างจากพระนางมาคัณฑิยา มีใช้ถูกด่าเพียงคำสองคำ หรือวันสองวันเท่านั้น แต่เขาพากันมาด่าวันละหลายๆ และด่าอยู่ถึง ๗ วัน จนพระอานนท์จะทนไม่ไหว ตั้งแต่วันแรกๆ กราบทูลให้พระศาสดาเสด็จไปอยู่เมืองอื่นเสีย

“ถ้าเขาด่าที่เมืองนั้นอีกล่ะ อานนท์ ?”

“ไปเมืองอื่นอีกพระเจ้าข้า”

“ถ้าที่เมืองนั้นเขาด่าอีกล่ะ ?”

“ไปที่อื่นอีกพระเจ้าข้า”

“อย่าเลย อานนท์ อยู่ที่นี้แหละ จนกว่าเขาจะเลิกด่าแล้วค่อยไป”

“ในที่สุด พระพุทธองค์ได้ตรัสพระพุทธภาษิต ซึ่งจับใจข้าพเจ้ายิ่งนักว่า

“เราจะอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่น เหมือนช้างตัวประเสริฐก้าวลงสู่สงคราม ต้องทนต่อลูกศรซึ่งพุ่งมาจาก ๔ ทิศ เพราะคนในโลกนี้ส่วนมากเป็นคนทุศีล คนทั้งหลายย่อมนำสัตว์ตัวที่ฝึกดีแล้วไปสู่ที่ประชุมพระราชาย่อมขึ้นสู่พาหนะตัวที่ฝึกดีแล้ว ในบรรดามนุษย์ทั้งหลายผู้ที่ฝึกตนแล้ว อดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่นได้ จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุด ม้าอัศดร ม้าอาชาไนย และม้าสินธพ รวมทั้งกฤษณผู้ประเสริฐ ที่ได้รับการฝึกแล้ว จัดเป็นสัตว์ที่เลิศได้ แต่บุคคลผู้ฝึกตนแล้ว ยังเลิศประเสริฐกว่าสัตว์เหล่านั้นมาก”

“ภราดา เพราะเหตุฉะนั้นแหละ ความอดทนจึงเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ของผู้บำเพ็ญพรต สมกับคำกล่าวที่ว่า

‘นกโกกิลา มีเสียงเป็นสำคัญ

นารี มีรูปเป็นสำคัญ

บุรุษ มีวิชาเป็นสำคัญ

ผู้บำเพ็ญตบะหรือนักพรต มีความอดทนเป็นสำคัญ'

“ภราดา การสาดโคลนเข้าหากัน การแก้แค้นด้วยการทำตอบ การจ้องเวรต่อผู้มีเวร เป็นต้นนั้น เป็นวิธีแก้ปัญหของคณโง่ เพราะมันจะไม่สามารถระงับลงได้เลย มีแต่จะทวีความรุนแรงมากขึ้น แต่เราสามารถให้ระงับได้โดยวิธีตรงกันข้าม ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

“พึงชนะความโกรธ ด้วยความไม่โกรธ

พึงชนะความไม่ดี ด้วยความดี

พึงชนะความตระหนี่ ด้วยการให้

พึงชนะการพูดเหลวไหลสับสนปล้ำ ด้วยการพูดจริง”

“ข้าพเจ้ามีความสำเหนียกดังกล่าวมานี้แล จึงไม่กล่าวตอบอุบาสกผู้^๕นั้น

“ท่านผู้เจริญ อีกประการหนึ่งเล่า ความดีนั้นเป็นสิ่งที่ทำยากแต่ทำลายได้เร็ว ที่ท่านเปรียบว่า การทำความดีเหมือนกลิ้งขี้หมูเข้านั้น ถูกแล้ว เพียงแต่เราปล่อยมือ ไม่ผลักเท่านั้นครกก็จะกลิ้งลงมา ไม่ต้องกล่าวถึงว่าเราจะกลิ้งลงมาเลย บุคคลได้สะสมความดีมา เป็นเวลา ๕ ปีบ้าง ๑๐ ปีบ้าง ๒๐ ปีบ้าง โดยการค่อยทำค่อยเก็บ ด้วยความเหนื่อยยากลำบาก แต่ความดีที่สะสมมาเป็นเวลานานนั้นเอง จะสลายลงเมื่อบุคคลนั้นไปทำความชั่วแรงๆ เข้าสักครั้งหนึ่ง และไม่ต้องใช้เวลานานเลย เพียงระยะเวลาเล็กน้อยเท่านั้น เรื่องนี้ดูเหมือนจะไม่ให้ความยุติธรรมแก่ความดีเลย

ท่านผู้เจริญ ความดีนั้นเหมือนสีขาวยุคคนผู้มีความดีมาก เหมือนผ้าขาวบริสุทธิ์ เมื่อแปดเปื้อนด้วยสีเพียงเล็กน้อย ย่อมมองเห็นได้ชัด และดูเหมือนจะทำให้เสียความงามของเนื้อผ้าไปมาก คนทั้งหลายจะพากันพูดว่า “ผ้าเปื้อน” แม้จะยังมีส่วนที่มีได้เปื้อนอยู่อีกมากเท่าไรก็ตาม กฎข้อนี้แหละ ทำให้คนดีต้องระวังตัวอยู่เสมอ

ภราดาเอ๋ย อันความดีนั้นเป็นสิ่งที่ทำกันได้ทุกคน แต่การรักษาความดีไว้ให้ดำรงอยู่ตลอดไป และหาทางให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นนี้สิ เป็นเรื่องยากเหลือเกิน ท่านจะเห็นความข้อนี้ ด้วยอุปมาเพียงง่าย ๆ คือ บุคคลผู้ครองเรือนย่อมแสวงหาทรัพย์ได้ด้วยกันทุกคน แต่การรักษาทรัพย์ และเก็บทรัพย์ให้คงอยู่เท่าที่ควรต่างหากเล่า เป็นเรื่องยากลำบากของผู้ครองเรือน เพราะมีเรื่องที่จะต้องใช้จ่ายมาก มีเรื่องจำเป็นมาก

“อีกประการหนึ่ง อุปสรรคเป็นเครื่องทดสอบความเข้มแข็งของคนฉันใด อารมณ์ที่มายั่วให้โลก โกรธ และหลง ก็เป็นเครื่องทดสอบผลแห่งการปฏิบัติธรรมของบุคคลฉันนั้นเหมือนกัน บุคคลบางคนมีความอยากน้อย มีความปรารถนาน้อย ตราบเท่าที่สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความโลภยังไม่มากระทบ แต่เมื่ออารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความโลภมากระทบเข้า เขาก็ละทิ้งความมักน้อยสันโดษ แล้วกระทำความชั่วด้วยอำนาจแห่งความโลภนั้น มีการยกยกมือโขงทรัพย์สมบัติของผู้อื่นมาเป็นของตน เป็นต้น

บุคคลบางคนสงบเสงี่ยม มีอาการเหมือนโคที่มีเขาขาด เหมือนงูพิษที่ถูกถอดเขี้ยวแล้ว ตราบเท่าที่อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความโกรธยังไม่มากระทบ แต่เมื่ออารมณ์เช่นนั้นมากระทบเข้า เขาก็ละทิ้งความสงบเสงี่ยมเรียบร้อย มีความมุทะลุตุตัน โหดร้ายทารุณ แล้วทำความชั่วด้วยอำนาจแห่งความโกรธนั้น มีการฆ่า การเบียดเบียนบุคคลอื่นให้เดือดร้อน เป็นต้น

บุคคลบางคนดำรงตนให้เป็นคนมีเหตุผล ดำเนินชีวิตไปตาม
ทำนองคลองธรรมอยู่ได้ トラบเท่าที่อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความหลงยัง
ไม่มากระทบ แต่เมื่ออารมณ์เช่นนั้นมากระทบเข้า เขาย่อมแสดงอาการ
ผิดปกติ มีอาการต่างๆ มีความลำเอียง ขาดความยุติธรรม เพราะความ
รักบ้าง เพราะความกลัวบ้าง เพราะความหลงนั้นบ้าง เป็นต้น

“ท่านผู้เจริญ เพราะเหตุนี้แล เราทั้งหลายพึงตั้งใจสำเหนียกตาม
พระพุทธโอวาทที่ว่า **“พึงระวังใจมิให้กำหนดชัดเคือง ลุ่มหลง และมัวเมา
ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ชัดเคือง ลุ่มหลง และมัวเมานั้น”**

๑๐ โคหาย

“ดูก่อน ท่านผู้แสวงมรรคาแห่งอมตะ” ข้าพเจ้าเอ่ยขึ้น “การประพฤติปฏิบัติอย่างท่านนี้ เป็นการทำให้ความหมายแห่งพรหมจรรย์สมบูรณ์เต็มที่ ท่านเป็นผู้ดำเนินตามพระยุคลบาทแห่งพระบรมศาสดาอย่างใกล้ชิด ถ้าไม่เป็นการรบกวนเกินไป ข้าพเจ้าอยากทราบว่า เพราะเหตุไร ท่านจึงชอบใจพรหมจรรย์นี้ อะไรเป็นสาเหตุให้ท่านออกบวช ประพฤติพรหมจรรย์ท่านมีความรู้สึกอย่างไร จึงสละเพศคฤหัสถ์เข้ามาสู่ธรรมวินัยนี้ โดยมีได้คิดทวนกลับอีก ?”

พระสุমনะ “ท่านผู้เจริญ เวลานี้ก็เพิ่งกึ่งปฐมยามแห่งราตรีเท่านั้น เวลาสำหรับพักผ่อนยังเหลืออยู่มาก ข้าพเจ้ายินดีจะเล่าเรื่องของข้าพเจ้าให้ท่านทราบ และเป็นอันตอบปัญหาของท่านไปในตัวเสร็จ อื่นๆ คนส่วนมากเข้าใจว่า ผู้ที่เข้ามาบวชนั้นต้องมีสาเหตุ ๔ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามที่พระเจ้าโกรพยะ ราชาแห่งแคว้นชื่อนั้นเคยทรงเข้าใจ และตรัสถามพระรัฐภูบาลเถระมาแล้ว เหตุ ๔ ประการนั้นคือ ความเลื่อมเพราะโรคภัยเบียดเบียน ๑ ความเลื่อมเพราะชรา ๑ ความเลื่อมจาก

โภาคะ ๑ ความเสื่อมจากหมู่ญาติ ๑ นี้แหละคือความเสื่อม ๔ ประการ อันเป็นสาเหตุให้คนออกบวช ตามความเข้าใจของพระเจ้าโกรัพยะ”

“ท่านรัฐฐุปาละ ผู้เจริญ” พระเจ้าโกรัพยะตรัส “ความเสื่อมเพราะชรา นั้นคืออย่างไร คือว่า บุคคลบางพวกในโลกนี้ แก่แล้วจึงคิดว่า ไฉนหนอเราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ บวชประพฤติตนเป็นผู้ไม่มีเรื้อน ท่านรัฐฐุปาละผู้เจริญ บัดนี้ท่านยังหนุ่ม มีเกศาอันดำประกอบด้วยวัยอันเจริญ ความเสื่อมเพราะชราหามีแก่ท่านไม่ ท่านคิดอย่างไรจึงออกบวช ?

“บุคคลบางพวกมีอาพาธหนัก จึงคิดว่า บัดนี้เราเป็นผู้ป่วย ยากที่จะหาทรัพย์ได้ แล้วจึงบวช ท่านรัฐฐุปาละผู้เจริญ ท่านไม่มีความเสื่อมเช่นนั้น เพราะเหตุไรจึงบวช ?

“บุคคลบางคนเคยเป็นคนร่ำรวย มีทรัพย์มาก ต่อมาทรัพย์สมบัติสิ้นไป จึงคิดว่า จะหาโภาคะให้มีขึ้นมาใหม่ แล้วดำรงตนอยู่ให้ผาสุกเช่นเดิมนั้นเป็นการยาก แล้วจึงบวช ท่านรัฐฐุปาละผู้เจริญ ท่านหาไม่มีความเสื่อมเช่นนั้นไม่ เพราะเหตุไรท่านจึงบวช ?

“บุคคลบางคนในโลก มีญาติมาก มีคนรู้จักมาก ต่อมาเสื่อมจากญาตินั้น จึงคิดว่า เมื่อก่อนเรามีญาติมาก แต่มาบัดนี้ได้เสื่อมหมดแล้ว จึงบวช ท่านรัฐฐุปาละผู้เจริญ ท่านหาไม่มีความเสื่อมเช่นนั้นไม่ เพราะเหตุไรท่านจึงบวช ?

“ข้าแต่ท่านผู้แสวงหาอมรรคาแห่งอมตะ คำพูดเหล่านี้ เมื่อข้าพเจ้าเป็นคฤหัสถ์ ข้าพเจ้าได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ”

ข้าพเจ้า “อาวุโส ข้าพเจ้าอยากทราบว่ พระรัฐฐุปาลเถระตอบพระดำรัสถามของพระเจ้าโกรัพยะอย่างไร ?”

พระสุমনะ “พระรัฐภูปาละตอบว่า ท่านเห็นเหตุ ๔ ประการ เหมือนกันจึงออกบวช เหตุ ๔ ประการนั้นคือ

๑. โลกคือหมूसัตว์ อันชราณาเข้าไปใกล้ความตาย ไม่ยั้งยืน
๒. โลกคือหมूसัตว์ ไม่มีผู้ต่อต้าน ไม่มีผู้เป็นใหญ่
๓. โลกคือหมूसัตว์ ไม่มีอะไรเป็นของๆตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป
๔. โลกคือหมूसัตว์ พร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่อิม ไม่เบื้อ ต้องตกเป็น

ทาสของตัณหา

“ท่านผู้เจริญ ธรรม ๔ ประการนี้เพเราะยิ่งนัก งามทุกวรรคทุกตอน แน่นอนเหลือเกินที่ว่า โลกคือหมूसัตว์ ถูกชราณาเข้าไปสู่ความตาย ไม่ยั้งยืน ใครเล่าที่เกิดมาแล้วจะไม่แก่ บุคคลผู้มีทรัพย์มาก มีบิรวารมาก อาจหาสิ่งทีตนต้องการได้เท่าทีมีอยู่ในโลกนี้ อาจจะทำลิกอันตรายต่างๆได้เท่าทีกำลังและอำนาจมีอยู่ แต่เขาจะซื้อหาความไม่แก่ หลบหลีกภัยคือความแก่มิได้เลย ไม่ว่าด้วยวิธีใดๆ ไม่สามารถต่อสู้ด้วยวิธีใดๆได้เลย โลกคือหมूसัตว์ ไม่มีผู้ต่อต้าน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน ต้องตกอยู่ภายใต้ อำนาจของความเจ็บ ผู้อันทุกขเวทนาครอบงำแล้ว แม้จะมีปิยชน เช่น บุตรธิดาเป็นต้นห้อมล้อม หากจะแบ่งความเจ็บปวดรวดร้าวมาสู่ตนบ้าง ก็ไม่สามารถเลย ได้แต่นั่งมองตากัน

“โลกคือหมूसัตว์ ไม่มีอะไรเป็นของๆตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป ดูเถิดท่านผู้เจริญ เมื่อบุคคลนอนบนเตียงเป็นที่ตาย ถูกมัจจุราชเรียกตัวแล้ว เขาต้องไปตามพระบัญญัติอันเฉียบขาดของตุลาการโลก ไม่ยกเว้นว่าผู้นั้นจะเป็นใคร ร่ำรวย ยากจน มีอำนาจวาสนาแค่ไหน และในการไปนั้น เขาต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป เอาอะไรไปมิได้เลย แม้แต่ร่างกายของตน ซึ่งเขาเคยหวงแหน ถนอมก่อก่อเมลาอิ่งนัก และยึดถือเป็นสมบัติชิ้นแรก และชิ้นสุดท้าย เป็นที่ตั้งแห่งตัณหา มานะ มันถูกทอดทิ้งให้เป็นเหยื่อของหนอนและแมลงต่างๆ

“ภราดา สมแล้วกับที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ความแก่และความตายนั้น เหมือนภูเขาศิลาล้วนสูงจรดเมฆ กลิ้งมาจากทิศทั้ง ๔ และแล้วก็หมุนบดสัตว์ทั้งหลาย ให้แหลกละเอียดเป็นจุณวิจุณไป ไม่มีสัตว์ใดเลยที่จะรอดพ้นจากการย่ำยีของภูเขาใหญ่ กล่าวคือ ความแก่และความตายนั้น

“แม้อย่างนี้ สัตว์ทั้งหลายก็ยังประมาทมัวเมา เอาตัวเข้าไปประกอบกรรมทำชั่วต่างๆ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มนุษย์ทั้งหลายก้าวไปสู่ความตายอยู่ทุกวันๆ แต่ยังประมาทมัวเมา เบียดเบียนกัน ก่อทุกข์ให้แก่กัน เหมือนหมูเบียดไก่ ถูกนำมารวมๆ กันไปสู่ที่ฆ่า แต่มันก็ยังจิกตีกัน ทารูไม่ว่า อีกไม่ช้านี้มันก็จะถูกฆ่าให้ตายหมด มนุษย์เราอยู่กันได้คนละไม่กี่ปีก็จะต้องตายกันหมด จะเบียดเบียนกันทำไม วิชาหาโทษให้กันทำไม”

ข้าพเจ้า “อาวุโส เรื่องนี้น่าสลดใจยิ่งนัก ทำอย่างไรจึงจะให้โลกลืมตาขึ้นมองดู เปิดหูออกฟังมธุรสสุภาสิตตามที่กล่าวนี้ แต่ช่างเถิดท่านผู้มีอายุ เวลาที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะฟังเรื่องราวของท่าน ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์หาหน้อยไม่”

พระสารชาตหนึ่งอยู่สักครู่หนึ่ง เพื่อหยั่งดูว่าพระธัมมชาตซึ่งนั่งฟังเรื่องที่ท่านนำมาเล่าอยู่นานแล้ว จะมีความเห็นอย่างไร หรือจะเบื้อหน่ยในการฟังหรือไม่ เมื่อแน่ใจว่าคู่สนทนามีความปรารถนาอย่างจริงใจที่จะฟังเรื่องราวของพระสุমনะ สหธรรมิกผู้มีปฏิปทาอันน่าเลื่อมใส ท่านจึงกล่าวขึ้นว่า

“ภราดา เวลานั้นยังอยู่ในเขตปฐมยามแห่งราตรีคุลปักษ์ โทษากราสาดแสงสีนวลใย ลอดเข้ามาทางหน้าต่างที่เราทั้งสองสนทนากันอยู่ กระแสลมอ่อนพัดมาเบาๆ นำเอากลิ่นดอกไม้ป่า และปทุมในสระ ไกล้อาศรมติดมาด้วย บรรยากาศช่างแจ่มใสเยือกเย็นเสียเหลือเกิน เสียงกิ้งก๊วกไหม้

และไปไม้เหลืองหล่นมืออยู่บ้างในบางครั้ง ข้าพเจ้าและท่านสุমনะนั่งกันตามสบาย เราทั้งสองมองเหม่อออกไปข้างนอกในจุดเดียวกัน คือรูปเงาอันมีลักษณะคล้ายรูปคนภายใต้ต้นไม้ใบหนา ข้าพเจ้าสังเกตเห็นพระสุমনะถอนหายใจเล็กน้อย ก่อนที่จะเล่าเรื่องของท่าน อันมีทั้งโลดโผน เกรี้ยวสลด ระคนกัน ต่อไปนี้เป็นเรื่องของท่านสุমনะ ซึ่งข้าพเจ้าขอถ่ายทอดมาเล่าสู่ท่านผู้มีอายุฟัง”

ท่านสุমনะเล่ากับข้าพเจ้าไว้ดังนี้

“ข้าแต่ท่านผู้แสวงสันติวรบท ข้าพเจ้าถือกำเนิดในตระกูลพรหมมณซึ่งเมื่อว่าตามโลกนิยมแล้วก็เป็นตระกูลสูง เคียงป่าเคียงไทรกับตระกูลกษัตริย์ทีเดียว แต่สิ่งที่พระพรหมมิได้ประทานให้ครอบครัวของข้าพเจ้ามาด้วยนั้น คือทรัพย์สมบัติ พวกพรหมมณถือว่าตนเกิดจากปากของพระพรหม แม้จะยากจน ก็ยังหยิ่งในวรรณะของตน และเหยียดหยามวรรณะที่ต่ำกว่าอย่างไร ครอบครัวของข้าพเจ้าก็เป็นอย่างนั้น ข้าพเจ้าถูกอบรมให้ไว้ตัว ไม่คลุกคลีปะปนกับคนในวรรณะโวลยะและศูทร ซึ่งเป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย ตั้งแต่ข้าพเจ้ายังเป็นเด็ก เพราะธรรมดาเด็กย่อมรู้จักแต่เล่นหาความสนุกเพลิดเพลินไปตามเรื่องของเด็กเท่านั้น ไม่มีความคิดเรื่องเกียรติเรื่องชั้นวรรณะ ยิ่งเกี่ยวกับเด็กจัณฑาลด้วยแล้ว ถูกห้ามเด็ดขาดทีเดียว

“ข้าพเจ้ามีพี่สาวคนหนึ่งและเป็นสองทั้งข้าพเจ้า พี่สาวของข้าพเจ้านั้น แม้รูปร่างไม่สู้จะสวยงาม แต่ใจดีเหลือเกิน เรารักกันมาก ไม่เคยทะเลาะกันเลย เรื่องใหญ่ในครอบครัวของข้าพเจ้าคือเรื่องความยากจนบิดาของข้าพเจ้าเป็นเพียงนายโคบาลรับจ้างเลี้ยงโค เข้าไปรับโคจากบ้านเจ้าของ เย็นลงเอาโคไปส่ง รับเอาค่าจ้าง ข้าพเจ้าไปกับบิดาเสมอ เมื่อนำโคไปเลี้ยงที่ไหนก็นำข้าพเจ้าไปด้วย เราจะออกกันแต่เช้า และกลับมาเมื่อจวนพลบ นัยโคให้ครบจำนวน แล้วส่งเจ้าของ

“ท่านผู้เจริญ ความลำบากประการหนึ่งของผู้รับจ้างเลี้ยงโค คือ การกลัวโคหาย ถ้าโคหาย นั่นหมายถึงการเป็นหนี้สินตลอดชีวิต เพราะเจ้าของโคจะเรียกค่าโคจากคนเลี้ยง เราเพียงแต่นำค่าจ้างไปเลี้ยงชีพวันหนึ่งๆ ก็ผิดเคืองอยู่แล้ว จะเอาค่าโคที่ไหนมาใช้เขา เพราะฉะนั้นเราจึงต้องระมัดระวังเหลือเกิน ไม่ละเมียดเลย ข้าพเจ้าพูดได้เต็มปากว่า บิดา ระวังรักษาโคของนายจ้างยิ่งกว่าระวังข้าพเจ้าเสียอีก ทั้งนี้เหตุผลแจ่มแจ้งอยู่แล้ว คือข้าพเจ้าหายหรือตายไม่เป็นไร แต่ถ้าโคหาย ครอบครัวของข้าพเจ้าต้องลำบากกันหมด

“ครอบครัวของเรากินกันอย่างจำกัดที่สุด ข้าพเจ้าเล่าให้ท่านฟังอย่างไม่ละเอียดเลย บางมื้อมีปลาเล็กๆ เพียงตัวเดียวเท่านั้น เราแบ่งกัน ๔ คน บิดากับมารดาเอาท่อนหนึ่งและแบ่งกันคนละซีก ข้าพเจ้าและพี่สาวแบ่งกันคนละซีก ข้าวก็มีจำกัด วันไหนได้กินข้าวสุกพอแก่ความต้องการ และมีปลาคนละตัว แม้จะเล็กๆ ก็ตาม นั่นเป็นอาหารมื้อพิเศษสำหรับเราแล้ว และมีบ่อยครั้ง ที่เราต้องเข้านอนทุกๆ ที่ห้องยังหิวโหย ต้องการอาหารเป็นที่สุด เสื้อผ้าเล่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจำได้ว่า ไม่เคยมีผ้าถุง ผ้าห่มใหม่ทั้งชุดเลยสักครั้งเดียว ถ้าผ้าถุงใหม่ ผ้าห่มก็จวนจะใช้ไม่ได้ อยู่เต็มที่แล้ว ถ้าผ้าห่มใหม่ ผ้าถุงก็มีรอยปรอยชุน จนเกือบจะหาเนื้อแท้ของผ้าไม่ได้ และมีอยู่บ่อยครั้ง ที่ข้าพเจ้าต้องใช้เชือกร้อยผ้าที่ขาดมากๆ เพราะไม่มีเข็มและด้ายสำหรับเย็บ ท่านผู้เจริญ เรื่องที่จะมีผ้าสวยๆ หรือแม้เพียงผ้าเนื้อหยาบใหม่ๆ สัก ๒ ชุดนั้น เป็นอันไม่ต้องพูดถึง”

“ที่อยู่เล่า เรามีกระท่อมเพียงพอบังแดดและน้ำค้างเท่านั้น คั้นไหนด ฝนตกหนัก เราทั้งหมดต้องมานั่งรวมๆ กันในที่ๆ พอละบังฝนได้ บางคราวพวกเรานั่งกันอยู่ตลอดคืน ถ้าฝนตกหนักตลอดคืนนั้น เรือนรั่ว ไม่มีทุนจะซ่อมแซม เรามีเวลาเพียงหารายได้มากินอย่างเดียวเท่านั้น ก็แทบจะไม่ไหว ทุกคนมิได้อยู่เฉยๆ พี่สาวของข้าพเจ้าก็ขยันขันแข็ง แต่เนื่องจากรายได้ค่าแรงของเราถูกเหลือเกิน ถ้าเราไม่ยอมทำ ก็ยิ่งเร่ง

วันอดตายให้ใกล้เข้ามาโดยเร็ว

“เรื่องยารักษาโรคนั้น เกือบจะไม่ได้พบกันเลย ในบางครั้งข้าพเจ้าเคยนอนป่วยไทรมอยู่เป็นเวลา ๒ - ๓ วัน โดยมีได้รับยา นอกจากคำปลอบประโลมจากมารดา และในที่สุดก็หายไปเอง

“ท่านผู้เจริญ ถ้าถือตามหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ข้าพเจ้ามีชนกรรมที่เลวที่สุด เพราะนอกจากยากจนแล้ว ข้าพเจ้ายังชี้โรคอีกด้วย เจ็บออดๆ แอดๆ อยู่เสมอ แต่พรอันประเสริฐอันหนึ่งซึ่งติดตัวข้าพเจ้ามานั้นคือความเข้มแข็งทนทานทางจิตใจ ข้าพเจ้าอดทน กล้าหาญ และมีอะไรอีกหลายอย่าง ที่ช่วยข้าพเจ้าให้ต่อสู้กับโลกได้

“วันหนึ่ง ที่จะเป็นเหตุให้เกิดเรื่องใหญ่คือ ฝนตกหนักแต่เช้า มันเทลงมาเหมือนแกล้งพวกเรา แม่ฝนจะตกฟ้าจะผ่าอย่างไร บิดาและข้าพเจ้าก็คงทำหน้าที่ซึ่งไม่เคยเว้นเลย นั่นคือไปรับโคมาเลี้ยง ต้องเปียกปอนหมด ถ้าเป็นผู้ดีมีเงินทองน่าจะเป็นหวัดตายเป็นแถวๆ แต่พวกเราไม่เป็นไร ทนแดดทนฝนพอกับโคที่เรานำไปเลี้ยง เรานำอาหารเพียงเล็กน้อยไปกินเวลากลางวัน พอตกบ่ายฝนก็หาย อากาศสดชื่น บังเอิญวันนั้น บิดาของข้าพเจ้ามีความจำเป็นต้องกลับบ้านก่อน และสั่งข้าพเจ้าไว้ว่า เมื่อได้เวลาตามที่เคยกลับ ให้นำจำนวนโคให้ครบ แล้วนำมามอบเจ้าของ และรับเอาค่าจ้างกลับบ้าน

“เมื่อบิดากลับแล้ว ข้าพเจ้าก็เลี้ยงโคจำนวน ๔๐ ตัว แต่เพียงผู้เดียวในทุ่งหญ้าแห่งนั้น ข้าพเจ้าดีใจที่พบโฉมที่ต ลูกชายเจ้าของโค เขากลับมาจากธุระบางอย่างและจะกลับบ้าน เราสนทนากันอยู่ครู่หนึ่ง แล้วเขาก็ลาไป

“ท่านผู้เจริญ เป็นเวลาโพล้เพล้ พระอาทิตย์กำลังจะลับขอบฟ้าอยู่แล้ว ข้าพเจ้าเตรียมตัวนำจำนวนโค พอดีเหลือวมาเห็นบิดาเดินมา ท่านแสดงความปรานีข้าพเจ้าโดยเอามือลูบศีรษะ พร้อมด้วยถามว่า

“ลูกรัก เรียบร้อยดีหรือ ? พ่อเป็นห่วงลูก พอเสร็จธุระก็รีบมา”

“ข้าพเจ้าตอบท่านว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเรียบร้อยปกติอย่างเคย แล้วบิดาก็ไปต้อนโคกลับพร้อมด้วยการนับจำนวน ท่านผู้เจริญ พอนับเสร็จบิดาของข้าพเจ้าหน้าซีดเผือด ยืนงงเหมือนจะไม่สามารถทรงตัวได้ ท่านพูดด้วยเสียงตกใจว่า

“โคหาย ”

และอีกครู่หนึ่งต่อมานั่นเอง อากาศตระหนกตกใจและงังงันของท่านก็หายไป แต่กลับเป็นกิริยาอาการเกรี้ยวกราด ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นบิดามีโทสะรุนแรงอย่างครั้งนี้เลย ท่านหันมาตะคอกถามข้าพเจ้าว่า

“แกเลี้ยงโคอย่างไร มันหายไปไหนเสียหนึ่งตัว ?”

“ลูกอยู่ตลอดเวลา ไม่เห็นมันแยกกันเลย ลูกเข้าใจว่ามันจะยังอยู่ครบ” ข้าพเจ้าตอบด้วยอาการที่ตรงกันข้ามกับบิดา คือข้าพเจ้าตกใจจนตัวสั่น พูดจาตะกุกตะกัก

“บิดาลองนับโคอีกครึ่งหนึ่ง มันคงขาดไปหนึ่งตัวอยู่นั่นเอง ท่านผู้เจริญ ด้วยอำนาจความโกรธจนลืมตัว ข้าพเจ้าเคยบอกท่านแต่เบื้องต้นแล้วว่า “โคหาย” นั้นหมายความว่าอย่างไร บิดาใช้ไม้สำหรับต้อนและเสียนโคนั่นเอง ฟาดลงบนตะโพกของข้าพเจ้าอย่างหนักหน่วง ปลีน้อง แผ่นหลังของข้าพเจ้ามีเลือดซึมตามไม้ออกมาทุกครั้ง ข้าพเจ้าปิดตัวเหมือนปลาไหลด้วยความเจ็บปวด ครั้งสุดท้าย ข้าพเจ้าจำได้ว่าบิดาใช้ฝ่ามือใหญ่หนากร้านของท่าน ฟาดเบรี่ยลงบนใบหน้าของข้าพเจ้า และทันทีนั้นสติสัมปชัญญะของข้าพเจ้าก็ดับวูบลงทันที ไม่รู้สึกตัวอีกเลย

“เมื่อข้าพเจ้าลืมตาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าจำได้ว่าอยู่ในอ้อมแขนของมารดา มีมายสา พี่สาวของข้าพเจ้า นั่งอยู่ใกล้ๆ มารดาของข้าพเจ้า

ร้องให้สะอึกสะอื้น ปีมว่าจะขาดใจตาย และมายุสาก็ช่วยร้องให้ด้วย
ข้าพเจ้าไม่เห็นบิดา ข้าพเจ้ารู้สึกปวดระบมไปหมด ทั้งตัวมีแผลเป็นทางยาว
ข้าพเจ้าปิดตัวและเคลือบไหวด้วยความปวดร้าว พุดไม่ออก มันมีนง
ไปหมด ยิ่งได้เห็นมารดาร้องให้ พลงเอามือลูบศีรษะและเนื้อตัวของ
ข้าพเจ้าอยู่ไปมาด้วยแล้ว น้ำตาของข้าพเจ้าก็พรั่งพรูออกมาอาบแก้ม
ข้าพเจ้าพยายามทบทวนเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อตอนเย็น และในที่สุดข้าพเจ้าก็
พุดออกมาเบาๆ ว่า

“โคหาย”

“ข้าพเจ้าสิ้นเทิ้มไปหมดทั้งตัว คำนี้เป็นคำที่เรากลัวกันที่สุด และ
สิ่งที่เรากลัวก็มาถึงเราแล้ว ข้าพเจ้าคนเดียวเป็นต้นเหตุให้พ่อแม่และพี่
ต้องลำบาก มารดาให้มายุसानำอาหารมา และบ่อนให้ข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้า
กลืนไม่ลง คอหอยมันตีบตันไปหมด

“ข้าแต่ท่านผู้สืบอริวงศ์ ข้าพเจ้ากลับไปด้วยความอ่อนเพลียและ
เจ็บปวด มาตื่นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อได้ยินเสียงมารดาและบิดาพูดกันอยู่
ส่วนมายุสานั้นคงหลับด้วยความเหนื่อยอ่อนเหมือนข้าพเจ้า ท่านคงคิด
ว่าข้าพเจ้าหลับสนิท ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงได้รู้เรื่อง “โคหาย”

“ทำไมพี่ถึงทราฐกับแกถึงปานนั้น”

“พี่ลืมตัวไปจริงๆ ความกลัวว่าจะต้องใช้หนี้ค่าโคกันทั้งชีวิต ทำให้
พี่ทำเกินไป”

“แล้วพี่ทำไมไม่สืบสวนเสียก่อน ไปต่วนลงโทษเด็กข้าไปหมดทั้งตัว
แกเพิ่งอายุได้ ๑๔ ขวบเท่านั้น” มารดามีเสียงเครือ เหมือนมีอะไรมาจุกที่
คอหอย

“ก็พี่บอกแล้วว่าลืมหันใจไป พี่ก็ลืมหันใจจนบอกไม่ถูกแล้ว สงสารก็สงสาร เราก็ต้องตัดสินไปหน่อย เจ้าเด็กโสมทนต์ก็ไม่น่าเลย เมื่อจะเอาโคกลับมา ก่อนตัวหนึ่ง ก็ควรจะบอกคนเลี้ยงให้รู้เสีย เขาจะได้ไม่ทำ นี่เจอโคที่ตัวรักแล้วเอามา ทำให้เราตีลูกเกือบตาย”

“แล้วโสมทนต์แก่อะไร ?”

“แกก็บอกเพียงว่า เห็นโคตัวโปรดก็งูมาว่าจะบอกสุนัข ก็เห็นอยู่ไกล นึกว่าคงมาพบกันที่บ้านแล้วจะบอก” เสียงมารดาถอนหายใจด้วยความท้อใจ บิดาพูดว่า “พรุ่งนี้พี่จะขอโทษแก สุนัข ลูกเอ๊ย แกไม่น่าจะมาเกิดในที่ๆ ลำบากอย่างนี้เลย”

“ท่านผู้เจริญ เพียงเท่านั้นข้าพเจ้าก็พอใจแล้ว ความเจ็บปวดที่ข้าพเจ้าได้รับนั้น ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย ไม่กี่วันมันก็หายได้ เมื่อทราบว่โคที่หายไปนั้นมิได้หายเอง เพียงแต่โสมทนต์เพื่อนของข้าพเจ้า ลูกชายเจ้าของโคนำกลับมาบ้านก่อนเท่านั้น ข้าพเจ้าดีใจเหลือเกิน นอนยิ้มอยู่คนเดียว รู้สึกเหมือนนกยูงเขาออกจากกรง และกลับไปอีกครั้งหนึ่งด้วยความสุข จนรุ่งสางจึงตื่น

“ตอนเช้า ทั้งมารดาและบิดามาประคองข้าพเจ้า และพยายามใส่แผลมาพอกและทำให้เท่าที่จะทำได้ บิดาแสดงความเสียใจที่ตัวนางโสมทนต์ และเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า เมื่อตอนโคมาถึงบ้านนายจ้างแล้ว ได้บอกให้เจ้าของโคทราบว่โคหายไปตัวหนึ่ง พอดีโสมทนต์วิ่งออกมาจากในเรือน บอกว่โคตัวหนึ่งเขาพามาก่อนแล้ว เพราะเขารักมันมาก เพียงเท่านั้น บิดายังมิทันได้รับเงินค่าจ้างอย่างเคย ท่านรีบวิ่งไปยังทุ่งเลี้ยงโค และอุ้มข้าพเจ้าซึ่งนอนสลบอยู่ ณ ที่นั้นไปยังบ้านทันที ท่านบอกว่าท่านเสียใจอย่างสุดซึ้ง และขอให้ข้าพเจ้าให้อภัยในความเขลาของท่านด้วย

“ข้าพเจ้าก็้มลงกราบท่านทั้งสอง ด้วยความเคารพรักอย่างสุดซึ้ง แล้วกล่าวว่า

“ความดีของมารดาบิดาที่มีต่อลูกนั้น เหลือที่จะทดแทนได้ ท่านทั้งสองต้องลำบากเหนื่อยยากเหลือเกินจึงเลี้ยงลูกมาได้ถึงปานนี้ พระคุณนั้นล้นเหลือ ลูกไม่อาจเอาความพลังเพียงเล็กน้อยของบิดา มาหักลบพระคุณอันล้นกล้านั้นได้ เรื่องที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้น ขอให้ถือว่าเป็นความผิดของลูกเอง ที่ไม่ดูแลโคให้เรียบร้อยอย่างที่บิดาทำมา นี่ดีว่า โสมหัตต์เป็นคนเอาไป ถ้าคนอื่นเอาไป เราจะมีต้องชดใช้เจ้าของโคกัน ตลอดชีวิตหรือ มันเป็นบทเรียนที่มีคุณค่าที่สุดสำหรับลูก...”

“และก็สำหรับพ่อด้วย” บิดาพูดสอดขึ้น

“ข้าพเจ้าสังเกตเห็นท่านทั้งสองมีน้ำตาเอ่อเข้าตา จะเป็นเพราะ ความพอใจในคำพูดของข้าพเจ้าหรืออย่างไร ข้าพเจ้าไม่ทราบ และในที่สุด มารดาได้พูดขึ้นว่า

“ลูกรัก ความยากจนนั้นมันทรมาณจิตใจของพ่อและแม่มานานแล้ว เราต้องทนสู้กับมรสุมแห่งชีวิตลูกนี้มาอย่างทรหดที่สุด มันคอยบีบหัวใจ ให้ตื่นตันคั่นน้ำตาของแม่ให้อาบแก้มอยู่เสมอ พูดไม่ออกบอกไม่ถูก แม่ และพ่อลำบากนั้นไม่สู้กระไรแต่...ลูกเอ๋ย... ใจของแม่ช่างแห้งผากเหมือน ไม่มีน้ำเลี้ยงหัวใจอยู่เลย เมื่อเห็นลูกต้องระกำลำบาก ให้ลูกพยายาม อย่า ท้อถอย วันหนึ่งข้างหน้าลูกจะตั้งตัวได้ดีกว่าพ่อและแม่ พี่ของลูกเป็นหญิง บางทีอาจจะต้องอยู่ในความรับผิดชอบของลูกด้วยก็ได้”

ไปตายตาบหน้า

“ท่านสุมนะผู้มีอายุ” ข้าพเจ้าพูดขึ้น “คำพูดของท่านที่ตอบมารดา บิดานั่น คงทำให้ท่านตื่นตื่นใจจนมีน้ำตาออกมาเอ่อเข้าตา พ่อแม่ไม่ค่อย จะได้ยินคำอย่างนี้จากเด็กๆ บ่อยนัก เด็กส่วนมากมักถือเอาความผิดพลาด เสียหายเพียงเล็กน้อยของมารดาบิดา ครูอาจารย์ มาหักลบคุณส่วนใหญ่ ของท่านเสีย ซึ่งมีลักษณะคล้ายคนโง่เง่าแพนกระดากมาปิดทองฝา เป็น เรื่องที่เป็นไปไม่ได้เลย ท่านเป็นผู้มีแววเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว และกตัญญูมา ตั้งแต่อายุยังเยาว์แล้ว เล่าต่อไปเถิดท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าอยากฟัง”

“ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าอายุ ๑๖ ปี มารดาบิดาตัดสินใจอย่างแน่วแน่ที่จะส่งข้าพเจ้าไปเรียนวิชาที่เมืองตักกสิลา ไปเรียนอย่างเด็กยากจน บิดาของข้าพเจ้า แม้จะเป็นเพียงคนรับจ้างเลี้ยงโคที่จนๆ คนหนึ่งเท่านั้นก็ตาม แต่ท่านเข้าใจปรัชญาชีวิตดีพอใช้ ท่านพูดว่า

“ลูกรัก พ่อเคยได้ฟังมาว่า บิดาชื่อว่าเป็นคัศตรู มารดาชื่อว่าไพรี เพราะมีให้บุตรได้ศึกษาเล่าเรียน เขาย่อมขาดความสง่างามในท่ามกลาง ที่ประชุม เหมือนนกยางในฝูงหงส์ กุลบุตรผู้ใดถึงพร้อมด้วยคุณ ๔ ประการ

คือ ปรีชาเปรี๊ยะปราชญ์ในศิลปศาสตร์ ๑ ได้เล่าเรียน รู้พระคัมภีร์ ๑ มีเกียรติศัพท์เล่าลือว่าดี ๑ ได้ก่อสร้างสิ่งสมบุญไว้ ๑ กุลบุตรผู้นั้นเป็น บุตรอย่างดี สามารถให้ตระกูลเจริญได้ อีกประการหนึ่งเล่า เหตุที่จะ มอบความสุขให้แก่มนุษย์ทั้งหลายมีอยู่ ๖ ประการ คือ มีภรรยาเป็นที่รักเห็นใจ ๑ มีบุตรดี สามารถสืบวงศ์ให้เจริญ ๑ มีทรัพย์สมบัติมาก ๑ มีปัญญาเฉลียวฉลาด ๑ ถึงพร้อมด้วยเกียรติศัพท์ เกียรติคุณ ๑ โรคภัยไม่เบียดเบียน ๑ เหตุ ๖ ประการนี้แล เป็นเครื่องมอบความสุขให้แก่ มนุษย์

“อหนึ่ง บุรุษทั้งหลายต้องประกอบตนให้สมบูรณ์ด้วยคุณ ๓ ประการ คือ มีสติ ๑ มีปัญญา ๑ มีความเพียร ๑ คุณทั้ง ๓ ประการนี้ จะต้อง ให้มีไว้ในตนจึงจะชอบ จะคอยว่าสุดแล้วแต่บุญแต่กรรมนั้นไม่ได้

“ลูกรัก โดยเฉพาะความเพียรนั้น เป็นสิ่งที่บุคคลพึงประกอบ ความ สำเร็จจะมีแก่บุคคลผู้เกียจคร้านมิได้เลย พ่ออยากให้เจ้าแสวงหาปัญญา ไว้ในตัวเจ้า ทรัพย์คือปัญญาย่อมประเสริฐกว่าทรัพย์ทั้งปวง เพราะเมื่อมี แล้วจะแจกจ่ายให้คนอื่นก็ไม่รู้จักหมดสิ้น ใครจะมาปล้นช่วงชิงไปก็ไม่ได้ อันตรายต่างๆ มาเบียดเบียนก็ไม่พินาศ และด้วยทรัพย์คือปัญญาเมื่อเจ้า สามารถผดุงตระกูลของเราให้ดีขึ้น สำหรับพ่อฉันสายเสียแล้ว ขอให้ลูก อย่าลำบากอย่างพ่อเลย ไปตายเอาดาบหน้า ลูกรัก ถ้าไม่ตายคงได้ดี”

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเห็นดีเห็นงามในคำสอนของบิดา แต่ยังเป็น ห่วงอาลัยในท่านและมารดา พร้อมทั้งพี่สาวมาตุสาด้วย ข้าพเจ้าจึงเรียน ท่านว่า เมื่อข้าพเจ้าไปเสียแล้ว ใครจะช่วยเลี้ยงโคของบิดา และใครจะ ช่วยมารดาตักน้ำผ่าฟืน ท่านทั้งสองพูดเกือบจะพร้อมกันว่า ไม่เป็นไร พ่อ และแม่ยังมีมาตุสาอยู่อีกคนหนึ่ง พ่อจะช่วยทำอะไรต่างๆ ได้ ขอให้ลูก เดินทางไปตักกสิลา กับหมู่เกวียนซึ่งจะเดินทางไปในวันนี้

ในที่สุด วันกำหนดออกเดินทางไปเมืองตักกสิลาภิมาถึง ข้าพเจ้า ตื่นนอนแต่เช้าตรู่ และจัดแจงเตรียมตัวออกเดินทาง มารดาบิดาและพี่ มายู่สาได้ช่วยจัดนั่นจัดนี่เล็กๆน้อยๆให้ติดตัวไป มายู่สาร้องไห้ เพราะเราทั้งสองเคยอยู่ด้วยกันมาแต่เล็กแต่น้อย ไม่เคยแยกกันเลย บิดาได้นำ ข้าพเจ้ามาส่งที่หมู่เกวียนซึ่งเตรียมพร้อมอยู่แล้ว มารดา พี่สาว ได้มาส่ง ข้าพเจ้าด้วย หลังจากเราได้ร่ำลากันอย่างอาลัยอาวรณ์แล้ว บิดาก็นำ ข้าพเจ้าไปบอกกับพ่อค้าเกวียนคนหนึ่ง ซึ่งเป็นเพื่อนของท่าน กองเกวียน ก็ออกเดินทาง ท่ามกลางเสียงร้องไห้สะอึกสะอื้น และเสียงอวยพรของผู้มาส่ง

จากราชคฤห์สู่ตักกสิลา เมืองแห่งศิลปศาสตร์ ข้าพเจ้ารอนแรมมาหลายราตรี ในที่สุดก็มาถึงกรุงตักกสิลาสมาความมุ่งหมาย เป็นโชคดีเหลือเกิน ในการเดินทางครั้งนี้ไม่มีอันตรายใดๆ ในระหว่างทางเลย

ท่านผู้เจริญ ประสบการณ์ในการเดินทางครั้งนั้น เมื่อข้าพเจ้ามาบวชแล้ว และได้ศึกษาพระพุทธคุณชื่อว่า พระองค์ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย หรือพระองค์เป็นเหมือนสัตว์ทวาหะ คือ นายกองเกวียนผู้ฉลาด สามารถนำพุทธบริษัทให้พ้นจากกันดารต่างๆ และภัยต่างๆ มีภัยเพราะความเกิด ความแก่ และความตายเป็นต้นแล้ว ข้าพเจ้าเข้าใจได้ตลอด การเดินทางด้วยเกวียนนั้น นายกองเกวียนหรือหัวหน้าผู้นำกองเกวียนไปนั้น เป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด หมู่เกวียนจะปลอดภัย หรือประสบอันตราย จะเอาตัวรอดได้ด้วยความสามารถของนายกองเกวียนนี้ ในศาสนา ศาสดาเป็นผู้สำคัญที่สุด เป็นผู้อันศาสนิกจะต้องดำเนินตาม ถ้าศาสนาชี้ทางไว้ผิด ศาสนิกย่อมจะต้องเดินทางผิดอย่างแน่นอน

พระผู้มีพระภาคเคยทรงตำหนิศาสดาบางคน ผู้มีวาหะว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว บุญไม่มี บาปไม่มี ว่าเป็นเหมือนบุคคลผู้ชুবอโลปลา ศาสดาเช่นนั้น ย่อมประสบบาปเป็นอันมาก เขานำบุคคลไปสู่ที่ที่ผิด

ภราดา อุปมาเหมือนโคนายฟุ้ง เมื่อนำหมูโคข้ามฝั่งในคราวน้ำหลาก ถ้านำขึ้นผิดท่า ขึ้นไม่ถูก โคทั้งหลายมีลูกโคเป็นต้น ก็จะถูกน้ำพัดพาให้จมตายหมดฉันใด ผู้นำหมู่นาคณะตั้งแต่หมู่อเล็ก ๆ ไปจนถึงหมู่อใหญ่ ๆ ตลอดถึงศาสดาผู้ประกาศลัทธิต่างๆ ก็เช่นกัน เขาเป็นเหมือนโคนายฟุ้ง ถ้าเดินตรง ลูกฟุ้งก็เดินตรง ถ้าเดินคดเคี้ยว ลูกฟุ้งก็พลอยคดเคี้ยวไปด้วย ถ้านำไปสู่ทิศทางที่ถูก หมู่นาคณะก็เจริญ ถ้านำไปสู่ทิศทางที่ผิด หมู่นาคณะก็เสื่อม

ข้าพเจ้าเข้าฝากตัวกับอาจารย์ผู้คงแก่เรียนท่านหนึ่ง นักเรียนที่ไปศึกษาในสำนักตักกิลานนั้นมีอยู่ ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งเป็นนักศึกษาที่มีฐานะดี มาจากตระกูลที่มั่งคั่ง พวกนี้เสียเงินให้อาจารย์เป็นค่าเล่าเรียนแล้วไม่ต้องทำงานอะไร เรียนอย่างเดียว และเมื่อว่างจากเวลาเรียนแล้วก็เป็นเวลาของตัวเอง จะเที่ยวเตร่ หาความสนุกสนาน อะไรบ้างก็ได้ จะจับกลุ่มกันสนทนาเรื่องต่างๆ แบบคนหนุ่มๆ บ้างก็ไม่มีอะไร นักศึกษาประเภทนี้ ส่วนมากเป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล และโอรสแห่งกษัตริย์นครใดนครหนึ่ง อีกประเภทหนึ่งเป็นนักศึกษาประเภทยากจน อย่างข้าพเจ้าอยู่ในประเภทหลังนี้

พวกข้าพเจ้าต้องทำงานทุกอย่างเท่าที่จำเป็น และแล้วแต่อาจารย์จะใช้ มีดักน้ำ หาฟืน ผ่าฟืน นวดฟืนอาจารย์เมื่อท่านเหน็ดเหนื่อย เป็นต้น แต่นักศึกษาประเภทข้าพเจ้านี้ ได้ทำไรในการศึกษาว่าประเภทที่ร่ำรวยอยู่หลายอย่าง อาทิเช่น ได้มีโอกาสอยู่ใกล้ซิดอาจารย์เสมอ มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตไปมาหาสู่อาจารย์ และสนทนากันไปในทางวิชาการเสมอๆ พวกเราได้ยินได้ฟังเป็นเครื่องประดับความรู้ ในขณะที่ปฏิบัติอาจารย์ท่านมักจะมีเรื่องประสบการณ์ในชีวิตและความรู้เบ็ดเตล็ดมาเล่าสู่พวกเราฟัง อนึ่ง ศิษย์ที่อยู่ใกล้ซิด ย่อมมีโอกาสทำให้ท่านรักได้มากกว่าคนที่อยู่ห่าง

ท่านผู้เจริญ ที่สำคัญที่สุด ตามความเข้าใจของข้าพเจ้านั้นคือ ข้าพเจ้าถือเป็นบุญลาภอันประเสริฐที่ได้มีโอกาสปฏิบัติอาจารย์อย่างใกล้ชิด เมื่ออาจารย์ใช้และต้องการอะไร ข้าพเจ้าทำให้ท่านด้วยความเต็มใจ นอกจากนี้ถือว่าเป็นหน้าที่แล้ว ข้าพเจ้าถือว่าเป็นบุญอีกด้วย และอาศัยบุญอันนี้เป็นพาหนะ จะสามารถทำให้ข้าพเจ้าศึกษาวิชาสำเร็จตามประสงค์ ข้าพเจ้าต้มน้ำให้ท่านอาบในหน้าหนาว นวดพื้นเมื่อท่านเมื่อย รักษาพยาบาลเมื่อท่านเจ็บไข้ ไม่เคยเบียดเบียนเลย อาจารย์เป็นคนใจดีและมีภูมิธรรมสูงเหลือเกิน คำพูดของท่านแต่ละประโยคเต็มไปด้วยเนื้อหาสาระ บทเรียนบทแรกที่อาจารย์ให้แก่ข้าพเจ้า มีใจความว่า

“คนพาล ผู้หาปัญญาไม่ได้ มักปล่อยให้เวลาล่วงไปด้วยเหตุ ๔ ประการคือ กล่าวถ้อยคำสุภาษิต เหลวไหล หาประโยชน์ไม่ได้ ๑ พอใจแต่ในการนอนหลับ ๑ มักเปลืองเปลืองในการเล่น ๑ ชอบทะเลาะวิวาท หุ่่มเถียงกับผู้ใหญ่และเพื่อนฝูง ๑

“ส่วนบัณฑิตนั้น มีลักษณะตรงกันข้ามคือ กล่าวแต่คำสุภาษิต มีประโยชน์ ปล่อยให้เวลาล่วงเลยไปด้วยการศึกษาหาความรู้ ประกอบกิจที่เป็นประโยชน์ ไม่พอใจในการนอนหลับมากเกินควร ไม่ทะเลาะวิวาท หุ่่มเถียงกับใคร มีแต่ชักนำบุคคลให้ปรองดองสามัคคีกัน”

“ท่านผู้เจริญ โวาทของอาจารย์บทแรกนี้ ข้าพเจ้าชอบใจยิ่งนัก และพยายามปฏิบัติตามอยู่เสมอ ในที่สุด ข้าพเจ้าก็เป็นที่รักของท่าน อาจารย์เป็นพิเศษยิ่งกว่าศิษย์อื่นๆ แต่ข้าพเจ้าก็ไม่ลืมหิว พยายามเจียมกายเจียมใจอยู่เสมอ ข้าพเจ้าประจักษ์ดีว่าความทะนงลืมหิวนั้นเป็นทางก้าวไปสู่หายนะ เป็นสาเหตุแห่งความเกลียดชังของเพื่อนฝูง มีบุคคลเป็นจำนวนมาก เมื่อผู้ใหญ่รักและโปรดปรานแล้ว ก็ประพฤติตนเป็นคนทำไม่ถึงดิน (คือเมื่อเกี้ยวเกาศผู้ใหญ่อยู่ แล้วเอาเท้าทั้งสองเหยียบอยู่บนบ่าของผู้อื่น) ท่านผู้เจริญ ได้มีบุคคลบางคนยืนเฝ้าตัวอยู่กับต้นไม้ใหญ่ โดยที่เท้าไม่เคยแตะต้องดิน แล้วเขาจะอยู่ได้นานสักเท่าใด”

ข้าพเจ้า “อาวุโส เขาจะอยู่นานมิได้เลย เมื่อเมื่อยมือ เขาก็จะต้อง
ปล่อย และตกลงมาสู่พื้นดิน”

พระสุมนะ “ท่านผู้เจริญ ข้อนี้มีอุปมาฉันใด บุคคลผู้อันผู้ใหญ่
ยกย่องโปรดปรานแล้วลืมหัด ดูถูกเหยียดหยามเพื่อนฝูงและผู้มีศักดิ์
เสมอกัน หรือผู้มีศักดิ์น้อยกว่าตน ก็ฉันนั้น เขาจะไม่สามารถรองความ
เป็นใหญ่อยู่นานเลย การดูถูกเหยียดหยามผู้อื่น จะเป็นเพราะเหตุใดก็ตาม
ย่อมเป็นปากทางแห่งความเสื่อมทั้งสิ้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

“บุคคลผู้กระด้างเพราะวัย สมบัติ กระด้างเพราะมีทรัพย์มาก
กระด้างเพราะโคตรตระกูลสูง และดูหมิ่นญาติของตน นั้นเป็นทางเดิน
ของผู้เสื่อม”

“ข้าแต่ผู้บำเพ็ญพรต ในเพราะการถือดีเพราะโคตรวงศ์ ถือว่า
ตระกูลของตนดีกว่าของคนอื่น แล้วเหยียดหยามเขา ประกอบกรรมอัน
มิชอบด้วยคลองธรรมและเหตุผลนั่นเอง ที่ทำให้ศากยวงศ์เกือบจะสิ้น
สูญวงศ์พันธุ์”

“ในปีสุดท้ายแห่งพระชนมชีพของพระผู้มีพระภาคนั้นแล เหตุการณ์
อันสยงได้เกิดขึ้นแก่กษัตริย์ศากยวงศ์ พระญาติของพระบรมศาสดา
โดยที่กษัตริย์เหล่านั้น ถูกพระเจ้าวิฑูฑะประหารเสียหมดสิ้น ไม่เว้น
แม้แต่เด็กที่กำลังตีนมและหญิงมีครรภ์ นอกจากทำวามหานามศากยะ
เท่านั้นที่เหลืออยู่

“นับถอยหลังไปจากเหตุการณ์นี้เล็กน้อย พระเจ้าปเสนทิ กษัตริย์
แห่งแคว้นโกศล ซึ่งมีสาวตติเป็นราชธานี มีพระประสงค์จะได้ราชธิดา
แห่งวงศ์ศากยะ องค์ใดองค์หนึ่งมาเป็นพระมเหสี ทั้งนี้ด้วยพระประสงค์
ที่จะทำพระองค์ให้มีความสัมพันธ์กับพระผู้มีพระภาคเจ้าแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น
พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธองค์จะได้มีความสนิทสนมใน
พระองค์ เหมือนให้ความคุ้นเคยกับนางวิสาขาหรืออนาถปิณฑิกเศรษฐี

ด้วยประการฉะนี้ โอรสแห่งพระเจ้ามหาโกศลจึงส่งพระราชสาส์นไปยังกรุงกบิลพัสดุ์

“เมื่อได้รับพระราชสาส์นแห่งกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แล้ว ท้าวมหานาม ผู้เป็นใหญ่ในศากยวงศ์ก็ให้ประชุมบรรดาพระประยูรญาติทั้งหมดปรึกษา กันว่า ควรจะส่งราชธิดาไปถวายพระเจ้าปเสนทิหรือไม่ กษัตริย์ศากยวงศ์ ทั้งหมดมีความเห็นว่า ศากยวงศ์เป็นวงศ์ที่ประเสริฐบริสุทธิ์สืบเนื่องกัน ลงมาหลายชั่วบรรพบุรุษ ไม่ควรจะเปิดเบื่อนด้วยสายโลหิตแห่งวงศ์อื่น แต่ครั้งจะไม่ถวายพระราชธิดาหรือใครๆ ไปเลย เป็นการปฏิเสธโดยสิ้นเชิงนั้น จะทำให้พระเจ้าปเสนทิทรงพระพิโรธ และอาจใช้พระราชอำนาจ ทำลายล้างศากยวงศ์ได้ จึงตกลงใช้อุบายวิธีย้อมแมวขาย คือจะส่งธิดา ท้าวมหานามซึ่งเกิดจากทาสีไปถวายพระเจ้าปเสนทิ แล้วส่งพระราชสาส์น ตอบไปยังกรุงสาวัตถี ให้กำหนดวันมารับราชธิดา พระเจ้าปเสนทิทรง ปลานปลื้มพระทัย รีบส่งทูตไปรับ และรับสั่งว่า ให้นำพระราชธิดาที่เสวย ในภักษาณะเดียวกัน หรือในที่แห่งเดียวกันกับท้าวมหานาม ทั้งนี้เพราะ กษัตริย์ทั้งหลายมีมายามาก อาจจะส่งทาสี หรือบุตรแห่งทาสีมาก็ได้ เมื่อทูตไปกราบทูลท้าวมหานามแล้ว พระองค์ก็ให้ตกแต่งนางवासภักตติยา แล้วทำอาหารเหมือนเสวยร่วมกัน ให้ปรากฏแก่ตาราชทูต แล้วส่งนางไป

“พระเจ้าปเสนทิทรงต้อนรับนางवासภักตติยาด้วยยศใหญ่ ทรงตั้ง ไว้ในตำแหน่งมเหสีของพระองค์ ต่อมาพระนางประสูติพระราชโอรส มี ผิวพรรณและลักษณะงดงามแบบกษัตริย์ ทรงพระนามว่า “วิฑูทกะ”

“ราชกุมารได้รับการเลี้ยงดูแบบกษัตริย์ แต่ไม่เคยมีพระญาติฝ่าย พระมารดาส่งของขวัญหรืออะไรๆ มาถวายพระองค์เลย เมื่อถึงวัน สำคัญๆ ของพระญาติของกุมารอื่นๆ เคยส่งมาให้บุตรหลานของตน แต่ วิฑูทกะไม่เคยได้รับ ทรงแปลกพระทัย เคยทูลถามพระมารดาถึงเรื่องนี้ พระมารดาตอบว่า พระญาติของลูกอยู่ไกล ไม่สามารถส่งของขวัญมา เยี่ยมลูก ในวันเทศกาลต่างๆ ได้

ต่อมา พระราชกุมารเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ เพื่อเยี่ยมเยียน พระเจ้าตาและพระเจ้ายาย ทางกรุงกบิลพัสดุ์ต้อนรับอย่างเสียมิได้ เพราะเหยียดว่าราชกุมารเป็นบุตรของทาสี จัดการส่งกุมารที่พระชนมายุ น้อยกว่าเจ้าชายวิฑูทกะไปยังชนบทเสียชั่วคราว เหลือไว้แต่คนแก่ๆ ให้ ราชกุมารทำความเคารพ

เจ้าชายวิฑูทกะทรงประหลาดพระทัย ที่มีแต่บุคคลซึ่งตนต้องเคารพ ไม่มีใครเลยมาทำความเคารพตน แต่ก็ทรงอดพระทัย มิได้ตรัสอะไรเลย

เมื่อประทับอยู่พอสมควรแก่พระอัชฌาศัยแล้ว ก็เสด็จกลับกรุง สāvasthī “ข้าแต่ท่านผู้สงบในพรหมจรรย์ สาเหตุที่จะให้เกิดเรื่องใหญ่ก็คือ ในขณะที่โอรสแห่งพระนางวาสภขัตติยาเสด็จอยู่ในระหว่างทาง แวดล้อมไปด้วยเสนาหมู่ใหญ่นั้นเอง นายทหารคนหนึ่งลืมหมาตามไว้ ณ ที่ประทับ จึงรีบวิ่งกลับไปเอา เขาได้เห็นทาสีคนหนึ่งกำลังทำความสะอาดแผ่นกระดาน ที่เจ้าชายประทับ เธอราดด้วยน้ำนมสดแล้วเช็ดถู ปากก็พร่ำบ่นด่าอย่าง เสียๆ ว่า “อ้ายวิฑูทกะมาแล้วทำให้เราลำบาก มันเป็นลูกของทาสี เป็น จัณฑาล มานั่งลงบนแผ่นกระดาน ทำให้เสียดจัญไรติดอยู่ เราต้องเอาน้ำนมรดราดแล้วเช็ดถู”

“อะไร แม่ทาสี กำลังด่าใครนะ ?”

“ก็दानายของแคะนะลิ ”

“นายของข้าล่ะใคร ?”

“วิฑูทกะไงล่ะ”

“แล้วไปด่าท่านทำไม ท่านมาทำอะไรให้แกลลำบาก ?”

“ทำอะไร ฮี ก็เขาเป็นลูกทาสี เป็นจัณฑาล มานั่งที่นี้เป็นอัมมกมล ข้าต้องล้างด้วยน้ำนมสด รู้ไหม ?”

“นี่ แม่ทาสี แคะเป็นบ้าหรือเปล่านะ ? หรือเรากำลังคุยกับคนบ้าก็ไม่รู้”

นายทหารบรารภกับตัวเอง

“ฉันไม่เป็นบ้า แกนะแหละเป็นบ้า เช้ย เทียวตามหลังอยู่ได้ ก็นาง
วาสภขัตติยานะใคร รู้ไหม ? พ่อปกครอง”

“พระนางก็เป็นพระราชธิดาของท้าวมหานาม ผู้เป็นพระเจ้าอาของ
พระพุทธเจ้ามิใช่รี ?”

“เออ ข้าจะเป็นลมแล้ว แยกไปตายเสียเถิด ก็นางวาสภขัตติยานะ
เป็นลูกทาสี ในเมืองกบิลพัสดุ์เขารู้กันทั้งบ้านทั้งเมือง แยกเห็นไหม
วิฑูทกะมาที่นี้ละ มีใครไหว้แกมั่ง โธ เทียวไหว้คนนั้นคนนี้ น่าสงสาร
ไม่มีใครไหว้ตัวเลย”

หลักฐานพยานตอนนี้อะ ยืนยันให้นายทหารผู้นั้นเชื่อว่าเจ้าชายวิฑูทกะ
เป็นบุตรของทาสีจริง เมื่อเขาวิ่งกลับมาถึงกองทัพ ก็กระซิบกระซาบ
บอกเพื่อนทหารด้วยกันว่า เจ้าชายวิฑูทกะเป็นโอรสของทาสี เสียง
กระซิบกระซาบต่อๆ กันไป อื้ออึงไปทั้งกองทัพ จนทราบถึงเจ้าชาย
พระองค์ได้ทรงทราบถึงพฤติการณ์ของพวกศากยะ ที่ใช้น้ำนมสดรดพื้น
ที่พระองค์ประทับอีกด้วย

โอรสแห่งพระนางวาสภขัตติยาเหลือที่จะอดต่อการถูกเหยียด
หยามถึงปานนั้นได้ ทรงปฎิญาณต่อหน้านายทหารทั้งหลายในที่นั้นว่า
“เอาเถอะ ครั้งนี้พวกศากยะได้ใช้น้ำนมสดรดพื้นที่เรานั่งก่อน ต่อไป
ภายหลัง ถ้าเราได้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน จะกลับมาเอาเลือดในลำคอของ
พวกนั้น รดรดพื้นอีกครั้งหนึ่ง”

เมื่อรัชทายาทแห่งแคว้นโกศลเสด็จถึงกรุงสาวัตถีแล้ว ความจริง
อันนี้ก็ทราบถึงพระเจ้าปเสนทิ ทรงพระพิโรธยิ่งนัก ถอดพระนาง
วาสภขัตติยาออกจากตำแหน่งมเหสี ถอดวิฑูทกะออกจากตำแหน่ง
รัชทายาท ไม่ให้การบำรุงเลี้ยงอย่างเก่า พระองค์เสด็จไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาค ณ วิหารเชตวัน ทูลพระพุทธองค์ด้วยความน้อยพระทัยว่า

“พระเจ้าข้า พระญาติของพระองค์ไม่น่าจะกระทำกับหม่อมฉันอย่างนี้เลย สงัดใจซึ่งเกิดจากทาสีมาถวายให้เป็นมเหสี เลื่อมเสียวอย่างที่สุด”

“จริง มหาบพิตร” พระศาสดาตรัส “พระญาติของอาตมาภาพไม่น่าทำอย่างนี้แก่พระองค์เลย ไม่น่าเลยมหาบพิตร กษัตริย์ตากยะทรงกระทำกรรมอันไม่สมควรเลย พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์มหาศาล ควรที่จะส่งพระราชธิดาซึ่งเกิดจากนางกษัตริย์มาถวาย จึงจะเหมาะสม”

พระพุทธรูปดำรัสนี้ทำให้พระเจ้าปเสนทิลดพระอาการน้อยพระทัย ผสมความกริ้วลงได้บ้าง แล้วพระพุทธรูปก็ตรัสต่อไป โดยการยกประวัติศาสตรมาเป็นเครื่องอ้างว่า

“มหาบพิตร แต่ฉันแหละ ตระกูลทางมารดาจะไม่สู้สำคัญมิใช่หรือ? ที่สำคัญคือทางฝ่ายบิดา ดูแต่กษัตริย์ก็ภูฏรวาหะผู้ยิ่งใหญ่เถิด มีพระมารดาเป็นหญิงหักพินแท้ๆ เพราะฉะนั้น พระองค์อย่าได้ทรงร้อนพระทัยเลย มหาบพิตร”

ด้วยพระดำรัสปลอบประโลมอันแพรวพราวด้วยเหตุผลของพระบรมศาสดานี้ พระเจ้าปเสนทิลทรงคลายพระพิโรธ และทรงเห็นจริงตามพระพุทธรูปดำรัส อีกประการหนึ่งเล่า ทรงเห็นว่าเรื่องก็แล้วไปแล้ว ทั้งพระนางवासภขัตติยาและวิฑูทกะก็มีความจงรักภักดีต่อพระองค์มิได้เลื่อมคลาย เรื่องทั้งหลายมิได้เป็นความผิดของแม่ลูกคู่นี้เลย จึงทรงสถาปนาพระนางवासภขัตติยาและพระโอรสไว้ในตำแหน่งเดิม

ท่านผู้เจริญ พระบรมศาสดานั้นมิใช่จะทรงสงเคราะห์บุคคล แต่เพียงด้วยประโยชน์ภายนอก และประโยชน์อย่างสูงสุดคือพระนิพพานเท่านั้น พระองค์ทรงสงเคราะห์แม้ด้วยประโยชน์อันเป็นปัจจุบัน ดังเรื่องที่กำลังมานี้

ต่อมาเจ้าชายวิฑูทกะได้เป็นกษัตริย์แห่งแคว้นโกศล โดยมีศิษการายนะมหาอำมาตย์ช่วยหยาบยี่นให้ เรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะเล่าให้ท่านฟังใน

ภายหลัง ในตอนนี้ ขอให้ติดตามเรื่องของเจ้าชายผู้ถูกสบประมาทอย่างรุนแรงก่อน

“เมื่อได้เป็นกษัตริย์แล้ว และพระเจ้าปเสนทิสวรรคตแล้ว ที่หน้าเมืองราชคฤห์ กษัตริย์หนุ่มผู้อันความคั่งแค้นคอยเตือนอยู่เสมอ ก็กรีธาทัพอันทรงพลัง มุ่งสู่ลัทธิกชนบท เพื่อขี้นาคายวงค์ให้แหลกราณ พระบรมศาสดาเสด็จไปนั่งอยู่ที่พรมแดนระหว่างสาวตติและลัทธิถึง ๓ ครั้ง เพื่อทรงป้องกันพระญาติมิให้ถูกทำร้าย พระเจ้าวิฑูชกะ เมื่อทอดพระเนตรเห็นพระบรมศาสดาประทับนั่ง ณ เงามไม้ปรอง ณ แดนกบิลพัสดุ์ ตรัสถามว่า เพราะเหตุใดพระองค์จึงไม่ประทับ ณ รมไม่อันมิเภาครีมทางแดนแห่งสาวตติ พระองค์ตรัสตอบว่า “มหาบพิตร รมเภาของพระญาติ นั้นเย็นสบาย” เจ้าชายทรงทราบโดยนัยว่า พระพุทธองค์มีพระประสงค์จะคุ้มครองพระญาติ จึงยกทัพกลับ

ในวาระที่ ๔ พระพุทธองค์ทรงพิจารณาถึงกรรมของศากยวงค์ที่เคยทำร่วมกันมา โดยเคยเอายาพิษใส่ลงไปในแม่น้ำ ปลาทั้งหลายพากันตายด้วยยาพิษนั้น จึงไม่เสด็จไปณแดนกบิลพัสดุ์อีก พระเจ้าวิฑูชกะ จึงกรีธาทัพเข้าเหยียบนครแห่งศากยวงค์ ฆ่าจนหมดสิ้น ไม่เว้นแม้แต่เด็กที่อยู่ในเปลและหญิงมีครรภ์ ดังกล่าวแล้ว

เมื่อสมพระทัยที่คั่งแค้นมานานแล้ว โอรสแห่งพระเจ้าปเสนทิกก็ยกทัพกลับ พักค่ายอยู่ ณ ริมฝั่งแม่น้ำอจิรวดี มีบิรวารนอนบนหาดทราย เมื่อถึงเวลาที่เย็นคืน พวกที่นอนบนหาดทรายซึ่งเคยทำกรรมไว้ ถูกน้ำหลากมาในทันทีทันใด พัดพาเอาจมน้ำตายหมดรวมทั้งเจ้าชายวิฑูชกะด้วย

ท่านผู้เจริญ ในที่สุดทั้งกษัตริย์ศากยะและวิฑูชกะกุมารก็พากันตายไปทั้งหมด ไม่มีใครได้ดีเลย ผลแห่งการเหยียดหยามผู้อื่น และการแก้แค้นด้วยการจองแค้น อันผู้สนใจฟังดูได้จากเรื่องดังกล่าวแล้ว”

๑๓

ห้านักศึกษาตักศิลา

“ข้าแต่ท่านผู้ทรงธรรม” พระสุমনะกล่าวต่อไป “ในสำนักตักกสิลา นี้ ข้าพเจ้าได้ศึกษาประวัติบุคคลผู้น่าสนใจมากมายหลายท่าน ซึ่งล้วนแต่ มีประวัติชีวิตแปลกๆ อาจารย์ได้นำมาเล่าเพื่อเป็นประโยชน์แก่นักศึกษา ในบางแง่บางประการ มีอยู่ห้าท่านด้วยกัน ที่ข้าพเจ้าสนใจที่สุดคือ ปเสน- ทิกุมาร พันธฤทุมาร เจ้าชายมหาลิ องคุลิมาล และหมอชีวกโกมารภัจจ์ โดยเฉพาะบุคคลสุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าได้ยึดเป็นแนวการศึกษาและการ ดำเนินชีวิตทีเดียว

“ปเสนทิกุมาร โอรสแห่งพระเจ้ามหาโกศลแห่งกรุงสาวัตถี ได้ ศึกษาวิชาปกครอง เพราะเป็นรัชทายาทจะต้องรับช่วงราชสมบัติจากพระ ราชบิดา หลังจากศึกษาสำเร็จแล้วเสด็จกลับสู่พระนคร แสดงวิชาการรบ และการปกครอง จนเป็นที่พอพระทัยของพระราชบิดาและพระประยูรญาติ ทรงได้รับราชสมบัติแทนพระเจ้ามหาโกศล พระเจ้าปเสนทิเป็นกษัตริย์ พระทัยดี แม้จะไม่สู้ฉลาดนัก แต่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และ

สนิทสนมกับพระผู้มีพระภาคเจ้ายิ่งนัก ทุกครั้งที่ไปเฝ้าพระพุทธองค์จะทรงจุ่มพิตพระบาทของพระศาสดาเสมอ มีพระชนมายุเสมอด้วยพระศาสดา มีเรื่องพิสดารดังนี้

“สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมเมทพฺปะ อยู่ในเขตแห่งกษัตริย์ศากยะ อันไกลจากพระนครสาวัตถีประมาณ ๓ โยชน์ พระเจ้าปเสนทิเสด็จไปจากพระนครพร้อมด้วยที่ขการายนมหาอำมาตย์ของพระองค์ เมื่อเสด็จถึงที่แล้ว ทรงมอบพระขรรค์และราชูปโภคบางอย่างให้ที่ขการยานะไว้ เสด็จเข้าไปเฝ้าแต่พระองค์เดียว ทรงจุ่มพิตพระบาทด้วยพระโอษฐ์และนวดพื้นพระบรมศาสดา ประกาศนามของพระองค์ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์คือราชาปเสนทิโกศล” พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรงเห็นอำนาจประโยชน์อย่างไร จึงทรงนอบน้อมยิ่งนักในสรีระของอาตมาภาพนี้ ?”

พระเจ้าปเสนทิกราบทูลความรู้สึกในพระทัย ๗ ประการดังนี้

“พระองค์ผู้เจริญ ข้อสังเกตของหม่อมฉันมีอยู่ในพระผู้มีพระภาคว่า “พระผู้มีพระภาคเป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคปฏิบัติดีแล้ว” ดังนี้

“พระองค์ผู้เจริญ ในเรื่องนี้หม่อมฉันได้เห็นสมณพราหมณ์บางพวก ประพฤติพรหมจรรย์อย่างเคร่งครัดได้ ๑๐ ปีบ้าง ๒๐ ปีบ้าง ๓๐ ปีบ้าง ๔๐ ปีบ้าง ครั้นสมัยอื่น สมณพราหมณ์พวกนั้น กลายเป็นผู้อาบอย่างดี ลูบทาอย่างดี แต่งผมและหนวด เอ็บอิม เพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ให้เขาบำเรออยู่ ส่วนภิกษุในศาสนานี้ หม่อมฉันเห็นประพฤติพรหมจรรย์ บริสุทธีบริบูรณ์ตลอดชีวิต พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันไม่เห็นพรหมจรรย์อื่นที่บริสุทธีบริบูรณ์อย่างนี้ นี้แล เป็นข้อสังเกตของหม่อมฉัน อันมีอยู่ในพระผู้มีพระภาค”

๑ ธรรมเจติยสูตร ๑๓/๕๐๖ - ๕๑๖

“อาวุโส สุমনะ ข้อนี้จะมีค้ำกับความจริงไปหรือ เพราะปรากฏ อยู่เนืองๆ ตั้งแต่สมัยเมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ว่าพระสาวก ที่เข้ามาอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ บอกคตินลิกขา ลาพรมจรรย์อยู่เสมอ และพระองค์ก็ทรงอนุญาตตามอธยาศัย ?”

“ถูกแล้วท่านผู้เจริญ แม้ในสมัยเมื่อพระพุทธองค์ทรงพระชนม์อยู่ ก็ยังมีภิกษุสี่กอยู่เสมอ แต่พระเจ้าปเสนทิทรงหมายถึงภิกษุที่อยู่ ประพฤติพรหมจรรย์ตลอดชีวิตเท่านั้น คือหมายความว่าผู้ที่อยู่ ประพฤติพรหมจรรย์ตลอดชีวิตก็มีอยู่ มิใช่ไม่มีเสียเลย”

“ต่อไปเถิดท่านสุমনะ ข้าพเจ้ากำลังสนใจ”

“ข้ออื่นยังมีอีก พระองค์ผู้ทรงเจริญ พระราชายังวิวาทกับพระ ราชาด้วยกัน พรหมณ์ยังวิวาทกับพรหมณ์ คหบดีกับคหบดี มารดากับ บุตร ... พี่น้องยังวิวาทกับพี่น้องด้วยกัน ... ส่วนในพรหมจรรย์นี้ หม่อมฉันเห็นภิกษุทั้งหลายเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน เบิกบานต่อกัน ไม่วิวาทกัน เข้ากันสนิทตั้งน้ำกับน้ำนม มองดูกันด้วยสายตาทันหน้ารัก พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่เห็นบริษทอันที่พร้อมเพรียงกันอย่างนี้”

“ข้ออื่นยังมีอีก พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเที่ยวไปเนืองๆ จาก อารามนี้สู่อารามนี้ จากสวนนี้สู่สวนนั้น ได้เห็นสมณพรหมณ์พวกหนึ่ง ชูบผอม เคร้าหมอง มีผิวพรรณทราม ผอมเหลือง สะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ดูเหมือนไม่ประสงค์จะมองใครเสียเลย หม่อมฉันมีความเห็นว่า ท่าน พวกนี้คงผิใจประพฤติพรหมจรรย์เป็นแน่ หรือมิฉะนั้น ก็น่าจะมีบาป ลักอย่างหนึ่ง ซึ่งท่านเหล่านี้ทำแล้วปกปิดไว้ จึงเป็นผู้ชูบผอม เคร้าหมอง ผิวพรรณทราม ผอมเหลือง สะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ดูเหมือนไม่ประสงค์ จะมองใครเสียเลย”

“หม่อมฉันเข้าไปหาแล้วถามว่า เพราะเหตุไรจึงเป็นดั่งนั้น ท่านเหล่านั้นตอบว่า “ข้าแต่มหाराช พวกเรามีโรคเนื่องมาแต่เผ่าพันธุ์” ดั่งนี้ ส่วนภิกษุในศาสนาี้ หม่อมฉันเห็นท่านร่าเริง ส่อความรู้สึกภายในอันสูงขึ้นและสูงขึ้น มีรูปน่าปลื้มใจ มีอินทรีย์ชุ่มชื่น มีความชวนชวายน้อย มีขนตกราบ (ไม่ละดุ้งกลัวอะไร) มีชีวิตเป็นไปด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีใจดุจมฤค (อ่อนโยน) หม่อมฉันมีความเห็นว่า ท่านเหล่านั้นคงรู้คุณวิเศษอันโอฬารในศาสนาของพระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้นกว่าเก่าๆ เป็นแน่ จึงเป็นดั่งนั้น พระองค์ผู้เจริญ แม้นี้ก็ป็นข้อสังเกตของหม่อมฉันในพระผู้มีพระภาค”

“ข้ออื่นยังมีอีก พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเป็นกษัตริย์ได้มรธาภิเษกแล้ว มีอำนาจพอที่จะฆ่าคนผู้สมควรฆ่า ชับคนที่ควรชั้บก็จริง ถึงกระนั้น เมื่อหม่อมฉันนั่งวินิจฉัยคดี ชนทั้งหลายยังอีกทีก็ กลบเสียง หม่อมฉันเสียเป็นระยะๆ หม่อมฉันจะห้ามว่า ท่านผู้เจริญ พวกท่านอย่ากลบเสียงของเราผู้วินิจฉัยคดีให้ตกไปเป็นระยะๆ เลย จงรอให้จบ ถ้อยคำของเราเสียก่อน ดั่งนี้ก็ไม่วิว เขาเหล่านั้นยังคงอีกทีก็ กลบเสียง หม่อมฉันเป็นครั้งคราว

“ส่วนภิกษุในศาสนาี้ หม่อมฉันเห็นไม่มีเสียงจามหรือเสียงไอเลย ในเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมแก่บริษัทผู้หนึ่งฟังเป็นจำนวนหลายร้อย เมื่อพระองค์แสดงธรรมอยู่แก่บริษัทหลายร้อย ถ้าสาวกในที่นั้นคนใดคนหนึ่งไอขึ้น เพื่อนพรหมจรรย์ในที่นั้นจะกระทบเขาด้วยเขา เพื่อให้รู้สึกว้า “ท่านจงมีเสียงน้อย ท่านอย่ากระทำเสียง พระผู้มีพระภาคเจ้าของเรากำลังแสดงธรรม” ดั่งนี้ หม่อมฉันคิดว่าอัศจรรย์จริงๆ ไม่เคยมีจริงๆ บริษัทเป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างนี้ โดยไม่ต้องใช้อาญาหรือ ศาสตราเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้นี้ก็ป็นข้อสังเกตของหม่อมฉันในพระผู้มีพระภาค”

“ข้ออื่นยังมีอีก พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นขัตติยบัณฑิต พราหมณ์บัณฑิต สมณบัณฑิตบางคนในโลกนี้ มีปัญญาเฉียบแหลม ชำนาญการได้วาทะเชียวชาญ ดุจนายขมังธนูผู้สามารถยิงถูกชนทราย ดูเหมือนเพียงทำลายความเห็นชอบของคนอื่นด้วยปัญญาของตนเท่านั้น บัณฑิตเหล่านั้นได้ยินข่าวว่า “พระสมณโคดมจักเสด็จแวะบ้านหรือนิคม ชื่อโน้น ก็ตระเตรียมปัญหา และอวดอ้างว่า เราจักเข้าไปถามปัญหานี้ กะพระสมณโคดม ถ้าเธอถูกถามแล้วพยากรณ์อย่างนี้ พวกเรจักหักล้างวาทะของเธอด้วยวาทะอย่างนี้ๆ แม้ถ้าเธอถูกถามแล้ว พยากรณ์อย่างนั้นๆ พวกเรจักหักล้างวาทะของเธอด้วยวาทะอย่างนั้นๆ” ดังนี้ ครั้นเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าจริงๆ แล้ว พระผู้มีพระภาคย์่อมชี้แจงให้เห็นชอบ ใ้ห้ปลงใจ ใ้ให้อาจหาญ ใ้ให้สำเร็จด้วยธรรมิกถา ท่านบัณฑิตเหล่านั้นเลยไม่ถามปัญหา ไ้ไหนจักได้ข่มชี้วาทะเล่า ย่อมพากันเข้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคโดยแท้ และ (บางพวก) ขอโอกาสเพื่อบรรพชา ออกจากเรือน ไม่หวังประโยชน์เกื้อกูลด้วยเรือน พระผู้มีพระภาคก็ บรรพชาให้ บัณฑิตเหล่านั้นเป็นบรรพชิตแล้วหลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้วในสมาธิ ก็ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า อันเป็นที่ปรารถนาของเหล่ากุลบุตรผู้ออกบวชจากเรือน ไม่หวังประโยชน์เกื้อกูลแก่เรือนได้ ในภพอันตนเห็น เห็น เข้าถึงแล้วแลอยู่

“ท่านเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า พวกเราไม่ขี้หัวใจเราอีกต่อไป จริงอยู่ เมื่อก่อนเราไม่เป็นสมณะ ก็ปฏิญญาว่าตนเป็นสมณะ ไม่เป็นพราหมณ์ ก็ปฏิญญาตนว่าเป็นพราหมณ์ แต่บัดนี้เล่า เราเป็นสมณะ เราเป็นพราหมณ์ เราเป็นพระอรหันต์โดยแท้ ดังนี้ พระองค์ผู้เจริญ แม้ที่นี่เป็นข้อสังเกตของหม่อมฉันในพระผู้มีพระภาค”

“ข้ออื่นยังมีอีก พระองค์ผู้เจริญ มีช่างไม้สองคนชื่อ อิลิตัตตะ และ ปุราณะ ทั้งสองนายนี้ กินข้าวของหม่อมฉัน ใช้ยวดยานพาหนะของหม่อมฉัน หม่อมฉันให้เบี้ยเลี้ยงชีพ ให้ยศศักดิ์แก่เขา แต่เขาจะมีความเคารพในหม่อมฉันเท่าที่มีในพระผู้มีพระภาคก็หาไม่ เรื่องที่ล่วงมาแล้วคือหม่อมฉันยกเสนาออกไปกำจัดข้าศึก เพื่อจะทดลองช่างไม้สองคน จึงเข้าไปพักในที่คับแคบแห่งหนึ่ง (เพื่อเห็นกันโดยใกล้ชิด) เขาทั้งสองฆ่าเวลาด้วยสนทนาธรรมเกือบค่อนรุ่ง แล้วนอนหันศีรษะไปทางทิศที่เขาได้ยินข่าวว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ เหยียดเท้ามาทางหม่อมฉัน พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันมีความรู้สึกว่ อัศจรรย์จริง ไม่เคยเลย ช่างไม้สองคนนี้ กินข้าวของเรา ใช้พาหนะของเรา เราให้เบี้ยเลี้ยงชีพ และยศศักดิ์แก่เขา แต่เขาหามีความเคารพในเรา เท่าที่เขามีในพระผู้มีพระภาคไม่ ชะรอยคนทั้งสองนี้จะรู้ถึงคุณวิเศษอันโอฬาร ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเพิ่มขึ้นๆ เป็นแน่แท้ พระองค์ผู้เจริญ แม้นี้ก็ป็นข้อสังเกตของหม่อมฉันในพระผู้มีพระภาค

“อีกข้อหนึ่ง พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคก็เป็นกษัตริย์ หม่อมฉันก็เป็นกษัตริย์ พระผู้มีพระภาคเป็นชาวโกศล หม่อมฉันก็เป็นชาวโกศล พระผู้มีพระภาคมีพระชนม์ ๘๐ หม่อมฉันก็มีอายุ ๘๐ ด้วยเหตุนี้เอง หม่อมฉันจึงควรทำความเคารพอย่างยิ่งในพระผู้มีพระภาค ควรแสดงความสนิทสนมอย่างยิ่งในพระผู้มีพระภาค”

ท่านผู้เจริญ การเฝ้าพระศาสดาครั้งนั้นเป็นครั้งสุดท้ายแห่งกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ เวลานั้น พระองค์มีพระชนม์ ๘๐ แล้ว เมื่อสนทนากับพระผู้มีพระภาคพอสมควรแล้ว พระองค์เสด็จออกจากที่เฝ้า แต่ไม่มีใครเหลืออยู่เลย ข้าราชบริพารและทหารคนสนิทหายหน้ากันไปหมด เหลือแต่ม้าทรงและหญิงคนหนึ่งเฝ้าม้าอยู่เท่านั้น พระองค์ตรัสถามทราบความจากหญิงนั้นว่า ทิฆมการายนมะหาอำมาตย์เป็นกบฏ ยึดราชสมบัติไว้รักษา และพากันกลับสู่พระนครสาวัตถิห์หมดแล้ว

พระราชาทรงเสียพระทัยและทรงพระพิโรธมาก ตรัสว่า “เราจะไปนำทัพหลานของเราจากกรุงราชคฤห์มายึดราชสมบัติคืน” จึงขึ้นสู่ม้าทรงมีหญิงคนใช้เป็นที ๒ มุ่งไปสู่กรุงราชคฤห์ พอตีเมื่อพระองค์เสด็จถึงนั้นเป็นเวลาประตู่เมืองปิดเสียแล้ว ไม่สามารถเข้าไปภายในพระนครได้ ทรงบรรทม ณ ศาลาหน้าเมือง เนื่องจากทรงลำบากทั้งพระกายและพระทัย มาตลอดทาง มาประจวบกับลมหนาวในราตรีและความชราประกอบกัน จึงสิ้นพระชนม์ในราตรีนั้น

ชีวิตพระเจ้าปเสนทิมี่ความสัมพันธ์กับพันธุกุมารอยู่มาก เพราะปรากฏว่า

หลังจากศึกษาศิลปศาสตร์สำเร็จแล้ว พันธุกุมารโอรสแห่งมัลลกษัตริย์ ณ เมืองกุสินารา ได้แสดงวิชาของตนในที่ประชุมแห่งพระประยูรญาติอย่างโลดโผนตื่นเต้นยิ่งนัก คือมัลลกษัตริย์จัดแจงให้มัดไม้ไผ่เข้า ๖๐ มัดๆ ละ ๖๐ ลำ แล้วยกขึ้น ให้พันธุกุมารตัดไม้ไผ่เหล่านั้น โอรสแห่งมัลลกษัตริย์กระโดดขึ้นสู่อากาศ ตัดไม้ไผ่เหล่านั้นรวดเดียว ได้ยินเสียงดังกริกจากไม้ไผ่มัดสุดท้าย”

“อะไรกันนี่” พันธุละถาม

“เขาเอาเหล็กสอดใส่ไว้ในไม้ไผ่ทุกๆ มัด” เสียงตอบ

พันธุละเสียพระทัย ทรงพระกันแสง ทิ้งดาบพลางตรัสว่า “บรรดาพระประยูรญาติอันมากมายของเราในที่นี้ จะหาคนที่มีความรักในเราเพียงคนเดียวก็ไม่มี ถ้ารู้ว่าเหล็กสอดอยู่ด้วย จะฟันไม้ให้มีเสียงดังเลย แม้แต่น้อย

เมื่อมีโอกาส พันธุกุมารทูลพระชนกชนนีว่าจะฆ่ามัลลกษัตริย์เสียให้สิ้น แล้วขึ้นเสวยราชย์แต่พระองค์เดียว เพราะพระประยูรญาติทั้งหลายเหล่านั้นหาความหวังดีในพระองค์มิได้เลย จะเผยความจริงให้ทราบสักนิดก็มิได้ว่า “มีซีเหล็กสอดอยู่ในมัดไม้ไผ่ด้วย”

ฝ่ายพระชนกชนนีต่างก็ปลอบโยน และอ้างเหตุผลว่าลูกจะทำอย่างนั้นไม่ควร เพราะการกระทำดังนั้นเป็นราชประเพณี พันธูละเสียพระทัย เห็นว่าไม่ควรอยู่ในกรุงกุสินาราอีกต่อไป จึงได้เสด็จไปสู่กรุงสาวัตถี นครแห่งพระเจ้าปเสนทิ สหายแห่งพระองค์ ราชาแห่งแคว้นโกศล ทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ทรงต้อนรับพันธูกุมารด้วยพระทัยอันเปี่ยมด้วยโสมนัส ให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีของพระองค์ พระราชกุมารแห่งนครกุสินารา ได้นำพระชนกชนนีของพระองค์ให้มาประทับ ณ กรุงสาวัตถีด้วย

พระชายาของเสนาบดีมีพระนามว่า มัลลิกา เป็นสตรีที่มีรูปร่างและดีพร้อมทุกประการ แต่อาภัพที่ไม่มีบุตรหรือธิดาเลย เป็นธรรมเนียมในสมัยนั้นถือกันว่า ภรรยาที่ไม่สามารถมีบุตรหรือธิดา จะต้องถูกส่งกลับไปสู่ตระกูลแห่งมารดาบิดาของตน นางมัลลิกา ก็ตกอยู่ในข่ายแห่งประเพณีอันนี้ เมื่ออยู่ด้วยกันมาเป็นเวลานาน นางไม่มีทีท่าจะมีครรภ์เลย พันธูเสนาบดีก็เฝ้ากลับไปอยู่ ณ บ้านเดิมของตน ภริยาแห่งเสนาบดี เป็นผู้เลื่อมใสในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คิดว่าเมื่อจะกลับบ้าน ก็ควรไปทูลลาพระผู้มีพระภาคเจ้าเสียก่อน จึงได้เข้าไปเฝ้าพระองค์ ณ วิหารเชตวัน

“มัลลิกา เธอจะไปไหน” ทรงถาม

“จะกลับบ้านเดิม พระเจ้าข้าฯ ”

“ทำไมล่ะ มัลลิกา”

“ท่านเสนาบดีไล่ให้กลับ เพราะข้าพระองค์เป็นหมัน ไม่สามารถมีบุตรสืบสกุลได้ พระเจ้าข้าฯ ”

“เท่านั้นเองล่ะหรือ”

“พระเจ้าข้าฯ”

“ถ้าเพียงเท่านั้น อย่กลับเลย”

นางมัลลิกาดีใจยิ่งนัก ถวายบังคมลาพระศาสดา รีบกลับสู่निเวศน์
ของตน เล่าเรื่องทั้งหมดให้สามีทราบ ท่านเสนาบดีก็ดีดีพระทัย และเห็นว่า
พระผู้มีพระภาคผู้มีสายพระเนตรยาว คงเห็นเหตุการณ์อันเป็นมงคล
เป็นแน่แท้ จึงตรัสเช่นนั้น

ต่อมานางมัลลิกาได้คลอดบุตร ๑๖ ครั้งๆ ละคู่ รวม ๓๒ คน บุตร
ทุกคนล้วนสมบูรณ์ด้วยเรี่ยวแรงกำลังดี มีอนามย์ดี สำเร็จการศึกษาชั้น
สูงทุกคน สามารถช่วยงานบิดาได้อย่างดียิ่ง

วันหนึ่งมีเสียงอื้ออึงขึ้น ณ ศาลาเป็นที่วิจิตรฉะฉาน ทั้งนี้เพราะท่าน
ผู้พิพากษาวินิจฉัยคดีไม่เป็นธรรม มีการกินสินบน เอาความเป็นธรรมใน
รูปแห่งธรรมหยิบยื่นให้แก่ผู้มีทรัพย์ ส่วนผู้ไม่มีทรัพย์สำหรับมอบให้
แก่ผู้พิพากษา แม้จะถูกต้องกลายเป็นผิด ควรชนะก็กลายเป็นผู้แพ้ พอดี
วันนั้นพันธุลเสนาบดีเดินผ่านมา ประชาชนขอร้องให้ช่วยวินิจฉัยความ
ท่านเสนาบดีวินิจฉัยความเป็นที่พอใจของคนทั้งหลายเป็นอันมาก
สามารถทำเจ้าของทรัพย์ให้เป็นเจ้าของ ทำผู้คดโกงให้พ่ายแพ้ ประชาชน
ต่างเปล่งเสียงไชโยให้ร้องด้วยความพอใจยิ่งนัก

เรื่องนี้ทราบถึงพระเจ้าปเสนทิ พระองค์ทรงโสมนัส ทรงสถาปนา
พันธุลเสนาบดีให้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ส่วนผู้
พิพากษาเก่านั้นให้ถอดเสียสิ้น พวกอำมาตย์ผู้วินิจฉัยคดีเก่าๆ เคยมี
ลาภมาก มีคนนับถือมาก มาบัดนี้เสื่อมแล้วจากลาภและความนับถือทั้ง
สองอย่าง จึงกลั่นแกล้งยุยงราชตระกูล เพื่อให้ไปถึงพระกรรมของ
พระเจ้าปเสนทิว่า บัดนี้พันธุลเสนาบดียิ่งใหญ่มาก และปรารถนาแย่ง
ราชสมบัติของพระเจ้าปเสนทิ พระราชาผู้มีธาตุแห่งความเขลาเบาปัญญา
ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว ทรงสะดุ้งพระทัย มีอาจทำพระทัยเย็น มิเชื่อ
ถ้อยคำนี้ได้ พันธุลละเล้า เวลานี้มีคนเคารพนับถือมาก ล้อมหน้าล้อมหลัง
ประดุจดาวล้อมเดือน นอกจากนี้ยังมีบุตรถึง ๓๒ คน ล้วนแล้วแต่ฉลาด

สามารถ สมบูรณ์ด้วยกำลังทุกประการ ถ้าเขาคิดแยงราชสมบัติก็น่าจะได้ ด้วยอาศัยเหตุแวดล้อม ต่างๆ บวกด้วยเสียงยุยงของอำมาตย์คดโกง รวมทั้งความโง่เขลาเบาปัญญาของพระองค์เอง พระเจ้าปเสนทิจจึงวางแผน ประหารพันธูลเสนาบดี

พระองค์ทรงดำริว่า “ถ้าเราจะฆ่าพันธูลเสียเอง ก็มีเสียงตำหนิติเตียนมาก นอกจากนี้ยังเป็นการยากที่จะทำได้ ด้วยประการฉะนี้ พระองค์จึงทรงวางแผน ให้คนกู่ฆ่าขึ้น เป็นที่ว่า ในชนบทปลายแดน มีพวกโจรกำเริบปล้นฆ่าชาวบ้านโดยมิได้เกรงกลัวพระราชอาญา นอกจากนี้ยังมีอำมาตย์บางคนที่ทรงมอบหมายให้ปกครองในชนบทปลายแดนเกิดกระด้างกระเดื่อง ไม่จงรักภักดีต่อพระองค์ มองไม่เห็นใครอื่นที่ฉลาดสามารถปราบเหตุร้ายครั้งนี้ได้ นอกจากนี้พันธูละ ขอให้เสนาบดีพร้อมด้วยบุตร ๓๒ คน เดินทางไปปราบกบฏครั้งนี้

เมื่อได้รับพระราชโองการแล้ว พันธูละผู้มีใจซื่อ มิได้ระแวงภัยแม้แต่น้อย เดินทางออกสู่ชนบทปลายแดน มีบุตร ๓๒ คนเป็นบริวาร มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะปราบโจรให้ราบคาบ มอบความสงบสุขให้แก่ประชาชน

วันหนึ่งขณะที่นางมัลลิกา ภริยาออดรักของท่านพันธูละกำลังอังคาสพระสงฆ์ ซึ่งมีพระสารีบุตรเป็นประมุขอยู่ด้วยชาพนียะโภชนียาหารอันประณีต มีราชบุรุษนำสารมามอบให้นาง เมื่อนางอ่านแล้วก็พับใส่หยาพกไว้ มิได้พูดอะไร หรือแสดงอาการให้แปลกไปอย่างไรเลย นางคงเลียดพระสงฆ์ด้วยอาการสงบเป็นปกติ อีกครู่หนึ่งต่อมา หญิงคนใช้นำภาชนะใส่นมสดเพื่อนำมาถวายพระ บังเอิญอย่างไร ถ้วยนมสดพลัดตกจากมือแตกกระจาย พระธรรมเสนาบดีเกรงว่านางมัลลิกาสงสัยตายของบุตรหญิงคนใช้ ท่านจึงพูดปลอบใจว่า “อุบาสิกา อย่าคิดอะไรเลย ของมีการแตกเป็นธรรมดา ได้แตกไปแล้ว”

ทันทีที่นางมัลลิกาได้ดึงหนังสือจากชายพก มามอบถวายแก่พระ
สารีบุตร พร้อมด้วยกล่าวว่า “**พระองค์เจ้าผู้เจริญ มีข่าวมาว่า สามีอัน
เป็นที่รักและบุตร ๓๒ คนถูกโจรฆ่าตายหมดในคราวเดียวกัน ดิฉันยัง
ไม่คิดอะไรเลย ก็จะเสียใจอะไรเล่า กับเรื่องเพียงถ้อยตักแตง**”

พระธรรมเสนาบตีปลงธรรมสังเวช กล่าวขึ้นว่า

“ชีวิตนี้ไม่มีเครื่องหมาย รู้ไม่ได้ว่าจะตายวันไหน ที่ใด

ชีวิตของสัตว์ในโลกนี้ เป็นอยู่อย่างลำบาก มีประมาณน้อย
และประกอบไปด้วยทุกข์นานาประการ”

เมื่อพระธรรมเสนาบตีกลับไปสู่วิหารแล้ว นางมัลลิกากล่าวกับลูก
สะใภ้ทั้ง ๓๒ คนว่า “ทั้งบิดาและสามีของเธอไม่มีความผิดเลย ที่ต้อง
ตายลงคราวนี้ ก็เพราะกรรมเก่าที่เคยทำไว้ อย่าให้มีจิตคิดประทุษร้าย
ในพระราชาเลย”

จารบุรุษของพระเจ้าปเสนทิได้ฟังคำนี้ ได้นำไปกราบทูล พระองค์
ทรงสังเวชพระทัยว่า พระองค์กระทำร้ายต่อผู้ซึ่งไม่ร้ายต่อพระองค์เลย
แม้ด้วยความคิด จึงเสด็จไปหานางมัลลิกา ทรงแสดงความเสียพระทัย
และพระราชทานพรแก่นางมัลลิกาวา นางมีความต้องการอะไร พระองค์
จะพระราชทาน แต่นางกราบทูลว่าไม่ต้องการอะไร เพียงแต่ขอกลับไป
อยู่บ้านเดิมในกรุงกุสินาราเท่านั้น ลูกสะใภ้ทั้งหมดต่างก็กลับสู่บ้านของ
ตนๆ

พระเจ้าปเสนทิทรงเสียพระทัยยิ่งนัก แต่เป็นเหตุการณ์ที่แก้
ไม่ได้เสียแล้ว ยิ่งพระองค์มาทราบความจริงอันถ่องแท้ในภายหลังด้วยว่า
พันธูละมีความจงรักภักดีต่อพระองค์เป็นที่สุด เรื่องทั้งหลาย ที่พระองค์
ทรงสดับนั้น เป็นเพียงคำยุยงของพวกโลภมากอยากได้ พวกฤษยา
ตาร้อนเท่านั้นเอง พระองค์ก็ยิ่งโทมนัสหนักเข้าอีก ไหนจะอับอาย
ขายหน้า ไหนจะกังวลวิตก เรื่องต้องเสียคนดีไปถึง ๓๓ คน พระองค์

ทรงมีความเดือดร้อนพระทัยเป็นที่สุด หากความทุกข์จากราชสมบัติมิได้เลย

เพื่อจะลบล้างความผิดของพระองค์บ้าง จึงทรงแต่งตั้งทมิฬการายนะ หลานของพันธุลเสนาบดีขึ้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีแทนลุงของตน ทมิฬการายนะผูกใจเจ็บว่า พระราชาทรงกระทำร้ายลุงของตน ผู้หาความผิดมิได้ จึงหาโอกาสจะแก้แค้นอยู่เสมอ

เมื่อได้โอกาส คราวที่พระเจ้าปเสนทิไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ฌนิคมเมทพุปะ ตามที่ข้าพเจ้าได้เล่าท่านไว้แล้วแต่หนหลัง ทมิฬการายนะจึงแย่งราชสมบัติ มอบพระขรรค์ และเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งหมด อภิเษกให้เจ้าชายวิฑูฑะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ดังกล่าวแล้ว

“ข้าแต่ท่านผู้วิรุฑุฑ” พระสุมนะกล่าวต่อไป “ความจริง ผู้ฆ่าพันธุลเสนาบดีนั้น หาใช่ใครอื่นไม่ แต่เป็นราชบุรุษที่พระเจ้าปเสนทิให้เตรียมซ่อนไว้ในระหว่างทางนั่นเอง พระองค์มารู้สึกพระองค์เอาเมื่อได้เสียดคนดีไปแล้ว และเอากลับคืนมาอีกไม่ได้”

ข้าพเจ้า “อาวุโส พระราชานั้นเป็นที่พึงของประชากร เป็นผู้เดินหน้า เป็นเครื่องหมายของแว่นแคว้น ถ้าพระราชานลาด สามารถ และทรงธรรมชนทั้งหลายก็มีความสุข ถ้าตรงกันข้าม ชนทั้งหลายก็ต้องประสบทุกข์เดือดร้อน ย่อส่วนลงมาถึงหัวหน้าครอบครัว หัวหน้าหมู่คณะก็เหมือนกัน ถ้าตั้งอยู่ในธรรม ไม่หุบเอาแต่ใจ ใคร่ครวญแล้วจึงทำ ก็จะทำหมู่ไปสู่ความสุขความเจริญ ถ้าตรงกันข้าม หมู่คณะก็เสื่อม ผู้เป็นหัวหน้าต้องรู้จักเลี้ยงคนดี คนดีจึงจะอยู่ด้วย และช่วยทำประโยชน์ให้ได้ ไม่ใช่เลี้ยงแต่คนประจบสอพลอ เอาไว้นั่งปั้นลูกโยให้กินวันแล้ววันเล่า เมื่อมีกิจธุระหรือเรื่องสำคัญเกิดขึ้น ก็ช่วยอะไรมิได้ อาวุโส ม้าดีนั้น เดิมเป็นม้าพยศทุกตัว ทั้งนี้เพราะมันจะไม่ยอมให้ใครขี่ง่าย ๆ แต่เมื่อมันรู้แน่ว่า นายของมัน คนที่ฝึกมัน มีความพยายามจริงและฝึกได้แล้ว มันจะเป็นม้าที่ดีที่สุด เป็นม้าอาชาไนย ไม่ต้องแหงด้วยบฏีก เป็นเพียงเห็นเงา

ของปฏิภักเท่านั้น มันสามารถรู้และเข้าใจได้ว่า นายของมันต้องการให้มันทำอะไร

“คนดีย่อมมีความนับถือตนเองอยู่บ้างไม่มากก็น้อย ย่อมมีความคิดเห็นเป็นของตน และให้ความนับถือความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยพร้อมๆ กันไป ด้วยเหตุนี้ เราสามารถทำความตกลงกับบุรุษอาชญาไนยได้ โดยเหตุผล มีใช้อำนาจ หรือความอยู่ดีชั่วร้าย ผู้เป็นใหญ่ที่นั่งบนศิระคนกับนั่งในหัวใจคนนั้นผิดกันมาก ถ้าได้นั่งในหัวใจคนแล้ว ความสำเร็จต่างๆ ก็ตามมา โดยมีต้องใช้อำนาจอาชญาใดๆ เลย”

๑๓

ห้านักศึกษาตักทิสลา (ต่อ)

“ด้วยเหตุนี้ การสั่งสมความดีไว้เป็นอุปนิสัย จึงเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของบุคคล มันคือการสั่งสมความสำเร็จแห่งชีวิตไว้ครั้งละเล็กละน้อย เมื่อนานเข้า ย่อมกลายเป็นบารมีที่แกร่งอบ อาวุโส ท่านจึงดูการสั่งสมน้ำหวานของตัวผึ้ง และการสั่งสมมูลดินของตัวปลวกนั้นเถิด...”

“ข้าแต่ท่านผู้ตระหนกในพรหมจรรย์” พระสุมนะกล่าว “ท่านลองใคร่ครวญดูความเป็นไปแห่งชีวิตของพระเจ้าปเสนทิโกศลและท่านพันธุลเสนาบดีเถิด ช่างลงท้ายที่น่าเศร้าอะไรอย่างนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นกษัตริย์มหาศาล ทรงพระราชสมภพภายใต้เศวตฉัตร มีชีวิตอยู่อย่างรุ่งเรือง แต่ลงท้าย เมื่อสิ้นพระชนม์มีเพียงทาสีคนเดียวเท่านั้น เป็นสหายในคราวตาย ถึงอย่างนั้น เขาก็หาตายตามไปด้วยไม่ สถานที่ที่สิ้นพระชนม์ก็ตรงกันข้ามกับสถานที่ประสูติ นั่นคือศาลาหน้าเมืองซึ่งมักจะมีคนขอทานชั้นต่ำที่สุดเคยมานอนตายอยู่เสมอๆ ในสรีระนี้มีอะไรแตกต่างกันบ้าง ระหว่างพระราชากับบยาจก มันเหมือนกันทุกสัดส่วน ภารดาเอย ความสมมติ อันเป็นมายาของโลกนั่นเอง ที่มาระบายสีให้คน

ทั้งหลายเห็นความแตกต่างระหว่างพระราชและขอทาน ข้าพเจ้าเลื่อมใส พระพุทธจริยาเป็นยิ่งนักที่พระองค์ทรงสนทนาได้ทั้งกับพระราชและยาก พระองค์มีพระทัยเสมอกัน ในชนที่โลกสมมติให้ต่างกันเหมือนฟ้ากับดิน

พันธุละเล่าก็เป็นคนดีเหลือเกิน มีวิชาความรู้มากมาย ทำประโยชน์ ให้แก่ประเทศอย่างมหาศาล แต่ต้องมาตายอย่างน่าอนาถใจ ท่านลองนึก วาดภาพถึงศพ ๓๓ ศพ นอนเรียงรายในลักษณะอาการต่างๆ ซึ่งคน เหล่านี้ เคยมีเกียรติยศหรรษา ประดับประดาด้วยอาภรณ์อันมีค่าล้ำ ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้านึกถึงพระพุทธภาชิตที่ว่า

“ชีวิต ความเจ็บป่วย กาลเป็นที่ตาย สถานที่ตาย และคติในสัม-
ปรายภพของสัตว์ทั้งหลายในชีวิตโลกนี้ ไม่มีเครื่องหมาย บุคคลไม่สามารถ
รู้ได้” ดังนี้แล้ว ให้เห็นจริงเสียเหลือเกิน แม้แต่ข้าพเจ้าและท่านก็ตกอยู่
ในภาวะเดียวกันนี้ คือรู้ไม่ได้ว่าจะตายเมื่อไร ที่ไหน และด้วยโรคอะไร
เป็นต้น พระพุทธองค์จึงสอนเรามีให้ประมาทในวัย ในความไม่มีโรค
และในชีวิต”

เราทั้งสองเียบกันไปสักครูหนึ่ง พระสุมณะรินน้ำออกจากหม้อดิน
ยกขึ้นดื่มแก้คอแห้ง รู้สึกท่านชุ่มชื่นขึ้น ข้าพเจ้าเอนกายลงเพื่อพักผ่อน
สักครูหนึ่ง ท่านสุมณะทำอย่างข้าพเจ้าบ้าง ครูหนึ่งผ่านไป เราทั้งสอง
ลุกขึ้นนั่งเกือบๆ จะพร้อมกัน ท่านสุมณะเล่าต่อไปว่า

“สำหรับมหาสิริกุมาร เมื่อกลับมาแสดงศิลปศาสตร์แก่เจ้าลิจฉวี
แสดงด้วยอุตสาหะมากเกินไป จนพระเนตรทั้งสองข้างแตก มีตบอด
มองอะไรไม่เห็นเลย แต่เจ้าลิจฉวีทั้งหลายก็ดีเหลือเกิน ไม่ทอดทิ้ง พร้อมใจ
กันมอบรายได้ ที่ได้จากการเก็บส่วยจากประตูหนึ่งให้ทั้งหมด และมอบ
ลิจฉวีกุมารประมาณ ๕๐๐ องค์ ให้เป็นศิษย์ ศึกษาศิลปศาสตร์อยู่กับ
เจ้าชายมหาลินัน เจ้าชายมหาลินันรู้จักพันธุละเสนาบดีอย่างยิ่ง แม้เพียง
ได้ยินเสียงรถกระแทกธรณีประตูเท่านั้น ก็ทรงทราบแล้วว่าพันธุละเสนาบดี

มาสู่กรุงไพลาลี ทั้งๆที่ท่านพันธุละเพ็งไปเป็นครั้งแรกเท่านั้น

“ท่านผู้เจริญ ศิลปศาสตร์อันบุคคลใดฝึกฝนอบรมดีแล้ว ย่อมอำนวยความสะดวกสุขให้แก่บุคคลผู้นั้นอยู่เสมอ ถ้าบุคคลผู้มีวิชาความรู้ไม่มีความประพฤติเสียหายอะไร แล้วเอาตัวรอดไม่ได้ไซ้ วิชาความรู้ในโลกนี้ก็ไม่มีความหมายอะไร บัณฑิตในปางก่อนก็ไม่พึงยกย่องวิชาว่าเป็นทรัพย์อันประเสริฐ”

ข้าพเจ้า “ถูกแล้ว อาวุโส แต่วิชาจะอำนวยความสะดวกเต็มที่ก็ต่อเมื่อ สบสมัย เหมือนสินค้าในตลาด ถ้าตลาดสมัย ความต้องการของประชาชน มีน้อย สินค้าั้นแม้จะมีคุณภาพดีในตัวมันเอง พ่อค้าก็ขาดทุน พ่อค้าที่ฉลาดจึงพยายามใช้สติปัญญา เลือกล่าสินค้าที่ตลาดต้องการ คือที่ประชาชนต้องการ หรือที่เป็นประโยชน์มาก วิชาที่ท่านองเดียวกันนี้ ถ้ามีประโยชน์มาก ก็มีค่าสูง มีประโยชน์น้อย ค่าก็ต่ำ

“อีกประการหนึ่ง ความรู้จะมีประโยชน์ไพศาล ผู้รู้ต้องรู้จักจริง แม้รู้อย่างเดียวก็อำนวยความสะดวกได้ แม้จะรู้หลายอย่าง แต่รู้อะไรไม่จริงเลย รู้ไม่ถึงขนาดที่จะพอใช้การได้ ความรู้นั้นก็เป็นหมัน กลายเป็นความรู้อย่างเปิดไป คือช้นก็ได้แต่ไม่เหมือนไก่ บินก็ได้แต่ไม่เหมือนนก วายน้ำก็ได้แต่ไม่เหมือนปลา เป็นเรื่องฉาบฉวยไปหมด เอาดีอะไรไม่ได้สักอย่างเดียว ความรู้แบบนี้ มีท่วมหัวแต่เอาตัวไม่รอด พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “การงานอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตามที่ย่อหย่อน จะหวังผลมากไม่ได้” นักศึกษาจึงต้องศึกษาอย่างจริงจัง ถ้าหวังผลจริงจัง ทั้งนี้เพราะหลักสากลมีอยู่ว่า ผลย่อมได้สัดส่วนกับเหตุ ไม่มีผลใดเกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุ เหตุย่อมก่อให้เกิดผล ที่พอเหมาะพอควรแก่การกระทำ แต่การกระทำหรือเหตุมาก อาจจะได้ผลน้อย ถ้ากระทำด้วยความโง่ ทำเหตุไม่เป็น ขาดความรอบคอบ ไม่รู้จักกาลเทศะ ในทางตรงกันข้าม เหตุน้อยอาจจะได้ผลมาก ถ้าทำเหตุด้วยความฉลาด ทำด้วยปัญญา รู้จักกาลเทศะ ในการทำ และการพูด ทุกอย่างต้อง

ประกอบด้วยปัญญา จึงจะชอบ มีไฟเห็นว่าดีแล้วทำลุ่มๆไป อันเป็นเหตุให้เสียใจในภายหลังว่า ทำดีแล้วไม่ได้ดี”

พระสุমনะ “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับคำกล่าวของท่าน แต่ข้าพเจ้าสงสัยว่า ทำอย่างไรเรียกว่าทำดีไม่เป็น และทำอย่างไรเรียกว่าทำดีเป็น”

ข้าพเจ้า “การทำความดีเพื่อความดี คือเพราะเห็นคุณประโยชน์ของความดีนั่นเอง ประการหนึ่ง การทำด้วยปัญญา พิจารณากาลเทศะ และบุคคล แล้วจึงทำ ประการหนึ่ง นี้เรียกว่าทำดีเป็น การทำดีไม่เป็น ท่านพึงทราบโดยตรงกันข้ามเถิด คนทำดีเพื่อเงิน เพื่อยศศักดิ์ ชื่อเสียง เป็นต้น ชื่อว่าทำดีไม่เป็น อนึ่ง ผู้ทำความดี ถ้าต้องการผลมาก ก็พึงตั้งใจเอาแต่น้อย ทั้งนี้เพราะความปรารถนาล้น ทำให้เราทำอะไรๆ เกินต้องการเสมอ ตรงกันข้ามกับผู้ต้องการไม่รู้จักสิ้นสุด ใต้อะไรๆก็ไม่เคยเต็มความต้องการเลย ผู้มีความปรารถนาล้น จึงมักจะได้ดีเกินความคาดหมาย พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่า ธรรมใดเป็นไปเพื่อความปรารถนาล้น อันนั้นเป็นธรรมเป็นวินัย เป็นคำสอนของศาสดาอาวุโส เรื่องนี้จะเป็นอย่างไรก็ตามเถิด ข้าพเจ้ายังปรารถนาจะฟังเรื่องของนักศึกษาตักกสิลาต่อไปอีก ถ้าไม่เป็นความลำบาก ขอท่านผู้มีอายุได้โปรดเล่าต่อไปเถาะ

“ข้าแต่ท่านผู้แสวงหาอมตบพ” พระสุমনะกล่าว “สำหรับเรื่องของพระองค์ลิมานั้น ข้าพเจ้าจะไม่นำมากล่าวในที่นี้ เพราะเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายอยู่แล้ว ข้าพเจ้าได้บอกท่านไว้แต่เบื้องต้นแล้วว่า นักศึกษาคคนที่ห้าของตักกสิลา คือหมอชีวกโกมารภัจจ์นั้น เป็นบุคคลที่ข้าพเจ้าสนใจที่สุด และใช้ชีวิตดำเนินตามรอยของท่านผู้นี้

หมอชีวกมีประวัติที่ควรแก่การสังเวชสลดใจ นอกจากนี้ท่านยังดำเนินชีวิตควรแก่การเอาอย่างของหมอรุ่นหลังๆ ตามประวัติเล่าไว้ว่า

ชีวิตเป็นลูกของหญิงแพศยา เป็นความนิยมในสมัยนั้นว่า หญิงแพศยาเมื่อมีลูกเป็นชายก็ไม่สามารถเลี้ยงได้ เพราะเป็นอุปสรรคต่ออาชีพของนาง จึงมักจะนำไปทิ้งในป่า หรือสถานที่ที่เห็นว่าปลอดภัย ชีวิตเมื่อเกิดเป็นลูกของหญิงแพศยา ก็ตกอยู่ภายใต้กฎนี้ ปรากฏว่าถูกนำไปทิ้งที่ริมทางแห่งหนึ่ง บังเอิญภยราชกุมาร โอรสของพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธ เสด็จมาพบเข้าในเช้าตรู่วันหนึ่ง เห็นห่อผ้าที่นอนเก่าวางอยู่ริมทางมีนกกาแวดล่อม จึงให้ผู้ติดตามไปดูว่าเป็นอะไร เมื่อทราบว่าเป็นเด็ก ตรัสถามว่ายังมีชีวิตอยู่หรือไม่ ผู้ไปดูตอบว่า *ชีวิต* หมายความว่า ยังมีชีวิตอยู่ ราชกุมารจึงนำไปเลี้ยงเป็นโอรสบุญธรรม ขนานนามให้ว่าชีวิต พระราชทานการบำรุงเลี้ยงอย่างราชกุมารทั้งหลาย จึงมีสร้อยนามตามหลังว่า โภมารภัจจ์

เมื่อเจริญวัยพอสมควรแล้ว ชีวิตได้ทราบประวัติของตนเกิดความเศร้าใจขึ้นมา มีความดำริอยู่เสมอว่า ไฉนหนอ เราพึงศึกษาวิชาที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ผู้อันบูรพปิตลิตกเตือนแล้ว จึงตัดสินใจไปศึกษาวิชาแพทย์ ณ กรุงตักกิลลา และไปด้วยอาการที่ลอบหนีไป ชีวิตเป็นนักศึกษาประเภทยากจนเช่นเดียวกับข้าพเจ้า มีหน้าที่ศึกษาและปฏิบัติอาจารย์ เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูมาในราชตระกูล ชีวิตจึงเป็นคนมีมารยาทงาม มีวาจาสุภาพ เป็นที่รักใคร่ของอาจารย์ และศิษย์ร่วมสำนักทั่วไป เขาตั้งใจศึกษาจนสำเร็จวิชา

วิธีทดสอบก็คือวันหนึ่ง เมื่อชีวิตเข้าไปลาอาจารย์เพื่อกลับสู่กรุงราชคฤห์ อาจารย์ให้ชีวิตออกเดินทางไปที่สังกัสสียะ โทศละโยชน์ เพื่อแสวงหาต้นไม้ใบหญ้าชนิดใดชนิดหนึ่งที่ไม่สามารถนำมาปรุงยาได้ ชีวิตออกเดินทางแสวงหาอยู่เป็นเวลาเจ็ดวัน กลับมากกราบเรียนอาจารย์ว่า ไม่มีต้นไม้หรือใบหญ้าชนิดใดๆ เลย ที่ไม่สามารถนำมาปรุงยาแก้โรคได้

เมื่ออาจารย์ได้ทราบดังนี้ จึงกล่าวกับชีวิตว่า เธอศึกษาสำเร็จแล้ว และอนุญาตให้กลับสู่ปิตุภูมิได้ตามปรารถนา แต่เพื่อให้เห็นคุณค่าของวิชา

อาจารย์จึงได้มอบเสปียงให้มา กะพ้อว่าหมดเพียงครึ่งทางเท่านั้น ท่านอาจารย์ดำริว่า ชีวกนี้เจริญเติบโตแล้วในราชตระกูล เมื่อกลับไปถึงกรุงราชคฤห์ ก็จะได้รับ การต้อนรับอันยิ่งใหญ่ ถ้ามิให้ใช้วิชาในระหว่างทาง เธอจะไม่พึงรู้คุณค่าของวิชาเลย ท่านจึงได้ทำดังกล่าวแล้ว

หมอชีวกอรอนแรมมาตามลำดับ มาถึงกึ่งทางระหว่างตักกสิลา กับราชคฤห์ เสปียงที่นำติดตัวมาก็หมด คราวนี้เขาต้องใช้วิชาที่ได้เรียนรู้มา คือเที่ยวสอบถามชาวบ้านว่า มีคนไข้ให้เขารักษาบ้างหรือไม่ พอดีเวลานั้นมีภรรยาเศรษฐีคนหนึ่งป่วยเป็นโรคปวดศีรษะ รักษามาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ไม่หายเลย เปลี่ยนหมอ ลั่นทรัพย์ไปมากมาย หมอชีวกอาสาเข้าไปรักษา ที่แรกภรรยาเศรษฐีไม่สู้เต็มใจนัก เพราะทราบว่าเป็นหมอหนุ่ม นางกล่าวว่า หมอเฒ่าหมอแก่ ผ่านโรคภัยไข้เจ็บมากมาย ยังรักษาให้หายไม่ได้ หมอหนุ่มจะรักษาให้หายได้อย่างไร หมอชีวกต้องคะยั้นคะยอขอรักษาว่า ถ้าไม่หาย จะไม่ยอมเรียกค่ารักษาเลย เมื่อตรวจเรียบร้อยแล้ว ชีวกก็เริ่มลงมือรักษา ได้ใช้น้ำมันเนยหยอดทางจมูก เมื่อน้ำมันเนยไหลออก ภรรยาเศรษฐีเรียกให้คนใช้น้ำส้มลิมาซับไว้ ไม่ยอมให้ทิ้ง หมอชีวกเห็นพฤติกรรมดังนั้นชักหน้าเสีย ราพึงในใจว่า ภรรยาเศรษฐีคนนี้ แม้แต่น้ำมันเนยนิดเดียวยังไม่ยอมทิ้ง เมื่อหายป่วยแล้ว จะให้ค่ารักษาแก่เราได้อย่างไร

ภรรยาเศรษฐีเห็นอาการของหมอชีวกดังนั้น ก็เข้าใจได้ตลอด กล่าวขึ้นว่า “คุณหมอ ดิฉันเป็นแม่บ้าน ต้องรอบคอบ อะไรที่ไม่ควรให้เสียก็ไม่ให้เสีย อย่างน้ำมันเนยนี้แหละ ทั้งเสียทำไม เอาทำเชื้อเพลิงยังได้ เอาไปทาเท้ากรรมกรหรือคนใช้ก็ได้ เรื่องค่ายาการรักษาณะ คุณหมอไม่ต้องวิตก ถ้าหายจะจ่ายให้เต็มที่ ถึงไม่หายก็ให้”

ต่อมาไม่กี่วัน ปรากฏว่าโรคที่เรื้อรังมานานของภรรยาเศรษฐีนั้นหายสนิท มีกำลังวังชาแข็งแรง ทำงานได้ตามปกติ หมอชีวกได้รับสักการะและสัมมานะมากมายจากตระกูลเศรษฐีนั้น เดินทางมาถึงกรุงราชคฤห์

ได้รับการต้อนรับจากเจ้าชายอภัยและพระเจ้าพิมพิสารอย่างยิ่ง

อันว่าองค์พระเจ้าพิมพิสารนั้น ทรงมีพระโรคเรื้อรังอยู่อย่างหนึ่ง คือโรคสีดวง โรคนั้นทรมาณพระองค์มานาน บางคราวได้รับความละอายจากการล้อเลียนของพวกสนม อย่างเช่นครั้งหนึ่ง เมื่อพระองค์ลุกจากที่ประทับ พระโลหิตแดงๆ เปื้อนพระภูษาด้านหลัง พวกสนมก็ล้อเลียนว่าพระเจ้าอยู่หัวมีประจำเดือน แต่เนื่องจากพระองค์เข้ามาถึงกระแสรธรรมเป็นโสดาบันบุคคลแล้ว จึงไม่สู้จะมีอะไรมาก เมื่อทรงทราบว่าหลานชายชิวกเรียนวิชาหมอลำสำเร็จมาจากตักกสิลา ทรงดีพระทัยยิ่งนัก รับสั่งให้ลองถวายการรักษาพระองค์ ปรากฏว่าหายขาด ด้วยการถวายยาเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

พระเจ้าอยู่หัวทรงระลึกถึงความดีของหมอชิวก พระราชทานข้าวของเงินทองมากมายเป็นรางวัล แต่หมอชิวกรับไว้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น นอกจากนั้นถวายคืนแก่พระองค์ อ้างเหตุผลว่า พระองค์มีพระคุณต่อเขาหาที่สุดมิได้ การที่ทำให้พระองค์หายโรคนั้น ไม่ควรได้รับสิ่งใดเป็นเครื่องตอบแทนเลย แต่ที่รับไว้ครั้งหนึ่ง ก็เพื่อสนองความประสงค์ของพระเจ้าปู่เท่านั้น (และได้นำผ้าคู่หนึ่ง ซึ่งมีเนื้อละเอียดใช้สบาย ไปถวายพระผู้มีพระภาค ทั้งนี้เพราะคิดว่า ตนไม่เหมาะสมกับผ้าที่ดีถึงปานนั้น)

พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบอภัยอภัยอันเปี่ยมด้วยคุณธรรมของหมอชิวกแล้ว ทรงโปรดปรานยิ่งนัก ให้ดำรงตำแหน่งเป็นแพทย์ประจำพระองค์ตั้งแต่บัดนั้นมา นอกจากนี้ หมอชิวกยังได้บวราณาตนต่อพระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ ให้เรียกใช้ได้เมื่อภิกษุอาพาธ เขาจึงเป็นแพทย์ประจำองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกด้วย ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตำแหน่งหน้าที่ของหมอชิวก เป็นตำแหน่งที่น่าปลื้มใจอะไรอย่างนั้น

คราวหนึ่งเมื่อพระเวทที่ตกลิ่งศิลาลงจากภูเขาคิชฌกูฏ มุ่งหมายจะทำลายพระภาควันต์ให้แหลกเป็นภัสสมรฐลี แต่ด้วยพระบารมีอันเคย

สั่งสมมาแก้กล้า บันดาลให้ชะง่อนผาบนภูเขานั้นรองรับศิลาอันใหญ่ หลวงกระทบแตกกระจาย สะเก็ดฟุ้งมาถูกพระบาทพระบรมศาสดา ยังพระโลหิตให้ห้อ หมอชีวกทราบข่าวเรื่องนี้ รีบมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายยาขนานชะงัดแต่พระองค์ แล้วกลับเข้าไปภายในเมืองเพื่อดูแลคนไข้รายอื่น และเมื่อถึงเวลาจะแก้ยาที่พอกไว้ ริมตลิ่งสะพานจะมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค แต่บังเอิญประตูเมืองปิด เขาออกมาไม่ได้ จิตใจกระวนกระวายตลอดราตรี ว่าปานฉะนี้ องค์พระธรรมสามีโลกนาถ คงได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส เราได้ทำกรรมหนักเสียแล้วหนอ พระผู้มีพระภาคทรงทราบวาระจิตของหมอชีวก ด้วยเจโตปริยญาณวิธี จึงให้พระอานนท์พุทธรักษาแก้แผลนั้น ปรากฏว่า ทรงหายเป็นปกติ

รุ่งอรุณวันใหม่ เมื่อประตูเมืองเปิดแล้ว หมอชีวกรีบมาเฝ้าพระศาสดา ทูลถามพระอาการว่า พระองค์ผู้เจริญความเร่าร้อนเกิดขึ้นในสรีระของพระองค์หรือไม่ ถึงเวลาแก้แผล ข้ำพระองค์ออกมาไม่ได้ ประตูเมืองปิด จิตใจกระวนกระวายตลอดราตรี พระผู้มีพระภาคผู้ฉลาดในพระธรรมเทศนา ต้องการให้เป็นประโยชน์ทางจิตใจ จึงตรัสว่า “ชีวก ความเร่าร้อนทั้งปวง เราทำให้ระงับได้แล้วณ โภชิมณฑล ความเร่าร้อนทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่ผู้เดินทางไกลถึงแล้ว ผู้ไม่เศร้าโศก ผู้หลุดพ้นผู้ละเครื่องร้อยรัดทั้งปวงได้แล้ว”

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคมีพระชาติไม่ปกติ มีสรีระหนักขึ้น เพราะทรงตรากตรำมาก ต้องการเสวยยาระบาย พระอานนท์นำข้อความนี้ไปบอกแก่หมอชีวก หมอกราบเรียนพระอานนท์ ให้ไปปฏิบัติพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้พระองค์พักผ่อน ให้พระวรกายชุ่มชื้นเสียสักสองสามวันก่อน หมอได้ประคบยาถวายพระองค์ เป็นยาระบาย ใช้ดอกบัวสามก้าน และให้พระพุทธร่องค์ทรงสุดดม ปรากฏว่าทรงระบายถึงสามสิบครั้ง

“ท่านผู้เจริญ ท่านฟังเรื่องหมอชีวกแล้ว มีความรู้สึกอย่างไรบ้าง”

พระสุমনะกล่าวในที่สุด

ข้าพเจ้าตอบว่า “ข้าพเจ้าคิดว่า หมอชีวิตต้องมีอุปนิสัยบำเพ็ญบารมีในทางนี้ จึงมีความสามารถเป็นพิเศษ นอกจากนี้ตามประวัติยังบอกว่า เขารักวิชานี้ตั้งแต่ครั้งแรกที่จะไปศึกษาวิชา อุปนิสัยในปางก่อนก่อให้เกิดความโน้มเอียงขึ้นในจิตใจของบุคคล ความโน้มเอียงหรือแววจใจที่มีอยู่เดิมแล้ว เมื่อถูกเหตุแวดล้อมอันเหมาะสมกระตุ้นเตือน ย่อมพลุ่งโพล่งให้เห็นอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ **การสั่งสมความดีไว้เป็นอุปนิสัย จึงเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของบุคคล มันคือการสั่งสมความสำเร็จแห่งชีวิตไว้ครั้งละเล็กครั้งละน้อย เมื่อนานเข้า ย่อมกลายเป็นบารมีที่แก่กล้า** อาวุโส ท่านจงดูการสั่งสมน้ำหวานของตัวผึ้ง และการสั่งสมมูลดิน ของตัวปลวกนั้นเถิด”

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ” พระสุমনะกล่าว “ท่านพอจะรู้ได้แล้วมิใช่หรือ ว่า ข้าพเจ้าตัดสินใจเรียนวิชาอะไร ถูกแล้ว ข้าพเจ้าตัดสินใจ เรียนวิชา แพทย์ในสำนักอาจารย์ ข้าพเจ้าดำเนินชีวิตอย่างหมอชีวิต ห้าปีในสำนัก ตักกสิลา ทำให้ข้าพเจ้าได้รับความรู้อย่างกว้างขวาง ได้เห็นชีวิตของเด็กหนุ่มหลายชั้นหลายประเภท ซึ่งแต่ละคนมีการดำเนินชีวิตไปคนละอย่าง จากการสังเกต ข้าพเจ้าเห็นว่าเด็กหนุ่มที่มาจากตระกูลที่ร่ำรวยมักจะศึกษาสู่เด็กยากจนไม่ได้ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเคยสบายเมื่ออยู่กับบิดามารดา เขามีความอดทนน้อยกว่า มีความเสียสละน้อยกว่า แต่มีการถือตัวหยิบโหยง ทำอะไรไม่ใคร่ได้ เมื่อถูกอาจารย์ใช้แม้เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ก็มักแสดงสีหน้าบูดบึ้ง ส่วนเด็กยากจนมักจะมีอดทนดีกว่า ตั้งใจศึกษามากกว่า ข้าแต่ท่านผู้สืบอริยวงศ์ ตลอดระยะเวลาห้าปี ที่สำนัก ตักกสิลา นั้น มีเรื่องมากมายหลายประการที่จะนำมาเล่าสู่ท่านฟัง แต่ข้าพเจ้าขอ ด ไม่นำมาเล่าในที่นี้ นอกจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้าพเจ้า โดยเฉพาะบางเรื่องเท่านั้น

๑๔

โอรสของอาจารย์

“ภราวดา ๖ เดือนหลังแห่งปีสุดท้ายแห่งการศึกษาของข้าพเจ้านั้นเอง เหตุการณ์ประหลาดก็เกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า ซึ่งตลอดเวลาจนถึงบัดนี้ ความรู้สึกชนิดนั้นไม่เคยเกิดขึ้นในใจของข้าพเจ้าเลย เวลานั้นข้าพเจ้าเป็นหนุ่มเต็มที่แล้ว เรื่องของเด็กหนุ่ม ดูเหมือนจะหลีกเลี่ยงสาวให้พ้นได้ยาก

จากสำนักอาจารย์ไปไม่ไกลนัก มีคหบดีผู้มั่งคั่งคนหนึ่ง ชื่อที่สุภรรยาชื่อสุชานี เป็นคู่ครองที่รักกันมาก และอริยาศัยดีทั้งสองคน ตระกูลนี้คุ้นเคยกับอาจารย์มาก เมื่อมีเวลว่างมักมาสนทนากับอาจารย์เสมอ และเมื่อมีธุระอะไรเป็นพิเศษ อาจารย์มักใช้ข้าพเจ้า ให้ไปที่บ้านของทีสุและสุชานีเป็นประจำ ข้าพเจ้าได้รับคำชมเชยจากท่านทีสุและภรรยา ต่อหน้าอาจารย์เสมอว่า เรียบร้อย สุภาพ มีน้ำใจ รู้จักผู้หลักผู้ใหญ่ ที่ดำที่สูง ซึ่งรวมแล้วก็เป็นเด็กดี ซึ่งตามคำชมนี้ ทำให้ข้าพเจ้าอดกระหยิ่มในตัวเองมิได้ รู้สึกภาคภูมิใจและอึ้งใจ มีแก้ไขที่จะทำความดีให้ยิ่งขึ้นไป

ข้าพเจ้าถูกใช้ให้ไปที่บ้านของคหบดีผู้นี้เสมอ ตั้งแต่ปีแรกที่ข้าพเจ้ามาอาศัยอยู่ในสำนักอาจารย์ ท่านทั้งสองกรุณาปราณีข้าพเจ้าเหมือนลูกหลาน มักจะให้ของเล็กๆ น้อยๆ เสมอ จะเป็นเพราะเอ็นดูข้าพเจ้าว่าเป็นเด็กยากจน หรือเพราะทั้งสองไม่มีบุตรธิดาเลย ข้าพเจ้าหาทราบไม่ หรือจะเป็นเพราะทั้งสองอย่างบวกกัน ข้าพเจ้ามักถือโอกาสทำอะไรเล็กๆ น้อยๆ ให้ท่านทั้งสองเสมอ และท่านก็มักชมว่าข้าพเจ้าทำงานเป็น ข้ำแต่ท่านผู้เจริญ ความลำบากตรากตรำมาแต่เล็กแต่น้อย การต้องช่วยพ่อแม่ทำงานมาตั้งแต่พอจับทำอะไรได้นั้น เป็นบทเรียนที่มีค่ายิ่ง ทำให้ข้าพเจ้าอดทน และทำงานด้วยความรอบคอบ เรียบร้อย มีบ่อยครั้งที่เมื่อทราบแน่ว่า จะมีการพักเรียน ๒ วันหรือ ๓ วัน ท่านที่ซุและสุชานีจะขออนุญาตท่านอาจารย์ พาข้าพเจ้าไปรับประทานอาหารที่บ้านและค้างที่นั่น ข้าพเจ้าจำคำสอนของอาจารย์ และปฏิบัติตามเสมอ อาจารย์เคยสอนข้าพเจ้าว่า

“สุমনะ เมื่อไปอาศัยบ้านผู้อื่น เธอพึงทำตนให้ประกอบด้วยคุณลักษณะ ๕ ประการคือ

๑. พึ่งตื่นก่อน
๒. พึ่งนอนทีหลัง หรือจะนอนก่อน ถ้าได้รับอนุญาตแล้ว
๓. พุดจาไฟเราะ อ่อนหวาน
๔. คอยเอาใจใส่ฟัง และสอบถามอยู่เสมอว่า เจ้าของบ้านมีธุระให้เราช่วยเหลืออะไรบ้าง
๕. พึ่งเป็นคนมีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส ไม่เง่างอขูดบึ้งเมื่อถูกใช้ หรือเขาขอความช่วยเหลือ”

ในกลางปีสุดท้ายที่ข้าพเจ้าจะสำเร็จการศึกษา ข้าพเจ้าได้พบหญิงงามคนหนึ่งที่บ้านท่านที่ซุนั่นเอง ข้าพเจ้าประหลาดใจที่ตลอดเวลาไม่เคย

พบเธอเลย เพิ่งมาพบเอาในระยะเวลาหลัง ข้าพเจ้าคิดว่าเธอคงมาจากที่อื่น อาจเป็นญาติของเจ้าของบ้านหรืออะไรสักอย่างหนึ่ง ท่านที่ขู่ได้แนะนำให้เรา รู้จักกันเพียงว่า ข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาวิชาแพทย์ ส่วนเธอผู้นั้นเป็น หลานของท่านเอง เรามีได้สนิทสนมอะไรกันมากนัก เพียงต่างก็รู้จักกัน เท่าที่ท่านที่ขู่แนะนำเท่านั้น ไม่เคยพูดอะไรกันมากไปกว่าฐานะคนรู้จัก

หนึ่งเดือนผ่านไป และวันหนึ่งข้าพเจ้าถือเป็นวันที่สะพานระหว่าง เธอและข้าพเจ้าถูกทอดทิ้งประสานกัน คือวันนั้นเวลาค่อนข้างเย็นมากแล้ว อาจารย์ได้ใช้ให้ข้าพเจ้าไปหาท่านที่ขู่ด้วยกิจธุระบางอย่าง เมื่อข้าพเจ้าขึ้น บนเรือน ข้าพเจ้าได้ยินเสียงครางเบาๆ จากภายในห้องๆหนึ่ง ท่านที่ขู่ นั่ง อยู่ที่ชานเรือน ส่วนสุนัขซึ่งข้าพเจ้าเรียกท่านว่าคุณป้า นั้น คงจะอยู่ใน เรือน ข้าพเจ้าสงสัยว่าป้าสุนัขนี้จะป่วยเป็นไข้ พอท่านที่ขู่เหลือบมาเห็น ข้าพเจ้าเท่านั้น ท่านมีอาการดีใจออกนอกหน้า ทักถามเรื่องธุระอะไร เสร็จแล้ว ท่านพูดขึ้นว่า

“สมณะมาเหมาะทีเดียว นึกว่าจะไปหาอาจารย์อยู่ เรียนถามถึง อาการของโรค โน่น ท่านชี้มือเข้าไปในห้อง จันทิมาหลานของลุงกำลัง ป่วยมาตั้งแต่บ่าย ให้รับยาบ้างแล้ว อาการทุเลาขึ้นแล้ว กลับเป็นอีกเมื่อ ลึกครู่นี้เอง เธอลองเข้าไปตรวจดูหน่อยจะได้ไหม เรียนวิชาแพทย์มา แล้วเหมือนกัน”

ท่านกล่าวพลางลุกขึ้นยืนแล้วเดินเข้าไปในห้อง ข้าพเจ้าได้ยินเสียง ป้าและลุงพูดกันอยู่ครู่หนึ่ง แต่ไม่ทราบพูดอะไรบ้างฟังไม่ชัด แล้วลุงก็ เดินออกมาบอกให้ข้าพเจ้าเข้าไปดูอาการ ข้าพเจ้าเข้าไปด้วยความเต็มใจ แต่ทำไมหัวใจมันเต้นผิดปกติ ข้าพเจ้าคิดหวั่นๆว่าเรียนยังไม่ทันสำเร็จ จะต้องทดลองใช้วิชาเสียแล้วหรือ นอกจากนี้ คนใช้รายแรกของข้าพเจ้าเล่า ช่างทำความหนักใจแก่ข้าพเจ้าเหลือเกิน เธอเป็นหญิงสาวสวย แม้จะไม่ ไว่ตัวนัก แต่ก็มีท่าทีน่าเกรงขามอยู่ ข้าพเจ้ารวบรวมกำลังใจ ถ้ามอาการ

ป่วยของเธอด้วยกิริยาล้นๆ ทราบว่าเธอปวดศีรษะอย่างมาก ข้าพเจ้าเห็น จันทิมามีเหงื่อผุดขึ้นตามบริเวณหน้าผาก เหมือนละอองน้ำค้างในเวลาเช้า ข้าพเจ้าตรวจอาการนิดหน่อย แล้วลองประกอบยาตามที่เคยศึกษามา นึกว่าถ้าไม่หายก็ไม่มีอะไร คงไม่เสียชื่อ เพราะอาจารย์ของข้าพเจ้าก็ยังคงอยู่ ข้าพเจ้าเป็นเพียงนักศึกษาเท่านั้นและเป็นเพียงแก้ขัดไปที

ข้าพเจ้ากลับมาสู่สำนักอาจารย์ เมื่อกราบเรียนเรื่องธุระของท่าน เสร็จแล้ว ข้าพเจ้าได้ถือโอกาสเล่าเรื่อง ที่ข้าพเจ้ารักษาคนไข้ให้ท่าน อาจารย์ทราบ ที่แรกรู้สึกท่านแสดงอาการประหลาดใจ ตื่นเต้นเล็กน้อย แต่เมื่อท่านทราบถึงการผลสมยา การให้ยาครบถ้วนแล้ว ท่านอาจารย์ยิ้ม ออกมาได้ พร้อมกับพูดว่า

“สุমনะ เธอให้ยาถูกต้องแล้ว วินิจฉัยโรคตรง ไข้ได้” ภราดาเอย คำพูดของอาจารย์เพียงเท่านั้น ก่อให้เกิดความปลื้มแก่ข้าพเจ้าอย่าง ล้นเหลือ ทำให้ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นในตนเอง ข้าพเจ้าก็ลงกราบท่าน อาจารย์ด้วยความเคารพกรออย่างสุดซึ้ง

วันรุ่งขึ้น ท่านอาจารย์ได้ใช้ข้าพเจ้าให้ไปดูอาการของจันทิมาดังแต่ ตอนสาย ซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกดีใจเหลือเกิน ข้าพเจ้าตอบไม่ได้เลย ท่านผู้เจริญ ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงดีใจ เมื่อไปถึงบ้าน ข้าพเจ้าเห็นจันทิมานั่งอยู่หน้าบ้าน ตรงนั้นมีลานหญ้าเขียวขจี พอเห็นข้าพเจ้าเข้าเท่านั้น อาการแห่งความ ลิงโลดใจก็ปรากฏขึ้นบนใบหน้าอันงามของเธอ เธอตรงเข้ามาทักทาย ข้าพเจ้าบอกว่า โรคปวดศีรษะของเธอเมื่อวานนั้นหายไปแล้ว ตั้งแต่ ข้าพเจ้าจากไปแล้วสักครูใหญ่ๆ เธอแสดงอาการสนิสนมมากขึ้นกว่าที่เคย เชื่อให้ข้าพเจ้านิ่ง นำน้ำมาให้ดื่ม ข้าพเจ้าเกือบลืมนึกไปว่า ท่านที่สุขและ คุณป้าสุซาน้อยบนบ้านหรือไม่ จนกระทั่งจันทิมายกบอกว่าคุณลุงและคุณป้า ไม่อยู่ ออกไปธุระแต่เช้า นั้นแหละ ข้าพเจ้าจึงนึกขึ้นได้ว่า เวลานี้ข้าพเจ้า กำลังอยู่ในบ้านคหบดีผู้ยิ่งใหญ่แห่งตักกสิลา

วันเวลาล่วงไป ความสนิทสนมของเราที่ยิ่งทวีขึ้นตามลำดับ ท่านที่ฉู - สุขานี ตลอดจนท่านอาจารย์ของข้าพเจ้าก็รู้เรื่องนี้ แต่ท่านก็เฉยๆ ไม่ได้ห้ามปรามข้าพเจ้าและจันทิมา ความรู้สึกของเรา จากหมอกับคนไข้มากลายเป็นเพื่อนต่างเพศ และมันเริ่มจะเปลี่ยนแปลงเป็นความรักของเด็กหนุ่มเด็กสาว

ข้าแต่ท่านผู้ไม่หลงใหลในบ่วงมาร ข้าพเจ้าได้รักษาจันทิมาให้หายโรคทางกาย แต่ข้าพเจ้าทราบดีว่าโรคใจกำลังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า ตั้งแต่วันรุ่งขึ้นจากวันนั้นแล้ว ข้าพเจ้าทราบภายหลังว่า จันทิมาเป็นหญิงสาวชาวกำสมีระ เธอมีพี่น้องหลายคน มารดาของเธอเป็นน้องแท้ๆ ของท่านที่ฉู เนื่องจากท่านที่ฉูไม่มีบุตรหรือธิดาเลย จึงขอจันทิมาท่อน้องสาวมาอยู่ด้วย และท่านทั้งสองก็รักเธอตั้งดวงใจ

ภราดา เมื่อรู้ว่าจันทิมาเป็นชาวกำสมีระ ท่านก็คงจะพอนึกออกกว่า เธอจะงามสักปานใด ผิวขาวละเอียดอ่อน มารยาทงาม วาจาสื่อหวาน ละมุนละไม ก่อความชื่นบานให้เกิดแก่บุรุษผู้เข้าใกล้ โดยเฉพาะข้าพเจ้าคนหนึ่งละ ที่ยอมรับคำกล่าวนี้เป็นความจริง

ข้าพเจ้าเองเจียมตัวอยู่เสมอว่าเป็นคนยากจน ไม่ปรารถนาที่จะเอื้อมดาวบन्हองฟ้า แต่ใจของข้าพเจ้าถูกระชากให้หมุนตัว วรวนอยู่แต่เรื่องของเธอ เธอเองก็ปฏิบัติในตัวข้าพเจ้าอยู่มิใช่น้อย เมื่อก่อนนี้ข้าพเจ้าเร่งวันเวลาเพื่อให้ศึกษาสำเร็จ แล้วจะได้เดินทางกลับสู่ปิตุภูมิ สู่อ้อมอกของมารดาบิดา และอยู่กับพี่สาวอันเป็นที่รักคนเดียวของข้าพเจ้า แต่มาบัดนี้ ข้าพเจ้าคิดถึงแต่อ้อมอกของจันทิมาอันเป็นที่รักยิ่ง วันเวลามันช่างล่วงไปเร็วเสียเหลือเกิน

วันหนึ่งท่านอาจารย์เรียกข้าพเจ้าเข้าไปหา ท่านบอกว่า การศึกษาของข้าพเจ้าเหลือเวลาอยู่ก็เพียงเดือนเดียวเท่านั้น ความจริงข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษา ๒ เดือนมาแล้ว แต่ให้อยู่ต่อ เพื่อศึกษาเคล็ดลับบางประการ

และเพื่อความชำนาญในการรักษาโรค เคล็ดล็บอันนั้นท่านได้บอกข้าพเจ้าแล้ว หรือข้าพเจ้าจะสมัครอยู่ต่ออีกสัก ๖ เดือน หรือหนึ่งปีจะพอใจหรือไม่ ? ประโยคหลังนี้ท่านพูดทิ้งท้ายอย่างมีความหมาย และท่านมีอาการยิ้มๆ

ทั้งๆ ที่ข้าพเจ้าทราบที่ท่านอาจารย์พูดล้อเล่นว่า จะให้อยู่ต่อไปอีกสัก ๖ เดือน หรือหนึ่งปีที่สำนักของท่าน แต่ข้าพเจ้ากลับพูดจริงๆ ว่า ข้าพเจ้าประสงค์จะอยู่กับท่านอาจารย์ต่อไปอีก รู้สึกว่าวิชาแพทย์ที่เรียนกับท่านอาจารย์นั้น ข้าพเจ้ายังมีความรู้่น้อย น่าจะไม่พอแก่ความต้องการเมื่อห่างอาจารย์ไปแล้ว และต้องทำงานแต่ลำพัง อนึ่ง ข้าพเจ้ามาอยู่กับท่านอาจารย์นานปี เมื่อจะจากไป ให้รู้สึกอาลัยยิ่งนัก

ท่านอาจารย์ยิ้มๆ เหมือนจะรู้เบื้องหลังแห่งคำกล่าวของข้าพเจ้า แต่ท่านไม่พูดว่าอะไร ท่านกลับนั่งหลับตาเฉยๆ ครู่หนึ่งผ่านไป ท่านลืมตาขึ้น มีท่าทางเอาจริงเอาจังมากกว่าก่อน ท่านพูดว่า

“สูমনะ เธอจะต้องออกเดินทางใน ๑๕ วันข้างหน้า ในโลกนี้ไม่มีใครรักหรือหวังดีต่อเธอเท่ามารดาบิดา เมื่อเธอยังอาลัยในเราหรือใครก็ตาม เธอก็ยังจะกลับมายังตักกลีลานี้ได้อีก มีใช้วันเวลาจะสิ้นสุดลงเพียงวันนี้ หรือพรุ่งนี้ มารดาบิดากำลังคอยการกลับของเธออยู่ ท่านทั้งสองเป็นผู้มีอุปการคุณมากต่อลูก มีทางใดที่เธอพอจะทำตอบได้ ก็ให้ตั้งใจทำด้วยความเคารพและสำนึกคุณ คนอื่นอาจจะรักเมื่อได้ดีมีสุข และมีทำทางว่าจะเจริญรุ่งเรืองต่อไปในภายหน้า มิฉะนั้นก็ต้องมีประโยชน์ต่อเขาไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อาจจะกลายเป็นความหลอกลวงในภายหลังได้ แต่ความรักของมารดาบิดานั้น บริสุทธิ์ผ่องใส ลูกจะเป็นอย่างไรก็อดที่จะรักมิได้ เธอจะรักใคร ก็อย่าให้ความรักนั้น เหนือความรักความกตัญญูที่มีต่อมารดาบิดา คนดีคนงามคนสวยนั้นหาได้ในทุกที่ทุกสถาน แต่มารดาบิดามีเพียง ๒ คนเท่านั้น จะหาอีกไม่ได้ในโลกนี้หรือในโลกไหนๆ ถ้าเธอ

ประสงค์จะเรียนวิชาแพทย์เพิ่มเติม ก็ขอให้ไปหาพระมหาเถระรูปหนึ่ง ณ เวฬุวัน กรุงราชคฤห์นั่นเอง ท่านเป็นอาจารย์ของเราด้วย”

ภราดา โอวาทเตือนสั้นๆ ของอาจารย์ ทำให้ข้าพเจ้ารำลึกถึงพระคุณของมารดาบิดา แต่ใจหนึ่งรู้สึกอาลัยจันทิมาเหลือเกิน เราเพิ่งจะรู้จักกันไม่กี่เดือน แต่ความรัก ความห่วงແเห่น ดูเหมือนจะมากล้นพันประมาณ

เมื่อท่านอาจารย์กำหนดให้ออกเดินทางภายใน ๑๕ วัน และข้าพเจ้าก็ตกลงใจแน่นอนที่จะกลับสู่มาตุภูมิแล้ว วันหนึ่งเวลาเย็น ข้าพเจ้าไปบ้านของท่านที่สุโขทัยบังเอิญเข้าข้างข้าพเจ้าเสียจริง ท่านทั้งสองไม่อยู่ แต่จันทิมาอยู่ เราไปคุยกันในสวนหลังบ้าน มันเป็นสวนที่กว้างใหญ่มาก มีไม้ดอกไม้ผลนานาพันธุ์ จัดปลูกไว้อย่างเป็นระเบียบ ดูงามตา มีลานหญ้าเขียวขจี ตัดเรียบเป็นแห่งๆ สำหรับนั่งพักในยามเย็น หรือในราตรีที่มีจันทร์แจ่มฟ้า ไม้ดอกไม้ประดับน้อย มีลำธารไหลเอื่อย น้ำใสสะอาดมองเห็นทรายขาวละเอียด

กลิ่นดอกไม้ในสวน สายน้ำในลำธาร ลานหญ้าอันเขียวสด แล้วยังมีจันทิมาผู้ลำพาทศร้อยคู่เคียงใกล้ (พระอาทิตย์กำลังยอแสงแดงระเรื่อ ด้านตะวันตกโชน) ถ้ากล่าวกันว่า “ความสุขของมนุษย์ต้องมีสิ่งเหล่านี้ คือน้ำอันใสสะอาด ลานหญ้าอันเขียวสด และสตรีงาม” นั่นเป็นคำที่ถูกต้องล่ะก็ เวลาที่ข้าพเจ้ากำลังเป็นเจ้าของแห่งสิ่งนั้นทุกประการ ข้าพเจ้าจะมีความสุขความเพลิดเพลินได้อย่างไร ข้าพเจ้าเกือบลืมนึกไปว่าข้าพเจ้ามาบอกข่าวเรื่องจะเดินทางไปกรุงราชคฤห์ให้เธอทราบ แต่เมื่อราตรีจวนจะคืบคลานเข้ามาถึง ซึ่งหมายถึงการที่เราจะต้องจากกันด้วยแล้ว ข้าพเจ้าก็แข็งใจบอกเธอว่า

“จันทิมา ถ้าเราจำเป็นต้องจากกันชั่วคราว เธอจะรู้สึกอย่างไร ?”

“รู้สึกว่าคุณดีสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตไปชั่วคราว” เธอตอบ

“ถ้าเราจำเป็นต้องจากกันตลอดไปละ?”

“รู้สึกว่าคุณค่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตไปตลอดกาล แต่ภาวะเช่นนั้นจะมีได้หรือสมณะ ฉันไม่เชื่อว่าเราจะต้องจากกันตลอดกาล เรื่องที่ต้องจากกันชั่วคราวนะ ฉันรู้มาก่อนแล้ว เพราะเธอไม่ใช่คนที่นี้ เธอมาเป็นนักศึกษา เมื่อเรียนจบแล้ว เธอจะต้องคิดถึงมารดาบิดา และกลับสู่มาตุภูมิก่อน บางทีฉันอาจจะไปก็สมิระเหมือนกัน เพื่อเยี่ยมเยียนมารดาบิดา แต่มีใช้เวลานี้”

ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอบใจที่ฉันมาเป็นหญิงใจแข็ง และมีเหตุผลเหนืออารมณ์ แต่เมื่อข้าพเจ้าบอกว่า ข้าพเจ้าจะต้องออกเดินทางเร็วๆ นี้ เหลือเวลาอยู่อีก ๒ วันเท่านั้น อาการของเธอเริ่มเปลี่ยนไป กลายเป็นเศร้าซึม มีท่าทางตรึงตรอง เราได้ฝากรักซึ่งกันและกัน ด้วยความอาลัยอาวรณ์ยิ่งนัก เมื่อข้าพเจ้าบอกลาและลุกขึ้นยืนนั่นเอง เธอได้เข้ามายื่นเคียงข้างข้าพเจ้าอย่างใกล้ชิด ดวงตาอันสดใสของเธอเอ๋อไปด้วยน้ำตา ข้าพเจ้าประคองเธอแต่แผ่วเบา พลังปลอบใจให้หายกังวลว่าแห้ว แม้เราจะรักกันเหมือนอะไรก็ตาม แต่เราทั้งสองก็พยายามข่มใจมิให้ลวงละเมิดประเพณีอันดีงามที่มารดาบิดาและอาจารย์ได้เคยสั่งสอนไว้ ข้าพเจ้านึกถึงเกียรติของหญิงอันเป็นที่รัก แม้มีโอกาสจะลวงเกินได้ แต่ข้าพเจ้ามิได้ทำเลย รู้สึกเธอดีใจ และไว้ใจข้าพเจ้ามาก เมื่อจะจากกันจริงๆ แล้ว เธอก็พูดออกมาว่า

“สมณะ อย่าลืมคนใช้เก่าของเธอนะ”

แว่นตรอันหวานซึ่ง ใบหน้าเิบอิมแต่เศร้าหมองลง เพราะต้องพลัดพรากจากคนอันเป็นที่รักของฉันتما ทำให้หัวใจของข้าพเจ้าตีบตัน ล้นสะเทือน อ่อนระโหยโรยแรง แม้เธอเองก็มีอาการไม่แพ้ข้าพเจ้า ปัญหาเกิดขึ้นเพราะความรัก มันเหมือนดั่งเชือกอันผูกมัดหัวใจของเราทั้งสองไว้ ให้ขาดสะบั้นลง

เมื่อข้าพเจ้าก้าวออกจากบ้านนั้น ได้พบท่านที่สุและสุชาาซึ่งกลับจากกิจธุระบางอย่าง ข้าพเจ้าได้กราบลาท่านด้วยความเคารพ ท่านทั้งสองได้กรุณามอบสิ่งของบางอย่างให้ข้าพเจ้าเป็นที่ระลึก และอวยพรให้เดินทางด้วยความสวัสดิ์ ท่านหวังว่าข้าพเจ้าคงกลับมาเยี่ยมตักกสิลาบ้างอีกตามโอกาส

ในที่สุด วันออกเดินทางก็มาถึง บัดนี้ข้าพเจ้าเป็นบัณฑิตจากตักกสิลา เป็นแพทย์ซึ่งมีหน้าที่ช่วยเหลือคนเจ็บป่วย อาจารย์ได้ให้โอวาทอันจับใจยิ่ง และข้าพเจ้าจะต้องถือเป็นสมุดคู่มือในการเป็นแพทย์ จนตลอดชีวิต โอวาทของอาจารย์มีดังนี้

“สมุณะ แพทย์กับพระมีเรื่องที่จะต้องทำเหมือนกันคือ การเยียวยาบำบัดโรคของประชาชน ต่างกันแต่เพียงว่า แพทย์เป็นผู้บำบัดโรคทางกาย ส่วนพระบำบัดโรคทางใจเท่านั้น

“สมุณะ แพทย์ที่ดีย่อมเคารพในวิชาที่ตนศึกษามา ไม่ประพฤติดนเหลวไหลเสเพล อันเป็นเหตุให้สุขภาพเสื่อมโทรมเพราะเหตุนั้น ซึ่งจะเป็นทางมาแห่งการเหยียดหยามของประชาชนว่า “ดูเถิด เป็นแพทย์ เทียวรักษาคนไข้ แต่ไม่รู้จักรักษาสุขภาพแม้ของตนเอง” หมอต้องพยายามรักษาสุขภาพอนามัยให้ดีอยู่เสมอ จึงจะทำให้คนทั้งหลายเชื่อถือ และไม่เย้ยหยันไปไปในที่ลับหลัง

“ในทำนองเดียวกัน พระที่ดีย่อมต้องรักษาสุขภาพจิตของตนไม่ให้เสื่อมโทรม อันเป็นทางรั่วไหลมาแห่งอกุศลทุจริต มีจิตใจเศร้าหมองเพราะโลภจัด โทสะจัด และหลงใหลมัวเมา ทุจริตทางกายและวาจา ต้องงดเว้นได้เด็ดขาด ถ้ายังประพฤติทุจริตอยู่ ละไม่ได้แม้เพียงความชั่วอย่างหยาบๆ อยู่ ก็จะเป็นทางมาแห่งการเหยียดหยามจากประชาชนว่า “ดูเอาเถิด แม้ท่านเป็นสมณะ ยังละไม่ได้ซึ่งความชั่วแม้เพียงเท่านี้”

“สุมนะ แพทย์ที่ดีต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ มีความหวังดีต่อประชาชน มีเมตตากรุณาต่อเขา เพราะเขาเหล่านั้นกำลังได้รับทุกข์ เพราะความเจ็บป่วยอยู่ขั้นหนึ่งแล้ว ถ้าแพทย์มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ ไม่หวังดีต่อเขา ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ขาดเมตตากรุณาอันแท้จริงแล้ว ย่อมชู้ตริตประชาชน ผู้ป่วย ไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ได้อย่างหน้าตาเฉย โดยวิธีเลี้ยงโรคไว้เอาเงินบ้าง แะแนะนำในทางผิดๆ บ้าง ให้ยาชนิดราคาถูก แล้วเรียกค่ายาราคาแพงบ้าง หมอชนิดนี้ ย่อมประสบบาปมากกว่าบุญมากนัก เป็นการทำร้ายคนผู้ไม่มีทางสู้

“ในทำนองเดียวกัน พระที่ดีต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ต่อประชาชน มีความหวังดีต่อประชาชน มีเมตตากรุณาต่อเขาด้วยความจริงใจ คนส่วนมากยังเป็นคนโง่ต่อศาสนาและการดำเนินชีวิต พระจะต้องให้คำแนะนำอย่างตรงไปตรงมา ไม่หลอกลวงประชาชนเพื่อให้ได้ลาภสักการะ ไม่ชักนำประชาชนให้มั่งงาย ประชาชนส่วนมากยอมรับอยู่แล้วว่า ตนเป็นผู้ไม่รู้เรื่องของศาสนา ยังโง่ต่อเรื่องของการดำเนินชีวิต และแล้วก็มีอบความไว้วางใจให้แก่พระในศาสนาที่ตนนับถือ ช่วยแนะนำบอกเล่าชี้ทางผิดทางถูก ต้องการความอบอุ่นใจเมื่อประสบทุกข์ ถ้าพระมีเจตนาไม่บริสุทธิ์ ขาดความรู้ที่แท้จริงแม้ในศาสนาที่ตนประกาศอยู่ บวกด้วยการอยากได้ลาภผลมาบำเรอตนด้วยแล้ว ย่อมทำให้เป็นคนที่สามารถลบหลู่คำสอนของพระศาสดา นำเอาคำสอนอันไร้สาระมามอมให้ประชาชนหลงเชื่อ แล้วเก็บเกี่ยวเอาลาภผลที่เขานำมาบูชาสักการะด้วยความหลงผิดนั้น อย่างนี้ก็เป็นการชู้ตริตประชาชนผู้หน้าสงสาร ผู้ขาดที่พึ่งทางใจแล้วยังถูกซ้ำเติมโดยสมณะที่เขาไว้วางใจอีกด้วย

สุมนะเอ๋ย การนิ่งเสียไม่ยอมทำอะไร ยังประเสริฐกว่าการชักนำบุคคลให้หลงผิด มันเป็นเรื่องน่าบัดสีเกินไป ที่บุคคลผู้สละความสุขความสบายทางโลก ซึ่งยากที่บุคคลจะสละได้ แล้วมาเป็นคนคดโกงในทางศาสนา เป็นอยู่ด้วยการหลอกลวงคนอื่น อาศัยความโง่ของคนมาสร้าง

ความมั่งมีศรีสุขให้แก่ตนเอง เมื่อเขาโง่ ก็ควรแนะนำให้เขาฉลาดขึ้น นี่เป็นหน้าที่ ไม่ใช่เมื่อเห็นเขาโง่ และมีความต้องการอย่างโง่ๆ แล้ว ไปสนองความต้องการนั้นเสียทุกอย่าง และก็มีใช้เพื่ออะไรอื่น แต่เพื่อเรียกร้องความนิยมเลื่อมใส เพื่อเกียรติยศชื่อเสียงของตนเอง อันมีใช้ความปรารถนาที่น่ายกย่องอะไรเลย การแนะนำคนให้หลงผิดนั้นเป็นโทษมาก เหมือนคนวางลอบไว้ดักปลาในที่เดียว เราเคารพอย่างยิ่งในพระศาสดาท่านหนึ่ง นั่นคือ พระสมณโคตมคากยบุตรพุทธเจ้า พระองค์ตำหนิศาสดาที่สอนคนให้เดินทางผิด แนะนำให้ประพฤติผิด ว่าเป็นเรื่องเลวร้ายมาก ดังครั้งหนึ่ง พระองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย* ในบรรดาผ้าที่ทอดด้วยสิ่งเป็นเส้นๆ กันแล้ว ผ้าที่ทอดด้วยผมคน (ผ้าเกสก์มพล) นับว่าเป็นผ้าที่เลวที่สุด ผ้าเกสก์มพลนี้ เมื่ออากาศหนาว มันก็เย็นจัด เมื่ออากาศร้อน มันก็ร้อนจัด สีก็ไม่งาม กลิ่นก็เหม็น เนื้อก็กระด้าง ซ่อนี่ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ในบรรดาลัทธิต่างๆ ของปุถุสมณะแล้ว ลัทธิมักขลิวาท นับว่าเลวที่สุด ฉันนั้น

“ภิกษุทั้งหลาย มักขลิโฆมบุรุษนั้น มีถ้อยคำและหลักความเห็นว่าการไม่มี กิริยาไม่มี ความเพียรไม่มี (เมื่อกรรมไม่มี ผลของกรรมก็ไม่ได้) ทำอะไรก็เท่ากับไม่ทำ ... ฯลฯ ... ภิกษุทั้งหลาย คนเขาวางเครื่องดักปลาไว้ที่ปากน้ำ ไม่ใช่เพื่อความเกื้อกูล แต่เพื่อความทุกข์ ความวอดวายแก่พวกปลาทั้งหลาย ฉันใด มักขลิโฆมบุรุษเกิดขึ้นในโลก เป็นเหมือนกับผู้วางเครื่องดักมนุษย์ไว้ ไม่ใช่เพื่อความเกื้อกูล แต่เพื่อความทุกข์ความวอดวายแก่สัตว์ทั้งหลายเป็นอันมาก ฉันนั้น

“สุมนะ อีกข้อหนึ่ง สมณะที่ดื้อมรั้จักเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตน ต่อสมณะที่มีพรรษาอายุมากกว่า ไม่ถือเอาชาติ โคตร และความรู้มาเป็นเครื่องทะนงตน หลอกหลอนตนเอง ให้ชาติสั้มมาคารวะต่อผู้ใหญ่เหนือตน

* จตุก อ์ ๒๐/๓๖๘/๕๗๗

มีมรรยาทงาม มีวาจาสุภาพ รู้จักเหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บุคคล และ สังคม ว่าในที่ไหน ในภาวะอย่างไร ควรจะอย่างไร

“ในทำนองเดียวกัน แพทย์ที่ดีต้องมีความเคารพอ่อนน้อมถ่อมตน ต่อแพทย์ที่สูงกว่าตนโดยวัย หรือโดยความรู้ และโดยคุณธรรม ไม่อวด ตัวทะนงตน อันเป็นเหตุให้แตกร้างในบรรดาเพื่อนที่มีอาชีพเดียวกัน พยายามสมานไมตรีต่อกัน ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกัน เป็นต้น

“สุমনะ อีกข้อหนึ่ง สมณะที่ดีย่อมวางตนเหมาะสมตามวัย ความรู้ คือเมื่อมีวัยสูงขึ้นก็ประพฤติตนเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ พอเหมาะพอควรแก่วัย ไม่ใช่ล่วงไปแต่วัยเท่านั้น แต่ความประพฤติและความรู้สึกนึกคิดยังเป็น เด็กอยู่ตามเดิม เข้าแบบที่เขาเรียกว่า “เป็นเด็กที่มีอายุมากเท่านั้น” ตรง กันข้าม ย่อมประพฤติและวางตนเหมาะสม ให้เป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่น่าเกรงใจ เคารพกราบไหว้ของผู้ nhỏ เพราะสมณคากยบุตรย่อมเคารพ กันตามลำดับพรรษา ผู้มีพรรษาน้อยต้องเคารพผู้มีพรรษามาก จึงจำเป็นต้องวางตนให้สมควรแก่การรับความเคารพของผู้อื่น สมณะผู้น้อยย่อมประพฤติตนให้น่าเมตตากรุณา

“ในทำนองเดียวกัน แพทย์ก็ต้องเป็นผู้วางตนให้เหมาะสมแก่วัย ความรู้ และฐานะของตน พิจารณาตนอยู่เสมอ เพื่อจะได้ปฏิบัติตนให้ถูกต้อง มีความสำนึกสูง ใครในธรรม เว้นการประกอบมิจฉายีพออย่างเด็ดขาด กระทำตนให้เป็นที่นิยมไว้วางใจของผู้อื่น เหล่านี้ล้วนเป็นทางแห่งความสำเร็จในชีวิตทั้งสิ้น

“สุমনะ ขอให้เธอประสบความสำเร็จและเดินทางโดยปลอดภัย”
อาจารย์ของข้าพเจ้ากล่าวในที่สุด

พระรัฎฐุปาละตอบว่า
ท่านเห็นเหตุ ๔ ประการเหมือนกัน
จึงออกบวช เหตุ ๔ ประการนั้นคือ

๑. โลกคือหมุ่สัตว์ อันรณำเข้าไปใกล้ความตาย ไม่ยั่งยืน
๒. โลกคือหมุ่สัตว์ ไม่มีผู้ต่อต้าน ไม่มีผู้เป็นใหญ่
๓. โลกคือหมุ่สัตว์ ไม่มีอะไรเป็นของๆ ตน จำต้องละทิ้งสิ่ง
ทั้งปวงไป
๔. โลกคือหมุ่สัตว์ พร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่อึด ไม่เปื้อ ต้อง
ตกเป็นทาสของตัณหา

๑๕

โควินท์ผู้สิ้นรัก

เมื่อได้ทราบลาอาจารย์และเพื่อนร่วมสำนักบางคนเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้าก็ออกเดินทาง อาศัยหมู่เกวียนจากตักกสิลามาสู่กรุงราชคฤห์ รอนแรมมาโดยลำดับ คำ ณ ที่ได้ก็หยุดพัก ณ ที่นั้น หุงหาอาหารกินกันอย่างอิมหน้าสำราญ พอดีเวลาที่ข้าพเจ้าเดินทางกลับคราวนี้ เป็นชุดหีบักซ์แก่แล้ว พอคำลงสักครู่หนึ่ง พระจันทร์ก็โผล่ขึ้นมาเหนือทิวไม้ สาดแสงสีนวลเฝ้ามองทั่วบริเวณที่เราพักกัน บางคืนเราได้พักที่สวयงามเป็นทุ่งหญ้าใกล้ภูเขามีสำธารไหลเอื่อยๆ ลมพัดเย็นสบาย ชาวเกวียนส่วนมากพอคำลงก็พากันนอนหลับ เพราะต้องตรากตรำเหน็ดเหนื่อยมาทั้งวัน ในการเดินทางกลับคราวนี้ ข้าพเจ้าได้พยายามทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ทุกๆ คนที่เดินทางมาด้วยกัน ข้าพเจ้าเป็นหมอ ใครเจ็บป่วยอะไร ข้าพเจ้าก็ได้ช่วยเหลือ และทำให้โดยไม่รังเกียจ ไม่เอาผลประโยชน์อะไรเลย ดังนั้นจึงไม่ประหลาด ที่แทบทุกคนในหมู่เกวียนจะมอบความรักใคร่เอ็นดูและนับถือในตัวข้าพเจ้า

ภราดา การเดินทางคราวนี้ ถ้าใจของข้าพเจ้าไม่มัวแต่กังวลถึง จันทิมา ยอดหญิงของข้าพเจ้าแล้ว จะมีความเพลิดเพลินหาน้อยไม่ หรือ มิฉะนั้น ถ้าจันทิมาเดินทางร่วมมากับข้าพเจ้าด้วยแล้ว ทุกวันทุกคืนจะ มีความหมาย และเต็มไปด้วยความสดชื่นรื่นรมย์อย่างยิ่งทีเดียว ยิ่ง บางคืน ข้าพเจ้าปลีกตัวจากเพื่อนร่วมเดินทาง ไปนอนตากลมชมจันทร์ อยู่คนเดียวด้วยแล้ว ทำให้ข้าพเจ้าคิดถึงเธอเป็นที่สุด อยากจะให้กอง เกวียนหมุนกลับไปสู่ตักกลีลาเสียเหลือเกิน จันทิมา ชื่อของเธอก็บอกชัด อยู่แล้วว่า แสงจันทร์ แต่เธองามกว่าแสงจันทร์บนเวทามากนัก เวลานั้น ภาพของจันทิมากำลังขึ้นสมองของข้าพเจ้า เห็นอะไรมองอะไรเป็น จันทิมาไปเสียหมด และอดนำมาเปรียบเทียบกับเธอไม่ได้

การเดินทางในป่าย่อมประสบพบเห็นอะไรแปลกๆ ข้าพเจ้าเห็น ดอกไม้ป่าที่สวยงามตามธรรมชาติบานสะพรั่ง เห็นนกเล็กๆ เคียงคู่ เกาะ อยู่บนกิ่งไม้ เห็นแสงเดือนแสงตะวันเป็นจันทิมาไปหมด ท่านเอ๋ย ข้าพเจ้า เป็นเด็กหนุ่มวัยรุ่น และเพิ่งพบรักเป็นครั้งแรก เธอยังเป็นหญิงสาวชาว กัสมีระเข้าอีก ข้าพเจ้ามองเห็นว่าเธอเป็นคนสวยที่สุดในโลก น่ารักที่สุด ดีที่สุด เมื่อมานึกถึงเวลานี้ อดที่จะชันทัวเองไม่ได้ ความรัก ความหลง มั่นครอบงำใจ ทำให้กระสับกระส่ายวุ่นวายเหลือเกินประมาณ เมื่อมาพบ พุทธราชาซึ่งที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย” เราตถาคต มองไม่เห็นรูปใดเสียงใด ที่มี อิทธิพลครอบงำจิตใจของบุรุษ ได้เหมือนรูปและเสียงของสตรีเลย” ใน ภายหลังแล้ว ข้าพเจ้าก็อดคิดถึงคราวที่ข้าพเจ้าหลงใหลในจันทิมามีได้เลย ข้าพเจ้าเพียงแต่เห็นรูป ฟังเสียง และสัมผัสเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ยัง ทำให้ข้าพเจ้าหลงใหลถึงเพียงนี้ ถ้ามากกว่านี้ จิตใจของข้าพเจ้าจะเป็น อย่างไร สมแล้วที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “รูป เสียง เป็นต้นนั้น เป็นเครื่อง ผูกมัดจิตใจ”^๒

^๑ อังคุตตรนิกาย เล่ม ๒๐

^๒ เจโตศีลสูตร ม. มุ. ๑๒/๒๒๖ - ๒๓๓

ท่านผู้เจริญ เมื่อข้าพเจ้าอุปสมบทแล้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนแล้ว มาพบคำรำพึงของปัญญาลิจฉเทพบุตร ที่มีต่อนางภัททาสूरียวัจฉสาเข้า มันช่างเหมือนความรู้สึกของข้าพเจ้าในสมัยนั้นเสียจริง จะต่างกันก็เพียงนางสาวสุริยวัจฉสาไม่รักปัญญาลิจฉเทพบุตร แต่จันทิมารักข้าพเจ้าด้วยเท่านั้น ผู้เจริญ ลองฟังเล่นๆ ดุชิ ปัญญาลิจฉเทพบุตรกล่าวไว้ดังนี้

“ดูกรแม่ภัททาสूरียวัจฉสา” ฉันขอไหว้ท้าวติมพรบิดาของเธอ โดยเหตุที่เธอเกิดเป็นนางงาม ปลุกความปลาบปลื้มให้แก่ฉัน เหมือนลมเป็นที่ปรารถนาของผู้มีเชื้อ น้ำดื่มเป็นที่ปรารถนาของผู้กระหาย เธอผู้จรัสโฉมเป็นที่รักของฉัน คล้ายกับธรรมเป็นที่รักของพระอรหันต์ ฉะนั้นขอเธอจงช่วยดับความเร่าร้อน เหมือนช่วยวางยาคนไข้ผู้กระสับกระส่าย หรือให้โภชนะแก่ผู้หิว หรือดับไฟที่ลุกอยู่ในน้ำ ขอให้ฉันชบลง จรด ถันและอุทรของเธอ เหมือนช้างผู้ร้อนจัดในหน้าร้อน หยั่งลงสู่สระโบกขรณี มีน้ำเย็น ประกอบด้วยละอองแห่งเกสรดอกปทุม ฉะนั้น

ฉันมีนินมาแล้ว เพราะช่วงขาอันสมบูรณ์ด้วยลักษณะของเธอ เหมือนช้างเหลือขอไม่ยอมรับรู้กลิ่นและหอมชัด ด้วยถือว่าตนชนะแล้ว ฉะนั้นฉันมีใจจดจ่อในเธอ ฉันไม่อาจกลับดวงจิตที่แปรปรวนไปแล้ว เหมือนปลาที่กลืนเบ็ดเสียแล้ว ฉะนั้น

นางผู้เจริญ ขอเธอได้กระหวัดฉันไว้ ขอเธอผู้มีดวงตาอันอ่อนหวานจงกระหวัดฉันไว้ ขอเธอผู้งดงามจงสวมกอดฉัน นั่นเป็นข้อที่ฉันปรารถนายิ่งนัก ความใคร่ของฉันในเธอ ผู้มีผมเป็นลูกคลื่น ถึงจะมีน้อยก็เกิดผลมาก เหมือนทักซิณาที่ถวายเป็นแก่พระอรหันต์ ฉะนั้น บุญอันใดที่ได้ทำไว้แล้วในพระอรหันต์ผู้คงที่มีอยู่

^m สักกปัญหสูตร ที่ขนิภาย ๑๐/๓๐๐

ดูกร นางผู้งามทั่วสรรพางค์ ขอบุญอันนั้นของฉัน จงอำนวยผล แก่ฉันพร้อมด้วยเธอ บุญอันใดที่ฉันได้ทำไว้ในปฐพีมณฑลนี้มีอยู่ ดูกร นางผู้งามพร้อม ขอบุญอันนั้นจงอำนวยผลแก่ฉันพร้อมกับด้วยเธอ ดูกร แม่สุริยวัจฉสา ฉันปรารถนาเธอ เหมือนพระศากยบุตรพุทธเจ้า ทรงเข้า ฌานอยู่พระองค์เดียว มีพระปัญญารักษาพระองค์ ทรงมีพระสติ เป็นมุนี ทรงแสวงหาอมตะ พระผู้จอมปราชญ์ได้บรรลุพระโพธิญาณอันสูงสุดแล้ว ฟังชื่นชมฉันใด เธอผู้งดงาม ถ้าฉันได้อยู่ร่วมกับเธอ ก็ฟังชื่นชมฉันนั้น

ถ้าทำลັกเกผู้เป็นอิสระของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ จะฟังประทาน พรแก่ฉันไซ้ร้ ฉันจะฟังเลือกเอาเธอเป็นแน่แท้ ความอยากได้ของฉัน มันคงถึงเพียงนี้ ดูกร แม่ผู้เฉลียวฉลาด ท่านผู้ใดมีจิตาเช่นนี้ ฉันขอ น้อมไหว้ท่านผู้นั้น ซึ่งเป็นบิดาของเธอ ซึ่งเป็นประดุจศาลพฤกษ์ เพลิดเพลิน ดอกไม้นาน ฉะนั้น”

ภราดา คำรำพันของปัญญาเลิศันธัพพเทวบุตรเป็นอย่างไร ของ ข้าพเจ้าก็เป็นอย่างนั้น ต่างกันเฉพาะเทพบุตรองค์นั้น รำพันถึงแม่ ภัททาสุริยวัจฉสา แต่ข้าพเจ้ารำพึงถึงจันทิมา และเทพบุตรยังมีการ เปรียบเทียบถึงพระอรหันต์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นการติดพินอิง อาศัยธรรม อิงอาศัยกามพร้อมๆ กันไป แต่พิษคือใจของข้าพเจ้า คร่ำครวญถึงแต่เรื่องกามอย่างเดียวเท่านั้น

ภราดา คนกำลังหายใจเป็นความรัก เห็นความรักเป็นความหวาน ไครมาขัดใจก็ขัดเคือง อย่างข้าพเจ้าเป็นตัวอย่าง ในบรรดาชาวเกียน ที่ เดินทางครั้งนี้ มีสหายผู้สนิทคุ้นเคยกับข้าพเจ้าคนหนึ่ง เขามีอายุแก่กว่า ข้าพเจ้า ๖ ปี ข้าพเจ้าอายุ ๒๒ เวลานั้น และเขาอายุ ๒๘ แต่ดูท่าทางเขา แก่กว่ามาก ทั้งนี้เพราะความเคร่งขรึม และมีท่าทางเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ไม่ค่อยพูดชนิดที่หาสาระไม่ได้ เขาคู่กับข้าพเจ้าทุกคืนและทุกวันที่พอว่าง เราคุยถูกคอกันมาก แต่ก็มีบ่อยครั้งที่เราต้องขัดแย้งกันจ้งๆ แต่มิได้

หมายความว่าเราต้องโกรธกัน เขาสาธยายทฤษฎีของนักปราชญ์โบราณ ได้เก่งพอใช้ เรื่องที่เราขัดแย้งกันมาก ก็คือทฤษฎีที่เกี่ยวกับความรัก ดังเช่นคืนหนึ่ง ขณะที่เรานอนชมจันทร์อยู่ด้วยกันกลางลานหญ้า ข้าพเจ้าอดที่จะเฝ้าตามประสาคนมีรักในดวงใจไม่ได้ ข้าพเจ้าพูดออกมาว่า

“โควินท์ เธอรู้สึกอย่างไร ในราตรีที่มีสายลมแสงจันทร์เช่นนี้ ถ้ามีเสียงเพลงคอยขับกล่อมเพิ่มอีกสักอย่าง คงสบายหาน้อยไม่”

“นี่ก็มีแล้ว” โควินท์ตอบ “เธอฟังซิเสียงจักจั่นใช้ไหม ?” นั่นแหละเพลงตามธรรมชาติละ”

“เพลงอย่างนี้ฉันฟังแล้วไม่รู้สึกอะไรเลย มันเสียงสัตว์ร้องตามเรื่องตามราวของมันต่างหาก”

“นั่นแหละ ฉันฟังว่ามันไพเราะกว่าเสียงอิสตรีเป็นไหนๆ”

“โควินท์ เธอมีได้ละเมอนะ เธอยังไม่หลับหรือโควินท์” ข้าพเจ้าถามพร้อมกับเอามือจับแขนเขาเขย่าเบาๆ ข้าพเจ้าไม่นึกเลยว่าจะได้ยินคำพูดเช่นนี้จากปากของชายหนุ่มในวัยนี้

“ทำไมเธอคิดว่าฉันละเมอหรือ ฉันพูดจริงๆ ถ้ามีเสียงเพลงจากผู้หญิงพร้อมกับสายลมและแสงจันทร์ด้วยแล้ว เธอจะมานอนคุยกับฉันอยู่อย่างนี้ได้หรือ ? มันคงยุ่งกว่านี้พิลึกกนะ และเธอคงไม่นึกถึงฉันหรือกสุมนะ”

“นี่โควินท์ ฉันถามจริงๆเถอะ เธอเห็นสตรีเป็นอย่างไรนะ เธอถึงพูดอย่างนั้น ?”

“ก็เห็นเป็นสตรีนั่นแหละ สุมนะ ทำไมหรือ”

“เธอพูดเหมือนเธอตัดกิเลสได้หมดแล้ว”

“นี่ สุ่มนะ เธอคิดว่า เสียงเพลง สายลม และแสงจันทร์นะ มันกินเข้าไปได้หรือ ?”

“กินไม่ได้หรอก โควินท์ แต่ฉันว่ามันเป็นยาชูกำลังใจ ทำให้ชุ่มชื้น”

“ที่ชุ่มชื้นอยู่เวลานี้นะ เพราะกระเพาะของเธอชุ่มชื้นมาพอแล้วใช่ไหม สุ่มนะ ?”

“ฉันว่า ถึงไม่มีอะไรทำให้กระเพาะชุ่มชื้น แต่ถ้ามีคนรักอยู่เคียงข้าง และร้องเพลงให้ฟัง ท่ามกลางสายลมและแสงจันทร์ ฉันก็พอใจ และเห็นว่า ดีกว่ากินอิมกระเพาะ แต่ห่างเหินจากคนอันเป็นที่รัก”

“ที่เธอมีกำลังคิดถึงคนรักอยู่ได้เดี๋ยวนี้” เขาพูดเหมือนรู้ใจข้าพเจ้า “ก็เพราะมีอาหารเติมกระเพาะอยู่เสมอใช่ไหม สุ่มนะ ? เพื่อนรัก เธออย่าบูชาความรัก เห็นความจริงตามธรรมชาติเลย มันเป็นไปได้ไม่ได้หรอก ความรักมันเดินไม่ได้โดยลำพังตัวมันเอง มันต้องเดินบนอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และเงินทองของใช้ เท่าที่จำเป็นแก่ชีวิต เธอจะกัดก้อนเกลือกินอย่างไรทุกๆ วัน”

“ไม่ถึงอย่างนั้นดอก เพื่อนเอ๋ย แต่ฉันว่าความรักทำให้เรามีความชุ่มชื้น มีความหวัง และมีแรงบวก สามารถจูงใจให้เราทำอะไรต่ออะไร ได้มากอยู่ ทำให้คนฉลาดเป็นคนกล้า ทำให้คนอ่อนแอเป็นคนเข้มแข็ง เธอว่าอย่างไร ?”

“ฉันเห็นตรงกันข้ามกับเธอหมดทุกข้อ ฉันว่าความรักทำให้คนขาดความชุ่มชื้น จะมีก็แต่ความวุ่นวายกังวล ทำให้คนหมดหวัง พลาดหวัง ผิดหวัง ทำให้เกิดแรงลบมิใช่แรงบวก แต่สามารถจูงใจให้ทำอะไรต่ออะไร ได้มากอยู่อย่างเธอว่า เหมือนควายที่เขาเอาเชือกร้อยจมูกแล้ว และจูงไปได้ตามปรารถนา ไม่เป็นอิสระแก่ตน เวียนกินหญ้ากินน้ำอยู่เฉพาะในบริเวณที่เขาเอาเชือกผูกไว้กับหลักเท่านั้น และความรักทำให้คนฉลาด

มากกว่ากล้า กลัวแม่กระทั่งสตรีตัวเล็กๆ โบราณจึงกล่าวว่า “อันความรักนี้มีพลาณาภาพยิ่งนัก แม่บุรุษผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจก็ไม่พ้นความขมขี้แห่งความรักไปได้ ชายบางคนมียศ มีเกียรติ มีทรัพย์ และมีคุณความดีทุกประการ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความเป็นไทแก่ตน จะประพฤติอะไรก็ประพฤติได้ไม่ผิดคลองธรรม นี้ก็จะทำอะไรก็ได้ได้ตามความปรารถนา อันไม่ขัดกับกฎแห่งบ้านเมือง ชายเช่นนี้จะคบใครก็ไม่มีใครรังเกียจ ถ้ายังเลือกไม่ได้ก็คงเป็นเพราะฝ่ายโน้นปราศจากลักษณะที่จะเป็นเพื่อนสนิทกันได้ ไม่มีอะไรทำให้เสียความเป็นไทแก่ตัว

“ชายที่ถึงพร้อมด้วยอิสริภาพแม่เห็นปานนี้ เมื่อความรักเข้ามาครอบงำแล้ว ก็กลับกลายเป็นหมดสิ้น ความเป็นไทแก่ตัวก็เสื่อมถอย เพราะหัวใจถูกตรึงตราเสียแล้ว แม้เขาจะไม่เคยเกรงอำนาจพระอินทร์ ไม่เคยกลัวเทวดาเลย เพราะมีได้ทำอะไรที่สวรรค์จะติโทษได้ แต่กลับมากลัวสตรีตัวเล็กนิดเดียวซึ่งเป็นที่รักของตน ทั้งนี้มิใช่เพราะสตรีมีอำนาจเหนือเทวดา มาร พรหม ที่ไหน แต่เป็นเพราะบุรุษผู้นั้น ตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งความรัก หัวใจถูกผูกมัดไว้แน่นหนา ตัวเป็นไทแต่ใจเป็นทาสเสียแล้ว”

“กษัตริย์ที่ดีผู้มีความสามารถสูง เป็นใหญ่กว่ากษัตริย์ทั้งหลาย เป็นราชาแห่งราชา แต่ในที่สุดมาพ่ายแพ้อำนาจแห่งความรัก ยอมก้มหัวแม่สุนัขอันเป็นที่รักแห่งสตรีที่ตนหลง อย่างนี้จะมิเรียกว่าความรักทำให้คนฉลาดละหรือ สุมนะ คนที่เคยเข้มแข็งมาโดนความรักเข้าก็อ่อนแอได้ สุมนะ ฉันจะเล่าเรื่องให้เธอฟัง คือนานมาแล้ว มีฤๅษีคนหนึ่ง บำเพ็ญตบะจนฝนไม่ตกเสียหลายปี พระเจ้าแผ่นดินและประชาชนเดือดร้อน จึงส่งหญิงงามไปยั่วยวน ในที่สุด คนเก่งมีตบะกล้า ถึงกับทำให้ฝนไม่ตก แต่มาคอดตกเพราะถูกอำนาจแห่งความรักหักคอเอา อย่างนี้จะว่าความรักทำให้คนอ่อนแอเป็นคนเข้มแข็งอย่างไร ฉันยังมองไม่เห็นเลย ถึงสุมนะเองก็เถอะ สุมนะเอ๋ย เธอเคยได้ยินคำสุภาษิตโบราณอย่างนี้บ้างไหม ?

คือท่านกล่าวว่า

“ความงามของสตรีอยู่ที่สัจจะ แต่สตรีที่มีความงามอย่างนั้น จะหาได้ที่ไหน เธอนำความทุกข์มาให้แก่ผู้อื่น ในเวลารักและเวลาเกลียด”

“มากไปแล้วนะโควินท์ เธอดูถูกสตรี มองสตรีในแง่ร้ายเกินไป คนที่มีความดี ความซื่อสัตย์ (อย่างเช่นจันทิมาของข้าพเจ้า- ข้าพเจ้านึกในใจ) จะไม่มีบ้างเชียวหรือ ก็ลองความเลวร้ายของผู้ชาย ทำไมเธอจึงไม่นำมาพูดบ้าง สตรีเพียงไม่ซื่อสัตย์บ้างบางคน ก็ถูกตำหนิดำว่าไปทั้งหมด สตรีเพียงไปคุ่นเคียดกับชายอื่นบ้างเท่านั้น ก็จะถูกมองไปในแง่ร้าย เป็นเรื่องเสียหายเหลือเกิน ไม่ต้องกล่าวถึงว่าไปมีสามีอื่น แต่พวกเราผู้ชายซิ มีภรรยาสามได้ในเวลาเดียวกัน บางคนยังเลี้ยงผู้หญิงไว้เหมือนเลี้ยงวัว เลี้ยงควายเสียด้วยซ้ำไป เมื่อตอนแรกๆ ก็บอกว่ารักเขาคนเดียว ต่อๆ มาเมื่อพบใครที่เป็นที่สบใจก็บอกอย่างนั้นอีก ใหม่ๆ ที่ภรรยาคนเดิมก็มีอยู่ เธอคิดว่าสตรีไม่มีหัวใจหรือโควินท์ เธอไม่มีความรู้สึกชอกช้ำใจเลยหรือ ทำไมพวกเราผู้ชายจึงตราระเบียบของสังคมขึ้นมาเพื่อความสะดวกสบายแก่ผู้ชายฝ่ายเดียว ไม่เป็นการเห็นแก่ตัวมากไปหรือ โควินท์เพื่อนรัก เธอว่าสตรีนำความทุกข์มาให้แก่ผู้อื่น ทั้งเวลารักและเวลาเกลียด”

“ฉันไม่ได้ว่าเอง คนโบราณเขาว่าไว้” โควินท์ออกตัว

“เอาเถอะ เธอจะว่าเองหรือใครจะว่าไว้ก็ตาม แต่เธอเอามาพูดก็แล้วกัน ฉันไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวนั้นเลย สตรีแม้จะเกลียดใครสักเท่าไรก็ตาม แต่ก็ไม่ทำร้ายใคร เธอเพียงเกลียดเฉยๆ เท่านั้น และคนที่เธอเคยเกลียดอย่างเหลือเกินนั่นเอง เมื่อประสบทุกข์ให้เธอเห็น ความเกลียดที่เคยมีอยู่จะหายไป จะกลายเป็นความเมตตาสงสาร ซึ่งภาวะเช่นนี้ ถ้าเป็นผู้ชายเขาจะสมน้ำหน้ามากกว่าเมตตาเอ็นดู คราวนี้ว่าถึงเวลารัก เธอจะเอาอกเอาใจให้ความสะดวกสบาย ยอมเสียสละเกือบทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อคนที่เธอรัก แล้วจะว่าเธอนำความทุกข์มาให้อย่างไร”

“สุমনะ คนที่ติดใจในรสของสุรา ชอบดื่มเป็นประจำ และดูเหมือนจะขาดสุราเสียมิได้ ถ้าขาดไปดูเหมือนขาดทุกสิ่งทุกอย่าง บุคคลเช่นนั้นย่อมอดจะพรรณนาคุณของสุราไม่ได้ เมื่อมีใครมากล่าวโทษของสุราให้ฟัง เขาก็ต้องโต้เถียงคัดค้านและโกรธเคืองผู้ตำหนิว่าเป็นผู้ไม่รู้จริง สุমনะเอ๋ย เธอเวลานี้ก็เหมือนคนติดสุราคนนั้นแหละ และดูเหมือนจะยิ่งกว่าคนติดสุราเสียอีก อันการเมาเหล้านั้น มันพอสร้างซาได้เป็นครั้งเป็นคราว แต่คนที่เมารัก หาเวลาสร้างซามิได้เลย”

“แต่ฉันว่าจะเอาสุรามาเปรียบกับสตรีไม่ได้ สุรามีแต่โทษโดยส่วนเดียว แต่สตรีมีคุณมากกว่าโทษ”

“นักเลงสุราเขาว่าอย่างนั้นหรือ สุমনะ ? ที่ว่าสุรามีแต่โทษโดยส่วนเดียวนั้น เป็นมติของนักดื่มสุรา หรือว่าเป็นทรศนะของผู้ไม่ติดสุรา”

“แต่ฉันก็ยังเห็นว่าความรักเป็นสิ่งมีคุณค่า เป็นสิ่งน่าถนอม คนไม่มีความรัก เป็นคนที่หัวใจแห้งแล้งเกินไป ไม่น่าไว้ใจ เขาอาจจะทำอะไรที่โหดร้ายได้หลายอย่าง เธอมีท่าที่เป็นนักปราชญ์อยู่มิใช่หรือ เธอชอบอ้างคำของคนโบราณ ฉันก็อ้างเป็นเหมือนกัน เธอได้ยินไหมที่นักปราชญ์บางท่านกล่าวไว้ว่า ‘ผู้ใดมีจิตใจไม่หวั่นไหว ด้วยความงามของดอกไม้ ความไพเราะของดนตรี และการเยื้องกรายของสตรีสาว ผู้นั้นถ้าไม่ใช่ นักพรตก็เป็นสัตว์ดิรัจฉาน’ โควินท์ คนไม่รักเป็นคนว่าเหว่เดียวดาย ฉันว่าไม่ดี และฉันยังเชื่อต่อไปว่า คนที่เป็นนักพรตจริงๆ นั้น มีน้อยเหลือเกิน”

“สุমনะ เพื่อนรัก เธอจำไว้เถิดว่า คนที่มีความรัก หรือมีรักอยู่ในหัวใจนั้นแหละ หัวใจแห้งและอาจจะทำความชั่วต่างๆ ได้มาก เพียงเพื่อสนองความต้องการของคนที่ตนรัก ยิ่งรักมากๆ จนหลงด้วยแล้วละก็ เขาจะสามารถทำได้แม้แต่การฆ่ามารดาบิดาของตนเอง สุমনะเอ๋ย คนที่เป็นทาสเขา ไม่เป็นอิสระแก่ตนเองนั้น จะต้องทำทุกอย่างตามความต้องการ

ของนาย แล้วแต่นายจะใช้ แม้บางครั้งตนเองจะไม่พอใจทำก็ต้องทำ ทั้งนี้ เพราะตัวเป็นทาสเขา จะไปไหนถ้านายไม่ยอมให้ไปก็ไปไม่ได้ จะนั่ง จะนอน จะทำอะไร ก็อยู่ภายใต้คำสั่งของนายทั้งสิ้น สุมนะ ภาวะของคนเช่นนั้น เธอเห็นว่าซุ่มซิ่นสบายหรือ? ในทำนองเดียวกัน จิตใจที่ตกเป็นทาสของ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็เป็นจิตใจที่หมดเสรีภาพ เหมือนโคที่เขาผูกไว้กับหลัก เหมือนสุนัขที่ถูกล่ามไว้กับโซ่ตรวน เธอเห็นภาวะเช่นนั้นน่าสบายจริงหรือ? ยิ่งเกี่ยวกับการเดินทาง การต้องพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รักด้วยแล้ว มันทำให้ใจแห้งมากกว่าซุ่มซิ่น และภาวะที่ว่า คนเราจะต้องพลัดพราก จากสิ่งอันเป็นที่รักที่ชอบใจนั้น เป็นกฎที่ใครๆ จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ มัน ต้องเกิดขึ้น ไม่วันใดก็วันหนึ่ง”

“ถ้าเรารักนายของเรา เราก็สมควรใจจะอยู่กับนายได้ตลอดเวลา และ พอใจที่จะทำอะไรให้นายได้โดยไม่เห็นเป็นเรื่องเหน็ดเหนื่อยน่าเบื่ออะไร เราไม่ต้องการไปไหน เมื่อนายไม่ไปด้วย การเป็นทาสเขา ถ้าได้นายที่น่า พื่อใจ มันก็เป็นความสุข เป็นความรื่นรมย์ เมื่อเราเป็นทาสที่ดีซื่อสัตย์ นาย จะไม่กรุณาเราบ้างเชียวหรือ? เขาต้องรักเรา และต้องเสียสละเพื่อเรา”

“มีหรือสุมนะ นายที่ซื่อสัตย์ต่อทาส เธอเคยมีตัวอย่างที่ไหนบ้างไหม ที่นายยอมสละชีวิตเพื่อทาส อย่าถึงขนาดนั้นเลย เพียงสละผลประโยชน์ ของเขาเพื่อทาสก็หาไม่ได้เสียแล้ว เรามักจะได้ยินแต่เรื่องทาสสละชีพ เพื่อนาย ราชบุรุษนายทหารคนสนิทยอมพลีชีวิตเพื่อพระราชอาของตน มี หรือสุมนะ ที่นายยอมสละชีพเพื่อทาส กษัตริยาราชายอมสละชีวิตเพื่อ ข้าราชการบริพารคนที่พระองค์ทรงโปรด”

“แต่ฉันว่าในความรักต้องมีอะไรดี อย่างน้อยจะต้องมีคุณมี ประโยชน์อยู่บ้าง มิฉะนั้นแล้วคนทั้งหลายจะรักกันทำไม แม้มันจะมีโทษ แต่มันต้องมีคุณอยู่ด้วย”

“สมณะ ในคูกุในตารางนั้นมီးอะไรดีกว่าการอยู่อย่างอิสระ แต่ทำไมคนจึงมียู่ในคูกุใช้ใหม่ ในลอบ ในแห มันมီးอะไรนอกจากความพินาศ วอดวายของปลา แต่ก็ยังมีปลาอยู่เสมอในที่เหล่านั้น โดยที่สุดแม้ในหลุมคุถักยังมีหนอนจำนวนมากสนุกสนานเพลิดเพลินอยู่ หรือเธอเห็นอย่างไร ?”

โควินท์พูดจบพร้อมด้วยหัวเราะเบาๆ และมองหน้าข้าพเจ้าอย่างจะให้รู้ซึ่งถึงความรู้สึกภายใน แต่ขณะนั้น ปฏิภาณก็แวบขึ้นมาในสมองของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงตอบโควินท์ว่า

“ถึงอย่างไร ความรักก็ต้องมีคุณอยู่ด้วย ฉันยังมองไม่เห็นเลยว่า มันจะมีโทษโดยส่วนเดียวอย่างไร โควินท์เคยกินปลา ในปลานั้นมีก้างอยู่ ยิ่งปลาใหญ่ก้างก็ใหญ่ขึ้นตามตัว ถ้าใครกินก้างเข้าไป แล้วมาร้องไวยวายว่า ปลาไม่มีประโยชน์เลย กินแล้วเจ็บคอ มันไปปักอยู่ในลำคอ จะกลืนน้ำลายก็ลำบาก คนนั้นเป็นคนโง่หรือฉลาด โควินท์ ตอบฉันที่เถอะ ว่า เขาเป็นคนโง่หรือฉลาด” ข้าพเจ้ารุกบ้าง

“แน่นอน คนนั้นเป็นคนโง่ และโง่อย่างบัดซบทีเดียว”

“ก็เมื่อเราจำเป็นต้องกินปลา แล้วเราจะกินก้างเข้าไปทำไมละ เป็นสิ่งมีประโยชน์แก่ร่างกาย แต่มันมีสิ่งเป็นโทษคือก้างอยู่ด้วย เราก็เลือกแต่ประโยชน์ของมัน ละทิ้งสิ่งที่เป็นโทษเสีย อย่างนี้จึงจะเป็นวิสัยของคนฉลาด เธอว่าอย่างไร โควินท์ ?”

“ความรักไม่ใช่ปลา สมณะ เอามาเปรียบกันไม่ได้ ความรักไม่ใช่ปลาที่เราจะเลือกกินแต่เนื้อเอาก้างทิ้ง เธออย่าหาว่าฉันไม่มีเหตุผลจะโต้ตอบแล้ว จึงปฏิเสธอุทธารณ์หรือคำอุปมาของเธอ ฉันขอถามเธอก่อนขอให้เธอตอบตามที่เป็นจริง เวลานี้สมณะอายุเท่าไร?”

“๒๒ ปีเศษ”

“เคยกินปลามาเท่าไรแล้ว ?”

“มากมาย นับไม่ได้”

“เคยติดก้างบ้างไหม ?”

“ไม่เคยเลย”

“ขอประทานโทษ เคยมีความรักบ้างหรือเปล่า ?”

“เคย”

“รักมาก็ปีแล้ว ?”

“ยังไม่ถึงปี”

“เคยมีความทุกข์ ความกลุ้มใจ เพราะเรื่องรักบ้างไหม ?”

“เคยซี โควินท์”

“นี่แหละ ลุมนะ เพื่อนรัก เธอจะเอาความรักมาเทียบกับการที่เรา กินปลา^{นี้}ไม่ได้ เธอกินปลา ๒๒ ปีเศษแล้ว ไม่ติดก้างปลาเลย แต่เธอมา^{นี้}มีความรักเพียงไม่ถึงปี เธอก็มีความทุกข์เสียแล้ว เธอมาติดก้างรักเสียแล้ว ถ้าเธอพูดเปรียบให้ถูก ต้องพูดว่า ความรัก^{นี้}นั้นเหมือนก้างปลา ไม่ใช่เนื้อปลา ใครกินเข้าเป็นต้องติดก้างปลาทุกคน และต้องระมัดระวัง เป็นที่สุด เผลอเมื่อไรก้างปลาติดคอเมื่อนั้น จะให้เปรียบความรักกับปลา^{นี้}ได้อย่างไร ฉันขอยืนยันกับเธอไว้ในที่นี้อย่างเด็ดขาดว่า ใครก็ตามที่มีความรักมาถึง ๒๒ ปี แล้วไม่เคยมีเรื่องต้องเดือดร้อนใจ เพราะความรัก เป็นเหตุเลยนั้น ไม่มีในโลกนี้ อย่าว่่าถึง ๒๒ ปีเลย แม้เพียง ๕ ปี ก็หาไม่ได้”

การสั่งสมความดีไว้เป็นอนุปนิสัย
จึงเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของบุคคล
มันคือการสั่งสมความสำเร็จแห่งชีวิต
ไว้ครั้งละเล็กครั้งละน้อย
เมื่อนานเข้า ย่อมกลายเป็นบารมีที่แก่กล้า

กรุณานุกาพ

“ภราวดา ข้าพเจ้าและโควินท์สนทนากันอยู่อีกนาน เราต่างก็หาเหตุผลมาสนับสนุนมติของตนอย่างเต็มที่ แม้บางครั้งเหตุผลของข้าพเจ้าจะน้อย และเกือบจะจนด้วยเหตุผลของโควินท์ แต่ใจของข้าพเจ้ามิได้ยอมตามด้วยเลย มาบัดนี้และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อข้าพเจ้าอุปสมบทแล้ว ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว และหวนคำนึงถึงคำพูดของโควินท์ครั้งใด ข้าพเจ้าอดชมเชยความรอบรู้เฉียบแหลมของเขามิได้เลย คนอายุปานนั้น มีความเข้าใจในชีวิตลึกซึ้งถึงขนาดนั้น ไม่ใช่เป็นคนที่ค้นหาได้โดยง่ายในโลกนี้ ข้าพเจ้าได้ทราบภายหลังแต่นั้นว่า โควินท์เป็นบุตรคหบดีผู้มั่งคั่งในนครตักกิลิลา และคราวนั้น คือคราวที่เดินทางร่วมมากับข้าพเจ้านั้น เข้ามาสู่กรุงราชคฤห์ด้วยความประสงค์ที่ไม่เหมือนใครเลย ข้าพเจ้าต้องประหลาดใจอีกครั้งหนึ่ง เมื่อทราบว่าเขาเดินทางมาสังเกตการณ์ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในกรุงราชคฤห์ เด็กหนุ่มวัย ๒๘ เป็นบุตรคหบดีผู้มั่งคั่ง ไม่สนใจกับความสนุกสนานเพลิดเพลินเยี่ยงคนหนุ่มทั้งหลายแต่กลับมาสนใจเรื่องศาสนา และโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา

ซึ่งใครๆ ชอบพูดกันว่า เป็นศาสนาที่สอนให้คนหนีจากโลก เวลานั้น ข้าพเจ้าไม่เข้าใจโควินท์เลย แต่เดี๋ยวนี้ข้าพเจ้าเข้าใจแล้ว เรื่องของโควินท์ มีส่วนพัวพันเกี่ยวข้องกับข้าพเจ้ามากอยู่ ถ้ามีโอกาส ข้าพเจ้าจะนำมาเล่าสู่ท่านในภายหลัง

หมู่เกวียนได้เดินทางรอนแรมมาตามลำดับ ในที่สุดก็บรรลุถึงกรุงราชคฤห์ นครที่คับคั่งด้วยศาสนาดำลัทธิต่างๆ มากมาย ข้าพเจ้ารีบมุ่งหน้าไปหามารดาบิดา เมื่อมาถึงบ้านนั้นเป็นเวลาจวนค่ำแล้ว ความดีใจที่จะได้พบหน้ามารดาบิดาและพี่สาวคนเดียวของข้าพเจ้า ทำให้ข้าพเจ้าเกือบจะกระโดดขึ้นไปบนเรือน และสวมกอดมารดาบิดาและพี่สาว ให้สมกับที่จากกันนานถึงห้าปี แต่..ที่บันไดเรือนนั่นเอง ข้าพเจ้าต้องหยุดชะงัก ก้าวขาไม่ออก เมื่อได้ยินเสียงคนสะอื้นเบาๆ อยู่ภายในเรือน ข้าพเจ้าจำได้ว่าเป็นเสียงของมายูสา เธอสะอื้น สลับกับเสียงพร่ำรำพันต่างๆ

“คุณพ่อ อย่าจากลูกไปเสียอีกคนหนึ่งเลย ลูกหมดที่พึ่งแล้ว คุณแม่ก็ตายจากไปไม่ทันไร คุณพ่อจะจากลูกไปอีก สุมนะก็เจ็บหายไม่ทราบเมื่อไรจะกลับมา สุมนะเอ๋ย เธอไม่รู้หรือกว่าทางบ้านเป็นอย่างไรบ้าง เจ็บหายไปแล้ว เป็นตายร้ายดีอย่างไรก็ไม่รู้ใครทราบ ทางบ้านก็ได้แต่บ่นถึง”

“ลูกรัก” เสียงลั่นเครือแผ่วเบา แว่วมากระทบโสตประสาทของข้าพเจ้า “พ่อไม่เป็นไรมากดอก คงยังไม่ตาย จนกว่าสุมนะจะกลับมา มายูสา เจ้าอย่าเศร้าโศกให้มากนักเลย ลูกเอ๋ย ความเจ็บความตายนั้นเป็นเรื่องธรรมดา ไม่มีใครหลีกเลี่ยง อย่าว่าแต่พ่อเลย พระราชาธิราชก็ก้าวข้ามความตายไปไม่ได้”

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ายืนฟังอยู่อีกต่อไปไม่ไหว รีบขึ้นไปสู่เรือนภาพที่ข้าพเจ้าเห็น ทำให้ข้าพเจ้าเศร้าสลดยิ่งนัก บิดานอนอยู่บนพื้นที่ทำ

ด้วยปาก มีเลื้อยบายๆ เก๋ๆ ผืนหนึ่งรองรับ ท่านผ่ายผอมซูบซีด มีเส้นเอ็นสะพรังไปทั่วตัว มายุสาที่นั่งอยู่เคียงข้าง คอยพัดให้ท่าน และร้องไห้ไปด้วย ข้าพเจ้าก้าวเข้าไปเรียก

“พี่มายุสา”

“ใคร” มายุสาร้องออกมาเหมือนตกใจ

“น้องเอง, สุขุมนะ”

“สุขุมนะหรือนี้ - โอ !”

และแล้วเราก็โผล่เข้ามาผกอดกันด้วยความรักอันซาบซึ้ง ท่านผู้เจริญ ๕ ปีแล้วที่ข้าพเจ้าไม่เคยร้องไห้ มาวันนี้ข้าพเจ้าอดกลั้นไม่ไหว น้ำตามันหลั่งไหลเหมือนน้ำซึมจากบ่อทราย

“น้องรัก” มายุสาพร่ำ “เธอเกือบเข้าไป ชีวิตพ่อแขวนอยู่กับเส้นด้าย เสร็จรีบดูพ่อเถิด เรื่องอื่นๆ ไว้ค่อยพูดกัน”

ข้าพเจ้ากราบท่านบิดาด้วยความรักและสงสารอย่างจับใจ ท่านมีน้ำตาซึมจากเบ้าตา เอามือลูบศีรษะข้าพเจ้า มีอาการเข้มน้อย่างเห็นได้ชัด ท่านพูดเพียงสั้นๆ ว่า

“พ่อดีใจที่ได้เห็นเจ้า” แล้วท่านก็หลับตา ข้าพเจ้ารีบตรวจอาการของท่าน เสร็จแล้วประกอบยาเท่าที่ติดตัวมา และพอจะหาได้ในแถบนั้น ท่านผู้เจริญ ปรากฏว่าในคืนนั้น บิดาหลับอย่างง่ายตาย และมีอาการเข้มน้อยอยู่ตลอดเวลา

จากการสอบถามเรื่องราวจากมายุสา ข้าพเจ้าทราบว่ามารดาของข้าพเจ้าได้ตายไปแล้วก่อนหน้านี้นี้ประมาณ ๖ เดือน และขณะป่วยหนักนั้น ท่านคร่ำครวญถึงข้าพเจ้าตลอดเวลา เพราะข้าพเจ้าเป็นบุตรชายคนเดียว และกำลังศึกษาอยู่ในที่ไกล ไม่สามารถมาเห็นใจท่านได้

ภราดา เรื่องนี้ก่อความสลดให้แก่ข้าพเจ้ายิ่งนัก ท่านคงคิดว่า ข้าพเจ้าสลดใจเพราะมารดาตายไป และข้าพเจ้ามีได้อยู่ในขณะท่านตายนั้น ข้อนี้ก็มีส่วนถูกอยู่บ้าง แต่ที่ข้าพเจ้าเศร้าสลดที่สุดนั้นคือ เรื่องที่มารดา คร่ำครวญถึงข้าพเจ้าตลอดเวลา ก่อนที่ท่านจะจากไป และเวลานั้น ข้าพเจ้าก็คร่ำครวญอยู่ตลอดเวลาเหมือนกัน แต่มิได้คร่ำครวญถึงหญิงผู้ เป็นมารดาเลย หัวใจข้าพเจ้ากำลังคร่ำครวญกำลังร่ำร้องถึงจันทิมา หญิง อันเป็นที่รักของข้าพเจ้า แม้ตลอดเวลาที่เดินทางในหมู่เกวียน ข้าพเจ้าก็ คิดคำนึงถึงแต่จันทิมาเท่านั้น ซึ่งเวลาเดียวกันนั้นเอง บิดาของข้าพเจ้าก็ เริ่มป่วยกระเสาะกระแสะหนักลงๆ ท่านคงคิดถึงข้าพเจ้ามากเช่นเดียวกัน และน่าจะคิดมากกว่ามารดาเสียอีก เมื่อมารดาตายไปนั้น ท่านยังพอหวัง ว่า อย่างไรเสียบิดาก็ยังอยู่ พอจะคุ้มครองมาสุสาได้ แต่คราวบิดाप่วยหนักนี้ ท่านไม่มีใครเป็นที่หวังเลย และบ่นกับมาสุสาเสมอว่า เป็นห่วงลูก หญิงเหลือเกิน สุนัขจะไม่ทราบเมื่อไรจะกลับมา พอจะได้นอนตายให้ สบายใจ หมดห่วงกังวลเสียที”

ด้วยความพยายามอย่างเต็มที่ของข้าพเจ้า อาการของบิดาค่อยดีขึ้น ทั้งกลางวันและกลางคืน ข้าพเจ้าคิดว่าจะใช้วิชาทั้งหมดที่เรียนมาดึง เอาชีวิตของบิดาไว้ และความหวังของข้าพเจ้า อันมีความพยายามเป็น พื้นฐานนั้นไม่สูญเปล่า บิดาของข้าพเจ้าหายสนิท มีสุขภาพแข็งแรงเป็น ปกติ เมื่อล่วงไปเพียง ๑๕ วันเท่านั้น แต่ข้าพเจ้าขอร้องให้ท่านพักผ่อน ให้สบายอีก ๑๐ วัน หรือ ๑๕ วัน ไม่ต้องให้ทำอะไร ข้าพเจ้าปลื้มใจเป็น ที่สุด ที่สามารถช่วยชีวิตของบิดาไว้ได้ทันเวลา มาสุสาร่าเริง และนิยม ชมชอบข้าพเจ้าอย่างซัดแจ้ง ส่วนบิดานั้น ไม่ต้องพูดถึงเลย ท่านดีใจที่ ท่านหายป่วย และดีใจมาก ที่หายกับการพยาบาลของข้าพเจ้า ดีใจเพราะ ข้าพเจ้ากลับมา นำความสำเร็จกลับมาด้วย

วันหนึ่ง ในเวลาเย็น หลังจากรับประทานอาหารเย็นแล้ว ข้าพเจ้า บิดา และมาสุสา สนทนากันที่ชานเรือน ตอนหนึ่งท่านพูดขึ้นว่า

“สุমনะลูกรัก เจ้าเป็นผู้ได้ช่วยชีวิตของพ่อไว้ เป็นบุญลาภของเจ้า ที่ได้ช่วยเหลือผู้มีคุณ”

“ลูกคิดว่า” ข้าพเจ้าตอบ “มันเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น อุปการะที่คุณพ่อได้ทำแล้วแก่ลูกมีมากมายเหลือหลาย สุดที่จะตอบแทนให้หมดสิ้นได้ พ่อเป็นผู้ให้ชีวิตแก่ลูก และเลี้ยงดูอุ้มชูด้วยความยากลำบาก เป็นเวลานานนับสิบๆปี ลูกได้เลี้ยงดูอุ้มชูช่วยเหลือพ่อเพียง ๑๕- ๑๖ วันเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ลูกจึงเห็นว่า เมื่อนำมาเทียบกันแล้ว ความดีที่ลูกได้ทำต่อพ่อนั้นมีน้อยเหลือเกิน ลูกจะต้องทำต่อไปอีกมาก ลูกตั้งใจว่าตั้งแต่บัดนี้ต่อไป ลูกจะไม่ให้พ่อต้องทำงานหนักอีกเลย ลูกจะหาเลี้ยงพ่อและมายุสาพี่สาว เป็นการตอบแทนบ้าง”

“ภราดา คำกล่าวในประโยคท้ายของข้าพเจ้า นำความปลาบปลื้มมาสู่ท่านบิดาและมายุสายิ่งนัก ข้าพเจ้าสังเกตเห็นน้ำตาแห่งความปริดาปราโมทย์ เอ่อขึ้นที่เขี้ยวตาของบิดาและมายุสา ท่านผู้เจริญ ผู้มีอุปการะทุกคน เมื่อได้ยินคำนี้จากผู้ที่ตนเคยอุปการะมา ย่อมปลาบปลื้ม เพราะทำให้ความหวังของท่านเต็มบริบูรณ์ พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า มารดาบิดามีความหวังอยู่ ๕ สถาน จึงบำรุงเลี้ยงบุตรธิดาของตน ๕ สถานนั้นคือ

๑. บุตรธิดาที่เราเลี้ยงมาแล้ว จะพึงเลี้ยงตอบ
๒. บุตรธิดาจะพึงทำกิจแทนเรา เมื่อเราไม่สามารถทำได้
๓. บุตรธิดาจะดำรงวงศ์สกุล
๔. บุตรธิดาจะพึงเป็นผู้รับทรัพย์มรดกที่เราทำไว้
๕. บุตรธิดาจะพึงทำบุญอุทิศให้ เมื่อเราล่วงลับไป

นี้แลคือความหวัง ๕ ประการ ของมารดาบิดาที่มีต่อบุตรธิดาของตน

ท่านผู้เจริญ ชาวกรกลับจากสำนักตักกสิลามาสู่มาตุภูมิของข้าพเจ้า และนำเอาวิชาการแพทย์มาด้วยนั้น ก่อให้เกิดความสนใจแก่มหาชนแถบ นั้นไม่น้อย เมื่อใครเจ็บไข้ไม่สบายอย่างไรก็มาหาข้าพเจ้า หรือให้คนมา ตามข้าพเจ้าไปเพื่อรักษาพยาบาล การรักษาของข้าพเจ้าได้ผลดี เป็นที่น่า พพอใจยิ่งนัก ข้าพเจ้าได้ตัดตัดสินใจแล้ว ตั้งแต่ยังศึกษาอยู่ ณ สำนักอาจารย์ ว่า เมื่อรักจะเป็นหมอก็คต้องอดทน จะเห็นแก่ความสุขสบายของตนไม่ได้ เพราะพี่น้องผู้ร่วมแก่เจ็บตายด้วยกันกำลังลำบาก กำลังต้องการความ ช่วยเหลือจากหมอ แม้กำลังรับประทานอาหาร หรือกำลังว่างเตรียมจะนอน หรือแม้นอนหลับอยู่ เมื่อมีผู้มาตามไปดูแลคนไข้ ก็ต้องละทิ้งความสุข อันนั้นไป ข้าพเจ้าคิดเสียว่าคนเหล่านั้นมีความสุขมากกว่าข้าพเจ้า จึง บากหน้ามาหา ไม่ว่าจะคำเคียดเคืองอย่างไร หรือฝนจะตกฟ้าจะร้องอย่างไร ข้าพเจ้าไม่เคยเรียกร้องคำยา คำรักษาจากใครเลย ข้าพเจ้าถือว่าเป็น หน้าที่ของข้าพเจ้า ที่จะต้องทำคนเจ็บให้หาย ทำผู้ทุกข์ให้หายทุกข์ได้ เช็ด น้ำตาให้ผู้ซึ่งชุ่มโชกด้วยน้ำตา ยิ่งคนจนๆ ด้วยแล้ว มีบ่อยครั้งเหลือเกิน ที่ข้าพเจ้ารักษาโรคแล้วยังต้องให้เงินแก่เขาอีก ข้าพเจ้าชุ่มชื่นใจ และมี ความสุขด้วยการกระทำดังกล่าวนี้

ท่านผู้เจริญ เมื่อข้าพเจ้าดีต่อเขา คนเหล่านั้นก็ดีต่อข้าพเจ้าตอบ เขาพยายามให้คำยา คำรักษาแก่ข้าพเจ้าเสมอ คนยากจนให้น้อยสักหน่อย แต่คนร่ำรวยจะให้มากขึ้น ทั้ๆที่ข้าพเจ้ามิได้เรียกเป็นจำนวนเลย เมื่อ ข้าพเจ้าคิดแล้ว เห็นว่า ส่วนมากให้พอสมควรแก่ฐานะ และโรคภัย ไข้เจ็บเสมอ แต่สิ่งที่ข้าพเจ้าได้รับเหนือน้ำเงิน นั่นคือความเคารพนับถือ ความรัก การยกย่องเชิดชูจากชุมชน

ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่เคยคิดจะร่ำรวยมั่งคั่งเพราะอาชีพนี้เลย ทั้ๆ อย่างนี้ ฐานะของข้าพเจ้าก็ดีขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าข้าพเจ้าจะทำงาน อะไร เป็นส่วนตัว จะต้องมีคนคอยช่วยเหลือรับภาระไปหมด ยิ่งคนยากจน ด้วยแล้ว พวกเขายช่วยเหลือด้วยแรงอย่างไม่คิดเห็นแก่เห็นดเห็น้อยเลย

คนร่ำรวยให้เงินแก่ข้าพเจ้าครั้งละมากๆ เกินค่ายาการรักษาหลายเท่า ทั้งนี้เพราะเขารักในอริยาไยของข้าพเจ้า เขาคิดเห็นว่า เมื่อข้าพเจ้าเสวยสละได้ เขาก็น่าจะเสวยสละเพื่อข้าพเจ้าได้เช่นเดียวกัน โดยวิธีนี้ ข้าพเจ้าได้นำเงินจากคนร่ำรวยมาเผื่อแผ่ให้คนยากจนโดยปริยาย วันเวลาล่วงไป ชื่อเสียงของข้าพเจ้าก็ฟุ้งไป ทั้งตามลมและทวนลมว่า “เป็นหมอที่มีฝีมือดี มีจิตใจดี มีความสุภาพ ปฏิบัติต่อคนป่วยเหมือนปฏิบัติต่อมารดาและคนอันเป็นที่รักของตน”

ด้วยประการฉะนี้ คนทั้งในชนบทหมู่บ้านของข้าพเจ้า และไกลออกไปหลายๆ โยชน์ ได้พากันมาเพื่อรับการรักษาพยาบาล และไม่สามารถกลับบ้านของตนได้ทันในวันนั้น ความจำเป็นเรื่องที่พักคนป่วยก็เกิดขึ้น ข้าพเจ้าได้สร้างที่พักชั่วคราวขึ้นอย่างง่ายๆ พอแก้ขัดได้เท่านั้น เวลานั้น ทั้งบิดาและมารยาที่สาวต้องมาช่วยงานของข้าพเจ้าหมด เรามีรายได้พอสมควร ข้าพเจ้าให้ปลูกเรือนใหม่ขึ้นหลังหนึ่ง พออยู่สบายสำหรับบิดาและมารยา และรวมทั้งข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้าพยายามปลูกบ้านให้ถูกสุขลักษณะที่สุด มีสนามหญ้าทางหน้าบ้าน และมีสวนดอกไม้ทางด้านหลัง แต่ก็ไม่ใช่ใหญ่โตอะไรนัก พอพักผ่อนหย่อนใจได้บ้างเมื่อเหน็ดเหนื่อย ข้าพเจ้าครุ่นคิดอยู่เสมอว่า ทำอย่างไรจะได้ทุนมาสร้างที่พักสำหรับคนป่วยให้พออยู่ได้สบาย และมีปริมาณพอสมควร

ความคิดอันนี้ของข้าพเจ้าสำเร็จลง เมื่อวันหนึ่งขณะที่ข้าพเจ้านั่งพักอยู่ที่สนามหญ้าหน้าบ้าน เวลานั้นจนค้ำแล้ว มีชายหนุ่มรูปร่างคนหนึ่งเดินเข้ามา เขาทักข้าพเจ้าด้วยความคุ้นเคย แต่ข้าพเจ้าทำไม่จึ้งรู้สึกเลื่อนๆ ไป เมื่อคุยไปสักครู่หนึ่งจึงนึกออก ข้าพเจ้าดีใจเหลือเกินที่ได้พบเขา เขาเป็นสุภาพบุรุษที่มีอะไรๆ น่าสรรเสริญอยู่มาก ข้าพเจ้าพูดว่า

“โควินท์ ฉันดีใจเหลือเกินที่ได้พบเธอ ค่ะ เธอต้องนอนค้างที่นี้ ฉันมีเรื่องจะคุยกับเธอมากทีเดียว”

“ดีใจด้วยสุমনะ” โควินท์ตอบ “ปีเศษที่เราไม่ได้พบกัน ดูเธอเป็นผู้ใหญ่ขึ้น ฉันดูแก่ลง ได้ทราบข่าวเรื่องงานของเธอแล้ว ชื่นใจเหลือเกิน เพื่อนรัก เธอได้ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างดีที่สุด เธอมีอะไรจะให้ฉันช่วยบ้างไหม ? ฉันอยากมีส่วนร่วมกับงานของเธอด้วย”

ข้าพเจ้าดีใจที่ได้ยินคำนี้จากโควินท์ แต่ข้าพเจ้าไม่ใช่คนมักได้ และฉวยโอกาสเสนอความต้องการของตนในทันที ข้าพเจ้าจึงตอบว่า

“ขอบใจเธอเหลือเกินเพื่อนรัก เอาไว้ให้เธอคิดดูเอาเองก็แล้วกันว่า เธอควรจะช่วยเหลืออะไร แต่ฉันอยากทราบว่าตั้งแต่มาจากตักกสิลาครวานั้นแล้ว เธอกลับไปบ้างหรือยัง ?”

“ยัง” โควินท์ตอบ

“แล้วไปทำอะไรอยู่ที่ไหน ?”

“เที่ยวชมศาสนสถาน และสังเกตการณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา รวมทั้งศาสนาอื่นๆ ด้วย ในกรุงราชคฤห์นี่เอง”

“เธอไปมาหลายแห่งหรือ ?”

“แทบทุกแห่ง ที่พอจะไปได้”

“แล้วรู้สึกอย่างไร ?”

“รู้สึกว่ามีคนที่เราต้องช่วยเหลืออยู่มาก ทั้งทางอาหารกายและอาหารใจ”

“แล้วเราจะทำอย่างไร ?”

“เราต้องช่วยกัน สุমনะ เราต้องช่วยกันจนสุดความสามารถ ฉันพอคิดอะไรออกบ้างแล้ว”

ข้าพเจ้าให้โควินท์อาบน้ำชำระกายให้สะอาดเสียก่อน เพื่อเขาจะได้ชุ่มชื่นขึ้น แล้วเรารับประทานอาหารด้วยกันอย่างเอร็ดอร่อย เสร็จแล้ว

ข้าพเจ้าได้นำโควินท์ที่เย็บดูคนป่วยที่เดินทางมาจากถิ่นไกลๆ และพักอยู่ที่เรือนคนไข้ชั่วคราวของข้าพเจ้า เขาชอบถามความเจ็บป่วยของคนนั้น คนนี้อย่างเอาใจใส่ เสร็จแล้วเราสองคนมานั่งสนทนากันที่สนามหน้าเรือนโควินท์พูดขึ้นว่า

“สุমনะ ฉันนี่ก็ออกแล้วว่า ฉันควรจะช่วยเหลืออะไรเธอบ้าง”

“อะไร โควินท์” ข้าพเจ้าถาม

“ถ้าฉันจะสร้างที่พักคนป่วยให้ใหม่ เธอจะขัดข้องไหม”

“เป็นความประสงค์ที่เดียว เพื่อนรัก จะเป็นกุศลหาหน่อยไม่ ถ้าเธอทำตามตั้งใจ”

“แต่...ฉันยังคิดไกลกว่านั้นอีก”

“อะไร ?”

“คือฉันคิดว่า ถ้าเราจัดให้คนป่วยที่พอฟื้นบ้างแล้ว ได้รับการอบรมทางจิตใจด้วย เป็นการบำบัดโรคทั้งทางกายและทางใจไปพร้อมๆ กัน จะดีมิใช่น้อย”

“ดีทีเดียวโควินท์ เธอทำได้หรือ ?”

“ทำได้แน่ แต่ต้องลอง อาจจะมีล้มเหลวก็ได้ สุমনะ เพื่อนรัก พระบรมศาสดาของเราตรัสไว้ว่า ‘คนที่อ้างว่าไม่มีโรคทางกายเลยตลอดเวลา ๑ ปี บ้าง ๒ ปีบ้าง ถึง ๒๐ ปีบ้าง พอหาได้ในโลกนี้ แต่คนที่ไม่มีความหวังใจ แม้เพียงครู่เดียวนั้น ไม่มีเลยในโลกนี้ เว้นพระอรหันต์’

“โควินท์ จิตที่ไม่มีอาพาธ คือไม่ถูกกิเลสเบียดเบียนเลยนั้น ไม่มีลักษณะเดียวเพียวหรือ ? โดยธรรมดาเราก็มีโลกเป็นบางครั้ง มีโกรธเป็นบางครั้ง มีรักบ้างในบางขณะ แต่เวลาที่เราไม่โกรธ ไม่โกรธ และไม่รัก ก็มีอยู่มิใช่หรือ ? โควินท์ ฉันไม่เข้าใจคำที่เธอพูด”

“ถูกแล้ว สุমনะ เวลาที่เราไม่รู้สึกรู้ว่า เราโลภ เราโกรธ หรือเรารัก นั้นมีอยู่ ไม่ใช่ไม่มี แต่ความจริงมันมีอยู่อย่างละเอียด กิเลสที่ทอหุ้มใจ นั้นมีอยู่ ๓ ชั้น ชั้นแรกเรียก *วิตกกมะ* คือกิเลสอย่างหยาบ มองเห็นได้ ชัดว่าเป็นความชั่ว เช่น การฆ่า การขโมย การพูดมุสา การดื่มสุราเมรัย และการประกอบกรรม ผิดผิดผิดเมียของผู้อื่น

“ชั้นที่ ๒ เรียก *ปริยภูจฺจฺฉานะ* พวกนี้อยู่ลึกเข้ามา ท่อหุ้มจิตอยู่เป็น ชั้นที่ ๒ เช่นความพอใจในกาม ความพยาบาท ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ เป็นต้น ถ้ามองอย่างผาดๆเผินๆ ก็เห็นเป็นธรรมดาไม่ใช่ เรื่องชั่วช้าเสียหายอะไร

ชั้นที่ ๓ เรียกว่า *อนุสัย* บ้าง เรียก *อาสวะ* บ้าง ที่เรียกอนุสัย เพราะมันนอนนิ่งอยู่กับจิตใจ ที่เรียก อาสวะ เพราะมันหมักดองใจให้มันเมา อยู่ตลอดเวลา โดยปกติคนจะไม่ค่อยรู้สึกรู้ว่ามันมี ต่อเมื่อมีอารมณ์มายั่ว ยวนให้ได้สัดส่วนพอกับขนาดของมัน มันจึงจะแสดงออก พระพุทธองค์ทรงแสดงเป็นตัวอย่างไว้ เช่นความหงุดหงิด ความถือตัว ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ยกเว้น พระอรหันต์แล้ว สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีอาพาธทางใจเป็นประจำ เว้นแต่จะมากหรือน้อยเท่านั้น จึงเป็นการสมควรแท้ ที่เราจะส่งเสริมให้คนไข้ของเราได้มีโอกาสแสวงหายามารักษาจิตใจบ้าง”

“จริงทีเดียว โควินท์” ข้าพเจ้ารีบเสริม “ฉันเป็นหมอรักษาโรคทางกาย และฉันรู้ว่ามีคนไข้จำนวนไม่น้อยเลย ที่มีสาเหตุมาจากความกระทบกระเทือนทางจิตใจ จนกลายมาเป็นโรคทางกายด้วย ความวิตกกังวล ความตึงเครียดทางอารมณ์เพราะความผิดหวัง การปรารถนาผลจนเกินเหตุที่ตนทำ เหล่านี้ก่อให้เกิดความกระวนกระวาย ความสับสนทางความคิด เขาเริ่มนอนไม่หลับ และกลุ่มอกกลุ่มใจเกี่ยวกับเรื่องนอนไม่หลับนั้นอีก ในที่สุดก็กลายเป็นโรคที่ต้องมาหาหมอ โควินท์ จะช่วยได้มากที่สุดทีเดียว ถ้าเธอสามารถทำได้เช่นนั้น”

“ท่านผู้เจริญ ในที่สุดโควินท์ได้สละทรัพย์ก้อนใหญ่ของเขา สร้างเรือนพักคนไข้ให้แก่ข้าพเจ้า เป็นเรือนไม้ ๒ ชั้น มีประตูหน้าต่างเปิดปิดได้สบาย มีลมโกรกได้ตลอดเวลา เราช่วยกันทำงานอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ข้าพเจ้าพยายามช่วยเหลือคนป่วยทางกาย และโควินท์พยายามช่วยเหลือเขาเหล่านั้นทางใจ ทุกคนได้รับความอบอุ่นทางกายและทางใจ ทุกๆ สัปดาห์ โควินท์จะอาราธนาภิกษุรูปหนึ่งมาแสดงธรรมแก่คนป่วยซึ่งพอจะฟังได้ ณ ศาลาซึ่งโควินท์ได้สละทรัพย์ปลูกไว้สำหรับคนไข้ที่ไม่สามารถลุกขึ้นได้นั้น โควินท์ได้นำภิกษุรูปนั้นไปเยี่ยมและปลอบใจด้วยธรรม ให้คนป่วยมีความชุ่มชื่นและมีความหวัง รู้จักชีวิตของตนดีขึ้น ในโอกาสธรรมดา โควินท์จะพูดจาสั่งสอน แนะนำ ชักชวนให้คนป่วยซาบซึ้งในคุณค่าแห่งศีลธรรมและเมตตาการุณา

“ท่านผู้เจริญ คนป่วยเหล่านั้นได้รับเมตตาการุณาอันเย็นน่าน้ำจากข้าพเจ้าและโควินท์แล้ว ทำให้เขารู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของเขา จะพึงมอมรดกอันล้ำค่าคือเมตตาธรรมให้แก่คนอื่นต่อไปอีก เมื่อเขาได้รับเมตตาการุณาจากข้าพเจ้า เขารู้สึกรักข้าพเจ้า เขาก็คิดต่อไปว่า ถ้าเขาให้ความปรานีต่อคนอื่นบ้าง คนอื่นก็คงต้องรักเขาเช่นเดียวกัน”

อันเมตตาการุณานั้น ไม่ต้องสอนกันมาก แต่ขอให้ทำตัวอย่างให้ดูให้มาก แล้วคนทั้งหลายจะทำตามเอง ในหมู่คณะที่ผู้ใหญ่เห็นแก่ตัว ผู้น้อยก็พลอยตาม แม้จะสอนเรื่องเสียดสละเพียงไรก็เกือบจะไร้ผล

“ด้วยประการฉะนี้ คิลานศาลาของข้าพเจ้า จึงเป็นสถานที่บำบัดโรคทั้งทางกายและทางใจพร้อมๆ กัน ผู้ที่มาป่วยในสำนักของข้าพเจ้า ได้รับประโยชน์ทั้งสองประการ และทุกคนเมื่อออกไปแล้ว ก็ระลึกถึงความดีของข้าพเจ้าและของโควินท์เพื่อนข้าพเจ้า เขาตั้งใจประพฤติตนเป็นคนดี มีปัญหาอะไรขัดข้องก็มาปรึกษาโควินท์ และพระภิกษุซึ่งโควินท์เคยอาราธนามาเสมอ คิลานศาลาของข้าพเจ้า จึงกลายเป็นที่ปรึกษาปัญหาชีวิตไปด้วยประการหนึ่ง

“ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ ชีวิตนั้นเป็นเรื่องที่รู้ยากเข้าใจยากที่สุด ไม่มีวิทยากรใดๆในโลกนี้จะเรียนยากเข้าใจยากเท่ากับวิทยากรอันเกี่ยวกับชีวิต เรื่องของชีวิตมีเรื่องแปลกๆ ใหม่ๆ มาให้ศึกษาเสมอ และมีกฎข้อยกเว้นบ่อยที่สุดและมากที่สุด เราอาจทุ่มเวลาศึกษาวิชาแขนงใดแขนงหนึ่งให้จบสิ้นในระยะเวลา ๒๐ ปี ๓๐ ปี เรียนได้พอรู้จริงในเรื่องวิชานั้น แต่ชีวิตเป็นเรื่องที่เรียนไม่ได้ ทุกคนที่เกิดมาต้องจบชีวิตเสมอ ยิ่งเรียนชีวิตแบบวิทยากรทางโลกด้วยแล้ว จะไม่มีทางเข้าใจชีวิตได้ถูกต้องเลย

“ภราดา ชีวิตเป็นแพทย์ในชนบทของข้าพเจ้า มีเรื่องหนักใจมากอยู่เพียงเรื่องเดียว คือคนส่วนมากยังมีความเชื่อถือในเรื่องเหลวไหล เมื่อเจ็บไข้ไม่สบาย แทนที่จะหาหมอให้รักษาพยาบาล เขามักต้องไปหาคนทรงเจ้าเข้าผี หรือมิฉะนั้นก็หาหมอทำนายทายทักว่าเป็นอะไรถูกอะไร ซึ่งหมอเหล่านั้นล้วนไม่มีความรู้ทางโรคภัยไข้เจ็บเลย บางคนหมอบทำนายว่าถูกผีเรือน เขาก็รี้อผีเรือนออกเป็นแถบๆ บางคนหมอบทำนายว่าถูกเสารือนบ้าง ถูกผีกินบ้าง ถูกจอมปลวกบ้าง แล้วก็หาทางแก้ไขโดยการเอาเสารือนออก โดยการบนบานศาลกล่าว ให้ผีออก หรือให้จอมปลวกให้อภัยโนโทษที่เขากระทำล่วงเกิน เขาเหล่านั้นมิได้แก้ที่ตัวคนป่วยเลย เมื่อไม่หายจริงๆ แล้วจึงมาหาข้าพเจ้า บางทีเกือบสิ้นลมปราณ แล้วจึงหอบหัวทาบหมอกันมายังสถานรักษาของข้าพเจ้า บางคนมาอยู่เพียงคืนเดียวก็ตายไป เมื่อเป็นดังนี้ คนทั้งหลายที่ไม่รู้ความจริงก็พากันพูดว่า “ดูซิ นายคนนั้นไปหาหมอสมุณะเพียงคืนเดียวเท่านั้น ตายไปแล้ว” โดยเฉพาะหมอมผีหมอดูขอบโฆษณาเรื่องนี้ ทำให้คนที่หย่อนการศึกษาพากันเชื่อถือ และหลงเข้าใจผิดได้มากเหมือนกัน สำหรับคนที่มาหาข้าพเจ้าแต่เนิ่นๆ นั้น มักจะหายเสมอ แต่ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าข้าพเจ้ามีอำนาจยิ่งใหญ่กว่าพระยามัจจุราช คนที่ถึงคราวก็ต้องตายเป็นธรรมดา ข้าพเจ้าก็ไม่สามารถช่วยชีวิตคนทุกคนได้ และแม้ตัวของข้าพเจ้าเองก็ต้องตายในที่สุด ข้อนี้ข้าพเจ้ารู้ดี และตั้งอยู่ในความไม่ประมาทเสมอ”

“มาริสะ ความสามารถในการงาน ความเป็นหนุ่ม ความสุภาพ อ่อนโยนมีเมตตาปราณี ความมีทรัพย์สินพอเลี้ยงตนและคนอื่นๆ ทั้งหมดนี้ รวมอยู่ในตัวของข้าพเจ้าในเวลานั้น ดังนั้น จึงไม่เป็นการประหลาดเลย ที่ใครๆ ก็เอ่ยถึงหม่อสูมนะด้วยความนิยมชมชอบ นำความปลาบปลื้มมาสู่บิดาและพี่สาวมายุสาของข้าพเจ้ายิ่งนัก และแล้วความเป็นผู้มีชื่อหอมหวานนี้เอง ทำให้ข้าพเจ้าสร้างบ่วงชีวิตขึ้นชนิดที่ข้าพเจ้านึกไม่ถึง และคล้องเอาดวงใจน้อยๆ ของใครคนหนึ่งไว้อย่างเหนียวแน่น เรื่องนี้ก่อความสะเทือนใจและเศร้าสลดแก่ข้าพเจ้าอย่างเหลือจะพรรณนาได้

๑๓

ปัทมาพุน้ำรัก

ห่างจากเรือนของข้าพเจ้าไปทางทิศเหนือเพียงเล็กน้อย มี
 คฤหาสน์สูงตระหง่านงามสง่าตั้งอยู่ รั้วบ้านเป็นกำแพงอิฐที่สวยงาม อัน
 แสดงถึงฐานะแห่งเจ้าของบ้านว่ามั่งคั่งสมบูรณ์ ที่นี้เองคือคฤหาสน์ของ
 ท่านมหาเศรษฐี บิดาของโสมหัตต์ ซึ่งท่านคงจำได้ว่า ข้าพเจ้าเคยมารับเอา
 โศของท่านไปรับจ้างเลี้ยงและเคยถูกบิดาเขียนตีจนสลบเพราะเรื่องโศหาย

เมื่อข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาจากดักกกลีลา กลับมาสู่กรุงราชคฤห์ไม่
 นานนัก บิดาของโสมหัตต์ก็ล้มป่วยลง โสมหัตต์ให้ข้าพเจ้าไปช่วยรักษา
 พยาบาล ซึ่งข้าพเจ้าก็เต็มใจ ถือว่าท่านมหาเศรษฐีเป็นผู้เคยมีอุปการะแก่
 ข้าพเจ้า และข้าพเจ้าได้บอกโสมหัตต์ไว้แต่ต้นว่า จะไม่รับค่ารักษาพยาบาล
 ใดๆ ทั้งสิ้น

การล้มป่วยของท่านเศรษฐีก่อให้เกิดความวุ่นวายแก่คนในบ้านไม่
 น้อย ปัทมาน้องสาวคนสวยของโสมหัตต์ต้องเฝ้าบิดาอยู่เกือบตลอดเวลา เธอ
 เป็นคนช่างเอาอกเอาใจ พุดจान้ำรัก และไม่จงทองดูหมิ่นคน ช่างผิด
 กับมารดาของเธอที่เสียชีวิตไปแล้วอย่างตรงกันข้ามทีเดียว ปัทมาเคยมี

ท่าทางสงสารข้าพเจ้า ตั้งแต่ครั้งเมื่อข้าพเจ้ายังเป็นเด็กรับจ้างเลี้ยงโคอยู่ และเมื่อข้าพเจ้ากลับจากตัดกกกลีลาแล้ว เธอยังแสดงความชื่นชมยินดีมากขึ้น และหลังจากบิดาของเธอล้มป่วยลง ข้าพเจ้าต้องมารักษาพยาบาลอยู่ ทุกๆวัน ทั้งเช้าและเย็น เราก็มีโอกาสสนทนากันมากขึ้น โสภทนต์นั้นดู เหมือนจะเปิดโอกาสอย่างเต็มที่

ท่านผู้เจริญ ถ้าข้าพเจ้ายังเป็นเด็กรับจ้างเลี้ยงโคอยู่เหมือนครั้ง กระโน้นละก็ ถึงใครจะเมตตาบ้าง ก็แสดงออกได้เพียงเล็กน้อย ยัง รังเกียจเรื่องฐานะอยู่ ยิ่งคุณหาสน์อันทรูหรืออย่างของโสภทนต์นี้ ข้าพเจ้า คงไม่มีโอกาสขึ้นมาเดินเล่นพ่วนอยู่ได้ทั้งเช้าเย็นเป็นแน่ ข้าพเจ้าระลึกถึง คำของบิดาและของท่านอาจารย์ ที่เคยอบรมสั่งสอนเรื่องให้มีวิชาคุณ อาจารย์ของข้าพเจ้าเคยกล่าวว่า “สุมนะ วิชาทำให้คนเข้าถึงราชาธิราชได้ง่าย และเข้าไปในฐานะแห่งผู้ให้ มีผู้ต้องงอนง้อขอพระราชทานอะไรจาก พระองค์” เวลานี้ ข้าพเจ้ามาสู่บ้านของท่านมหาเศรษฐีในฐานะเป็นผู้ให้ เป็นผู้คุ้มครอง อะไรเล่า จะเป็นที่รักที่หวงแหนยิ่งกว่าชีวิต ข้าพเจ้าเป็นผู้ปิดปากความทุกข์ เป็นผู้คุ้มครองชีวิต เป็นผู้ให้แต่ความสุขแก่ผู้อื่น ท่านเอ๋ย ในชีวิตนี้ อะไรจะน่าภูมิใจเท่าการได้เห็นคนอื่นยิ้มเพราะเรา ทำให้เขายิ้ม เพราะเขาดีชีวิตกลับคืนมาได้ ชีวิตเป็นสิ่งหายากที่สุด มี อันเดียว เมื่อหลุดลอยไปแล้ว เป็นอันหมดโอกาสที่จะเรียกคืน

ด้วยฐานะดังกล่าวของข้าพเจ้า ทำให้ข้าพเจ้าได้รับการต้อนรับ อย่างดียิ่งในที่ทุกแห่งที่ข้าพเจ้าเหยียบย่างเข้าไป ปีต่อมาแสดงความยินดี ปรีดาอย่างเห็นชัด เมื่อข้าพเจ้ามาเยี่ยมเยียนบิดาของเธอ ที่แรกๆ ข้าพเจ้า เข้าใจว่าเป็นธรรมดาของคนใช้ที่ได้เห็นหมอ หรือญาติของคนใช้ก็เช่นกัน เมื่อเวลาเจ็บป่วย เห็นหมอมาเหมือนทวดตามาโปรด แต่แล้วความเข้าใจ ของข้าพเจ้าก็พลัดไป

วันหนึ่งเวลาเย็น ข้าพเจ้าไปเยี่ยมแม่ใช้ท่านเศรษฐีตามปกติ รู้สึกแปลกใจที่เห็นปัทมาอยู่หน้าเรือน ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยเห็นเลย เธอเดินเล่นปล่อยอารมณ์ตามสบาย เมื่อเห็นข้าพเจ้า เธอรีบเดินเข้ามาหา พูดยว่า

“สุমনะ วันนี้เธอมาเข้าไปหน่อย มีธุระหรือ ?”

“ถูกแล้วปัทมา ดิฉันอยู่เลยมาเข้าไป” ข้าพเจ้าตอบ

“คุณพ่อนอนหลับไปสักครู่นี้เอง ฉันเลยลงมาเดินเล่น คิดว่าถ้าพบเธอก็จะบอกว่า อย่าเพิ่งขึ้นไปเลย ขอให้ท่านนอนหลับสักประเดี๋ยว”

“ดีเหมือนกัน” ข้าพเจ้าตอบ

“สุমনะ เรามาเดินเล่นกันในสวนหลังบ้านดีกว่า ชมอะไรเพลินๆสักประเดี๋ยว แล้วค่อยขึ้นไป”

“ดีเหมือนกัน”

“อ้อ” เธอทำท่าเหมือนจะนึกอะไรได้ “เดี๋ยวนะ ขอให้ฉันขึ้นเรือนประเดี๋ยว ไปเอาน้ำมาให้เธอดื่มสักหน่อย เธอคงเหนื่อยมา ดูหน้าตาเหน็ดเหนื่อยอิดโรย”

“ดีเหมือนกัน”

ปัทมามองข้าพเจ้าแวบหนึ่ง อมยิ้มเหมือนรู้สึกขบขัน แล้วขึ้นเรือนไป

เราสองคนเดินชมชื่นชมนี้ด้วยความเพลิดเพลิน ปัทมาคอยบอกชื่อต้นไม้และดอกไม้แก่ข้าพเจ้า ดูเหมือนเธอมีความสุขเหลือเกิน พลอยให้ข้าพเจ้าเพลิดเพลินลิ้มความเหน็ดเหนื่อยไปด้วย เราเดินมาหยุดอยู่ที่สระบัว ที่ขอบสระนั้นเขาทำตั่งสำหรับนั่ง และห้อยเก้าอี้ได้สบายไว้รอบๆ สำหรับนั่งพักผ่อน เรานั่งชมบัวอันบานสล่างสีต่างๆ ดูปลาในน้ำอันใสสะอาด ปัทมาช่างคุยช่างพูดให้สดชื่น

“สุমনะ เธอกำลังคิดอะไรหรือ ? ถ้าเดาไม่ผิด เธอกงกำลังคิดถึงถึงคนไข้ของเธอใช่ไหม ?”

“ท่านผู้เจริญ คำถามของปัทมาทำเอาข้าพเจ้าสะดุ้ง เพราะเวลานั้น ข้าพเจ้ากำลังหวนระลึกถึงภาพที่ข้าพเจ้าและจันทิมากำลังพำร่อดกัน อยู่ในสวนหลังบ้านของท่านที่ชู่ ในเมืองตักกสิลา มันเป็นเวลาเดียวกัน มีสิ่งแวดล้อมคล้ายๆกัน ผิดกันแต่เพียงคนนี่ปัทมา คนโน้นจันทิมาท่านั้น และในวันที่ข้าพเจ้าจากมานั้น จันทิมายังสั่งเป็นคำสุดท้ายว่า “สุমনะ อย่าลืมคนไข้คนเก่าของเธอนะ” คำว่าคิดถึงคนไข้ของปัทมา จึงกระตุ้นเตือนให้ข้าพเจ้าคิดถึงเรื่องดังกล่าวนั้น แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่าปัทมาไม่รู้เรื่องนี้

“เธอหมายความว่าอย่างไร ปัทมา” ข้าพเจ้าย้อนถาม

“หมายถึงคนไข้ที่บ้านเธอ”

“ปัทมาเอ๋ย” ข้าพเจ้าพูดพร้อมกับมองหน้าเธอด้วยความรู้สึกบาง อย่าง “มีอยู่หรือ ชายหนุ่มที่ได้อยู่ใกล้หญิงสาวผู้เพียบพร้อมด้วยความงาม ความดี และอยู่ในที่อันพึงตลบด้วยกลิ่นสุคนธ์ชาติ มีแสงแดดพอบออุ่น แล้วคิดถึงสิ่งอันก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายกังวล เช่น ความป่วยไข้ของคนนั้นคนนี่ เป็นต้น ฉันกำลังคิดถึงสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวฉันนี่เอง”

“อะไร สุমনะ” เธอถามอย่างรีบร้อน

“ดอกบัว”

“เธอคิดอย่างไร ดอกบัวนะ”

“ฉันคิดว่า” คราวนี้ข้าพเจ้าไม่กล้ามองหน้าเธอ “ดอกบัวเป็นเครื่องประดับสระ ทำให้สระสวยงามไม่ดูแจ้งว่าง บัวทำให้น้ำในสระใสสะอาดมีสีสวย ในโลกนี้ก็เช่นเดียวกัน ถ้าปราศจากสตรีที่สวยงาม อุดมด้วยคุณสมบัติเสียแล้ว โลกคงอ้างว้างเปล่า ขาดเครื่องประดับอันสำคัญไปหนึ่ง บัวมีคุณภาพทำให้น้ำใสสะอาด สระใดไม่มีบัวมักจะมึ่น้ำขุ่นขึ้น

ในทำนองเดียวกัน นางงามผู้เฝ้ายพร้อมด้วยคุณธรรม ย่อมเป็นเครื่อง
ประดับโลก ประดับหมู่บ้าน ประดับเรือน ทำความเข้มข้นในจิตใจของ
บุรุษให้ถึงความเข้มข้นลง ให้มีความสดชื่นแจ่มใส ย่อส่วนให้แคบเข้ามา
อย่างบ้านของท่านสุรนาทมหาเศรษฐีนี้ ถ้าขาดปัทมาเสียแล้วคงเป็นเช่น
สระที่ขาดดอกบัวฉะนั้น”

ลมโชยมาเบาๆ จากเบื้องหลัง กลิ่นสุคนธชาติคลุกเคล้าด้วยกลิ่น
น้ำหอมจากปัทมา ก่อให้เกิดความรู้สึกกริ้วจวนใจ เกศอันสลวยของเธอ
พริ้วน้อยๆ ตามกระแสลม ผ่าสไปผืนบางแตกกระจายเป็นพู่ และหมุน
เป็นเกลียว ปลิวมาพันคอข้าพเจ้าอย่างนุ่มนวล เรานิ่งเงียบทั้งสองคน
เหมือนรูปปั้นศิลาวางไว้บนแท่นเก่าๆ ข้าพเจ้าปล่อยให้สไบของปัทมา
คลอเคลียอยู่อย่างมีความสุข และเลื่อนตัวเข้าไปใกล้ชิดเธอเล็กน้อย ปัทมา
เอนศีรษะลงฟังไพล่ของข้าพเจ้า

“สูমনะ เธอสบายดีหรือ ?” ปัทมาถามข้าพเจ้าเหมือนไม่ตั้งใจ

“ทำไมหรือปัทมา” ข้าพเจ้าย้อนถามด้วยอารมณ์ที่เลื่อนลอย

“ฉันเห็นเธอทำงานมากเหลือเกิน กลัวจะเจ็บป่วย ถ้าหมอป่วยเสีย
เอง ใครจะเป็นคนรักษา”

“แพทย์หญิงปัทมาคงพอรักษาได้”

“โรคอะไรของเธอหนะ ปัทมาถึงจะรักษาได้ ไม่เคยมีความรู้เรื่อง
หมอเรื่องยาเลย”

“โรคหัวใจอ่อนเพราะสู้กับความงาม ความดี ความอ่อนหวานของ
ปัทมาไม่ไหว”

“ข้าแต่ท่านผู้สืบอริยวงศ์ เวลานั้นพระอาทิตย์กำลังจะลับขอบฟ้า
ลงไปแล้ว ทิวบริเวณสวนไม่มีเงาแดดใดๆ เหลืออยู่อีกเลย นกเล็กๆ
โผผวาโฉบฉาบไปมาเหนือศีรษะของเรา ข้าพเจ้าไม่นึกเลยว่า ปัทมาจะมี

ความรู้สึกอันลึกซึ้งฝังอยู่ในตัวข้าพเจ้าที่ข้าพเจ้าพูดอะไรกับเธอไปบ้างนั้น ข้าพเจ้าทราบดีว่าเป็นเพราะอารมณ์หนุ่มของตนเอง ข้าพเจ้าไม่รังเกียจเลยที่คบกับปัทมาในฐานะใด ๆ ก็ได้ ถ้าหัวใจของข้าพเจ้ายังว่างอยู่ ความรู้สึกที่คุ้นเคยกันมาแต่เล็กแต่น้อย ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกว่า เธอเป็นน้อง หรือเป็นนาย มากกว่าจะเป็นคนรัก แต่...แต่...เธอซิ ดูเหมือนจะรักข้าพเจ้าอย่างจริงจังทีเดียว ถึงปัทมาจะสวยสู้จันทิมาสาวชาวกำสมีระไม่ได้ก็จริง แต่ปัทมาอ่อนหวานน่ารักเหลือเกิน ดวงหน้าอันยิ้มละไมสดชื่น เหมือนอาทิตย์เมื่อรุ่งอรุณนั้น น่าจะติดตาเตือนใจผู้ได้ชมไปตลอดชีวิต

อาการป่วยของสุรนาทเศรษฐกิจดีขึ้นเรื่อยๆ และในที่สุดก็หายเป็นปกติ คนที่ดีใจที่สุดก็คือปัทมาและโสมทัต

ย่างเข้าขวบปีที่ ๓ ที่ข้าพเจ้าจากตักกิลามาทำงานเพื่อมนุษย์ผู้ลำบากด้วยความเจ็บไข้ ข้าพเจ้าถามถึงจันทิมาอยู่เสมอ เมื่อมีใครเดินทางผ่านไปทางตักกิลา ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวอยู่บ้างว่าเธอสบายดี มาถึงเวลานี้มายุสาพี่สาวของข้าพเจ้าได้แต่งงานไปแล้ว กับบุตรคหบดีผู้มั่งคั่งคนหนึ่ง บิดาของข้าพเจ้าได้ร่วมอยู่กับมายุสา แต่ท่านก็ได้มาช่วยเหลือข้าพเจ้าอยู่เสมอๆ ตามโอกาส

หัวใจคอยรำร้องคำนึงถึงจันทิมาอยู่เสมอๆ ยิ่งในระยะหลังๆ นี้ ด้วยแล้ว ยิ่งคิดถึงมากขึ้น ในที่สุดข้าพเจ้าได้มอบภาระเกี่ยวกับเรื่องคนป่วยที่มีอยู่บ้าง ให้โควินท์ทำแทนตามคำมอบหมายของข้าพเจ้า และปัทมาช่วยเหลือดูแลด้วยตามโอกาส แล้วข้าพเจ้าก็เตรียมตัวเดินทางไปตักกิลา เพื่อไปหาจันทิมาอดรักของข้าพเจ้า

เมื่อถึงที่มุ่งหมายแล้ว ข้าพเจ้าไม่ลืมแวะเข้ากราบนมัสการท่านอาจารย์ที่เคารพรัก ท่านแสดงความยินดีปรีดามากที่ได้พบข้าพเจ้า หลังจากห่างกันไปถึง ๓ ปี และ ณ สำนักของอาจารย์นั้นเอง ข้าพเจ้าทราบข่าวร้ายที่สุดในชีวิต มันทำให้ความหวังของข้าพเจ้าพังทลายลง เมื่อ

ข้าพเจ้าได้ทราบว่าคุณจิมาได้เข้าพิธีแต่งงานเสียแล้วตั้งแต่ต้นปีนี้เอง และเวลานี้เธอกลับไปอยู่ภูมิลำเนาเดิมของเธอกับสามี ตามความพอใจสมัครใจของมารดาบิดา

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเดินทางมาด้วยหัวใจอันพองโต มีความหวังอันเต็มเปี่ยมที่จะได้พบคนรักซึ่งจากกันไปนานถึง ๓ ปี ข้าพเจ้าไม่นึกเลยว่า จันทิม่าที่ข้าพเจ้ายกย่องไว้ในดวงใจ จะเป็นหญิงใจง่ายเลวทรามขนาดนั้น เธอล้มคำมั่นสัญญาเสียสิ้น ถูกแล้วที่โควินท์เคยพูดว่า “ความงามของผู้หญิงอยู่ที่สัจจะ แต่หญิงที่มีความงามเช่นนั้นจะหาได้ที่ไหน” ซึ่งคำนี้ ข้าพเจ้าเคยคัดค้านเสียงแข็งเมื่อ ๓ ปีก่อนโน้น มาบัดนี้ข้าพเจ้าอยากจะวิ่งกลับไปกราบโควินท์เสียเหลือเกิน เขาช่างเข้าใจชีวิตได้ดื้ออะไรเช่นนั้น

“ท่านผู้เจริญ อาจารย์รู้ถึงความรู้สึกของข้าพเจ้าดี และได้พยายามพูดปลอบโยนข้าพเจ้าต่างๆ เพื่อให้เห็นว่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน มันสลับปลับแปรผัน จนสุดที่จะวิ่งตามทันได้ แต่ความเจ็บปวดรวดร้าวในดวงใจของข้าพเจ้าหาลดลงไม่ ข้าพเจ้าลืมนึกถึงท่านที่สุและป้าสุซานิที่เคยให้ความเมตตากรุณาแก่ข้าพเจ้าในสมัยที่ยังศึกษาอยู่ ทางที่ดีควรจะไปกราบท่านตามประเพณีอันดีงาม แต่ใจของข้าพเจ้า เวลานี้กำลังรุ่มร้อนเหมือนถูกจี้ด้วยไฟ ข้าพเจ้าพักกับท่านอาจารย์เพียง ๒ คืนเท่านั้นก็ลาท่านกลับ แต่ข้าพเจ้าหากกลับกรุงราชคฤห์ไม่ เมื่อออกจากตักกสิลาแล้ว ข้าพเจ้ามุ่งหน้าไปยังไพศาลี เมืองซึ่งมีความพึงเพื่อหรรษาใจของข้าพเจ้าเตลิดเสียแล้ว เมื่อถึงไพศาลี ข้าพเจ้าเขียนจดหมายถึงโควินท์ มอบงานทั้งหมดให้เขา เพราะความเป็นจริง ที่พักคนป่วยทั้งหมดทำขึ้นด้วยทุนของเขาเอง ข้าพเจ้าบอกว่า ถ้าพอจัดการทำอะไรได้ก็ทำไป ถ้าทำไม่ได้ให้เลิกเสียโควินท์จะได้สบายใจและเดินทางไปไหนๆได้ตามปรารถนา ข้าพเจ้ามีจดหมายถึงท่านบิดาและมาয়าสาว่า ข้าพเจ้าขออนุญาตเที่ยวพักผ่อนสักพักหนึ่ง ก่อนจะกลับมาราชคฤห์

“ข้าแต่ท่านสารชาตผู้เจริญ กรุงไพศาลี ซึ่งครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเคยชมเชยว่าเป็นเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์ และเคยชี้ชวนให้ภิกษุทั้งหลาย ดูเจ้าลิจฉวีในกรุงเวสาลีนี้ว่า แต่งกายได้งดงามพิริบพิริบเหมือนเทวดาชั้นดาวดึงส์^๑ เป็นเมืองที่มีนครโสภณที่สุดใ้สุดในดินแดนชมพูทวีป คือ นางอัมพาลี จนมีชื่อเสียงระบือไปทั่วทุกทิศ มีเจ้านายต่างประเทศ พ่อค้าคหบดีผู้มั่งคั่งเดินทางมาสู่กรุงไพศาลีมากมาย ด้วยเหตุนี้ ทางกรุงราชคฤห์ซึ่งถือว่าเป็นนครใหญ่ ไม่ควรจะน้อยหน้าเวสาลี จึงให้จัดหาหญิงงามเมืองไว้ต้อนรับแขกเมืองด้วย และได้เลือกนางสาลาวดี มารดาของหมอชีวกนั้นเอง

กรุงเวสาลีเป็นนครซึ่งกษัตริย์ลิจฉวี กรุงเวสาลี ได้รับความนิยมนสรรเสริญจากพระผู้มีพระภาคเจ้า ว่ามีความสามัคคีกันดียิ่งนัก กองทัพพระเจ้าอชาตศัตรูยกเข้าตีหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ พระผู้มีพระภาคตรัสกับพระอานนท์ ซึ่งในขณะนั้นมิได้มีวัสสการพราหมณ์และสุนิรมหาอำมาตย์อยู่ด้วยว่า

“อานนท์^๒ ตราบใดที่ชาววัชชียังหมั่นประชุมกันเนื่องนิจ ๑ เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกก็พร้อมเพรียงกัน ๑ เคารพด้วยบทกฎหมายของบ้านเมือง ๑ เคารพนับถือผู้ใหญ่ควรเคารพ ๑ ไม่ประพฤติตนเป็นคนพาลกักขฬะ ชอบชมเชยรังแกสตรี ๑ ไม่ประพฤติตนนอกรีตนอกรอย รู้จักเคารพบูชาชนียสถาน ๑ รักษาประเพณีอันดีงามในการทำทานและทักษิณาที่บรรพบุรุษเคยทำมา ๑ ตราบนั้น ชาววัชชีจะไม่เสื่อมเลย มีหวังแต่ความเจริญอย่างเดียว”

เมื่อวัสสการพราหมณ์ได้ลาไปแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสกับพระอานนท์ว่า

“ดูก่อนอานนท์ ตราบใดที่ภิกษุทั้งหลายยังประชุมกันเนื่องนิจ ๑

^๑ มหาปรินิพพานสูตร ๑๐/๑๑๕
^๒ มหาปรินิพพานสูตร ๑๐/๘๖-๘๕

เข้าประชุมและเลิกประชุมพร้อมกัน ๑ เคารพต่อลิกขาวิสัย ไม่ล่วงละเมิด ๑ เคารพต่อพระสังฆเถระผู้เป็นสังฆบิดรผู้บวชนาน ๑ ไม่ตกอยู่ในใต้ อำนาจของความอยาก ๑ พอใจอยู่ในเสนาสนะป่า ๑ หวังให้เพื่อน สพรหมจารีผู้มีศีลมาสู่อาราม ๑ ตราบนั้นภิกษุทั้งหลาย จะไม่เสื่อมเลย มีหวังแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว”

“ดูก่อนอาณนท์ ปริยายอื่นยังมีอยู่อีก เธอจงฟังให้ดี ตราบใดที่ ภิกษุยังไม่มัวยุ่งแต่การทำงาน ไม่มัวสุมคุยเรื่องอันไร้สาระ ไม่เกียจคร้าน พอใจแต่การนอน ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ไม่มีความปรารถนาลามก มีความต้องการชั่ว ไม่มีมิตรสหายเลย ไม่พอใจด้วยคุณธรรมเบื้องต่ำ เพียงเล็กน้อย ตราบนั้นภิกษุทั้งหลายจะไม่เสื่อมเลย เธอมีหวังแต่จะ เจริญโดยส่วนเดียว”

“ดูก่อนอาณนท์ ปริยายอื่นยังมีอยู่อีก เธอจงฟังให้ดีอาณนท์ ตราบ ใดที่ภิกษุทั้งหลายยังมีศรัทธา มีใจประกอบด้วยความรังเกียจบาป มี ความสะอึกกลัวต่อผลของบาป เป็นพหุสูต ลงมือทำความเพียร มีสติ มั่นคงดี มีปัญญา ตราบนั้นภิกษุทั้งหลายจะไม่เสื่อมเลย เธอมีหวังแต่ ความเจริญโดยส่วนเดียว”

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ในคราวนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง อปริหานิยธรรมไว้โดยปริยายเป็นอนก แม้สาราณียธรรมที่ทรงแสดงไว้ ในที่อื่น ก็ทรงประมวลมาแสดงเป็นอปริหานิยธรรมในที่นี้”

“อาวุโส สุมนะ” ข้าพเจ้าพูดเสริมขึ้น “ตามนัยพระพุทธภาษิตนี้ เรา พอละรวมความได้ว่าหมู่คณะเสื่อมก็เพราะคนขาดคุณธรรม หันหลังให้ ธรรม หรือพูดเป็นส่วนบุคคลก็เช่นกันผู้ใดไม่แยแสต่อธรรม ผู้นั้นเป็นผู้ เสื่อม หมู่คณะที่เจริญ บุคคลที่เจริญเพราะมีธรรม ชอบธรรม พระพุทธ องค์กรตรัสว่า” “ผู้ใ้ใคร่ธรรมเป็นผู้เจริญ ผู้ชังธรรมเป็นผู้เสื่อม”

“ท่านผู้เจริญ” พระสุমনะเล่าต่อ “ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าท่องเที่ยวไปในดินแดนต่างๆ เพื่อให้ลิ้มความรักความหลังนั้น ข้าพเจ้าพยายามสมาคมคบหากับคนทุกชั้น ทุกเพศ และทุกวัย ข้าพเจ้าได้รู้ได้เห็นชีวิตมากมายหลายแบบ ซึ่งล้วนแต่น่ารู้ น่าศึกษา อนึ่ง เนื่องจากข้าพเจ้าได้ผ่านการศึกษาระดับสูงมาแล้ว จึงสามารถรู้และเข้าใจอะไรได้ง่าย”

“ในที่สุด จากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นมากมายนั้นเอง ข้าพเจ้าพอสรุปได้ว่า ชีวิตของมนุษย์ทั้งหมด ต่างดิ้นรนกระเสือกกระสนเพื่อให้รอดพ้นอันตรายซึ่งมีอยู่รอบด้าน และเพื่อหาที่ยึดที่เกาะให้แก่อจิตใจที่ว่าเหว่เหว่ย ด้วยประการฉะนี้ ศาสนาต่างๆ จึงเกิดขึ้น เพื่อยืนยันหลักคำสอนให้ประชาชนได้เกาะได้กุมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไป เท่าที่ตนได้สอนไว้ และเท่าที่สติปัญญาของตนจะพึงตรองเห็นอีกด้วย”

ข้าพเจ้า “ถูกแล้ว อาวุโส จิตใจของคนต้องมีที่เกาะที่กุมมีที่ยึดเหนี่ยว พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงสอนให้พุทธสาวกยึดที่เกาะที่กุมให้แก่ประชาชนชนิดที่ถูกต้องปลอดภัย และเพื่อประโยชน์แก่ผู้นั้นเอง พวกเราสมณศากยบุตรไม่ใช่ทายพราน ที่จะหาวิธีหลอกให้สัตว์ป่าเกาะกิ่งไม้ที่ตนจะพึงยึดได้ถนัด พวกเราสมณศากยบุตรไม่เหมือนคนดักปลา ที่จะพึงขุดหลุมลวงปลาไว้ให้กระโดดลงแล้ว เพื่อประโยชน์ของคนดักปลา แต่เป็นความพินาศของปลาทั้งหลาย เมตตากฎหมายของเรามีสูงพอที่จะไม่แสวงหาความสุขบนความเสื่อม บนความเข้าใจผิดของผู้อื่น

“นายพรานและคนดักปลาเกิดขึ้น และเที่ยวไปเพื่อความเสื่อมและความพินาศของสัตว์ทั้งหลาย ฉันทใด ศาสดาหรือสมณพราหมณ์บางเหล่า ก็เกิดขึ้นและเที่ยวไป ประกาศคำสอนผิดๆ เพื่อความเสื่อมและความพินาศของมวลชน ฉันทนั้น”

“ข้าแต่ท่านผู้รู้เรื่องด้วยปัญญา” พระสุমনะเล่าต่อ “ในที่สุดข้าพเจ้าเมื่อมีปัญหาทางความเป็นอยู่ของมหาชน และปัญหาทางศาสนาเข้ามาสู่สมอง ก็นึกคิดถึงคำที่ท่านอาจารย์เคยพูดไว้ครั้งหนึ่งว่า ถ้าต้องการจะเรียนอะไรต่ออีก ให้ไปศึกษากับพระเถระซึ่งอยู่ ณ วัดเวฬุวัน อีกประการหนึ่ง เมื่อได้ท่องเที่ยวเสียดอกใหญ่ เทียวไปศึกษาไป มองเห็นความทุกข์ความเดือดร้อนทับถมอยู่ในหมู่มนุษย์มากมาย เหลือที่จะพรรณนาได้แล้ว ข้าพเจ้าก็รู้สึกว่ ความทุกข์ความเดือดร้อนที่ข้าพเจ้าได้รับอยู่ เพราะหญิงคนรักไปแต่งงานเสีย นั้นช่างเล็กน้อยเหลือเกิน ไม่ถึงเสียที่ ๑๖ ตัดอีก ๑๖ ครั้งแห่งความทุกข์ของคนบางคน แต่ดูเหมือนจะเป็นกรรมดาของมนุษย์ทั้งหลาย ที่จะต้องมองเห็นความทุกข์ความเดือดร้อนของตนยิ่งใหญ่กว่าของคนอื่นเสมอ และจำเป็นจะต้องแก้ไขก่อนเสมอด้วย

“ข้าพเจ้าตัดสินใจกลับสู่นครราชคฤห์ บ้านเกิดเมืองบิดร ณ ที่นั่นเอง ข้าพเจ้าต้องประสบเรื่องสะเทือนใจอย่างใหญ่หลวงอีกครั้งหนึ่ง ทำไมหนอ ชีวิตของข้าพเจ้าจึงแวดล้อมไปด้วยเรื่องเศร้าสลดถึงปานนี้”

ปรัชญาทางพระพุทธศาสนา

“ข้าแต่ท่านผู้ทรงพรตอันประเสริฐ” พระสุমনะกล่าวต่อไป “หลังจากข้าพเจ้าล้อยหลังให้กรุงราชคฤห์ มุ่งหน้าสู่ตักกสิลาไปไม่นานนัก บิดาของข้าพเจ้าก็ล้มป่วยลง และสิ้นชีวิตด้วยโรคปัจจุบัน มิแต่เท่านั้น บัณฑิตได้ทราบที่ข้าพเจ้าเดินทางไปหาคนรักที่ตักกสิลา ข้าพเจ้าไม่ทราบ ว่าเธอรู้เรื่องนี้โดยวิธีใด เธอเศร้าโศกเสียใจจนไม่เป็นอันกินอันนอน เธอหลงรักข้าพเจ้าอย่างสุดที่จะถอนได้ ในขณะที่ข้าพเจ้ากำลังใช้ชีวิตอย่างไม่ต้องคิดอะไรอยู่ทางเวสาลีและอุชเชนีนั้น บัณฑิตกำลังล้มป่วยลงด้วยความตรอมใจ เธอตั้งความหวังไว้ในข้าพเจ้ามากเกินไป ในที่สุดบัณฑิตผู้น่ารักก็สิ้นชีวิตลงอย่างหมดหวัง เธอไม่ยอมฟังเสียงของบิดา ที่พยายามชี้แจงให้เธอเข้าใจว่าชายที่ดึงมาเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติในกรุงราชคฤห์ และต้องการบัณฑิตอยู่ก็มีมาก เธอคงหักห้ามความเศร้าไว้ไม่ไหว ก่อนสิ้นชีวิต โควินท์ได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า เธอคร่ำครวญถึงข้าพเจ้าตลอดเวลา ภาพของบัณฑิตในขณะที่ป่วยหนักนั้น ทำให้ทุกคนต้องเบือนหน้าไปกรีดน้ำตา โสมหัตถ์ถึงกับร้องไห้โฮอย่างเด็ก เพราะเธอมีน้องสาวอยู่คนเดียวเท่านั้น

ผู้ที่ทำประโยชน์ให้แก่คนทุกๆ ฝ่ายอย่างน่านิยมชมชื่นก็คือโควินท์ เวลา
นั้น สถานพยาบาลของข้าพเจ้าไม่มีเรื่องต้องรักษาคนป่วยแล้ว มีก็แต่
โควินท์ได้อาณาประชาราษฎร์มาอบรมสั่งสอนประชาชนในบางครั้งเท่านั้น
เป็นอันว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้มนไหว เพราะความเลวของข้าพเจ้าคนเดียว

“ภราดาเอ๋ย ข้าพเจ้าเป็นผู้ชายที่มีใจทรหดอดทนพอควรแล้ว เมื่อ
ประสบปัญหาหัวใจแบบหนักๆ เข้า ยังต้องวิ่งวุ่นแทบเป็นบ้า ก็แล้ว
ดวงใจน้อยๆ ของปัทมาจะทนได้หรือ เธอตายพร้อมด้วยความสลายแห่ง
หัวใจที่ชอกช้ำระบม คนที่ตรอมใจจนตายนั้น เป็นภาพที่น่าสลดที่สุด
ความทุกข์สองทับสาม ซ่อนโถมลงบนหัวใจของข้าพเจ้า เวลานั้นความ
วิตกกังวลถึงจันทิม่า หมดเกลี้ยงเหมือนปลิดทิ้งไปแล้ว เหลือแต่เสียดาย
ชีวิตของบิดา และเศร้าใจในมรณกรรมของปัทมาเป็นที่สุด

“นครแห่งศิลปศาสตร์ ตักกิลานั่น มันมีอาถรรพ์อะไรสำหรับ
ข้าพเจ้า ครั้งแรกข้าพเจ้ากลับจากตักกิลา มารดาได้สิ้นชีวิตไปแล้ว ๑
คราวนี้กลับจากตักกิลาอีก บิดาตายไป ๑ และยังแถมท้ายเอาปัทมา
ซึ่งมีหัวใจผูกพันอยู่กับข้าพเจ้าไปเสียอีกด้วย

“มรสุมชีวิตครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก นำเอาความเศร้าสลดมาสู่หมู่ญาติ
และมีตรสหายอย่างเหลือจะพรรณนา หัวใจของข้าพเจ้าแห้งผาก ร้อน
ระอุเหมือนศิลาที่วางไว้กลางแดดในยามเที่ยงวัน มิตรที่ดีที่สุดของคน
ทุกคนในเวลานี้ คือโควินท์ เขาปลอบใจข้าพเจ้า ซ้ำทางแห่งเหตุผลจน
ข้าพเจ้าคลายความโศกลงได้บ้าง แต่ก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

“ข้าแต่ท่านผู้แสวงหาสันติวิรพบ ข้าพเจ้าได้ประจักษ์ด้วยตนเอง
แล้วว่า วิชาความรู้ของข้าพเจ้านั้น ลู่ของโควินท์ไม่ได้ ความรู้ของข้าพเจ้า
มีไว้ช่วยคนอื่น แต่ช่วยตัวเองไม่ได้ แม้จะช่วยคนอื่นได้ก็ช่วยที่ปลาย
เหตุเสียแล้ว มันแก้ไขไม่ถึงต้นตอแห่งความทุกข์ความเดือดร้อน

“ข้าพเจ้าและโควินท์ เดินทางไปสู่เวฬุวนาราม ตามที่ท่านอาจารย์ของข้าพเจ้าเคยบอกไว้ ข้าพเจ้าต้องการแก้ปัญหาวีรชิตอันแสนจะยุ่งยากนี้ให้สิ้นเสร็จเด็ดขาดลงไปเลยทีเดียว หมู่บ้านที่ข้าพเจ้าอาศัยอยู่นั้น แม้จะอยู่ในเขตราชคฤห์ แต่ก็ห่างจากเวฬุวนารามมาก เมื่อเดินทางไปถึงได้ถามหาพระเถระตามที่ท่านอาจารย์เคยบอกไว้

“ท่านผู้เจริญ ท่านนารทจะเป็นพระภิกษุที่สง่างาม มีลักษณะกิริยาแสดงอย่างชัดแจ้งว่าเป็นผู้คงแก่เรียน มีความรู้สูง และจิตใจสงบเยือกเย็น ก่อความเลื่อมใสให้เกิด แม้ครั้งแรกที่ได้ทัศนา พุดจານิมนวล รัชนี หุชชนพิง ประกอบด้วยอรรถด้วยธรรมตลอด ท่านน่าจะอยู่ในวัยเพียง ๔๕ เท่านั้น แต่เหตุไฉน อาจารย์ของข้าพเจ้าที่ตักกสิลาจึงกล่าวกับข้าพเจ้าว่า ท่านนารทผู้นี้เป็นอาจารย์ของท่านเหมือนกัน ซึ่งอาจารย์อยู่ในวัยถึง ๖๐ หรือหย่อนกว่านี้ก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ข้าพเจ้าก็หายสงสัย เมื่อโควินท์ได้แนะนำข้าพเจ้า แล้วอ้างถึงอาจารย์ของข้าพเจ้า และเรียนท่านว่า

“อาจารย์ศิปาปาโมกข์ผู้สอนวิชาแพทย์ของสุมนะ ได้เคยสั่งไว้ว่า ถ้ามีโอกาสให้มาหาท่านผู้เจริญที่เวฬุวันนี้ ลักครั้งหนึ่งเป็นอย่างน้อย”

“อาจารย์จันทรเวช เคยศึกษาธรรมกับอาตมาอยู่สมัยหนึ่ง เป็นคนเข้าใจธรรม และตั้งใจประพฤติธรรมดี” ท่านนารทตอบเปรยๆ แล้วหันมาถามข้าพเจ้าว่า “มาณพ เธอศึกษาวิชาแพทย์อยู่กับอาจารย์จันทรเวชหลายปีหรือ ?”

“๕ ปี พระคุณเจ้า” ข้าพเจ้าตอบ

“วิชาแพทย์นะ เป็นวิชาดีที่สุดในบรรดาวิชาการทางโลก”

“มีไว้สำหรับช่วยคนอื่น พระคุณเจ้า”

“ช่วยตัวเองไม่ได้หรือ ?”

“เมื่อความทุกข์ทับถมมันตรงมาทางใจเลยทีเดียวยังแก้ทุกข์ไม่ได้ ต้องวิ่งวุ่นเดือดร้อนกังวลมากมาย วิชาแพทย์ที่เรียนมาเลยหมดความหมาย เมื่อถึงคราวต้องแก้ทุกข์ทางใจ”

“สุমনะ” ท่านพูดซ้ำๆ แต่มีน้ำเสียงแจ่มใสน่าฟัง “อันที่จริง ความทุกข์เป็นสิ่งที่ไม่ต้องแก้” ข้าพเจ้ามีนงงต่อคำพูดของท่าน แต่โควินท์ยิ้ม แสดงว่าเขาเข้าใจ แต่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจเลย จึงกราบเรียนท่านว่า

“พระคุณเจ้าโปรดอธิบายด้วยเถิด ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ”

“สุমনะ เธอเป็นหมอ เมื่อมีคนไข้มารักษา เธอตรวจรู้แล้วว่าเป็นโรคอะไร เธอประกอบยาเพื่อดับโรคหรือเพื่อทำลายสาเหตุที่ทำให้เกิดโรค ?” เมื่อค้นหาสมุฏฐานรู้แน่แล้ว ก็ประกอบยาเพื่อทำลายเหตุที่ทำให้เกิดโรค พระคุณเจ้า”

“โรคต้องมีสมุฏฐานใช้ไหม ?”

“ใช่ พระคุณเจ้า”

“ความทุกข์ก็เหมือนกันแหละ สุমনะ มันมาจากเหตุ ตัวความทุกข์นั้นเป็นผลเสียแล้ว เราต้องการดับทุกข์จึงต้องดับที่เหตุ”

“ก็อะไรเล่าพระคุณเจ้า ที่เป็นเหตุแห่งความทุกข์”

“อันนี้ต้องพูดเป็นรายๆ ไป แล้วแต่ความทุกข์แบบไหน เหมือนสาเหตุของโรคมีมากมายแล้วแต่ชนิดของโรค ตามที่สมมติเรียกกัน แต่เมื่อกล่าวโดยย่อ มูลเหตุของความเจ็บป่วยก็มีเพียง ๒ ใช้หรือไม่ ?”

“ถูกแล้ว ท่านผู้เจริญ คือโรคที่มีสาเหตุมาจากเชื้อต่างๆ ประการหนึ่ง และโรคที่มีสาเหตุมาจากกลไกแห่งอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งพิการ ไม่สามารถทำงานได้ตามปกติอีกประการหนึ่ง”

“ดูก่อนสุมนะ ความทุกข์ทั้งมวลนั้น พระบรมศาสดาทรงแสดง โดยสรุปว่า เนื่องมาจากความดิ้นรนซึ่งมี ๓ ลักษณะ คือดิ้นรนอยากได้ หรือดิ้นรนเพื่อจะเอาสิ่งที่ตนปรารถนา ประการหนึ่ง ดิ้นรนเพื่อจะเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง ประการหนึ่ง ดิ้นรนเพื่อจะผลัก เพื่อถอยหนีสิ่งที่ตนเบื่อหน่ายไม่ปรารถนา ประการหนึ่ง รวมความว่า

๑. อยากได้ นี่คือ กามตัณหา
๒. อยากเป็น นี่คือ ภวตัณหา
๓. อยากผลัก นี่คือ วิภวตัณหา

เพราะความดิ้นรนเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้แหละ สุมนะ จึงทำให้จิตใจของคนกระแทกกระที่้นกับความสมหวังผิดหวังอยู่เสมอ แต่ผิดหวังเสียแหละมากกว่า เมื่อสมหวังก็สยบติดอยู่ เพลิดเพลินหลงใหล มัวเมาประมาท เป็นเหตุให้ก่อกรรมชั่ว แล้วลงท้ายด้วยความทุกข์อีก เมื่อผิดหวังก็ระทมขมขื่น กระวนกระวาย อันถือเป็นการดิ้นรนอยู่ในตัวแล้ว ถ้าใจไม่ดิ้นรนหยุด ความอยากมีประเภทต่างๆ เสียได้ ระวังความกระหายอันไม่มีที่สิ้นสุดเสียได้ จิตใจก็ก้าวลงสู่ความสงบ และมีความสุขอย่างเยือกเย็น สุมนะ ความสุขที่ได้รับจากความสมหวังเพียงครั้งคราว แล้วดับความปรารถนาได้นั้น เป็นความสุขที่ไม่ยั่งยืน จริงอยู่ ยิ่งปรารถนามาก อยากมาก เมื่อสมอยาก ก็รู้สึกชุ่มชื่นรื่นเริงใจ เหมือนคนกระหายน้ำจัด คอแห้งผาก เมื่อได้ดื่มน้ำรู้สึกมีความสุขไปครั้งหนึ่ง ไม่นานนักก็อยากอีก แล้วต้องวิ่งวุ่นหาน้ำอีก กับอีกคนหนึ่งไม่กระหาย ไม่ต้องวุ่นวายเพราะเรื่องน้ำจะมีหรือไม่มี เมื่อเขาไม่กระหาย แม้เห็นคนอื่นดื่มน้ำอย่างเอร็ดอร่อย ก็ไม่รู้สึกอยากจะดื่มอะไร นี่เป็นอุปมาให้มองเห็นง่ายๆ เท่านั้น สุมนะ แต่การดื่มตัณหาหมั้นกระหายมากกว่า การเปรียบด้วยการต้องการน้ำตามธรรมชาติของร่างกาย การแสวงหาอารมณ์อันน่าใคร่ของจิตมาบำรุงบำเรอตนนั้น ไม่รู้จักอิ่มจักเมื่อ ยิ่งได้มากยิ่งอยากใหญ่

ต้องเปรียบด้วยการเติมน้ำเค็มทีเดียว จึงจะถูกต้องตรงตามความหมาย เพราะยิ่งดื่มยิ่งกระหาย

“สุมนะเอย อันความกระหายคือตัณหา นั่น ทำให้สัตว์ทั้งหลาย ดื่มน้ำล้าลึกลงไป ในกระแสน้ำแห่งน้ำเค็ม คืออารมณ์ต่างๆ แล้วลอยอยู่ในธารน้ำเค็มนั้น เพราะอาศัยเครื่องล่อคือความเพลิดเพลินในกามตัณหา ความทะเยอทะยาน ทรัพย์สมบัติ เสี่ยงสรรเสริญเยินยอ ชื่อเสียงเกียรติคุณ ความเด่นในหมู่คณะ ชัยชนะที่ตนปรารถนา ความรัก อาหาร และ เลือฝ้าอารมณ์ที่ต่องใจ ที่อยู่อาศัยอันสวยหรู ความภาคภูมิใจในเชื้อชาติ ตระกูลวงศ์ ความหลงใหลในอารมณ์ปัจจุบัน และความดิ้นรนขวนขวาย เพื่อมีชีวิตอยู่ และแล้วบาปทั้งหลายก็หลั่งไหลมาเพราะความดิ้นรนนั้น”

ตัณหาจึงเป็นเหตุของความทุกข์ โดยการมองอย่างกว้างๆ และเป็น การครอบคลุมเอาความหมายต่างๆ ไว้โดยครบถ้วน ความทุกข์ซึ่งเป็น ผลของตัณหา นั้น เป็นภัยใหญ่ ซึ่งเป็นที่สะพรึงกลัวของสัตว์ทั้งหลาย ยิ่งนัก แต่สุมนะเอย มนุษย์เรา ถ้าลงตั้งใจเสียอย่างเดียวว่า จะแสวงหา ความรู้จากเหตุการณ์ต่างๆ ให้แก่ชีวิตและดวงใจแล้ว จะไม่มีอะไรมา ทำให้เขาได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนมากมาย ถึงกับกินไม่ได้นอน ไม่หลับเลย เขาจะมองความทุกข์เป็นความรู้ความฉลาด จนเห็นเรื่อง ทุกข์เป็นเรื่องธรรมดาไป

๐ จาก Buddhism ของ มร. คริสต์มาส ฮัมฟรี บทที่ ๗ หน้า ๙๗ ซึ่งผู้เขียนได้นำมาจากหนังสือ The Light of Asia อีกทีหนึ่ง ในที่นี้ข้าพเจ้าไม่มีเวลาค้นต้นฉบับเดิม แต่ได้นำคำอังกฤษ มาไว้ให้ดูด้วย

That thirst which makes the living drink
 Deeper and deeper of the salt sea waves,
 Where in they float - pleasures, ambition, wealth,
 Praise, fame, or domination, conquest, love;
 Rich meats and robes and fair abodes and pride
 Of ancient lines, and lust of days, and strife
 To live, and sins that from strife

“การตัดตัณหาได้โดยไม่เหลือ การสละตัณหาโดยไม่มีเยื่อใยนั้นแหละ คือความมอดลงแห่งกองทุกข์ เหมือนกองไฟอันหมดเชื้อจะค่อยๆ มอดลงทีละน้อย จนดับสนิทเป็นความเย็น

“ดูก่อน สุมณะ ทางปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น หรือเหตุแห่งทุกข์นั้น พระผู้มีพระภาคผู้รู้ผู้เห็นผู้เป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ได้ตรัสบอกไว้แล้ว นั่นคือมรรคมีองค์ ๘ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความพยายามชอบ การตั้งสติชอบ และการตั้งใจชอบ ซึ่งทั้งหมดรวมเป็น คีลสมาธิ ปัญญา และด้วยอำนาจคีลสมาธิ ปัญญาที่เอง จะทำให้จิตตั้งลงสู่ความสะอาด สงบ และสว่าง สะอาด ด้วยน้ำคือคีล สงบด้วยพลังสมาธิ และว่างด้วยประทีปคือปัญญา ผลที่ตามมาคือความหลุดพ้นของดวงจิต ไม่เกี่ยวเกาะด้วยตัณหาอุปาทาน ความทุกข์ใจทั้งหมดก็ดับลง พังทลายลงเหมือนฐานเจดีย์ถูกรื้อ แล้วองค์เจดีย์ทั้งหมดก็พังลง ฉะนั้น

“ดูก่อน สุมณะ ความยึดถือว่าเรา ของเรา เป็นการทำให้กิเลส การทำลายความยึดถือว่าเรา ว่าของเรา เป็นการทำให้กิเลส เหมือนทำลายที่เกาะของนก เมื่อนกไม่มีที่เกาะที่กุม ไม่มีที่พักผ่อน มันก็จะบินจนเหนื่อยตายไปเอง ดูก่อน สุมณะ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้แล้วว่า รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่บุคคลเข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวตนของเราเอง เป็นที่เกาะแห่งตัณหาอุปาทาน เมื่อตัณหาอุปาทานจะเกิด ย่อมเกิดเพราะอาศัยตัวตนที่เราเข้าไปยึดถือนี้

“ดูก่อน สุมณะ โดยความเป็นจริงแล้ว ตัวตนนั้นไม่มี แต่พระผู้มีพระภาคทรงเรียกตามบัญญัติของโลกเท่านั้น”

“ข้าแต่พระคุณเจ้า เมื่อตัวตนไม่มี แล้วจะสอนให้ยึดถือในตัวตนเพื่ออะไรเล่า เหมือนเมื่อเสือไม่มี จะประโยชน์อะไรในการสอนให้ยิงเสือ”

“สุมนะ เรากล่าวแล้วว่า คำว่าตัวตนนั้นเป็นคำที่พระผู้มีพระภาคพลอยเรียกตามที่ชาวโลกเขาสมมติเรียกกัน เพื่อให้ชาวโลกเขาพึงรู้เรื่องเข้าใจเท่านั้น ถ้าจะถือว่าตัวตนไม่มีโดยปรมาตย์ พระผู้มีพระภาคก็ทรงสอนให้ละความยึดถือตัวตน ตามที่ชาวโลกเขาสมมติเรียกกันนั่นเอง นอกจากนี้ พระพุทธองค์สอนว่า สิ่งใดที่เรายึดถืออยู่ให้ละสิ่งนั้นเสีย และไม่ว่าสิ่งนั้นชาวโลกนั้นเขาจะเรียกกันว่าอะไรก็ตามเถิด ทั้งนี้เพราะความยึดมั่นถือมั่น เป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ เป็นทางตามมาแห่งความเศร้าโศก ให้ปล่อยวางทุกสิ่งทุกอย่าง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระองค์ทรงแสดงธรรมเป็นเหมือนพวงแพ ซึ่งพุทธบริษัทจะต้องละทิ้งเมื่อถึงฝั่งแล้ว จะยึดจะติดอยู่อีกไม่ได้ ไม่จำเป็นจะต้องแบกแพขึ้นไปบนบกด้วย พระองค์จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราสอนให้ละเสียแม้ซึ่งธรรมะ จะกล่าวไปใยถึงอธรรมเล่า”^๒

“ภิกษุทั้งหลาย เราแสดงธรรมอันเปรียบด้วยพวงแพซึ่งเป็นไปเพื่อความริ้อถอน เพื่อความสลัดออก มิใช่เพื่อความยึดมั่นถือมั่น”^๓

“ข้าแต่พระคุณเจ้า ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่า เพราะเหตุไรจึงสอนให้ละแม้ธรรมะ ก็พระองค์ทรงสอนให้ประพาศิธรรม ให้ยึดธรรมะเป็นที่พึ่งมิใช่หรือ เมื่อละธรรมะเสียแล้ว จะเอาอะไรเป็นที่พึ่งเล่า ?”

“สุมนะ ปัญหาข้อนี้ของเธอดีมาก อาตมาขอตอบด้วยอุปมาเดิม แต่จะถามย้อนเธอให้ตอบก่อน คือบุคคลเมื่อจะข้ามฝั่ง โดยใช้เรือหรือแพเป็นที่พึ่งให้ปลอดภัยจากสัตว์ร้ายและการจมน้ำตาย เมื่อยังไม่ถึงฝั่งเขาควรจะทิ้งเรือหรือแพหรือไม่ ?”

“ไม่ควรทิ้งเลย พระคุณเจ้า”

^๒ อคฺลัฏฺฐปมสูตร ม. มู. ๑๒/๒๗๑

^๓ อคฺลัฏฺฐปมสูตร ม. มู. ๑๒/๒๗๑

“ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ?”

“เพราะเขาจะเป็นอันตรายโดยสัตว์ร้าย หรือจมน้ำตายในท่ามกลางมหาสมุทร เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่เขาจะยึดเรือหรือแพไว้จนกว่าจะถึงฝั่ง”

“เมื่อถึงฝั่งแล้วล่ะ”

“ก็ต้องทิ้งไว้ ไม่ควรจะแบกขึ้นไปด้วย”

“ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น”

“เพราะจะทำให้หนักและเหนื่อยเปล่า”

“สุมนะเอย มนุษย์ในโลกนี้ที่ยังเกลือกกลั้วอยู่ด้วยกิเลส ก็เหมือนบุคคลที่อยู่ในทะเล ยังไม่ถึงฝั่งคือพระนิพพาน เขาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเอาเรือหรือแพคือธรรมะไว้ เพื่อความปลอดภัย แต่เมื่อถึงฝั่งคือพระนิพพานแล้ว ก็ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในธรรมะนั้น ซึ่งเปรียบได้กับการทิ้งแพเอาไว้ที่ฝั่งนั่นเอง นี่แหละคือความหมายที่พระองค์ตรัสว่า

“เราสอนให้ละเสียแม้ซึ่งธรรมะ จะป่วยการกล่าวไปไม่ถึงธรรมเล่า”

“นอกจากนี้ พระองค์ยังสอนมิให้ยึดมั่นถือมั่นแม้ในนิพพาน ซึ่งเป็นอุดมคติสูงสุดในพระพุทธศาสนา พระองค์เคยตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย^๔ แม้ตถาคตผู้เป็นอรหันต์ตรัสรู้ชอบเอง รู้ชัดซึ่งนิพพานตามความเป็นนิพพาน ครั้นรู้แล้ว ก็ไม่ทำความหมายมั่นซึ่งนิพพาน ไม่ทำความมั่นหมายว่านิพพานเป็นของเรา ไม่เพิลิตเพลินลุ่มหลงในนิพพาน ข้อนี้เป็นเพราะอะไร ? เพราะเราเห็นว่าความเพิลิตเพลินเป็นมูลเหตุแห่งความทุกข์ เพราะเหตุนี้ ตถาคตจึงบรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เพราะตัดหาทั้งหลายสิ้นไป ปราศจาก สลายไป ถ้ายถอนไปโดยประการทั้งปวง”

^๔ มุลปரியายสูตร ม. มุ. ๑๒/๑๐-๑๑

“ท่านผู้เจริญ แม้ธรรมะจะลึกซึ้งลงตามลำดับๆ ท่านนารทาก็สามารถชี้แจงให้ข้าพเจ้าเข้าใจได้โดยตลอด ท่านมีอุปมาอุปมัยที่เฉียบแหลม คมคาย สามารถทำผู้ฟังให้เห็นจริง ให้อาจหาญรื่นเริงในการที่จะปฏิบัติ สำหรับโควินท์นั้นเขาเข้าใจได้โดยง่าย เพราะคุ้นกับทางนี้อยู่แล้ว

“ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่า เพราะเหตุไร ใจของข้าพเจ้าจึงเบาสบาย ความทุกข์อันหนักอึ้งเมื่อก่อนมาพบท่านนารทะ ไม่ทราบมันหายไปไหนหมด โอ นี่แหละหนอ พุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และสังฆานุภาพ ช่างมีคุณเป็นอัศจรรย์เสียจริง และหลังจากนั้นไม่นานนัก ชีวิตของข้าพเจ้าก็เข้ามาอยู่ในรัศมีแห่งพุทธจักรอย่างแท้จริง”

พระพุทธรองค์ทรงแสดงว่า
มารดาบิดามีความหวังอยู่ ๕ สถาน
จึงบำรุงเลี้ยงบุตรธิดาของตน ๕ สถานนั้น คือ

๑. บุตรธิดาที่เราเลี้ยงมาแล้ว จะฟังเสียงตอบ
๒. บุตรธิดาจะฟังทำกิจแทนเรา เมื่อเราไม่สามารถทำได้
๓. บุตรธิดาจะดำรงวงศ์สกุล
๔. บุตรธิดาจะฟังเป็นผู้รับทรัพย์มรดกที่เราทำได้
๕. บุตรธิดาจะฟังทำบุญอุทิศให้ เมื่อเราล่วงลับไป

นี่แลคือ ความหวัง ๕ ประการ
ของมารดาบิดา ที่มีต่อบุตรธิดาของตน

๑๙

มนปณิธาน

“ข้าแต่ท่านผู้แสวงหาบรรดาแห่งอมตะ” พระสุমনะกล่าวต่อไป “ข้าพเจ้าตัดสินใจอุปสมบทในเวลาเดินทางกลับนั่นเอง และอีก ๑๕ วันต่อมา ข้าพเจ้าก็ขออุปสมบทต่อสงฆ์ ซึ่งมีพระนารทะเป็นอุปัชฌายะในการอุปสมบทนั้น ท่านนารทะไม่ยอมให้มีพิธีต้องอะไรรนอกเหนือไปจากพิธีสงฆ์เลย คือเมื่อบวชก็มีแต่พิธีบวช ไม่ควรมีพิธีนอกพระพุทธศาสนา ที่มงายและหมดเปลืองมากโดยไม่จำเป็น อย่างที่ผู้บวชรายอื่นๆชอบทำกัน ซึ่งส่วนมากเป็นการทำบาปมาแลกบุญ และในการนี้มักจะมิบาปท่วมบุญเสมอ

ข้าพเจ้า “ถูกแล้ว อาวุโส เราสมณะผู้เดินถือธงนำหน้า ถ้าไม่คอยขัดขวางคัดค้านการกระทำอันเป็นไปเพื่อความมงายของชาวบ้านแล้ว เขาก็จะไม่รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด มิหนำซ้ำยังสนับสนุนให้ทำหรือทำให้ดูเสียเองก็มีอยู่มาก เมื่อเหตุการณ์เป็นไปในลักษณะนี้ ทางที่จะทำลายความมงายก็เป็นสิ่งที่หนัก และดูเหมือนไม่สามารถจะเป็นไปได้ อุปมา

เหมือนหมอกที่คิดเชื้อโรคเข้าสู่ร่างกายของคนไข้เสียเอง แล้วทำที่เป็นหมอรักษาเพียงเพื่อชุดเอาค่ายา ค่ารักษาจากคนป่วยผู้ไม่มีความรู้ทางนี้เท่านั้น เป็นการนำผลดั่งเงาขึงน้ก ถ้ามีหมอประเภทนี้ หรืออีกอุปมาหนึ่ง เปรียบเหมือนราชบุรุษหรือพระราชา ผู้มีหน้าที่คอยบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาราษฎร์ ให้ความคุ้มครองป้องกัน จับคนที่ควรจับ ชังคนที่ควรชัง ฆ่าคนที่ควรฆ่า แต่ถ้าพระราชาหรือราชบุรุษเป็นคนร้ายเสียเอง ชวนกันปล้นชาวบ้านเสียเอง แล้วทำที่เป็นขมิ้มมันแก้ไขเหตุการณ์ รับสืบจับผู้ร้ายแต่ไม่เคยได้สักที ทั้งนี้เพราะเหตุไร เพราะคนขมิ้ม คนปล้น เป็นคนๆ เดียวกันกับคนสืบจับ อนิจจา ภาวการณ์อย่างนี้เป็นเรื่องที่น่าสังเวชยิ่งนัก อาวุโส ท่านนารถะทำหน้าปลื้มใจ”

พระสุমনะ “เมื่อข้าพเจ้าอุปสมบทแล้ว เวลานั้นโควินท์เดินทางกลับไปตักกิลลาเพื่อกิจธุระบางอย่าง ข้าพเจ้าตั้งใจศึกษาเล่าเรียนอุปัฏฐากอุปัชฌายะอาจารย์อย่างดียิ่ง ตามนัยแห่งสัททริวิทริกที่พระเจ้ากระทำ ที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงไว้ ข้าพเจ้าตั้งใจจริงในการเล่าเรียน ท่องบ่นพระพุทธรวจนะ และตีความหมายให้เข้าใจในพระพุทธรพจน์นั้นๆ จนพระอุปัชฌายะชมเชยเสมอว่า ข้าพเจ้าเข้าใจตีความธรรมะได้ดี เมื่อข้าพเจ้าศึกษาพระพุทธรพจน์บางตอนที่ควรตั้งไว้ในใจ ข้าพเจ้าก็ตั้งใจว่าจะทำอย่างนั้นๆ และจะไม่ทำอย่างนั้นๆ

“เมื่อข้าพเจ้าได้ลำดับศึกษาพระพุทธรโอาทที่พระองค์ทรงขอร้องให้ ฝึกหัดทั้งหลายเป็นธรรมทายาทของพระองค์ ซึ่งมีใจความดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาท คือเป็นผู้รับมรดกธรรมของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทายาท คือผู้รับมรดกอามิสของเราเลย เรามีความเป็นห่วงในเธอทั้งหลายว่า ทำอย่างไรหนอ สาวกของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท ไม่เป็นอามิสทายาท เพื่อพวกเขาและเราจะไม่พึงถูกเขาตราหน้าว่า “สาวกทั้งหลายของพระศาสดาเป็นผู้รับมรดกอามิสอยู่โดยปกติ

หาเป็นผู้รับมรดกธรรมไม่” ภิภษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย พึงเป็นธรรมทายาท
รับมรดกธรรมของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทเลย”^๑ ดังนี้

“ข้าพเจ้าตั้งใจทันทีว่า ข้าพเจ้าจะเป็นธรรมทายาทรับมรดกธรรม
ของพระผู้มีพระภาค จะไม่เป็นอามิสทายาทหรือเป็นผู้เห็นแก่อามิสเลย

“ในการศึกษา ข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะศึกษาให้เป็น “นิสสรณปริยัติ” คือ
ศึกษาเพื่อเอาเป็นเครื่องมือกำจัดความชั่วทางกาย วาจา ใจ ศึกษา เพื่อ
สลัดออกจากภพ เพื่อดับความกระหาย เพื่อละความยึดมั่น ถือมั่น ละ
ความโอ้อวดมาया ความต้องการเด่นเพราะมีปริยัติมาก ข้าพเจ้าไม่ให้เป็น
“อลคัทพูปมปริยัติ” คือปริยัติที่เปรียบเหมือนงูพิษ ข้อนี้คืออย่างไร? พระ
ผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

“ภิภษุทั้งหลาย^๒ เปรียบเหมือนนบุรุษ ผู้มีความต้องการใคร่จะได้งู
เที่ยวเสาะแสวงหาอยู่ ครั้นเห็นงูตัวใหญ่ก็เข้าจับที่ตัวหรือที่หาง อสรพิษ
นั้นจะพึงฉกมือหรือแขนอวัยวะส่วนใด ส่วนหนึ่งของนบุรุษนั้น เขาอาจจะ
ได้รับความทุกข์ถึงตาย หรือเจียนตาย เพราะการฉกของงูพิษนั้น เพราะ
เหตุไร? เพราะเขาจับงูไม่ได้ดีนั้นใด

“ภิภษุทั้งหลาย โมฆนบุรุษบางพวกก็ฉันนั้น เล่าเรียนปริยัติธรรม แล้ว
ไม่สวดส้องใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมนั้นด้วยปัญญา ธรรมทั้งหลาย
ย่อมไม่ทนต่อการเพ่งพิสูจน์ของโมฆนบุรุษนั้น เขาเรียนธรรมเพียงเพื่อ
เป็นเครื่องมือในการอวดดี และโต้เถียง ทะเลาะวิวาทกับลัทธินั้นลัทธินี้
เขาย่อมไม่ได้รับคุณประโยชน์แห่งธรรม เขาเรียนธรรมไม่ดี เป็นไปเพื่อ
ความไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เขาเหล่านั้นตลอดกาลนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร
เพราะโมฆนบุรุษเหล่านั้นจับหาสาระประโยชน์ของธรรมไว้ไม่ได้

๑ ธัมมทายาทสูตร ม. มุ. ๑๒/๒๑

๒ อลคัทพูปมสูตร ม. มุ. ๑๒/๒๖๘

“อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอันเปรียบด้วย ฟวงแพสำหรับข้ามฝั่ง เมื่อเป็นดังนี้ ข้าพเจ้าจักไม่ดึงเอาแพมาติดกัน ข้าพเจ้า จักอาศัยแพนั้นข้ามฝั่งจริงๆ ข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าใจ เมื่อเห็นพุทธศาสนิก ศึกษาล่าเรียนแล้วได้เถียงทะเลาะวิวาทกัน แข่งดีกัน ดึงเอาแพมาพาดกัน ทานผู้เจริญ สิ่งใดเป็นไปเพื่อความฟุ้งซ่าน ข้าพเจ้าพยายามงดเว้นสิ่งนั้น

“อีกข้อหนึ่ง ข้าพเจ้าตั้งใจว่า ถึงอย่างไร ข้าพเจ้าก็จะไม่แสดง ธรรมว่าเป็นธรรม จะไม่แสดงธรรมนอกจิตนอกกรอຍแห่งพุทธศาสนา ข้าพเจ้าจักแสดงสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชน ซึ่งพระพุทธองค์ เคยทรงแสดงไว้ การแสดงสิ่งที่ไม่ถูกต้องว่าถูกต้อง แสดงสิ่งที่ถูกต้องว่า ไม่ถูกต้องนั้นเป็นอันตราย เป็นภัยแก่พระศาสนามาก ถ้าไม่แน่ใจจริงๆ แล้วก็นิ่งเสีย ข้าพเจ้าเคยสดับศึกษามาว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ ภิกษุทั้งหลายไว้ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย^๑ ผู้ที่แสดงสิ่งที่ไม่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม ได้ชื่อว่า ประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล กระทำไปโดยไม่เป็นการให้ความ สุขแก่ชนเป็นอันมาก โดยไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร แต่เป็นไปเพื่อความ ทุกข์หนักแก่มนุษย์ทั้งหลาย ทั้งตัวเองก็ต้องประสบสิ่งเป็นบาปหนัก ห่างเหินจากบุญเป็นอันมาก แล้วยังจะทำพระสังฆธรรมนี้ให้อันตรธานด้วย

“ภิกษุทั้งหลาย ส่วนผู้ที่แสดงธรรมว่าเป็นธรรมนั้น ได้ชื่อว่า ประพฤติประโยชน์เกื้อกูล ทำให้เกิดประโยชน์แก่คนมาก เพื่อความสุข แก่คนมาก นอกจากนี้ผู้ทำย่อมประสบบุญเป็นอันมาก ทั้งเป็นการดำรง พระสังฆธรรมไว้ให้มั่นคงอีกมาก

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลพวกหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลกย่อมเกิดมาเพื่อ ประโยชน์ เพื่อนำความสุขสวัสดิ์มาสู่ชนเป็นอันมาก บุคคลผู้นี้คือผู้ใด ?

๑ นิทานวรรค สังขุตตนิทาย ๑๖/๓๑๑

คือผู้ที่ เป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นไม่วิปริต เขาเป็นผู้ทำคนเป็นอันมากให้พ้นจากอสังขารแล้ว ให้ตั้งอยู่ในพระสังขาร

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประเภทดังกล่าวนี้แล ย่อมเกิดมาเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนมาก...

“ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตมองไม่เห็นสิ่งใดแม้อย่างเดียว ที่จะให้เกิดโทษมากมายเหมือนความเป็นผู้มีความเห็นผิด ภิกษุทั้งหลาย บรรดาสิ่ง ที่เรียกว่าโทษกันแล้ว มิจฉาทิฐิเป็นโทษอย่างยิ่งทีเดียว

“ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ที่มีปัญญา ไม่โง่งงเอะอะ สามารถรู้ความหมายแห่งคำสุภาสิต และคำที่เป็นทุภาสิตได้นั้น มีเป็นส่วนน้อย ส่วน สัตว์ที่โง่งง ไม่สามารถรู้มันแหละมีมาก สัตว์ที่ประกอบด้วยปัญญาอัน ประเสริฐมีน้อย ที่ตกอยู่ในห้วงอวิชชา มีตบอด หลงไหล มีมาก

“ภิกษุทั้งหลาย เหมือนบุคคลเอาเครื่องดักปลาวางไว้ที่ปากทางน้ำ เขาทำไม่ใช่เพื่อประโยชน์เกื้อกูลอันใด แต่เพื่อความทุกข์ความวอดวาย แก่พวกปลาทั้งหลายฉันใด โมฆบุรุษก็ฉันนั้น ได้วางเครื่องดักมนุษย์ไว้ เขาเกิดมาในโลก มิใช่จะมาทำประโยชน์ให้แก่ใคร แต่เพื่อมาทำความทุกข์ ความวอดวายพินาศแก่ปวงสัตว์ทั้งหลายเป็นอันมาก

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ทำการชักชวนคนให้เดินทางไปสู่ความเชื่อ ผิดๆ ก็ตาม แนะนำให้คนอื่นชักชวนก็ตาม บุคคลอันเขาชักชวนแล้วลงมือ ทำอย่างนั้นก็ตาม ย่อมประสบกรรมอันเป็นบาปเป็นอันมาก เพราะเหตุไร ? เพราะสิ่งนั้นเป็นของที่เขากล่าวไว้ไม่ดีไม่ถูก

“ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเมล็ดสะเดา เมล็ดบวบขม เมล็ดน้ำเต้าขม ที่เขาเอาลงเพาะในดินที่ชุ่มเย็น รสดีรสน้ำที่เมล็ดพืชนั้นดูดเอา ไว้ทั้งหมด ย่อมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดรสขมรสฝืด ไม่ใช่ที่ที่น่าพอใจเลย ข้อ นี้เป็นเพราะเมล็ดเชื่อมันเลวอย่างนี้เอง นี้ฉันใด บุคคล ผู้มีความเห็นผิด เป็นมิจฉาทิฐิก็ฉันนั้น การกระทำทางกาย วาจา หรือใจของเขา ล้วนแต่

เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลเป็นความขมขื่น ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่ใช่ทางที่จะให้เกิดประโยชน์ มีแต่จะเพิ่มพูนทุกข์ให้มากขึ้น ข้อนี้เพราะเหตุใด ภิคุซุทั้งหลาย เพราะต้นเหตุคือมิจฉภาทิจญฺญิตฺติ มันเลวอย่างนั่นเอง

อีกข้อหนึ่ง ข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะไม่ทะเลาะกับใคร ไม่ขึ้นปากขึ้นเสียงกับใคร โดยเฉพาะเมื่อข้าพเจ้าเป็นพระ จะไม่ยอมต่อปากต่อคำ พูดจาเสียงดังโต้เถียงกับคฤหัสถ์เลย เพราะนั่นเป็นการไม่สมควร ไม่เหมาะ เป็นการลดเกียรติตนเอง ดังข้าพเจ้ากล่าวไว้แต่ต้นแล้ว ท่านผู้เจริญเกี่ยวกับเรื่องนี้พระผู้มีพระภาคเคยสอน เคยตรัสไว้แรงๆ ดังนี้

“คนโง่ๆ ทั้งนั้นส่งเสียงกันเอ็ดตะโร แต่หาเป็นคนไหนรู้ว่าตัวเองเป็นพาลไม่ พวกบัณฑิตสติมัตถ์ สัมครจะพูดตามทางที่ตนปรารถนา จะพูดอย่างไรก็พูดพาลไม่ไปอย่างนั้น หาได้นำพาดึงกิเลสที่เป็นเหตุแห่งการทะเลาะกันไม่...^๑”

“ความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน^๒ ยังมีได้แม้ในพวกคนกักขฬะที่ปล้นเมือง หักแข้งขาทบ้านฆ่าฟันผู้คน แล้วต้อนเอามา โคและขนเอาทรัพย์ไป แล้วทำไม่เล่า ความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันจะมีแก่พวกเธอบ้างไม่ได้”

“ข้าแต่ท่านผู้สืบอริยวงศ์ ด้วยประการฉะนี้แล ข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะไม่เป็นคนโง่ๆ จะไม่ทำตัวให้เป็นคนเลวกว่าพวกมหาโจรที่หักแข้งหักขาคน”

อีกข้อหนึ่ง ข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะเป็นผู้มีความอดทน มีความสุภาพ ซึ่งรวมเรียกเป็นขันติและโสรัจจธรรม จะอดทนต่อทุกขเวทนาที่เกิดจากความเจ็บป่วย อดทนต่อหนาวร้อน หิวกระหาย เรือด ยุง อดทนต่อ

๑ อุบัติกิลสสุตฺต ม. อุปฺปรี เล่ม ๑๔ หน้า ๒๔๖ แสดงแก่ภิคุซุทั้งหลายผู้ทะเลาะวิวาทกันทรงห้ามแล้ว แต่ภิคุซุทั้งหลายไม่เชื่อฟัง พระองค์ก็เสด็จปลีกไปอยู่เสียที่อื่น

๒ อิกฺกัจฉฉิทฺตา ปาณาทรา ควาสสณนหาริโย, รฏฺถจฺ วิลุมฺปนนานนฺ เตสฺสุมฺปิ โทติ สงฺคตฺติ กสฺมา ตุมฺหาก โน ลี ยา

คำด่าว่าเสียดสี คำนิทา อดทนต่ออารมณ์ ทั้งที่นำปรารถนาและไม่นำปรารถนาทั้งนี้เพื่อความงามในพระธรรมวินัย ตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จะเป็นความงามหาหน้อยไม่ ถ้าพวกเธอผู้บวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวไว้ดีแล้วนี้ จะพึงเป็นผู้มีความอดทน มีความสุภาพ”^๑

“ท่านผู้เจริญ ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ท่านจะเห็นว่าเพราะเหตุไรข้าพเจ้าจึงไม่โกรธอุบาสก ไม่ด่าว่าโต้เถียงตอบ เมื่ออุบาสกผู้นั้นด่าว่าข้าพเจ้าต่างๆ นานา เพราะเหตุข้าพเจ้าไม่รับอาราธนาไปในงานอวาทวิวาทมวงคลแห่งบุตรของเขา ข้าพเจ้าพร้อมแล้วที่จะให้ทุกคนด่าว่า วิพากษ์วิจารณ์ในการกระทำของข้าพเจ้า (นอกจากสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว ข้าพเจ้าขอประพฤติตนอย่างอิสระในทุกสิ่งทุกอย่าง ขอให้ข้าพเจ้ามีเสรีภาพทางจิตใจที่จะทำหรือไม่ทำ) ข้าพเจ้าขออย่างเดียว คือให้ข้าพเจ้ามีเสรีภาพทางจิตใจในกรอบแห่งพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาค ข้าพเจ้าบวชอุทิศองค์พระบรมศาสดา มิใช่บวชเพื่อทำอะไรตามใจชอบของชาวบ้าน การจะไปที่ไหน ไม่ไปที่ไหน นั้นย่อมขึ้นอยู่กับเสรีภาพของข้าพเจ้าที่จะพึงตัดสินใจเอง อีกประการหนึ่งเล่า ข้าพเจ้ามีอาสวะยังไม่ไปปราศ ยังเป็นเสขะ มีกิจ ที่จะต้องทำเพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อได้คุณธรรมที่ยิ่งๆ ขึ้นไป ข้าพเจ้าจึงปรารถนาความสงบสงัดยิ่งกว่าสิ่งใดๆ ทั้งหมด ไม่ต้องการคลุกคลีด้วยหมู่ ไม่ต้องการมีชื่อเสียงโด่งดัง เป็นที่รู้จักของใคร

“ท่านผู้เจริญ เรื่องของข้าพเจ้ามีประโยชน์บ้าง ไร้ประโยชน์บ้าง เท่าที่เล่ามาทั้งหมดนี้ หวังว่าคงมีประโยชน์กับท่านผู้เจริญบ้างไม่มากนักน้อย ถ้ามีอะไรผิดพลาดไปหรือพูดอะไรไม่สมควร ข้าพเจ้าหวังในความกรุณาให้อภัยของท่านด้วย” พระสมณะกล่าวในที่สุด

“สาธุ สาธุ ท่านสุমনะ ข้าพเจ้าขออนุโมทนาต่อมโนปณิธานของท่านเป็นอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าไม่ประหลาดใจเลย ที่พระสังฆเถระได้ชมเชยท่านในท่ามกลางสงฆ์วันนี้ว่า ท่านสุমনะเป็นบัณฑิต เป็นผู้อันเพื่อนพรหมจารีพึงคบหาสมาคม ภราดา ข้าพเจ้ามาคุ้นเคยสมาคมกับท่านเพียงชั่วระยะเวลาเล็กน้อย ยังรู้สึกว่าเป็นบุญของข้าพเจ้า ที่มีโอกาสได้คุ้นเคยกับท่านผู้น่ายกย่องบูชา ท่านเป็นกัลยาณมิตรในทางธรรม ข้าพเจ้าขอให้ท่านรักษามโนปณิธานของท่านไว้ให้มั่นคง จะเป็นประโยชน์แก่ท่าน และพระศาสนาหาหน่อยไม่”

“ข้าแต่ท่านสารชาติ” พระสุমনะกล่าว “เมื่อได้อยู่ในสำนักแห่งพระอุปัชฌายะอาจารย์ครบ ๕ พรรษาแล้ว เป็นนิสัยมุตตกะ ผู้พอปกครองตัวเองได้แล้ว ข้าพเจ้าก็ลาอุปัชฌายะอาจารย์ออกจากวัดเวฬุวัน เทียวจาริกไปในที่ต่างๆ ตามความปรารถนา เพื่อแสวงหาวิเวก และเป็นเวลา ๓ ปีเข้านี้แล้ว ที่ข้าพเจ้ามาพักอาศัยในวัดที่อยู่ปลายแดนแห่งนี้ เห็นเป็นสถานที่ที่ร่มรื่นสงบเงียบ น่าอยู่ สำหรับตรีกตรองธรรม และหาความสุขอันเกิดแก่ความสงบ”

ข้าพเจ้าสนทนากับท่านสุমনะในเรื่องอื่นๆ อีกเล็กน้อยแล้ว ลากลับสู่ที่พักของตน คืนนั้นข้าพเจ้านอนคิดถึงชีวิตต่างๆ และลงท้ายด้วยชีวิตของท่านสุমনะซึ่งเป็นชีวิตที่น่าศึกษา น่ารู้เหลือเกิน คิดๆ ไปด้วยไปคล้อยเรื่องละคร แต่ก็เป็นเรื่องจริงๆ

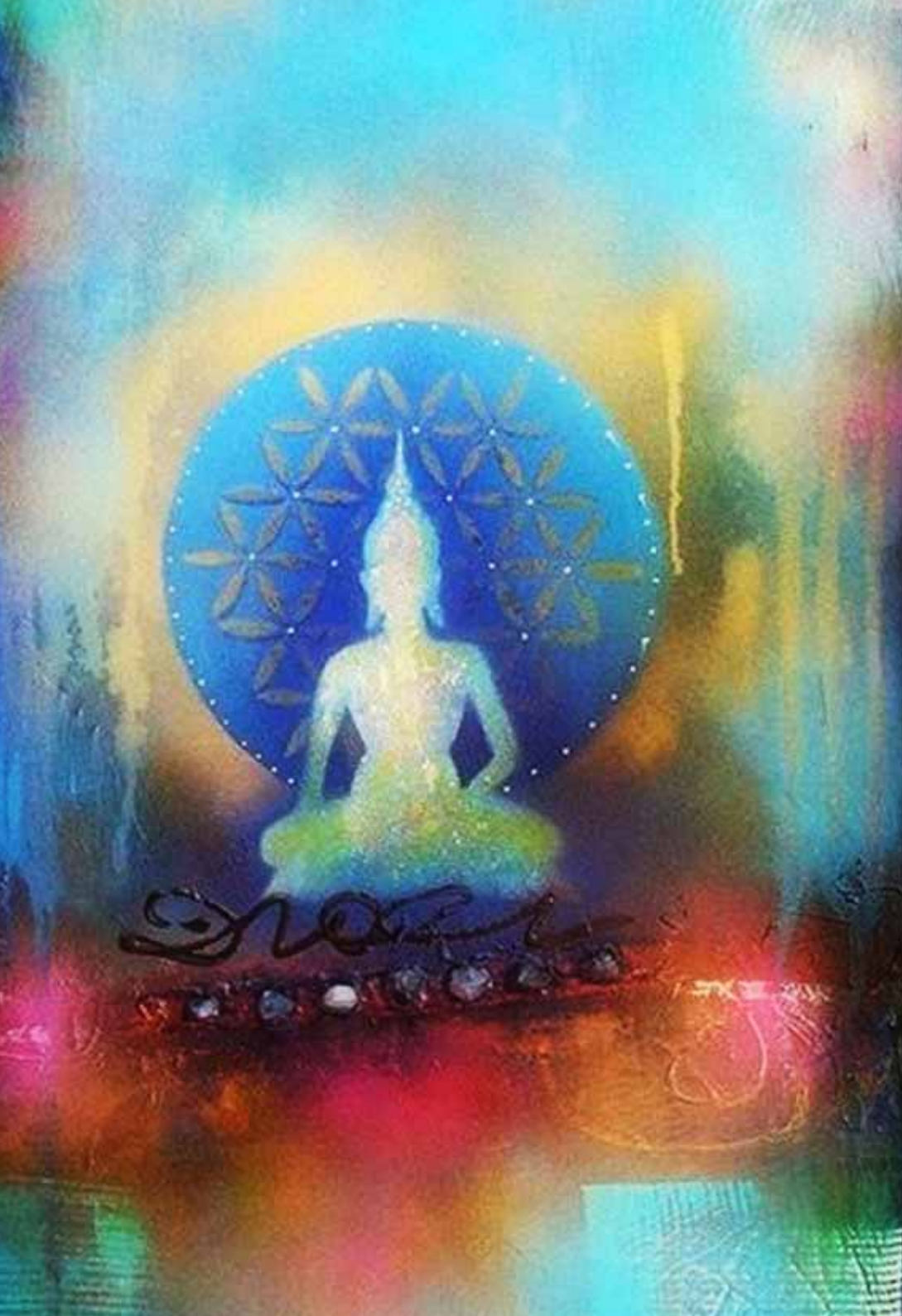
เวลานั้นดึกมากแล้ว พระจันทร์โคจรไปอยู่ทางขอบฟ้าด้านตะวันตก เสียงไก่ขันเป็นครั้งแรกในราตรี้ดังเจื้อยแจ้วปลิวมาตามสายลมเป็นระยะๆ เป็นเวลาที่มวลชนกำลังก้าวลงสู่นิทรารมณอันสนิท ใครหนอ เป็นผู้ตื่นอยู่ในราตรี้เช่นนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาท
คือเป็นผู้รับมรดกธรรมของเราเถิด
อย่าเป็นอามิสทายาท คือผู้รับมรดกอามิสของเราเลย
เรามีความเป็นห่วงในเธอทั้งหลายว่า
ทำอย่างไรหนอ สาวกของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท
ไม่เป็นอามิสทายาท เพื่อพวกเธอและเรา
จะไม่พึงถูกเขาตราหน้าว่า
“สาวกทั้งหลายของพระศาสดา
เป็นผู้รับมรดกอามิสอยู่โดยปกติ หาเป็นผู้รับมรดกธรรมไม่”
ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย พึงเป็นธรรมทายาท
รับมรดกธรรมของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทเลย”

๒๐

บทสุดท้าย

“อาวโธ ชัมมชาต ท่านได้ฟังเรื่องราวของพระสุมณะ สหธรรมมิก ผู้นำเคารพเลื่อมใสของเราแล้ว มีความรู้สึกเป็นประการใด?” พระสารชาต กล่าวในที่สุดพร้อมกับหยิบภาชนะน้ำที่วางอยู่ใกล้ๆ มาดื่มแก้ความกระหาย

“ท่านสารชาตผู้เจริญ ข้าพเจ้ารู้สึกว่ ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายเป็นสิ่งยากที่จะกำหนดได้ บางทีก็เป็นไปตามที่คิดหวังไว้ แต่บางทีก็เป็นไปในการทำนองที่ไม่เคยคิดไว้เลย ชีวิตเป็นสิ่งที่เข้าใจยาก รู้ยาก ทางปลอดภัยที่สุดของผู้เดินบนเส้นทางชีวิตก็คือ ยึดความไม่ประมาทเป็นหลักไว้ พระบรมศาสดามีพระพุทโธบาทเป็นครั้งสุดท้าย ให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ด้วยความไม่ประมาท เพราะเป็นธรรมที่รวมเอาธรรมทั้งปวงไว้ เหมือนนรอยเท้าช้างเป็นที่รวมลงแห่งรอยเท้าของปาณกชาติทั้งหลาย เป็นรอยใหญ่กว่ารอยเท้าของสัตว์ทั้งปวง

“และด้วยอาศัยความไม่ประมาทนี้แล บุคคลสามารถนำนาวาชีวิตของตนไปสู่ฝั่งอันปลอดภัย พร้อมด้วยสินค้านั่นเป็นประโยชน์ กล่าวคือ ความดีประดับชีวิต ไม่ปล่อยให้ให้นาวาชีวิตต้องล่มจมลงในท่ามกลาง

มหานที ซึ่งจะต้องเป็นเหยื่อของสัตว์ร้าย มีปลา เป็นต้น อันหมายถึง ความล้มเหลว ล้มละลายแห่งชีวิต เพราะความชั่วร้ายต่างๆ ถ้าถือว่า เส้นทางชีวิตมิได้สิ้นสุด ลงเพียงชาตินี้ แต่ยังจะต้องมีต่อไปอีกยี่ดยาว ตามสัดส่วนแห่งกิเลสที่บุคคลมีแล้วละก็ ความดีเป็นสิ่งที่ควรทำยิ่งนัก ความชั่วไม่ควรทำเลย เพราะความดีให้ผลเป็นความสุข ความปลื้มใจ ความชั่วให้ผลเป็นความทุกข์ความเดือดร้อน

“บารมีธรรมเป็นเหมือนเสบียงช่วยเลี้ยงตน ในระหว่างทางอันยี่ดยาวคือวัฏสงสาร อันยากที่จะหาเบื้องต้นที่สุด เป็นสิ่งที่ควรสั่งสมยิ่งนัก แม้บุคคลผู้ไม่เชื่อในการเวียนว่ายตายเกิด ก็ไม่ควรนิ่งนอนใจ สมมติว่า คนเราเกิดกันมาเพียงคนละครั้งเดียว แล้วสูญหายไป ความดีก็ยัง เป็นสิ่งที่น่าทำน่าประพฤติอยู่นั่นเอง เพราะความดีเป็นความสะอาด ความ ชั่วเป็นความสกปรก บุคคลผู้รักความสะอาด ย่อมทำความสะอาดให้ แก่ตน ไม่ว่าจะมิใครเห็นหรือไม่ ไม่ว่าจะใครจะให้รางวัลหรือไม่ ความ สบายปลอดภัยโปร่งที่เกิดจากความสะอาด เป็นรางวัลอันประเสริฐอยู่แล้ว”

“ภราดา ผู้ที่พูดว่า “ถ้านรกสวรรค์ไม่มี ชาติหน้าไม่มีละก็ จะ พยายามทำความดีกันไปทำไม เพราะทำแล้วก็สูญหายหมด ตายแล้ว นิพพานเหมือนกัน พยายามทำความสบายให้แก่ตน โดยการปล่อยกาย ปล่อยใจให้เต็มที่ คลุกเคล้ากับความชั่ว ความเพลิดเพลิน ตามปรารถนา เพราะตายแล้วก็แล้วกันไป จะมาอดทนทำความดีอยู่ทำไมให้เหนื่อยยาก” นั้นเป็นการพิสูจน์อย่างชัดเจนทีเดียวว่า ใจเขายังเข้าไม่ถึงธรรมเลย แม้แต่หน่อย เข้าไม่ถึงธรรมเบื้องต้น ชั้นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การ ปฏิบัติธรรม การศึกษาธรรมของเขาเป็นสิ่งไร้ค่าไร้ผล ไม่มีอานิสงส์แห่ง การศึกษาธรรมเลย เขาไม่ทำความชั่วเพราะกลัวนรก ทำความดีเพียง เพื่อได้รับรางวัลเป็นความสุขอันคละเคล้าไปด้วยความเห็นแก่ตัว เพียง เพื่อลาภยศ เสียงสรรเสริญ ลักการะจากคนอื่นเท่านั้น เขายังเข้าไม่ถึง ธรรมเบื้องต้น คือทำความดี เพราะรักความดีเลย

ภราดา คนหนึ่งไม่ทำความชั่วเพราะกลัวคุกตะราง เขาพูดว่าถ้าไม่มีคุกตะรางแล้ว เขาจะฆ่าคนที่ควรฆ่า จะขโมยสิ่งของที่พอจะเอาได้ จะพูดเท็จ ด่ามั่วสาอาญาให้สบายใจ แต่ที่เขาไม่ทำอย่างนั้นเพราะกลัวคุกตะราง และการถูกทำโทษ ถ้าไม่มีคุกตะรางและการทำโทษแล้ว ใจเขาก็มุ่งมันแต่จะทำความชั่ว คอยแสร้งจะทำความชั่วอยู่เสมอ

ส่วนอีกคนหนึ่งไม่ทำชั่วเพราะรังเกียจความชั่ว ทำดีเพราะรักความดี ไม่เคยคำนึงว่าจะมีคุกตะราง สวรรค์นรกหรือไม่ เปรียบเหมือนชายหนุ่มหญิงสาว ผู้ประดับตกแต่งแล้วด้วยเสื้อผ้าอันสวยงาม แล้วไม่ปรารถนาจะแต่งต้องสิ่งสกปรก ในบุคคล ๒ คนนี้ท่านเห็นว่า ผู้ใดเข้าถึงความดีมากกว่ากันอย่างไร

“อาวุโส แนนอนคนประเภทแรก ใจยังไม่เห็นคุณค่าของความดีเลย แม้จะดีกว่าคนทำชั่วโดยไม่กลัวอะไรก็ตาม ส่วนคนประเภทหลังเป็นผู้เห็นคุณค่าของความดีแล้ว เขาทำความดีเพื่อความดี เพราะรักความดี”
พระสารสาธตตอภ

พระธัมมชาต “ความชั่ว เป็นธรรมชาติที่สกปรก ไม่สะอาด ผู้คลุกคลีกับความชั่วจึงเป็นผู้สกปรก ไม่สะอาด ความดี เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์สะอาด ผู้คลุกคลีกับความดีจึงเป็นบุคคลที่สะอาด ท่านผู้เจริญ ไม่ว่าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา เมื่อทำความชั่วย่อมเศร้าหมองเหมือนกันหมด เมื่อทำความดีย่อมผ่องแผ้วเหมือนกันหมด ไม่เลือกชาติ ชั้นตระกูล ทุกคนควรปลูกฝังคือทั้งปลูกทั้งฝังทีเดียว ให้มีอัธยาศัยสะอาดรักความดี เหมือนรักชีวิตของตน เมื่อคนประพฤติ ความดี ประพฤติธรรม ธรรมก็คุ้มครองคน เมื่อคนละเมิดธรรมเหยียบย่ำธรรม ธรรมก็ไม่คุ้มครองคน ความเดือดร้อนที่เกิดจากการ เหยียบย่ำธรรม ละเมิดธรรมนั้น เป็นผลสะท้อนที่มนุษย์ได้รับอยู่อย่างน่าเห็นใจเป็นที่สุด แต่เขาไม่ทราบหรือเฉลียวใจถึงต้นเหตุอันนี้เลย มัวมาแก้กันที่ปลายเหตุ

จึงแก้ไขไม่ตกไม่หลุด ยิ่งแก้ไขรุ่งเรืองมากขึ้นทุกที ความดีหรือธรรมเท่านั้น
จะช่วยแก้ปัญหาลูกสิ่งทุกอย่าง”

ขอให้พระสังฆธรรม จงดำรงอยู่ตลอดกาลนาน เป็นประทีปส่อง
ทางชีวิต

ขอให้สังฆ์ทั้งหลาย ได้ดีมีมธุรสจากมาลี คือพระสังฆธรรม

ขอให้ดอกบัว คือสังฆ์ทั้งหลายจงแยกกลีบคือดวงใจ ออกรับแสง
พระอาทิตย์ คือพระสังฆธรรม

ข้าพเจ้าทั้งสอง ขอนมัสการด้วยเศียรเกล้า ซึ่งพระจอมมุนีผู้ทรง
พระภาคพระองค์นั้น.

มนุษย์เรา จะมีชีวิตที่ดีได้ต่อเมื่อสามารถทำปัจจุบัน ให้ดีที่สุด
เพราะมีปัญญาหยั่งรู้ว่า ชีวิตที่ตนนั้นคืออย่างไร
และมีญาณหรือปรีชาญาณพอจะหยั่งรู้อนาคตว่า
จะสร้างอนาคตของตนอย่างไร ให้มั่นคง
ทั้งทรัพย์สินภายนอก (อาภิสโกคะ)
และมีศีลธรรมภายใน (ธรรมโกคะ)
มีความเพียรมากพอที่จะ ให้บรรลุสิ่งที่ต้องการ
ด้วยความพยายามของตน มีน้ำ ใจเสียสละมากพอ
ที่จะช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อคราวจำเป็น
มีคุณงามความดีมาก
พอที่จะ ให้คนทั้งหลายไว้วางใจได้
และเคารพนับถือได้อย่างสนิทใจ
และมีใจมั่นคง ในคุณงามความดีอย่างไม่จิตจาง
คุณธรรมเหล่านี้ เมื่อแวดล้อมปัญญาอยู่
ก็จะทำให้ชีวิตของผู้หนึ่งรุ่งเรือง
เหมือนแสงสว่างท่ามกลางความมืด
นั่นคือความหมายแห่ง “แสงเทียน”
ซึ่งเป็นชื่อของหนังสือเล่มนี้

www.kanlayanatam.com
Facebook : Kanlayanatam

